

**ТАВРІЙСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. І. ВЕРНАДСЬКОГО
СУХУМСЬКИЙ ДЕРЖАВНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
СІЛЕЗЬКИЙ ІНСТИТУТ ПОЛІТИЧНОЇ ОСВІТИ SIPE**

Міжнародна науково-практична конференція

**«ВОСЬМІ ТАВРІЙСЬКІ
ЮРИДИЧНІ НАУКОВІ ЧИТАННЯ»**

16–17 червня 2023 року

м. Київ, Україна

Львів – Торунь
Liha-Pres
2023

Організаційний комітет:

Горюнова Євгенія Олександрівна – директор Навчально-наукового гуманітарного інституту Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського, кандидат історичних наук, доцент;

Губарєв Сергій Володимирович – завідувач кафедри публічного та приватного права Навчально-наукового гуманітарного інституту Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського, кандидат юридичних наук;

Індіра Дзаганія – керівник відділу міжнародних зв'язків та міжкультурних комунікацій Сухумського державного університету, президент асоціації «Товариство міжкультурних відносин», головний редактор міжнародного наукового журналу «Міжкультурні комунікації»;

Віктор Олесь – виконавчий директор Сілезького інституту політичної освіти SIPE;

Недюха Микола Петрович – професор кафедри публічного та приватного права Навчально-наукового гуманітарного інституту Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського, доктор філософських наук, доктор юридичних наук, професор, заслужений діяч науки і техніки України, дійсний член Академії наук вищої школи України;

Луценко Юрій Васильович – доцент кафедри публічного та приватного права Навчально-наукового гуманітарного інституту Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського, доктор юридичних наук, професор;

Бортняк Валерій Анатолійович – доцент кафедри публічного та приватного права Навчально-наукового гуманітарного інституту Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського, кандидат юридичних наук, доцент;

Бортняк Катерина Василівна – доцент кафедри публічного та приватного права Навчально-наукового гуманітарного інституту Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського, кандидат юридичних наук, доцент;

Лов'як Олег Орестович – провідний фахівець філії Державної установи «Центр пробачії» у м. Києві та Київській області, кандидат юридичних наук, старший науковий співробітник;

Шабалин Андрій Валерійович – завідувач відділу питань захисту прав інтелектуальної власності Національної академії правових наук України, адвокат, член Науково-практичної ради при Раді адвокатів Київської області, кандидат юридичних наук, старший дослідник;

Рябоконева Оксана Олександрівна – юрисконсульт Міжнародного комерційного арбітражного суду при Торгово-промисловій палаті України.

Восьмі Таврійські юридичні наукові читання : матеріали міжнародної науково-практичної конференції, м. Київ, 16–17 червня 2023 р. Львів – Торунь : Liha-Pres, 2023. 392 с.

ISBN 978-966-397-318-0

У збірнику представлено матеріали Міжнародної науково-практичної конференції «Восьмі Таврійські юридичні наукові читання» (16–17 червня 2023 року, м. Київ).

УДК 34:001(062.552)

© Таврійський національний університет
імені В. І. Вернадського, 2023

ISBN 978-966-397-318-0

© Українсько-польське наукове видавництво «Liha-Pres», 2023

ЗМІСТ

СЕКЦІЯ 1. ІСТОРІЯ ТА ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА, ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

Джуган В. О. Особливості процесуального права стародавнього Єгипту.....	8
Медяник І. С. Зарубіжний досвід реінтеграції тимчасово окупованих територій: досвід для України	12
Міма І. В. Тенденції взаємодії традицій та прогресу у праві.....	15
Чижов Д. А. Національна безпека України, оборона та зовнішня політика у правових позиціях конституційного суду України.....	19

СЕКЦІЯ 2. КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО, МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

Корнієнко П. С. Сучасні виклики та верховенство права в цифрову епоху.....	23
Кузьмичов О. Д. Система принципів публічного адміністрування у сфері забезпечення продовольчої безпеки України.....	27
Нікітіна Л. О. Деякі аспекти впливу воєнного стану в Україні на сучасний український конституціоналізм	30

СЕКЦІЯ 3. ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС, СІМЕЙНЕ ПРАВО, ЖИТЛОВЕ ПРАВО

Болюбаш Є. В. Сутнісні аспекти цивільного судочинства у справах про встановлення факту народження або смерті особи.....	34
Соха С. С. Вплив європейських стандартів фінансування місцевого самоврядування на формування єдиного громадянського суспільства.....	39
Доля В. Б. Суб'єкти цивільних процесуальних правовідносин.....	44
Кочкадамян А. Г. Напрями вдосконалення окремого провадження в цивільних справах про визнання спадщини відумерлою.....	48
Петровська Д. Р. Захист права власності України за кордоном: актуальні питання	52
Полховська Н. М. Правовий статус професійних спілок працівників правоохоронних органів у розрізі регламентації їхніх прав та обов'язків.....	57
Токарева В. О. До питання дистанційної біометричної ідентифікації	62

СЕКЦІЯ 4. ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

Петруненко Я. В., Тройніков В. В. Державна політика підтримки малого підприємництва в умовах сучасних викликів.....	67
Сиротко М. В. Щодо особливостей державного регулювання торговельної діяльності в Україні в умовах воєнного стану	72
Шлапко Т. В., Сорочинська М. В. Деякі правові аспекти забезпечення безпеки діяльності суб'єктів господарювання	75

СЕКЦІЯ 5. ТРУДОВЕ ПРАВО, ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

Логінов О. А. Особливості призначення військовослужбовцям допомоги по безробіттю	80
---	----

СЕКЦІЯ 6. ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО, ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО, АГРАРНЕ ПРАВО

Оверковська Т. К., Рігоц О. І. Відшкодування збитків, заподіяних земельним ресурсам України: правові особливості	85
---	----

СЕКЦІЯ 7. АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС, ФІНАНСОВЕ ПРАВО, ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

Анохін А. М. Використання результатів відеофіксації ДТП з метою їх ефективного та об'єктивного адміністративного розслідування.....	89
--	----

Гриценко В. Є. Структура адміністративної системи в епоху мікенського періоду Стародавньої Греції.....	93
Гуменюк А. В., Рудой К. М. Дисциплінарні провадження в державній службі	97
Дутчак О. І. Правові засади розширення повноважень органів виконавчої влади держави у сфері акумулювання податкових надходжень в умовах воєнного стану	100
Зицьк С. Г. Публічно-сервісна діяльність органів державної податкової служби	105
Карпенко С. Р. Верховна рада України як суб'єкт адміністративно-правового регулювання державно-приватного партнерства в космічній галузі України.....	108
Овсійчук Т. П. Оцінка впливу регламенту, що регулює обіг віртуальних активів у Європейському Союзі (MiCA Regulations), на національне законодавство України	112
Суліма К. В., Рудой К. М. Особливості розгляду адміністративної справи в суді першої інстанції.....	115
Уткіна М. С. Фінансовий моніторинг У системі адміністративно-правових засобів запобігання та протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом.....	117

СЕКЦІЯ 8. КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО, КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО, КРИМІНОЛОГІЯ; КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС, КРИМІНАЛІСТИКА

Барабаш А. А. Окремі питання правового регулювання електронної постанови слідчого, прокурора (ч. 6 ст. 110 КПК України).....	120
Боровик А. В. Суб'єкти злочинів, передбачених статтями 351, 351-1, 351-2 Кримінального кодексу України: окремі питання кримінальної відповідальності.....	123
Вулвуд К. С. Правове регулювання протидії організованій злочинності.....	127
Гечсва Л. А. Психологія злочинної поведінки та особи злочинця у правоохоронній практиці.....	131
Євсєєва І. С. Сліди біологічного походження як речові докази під час розслідування кримінальних правопорушень. Метод біоскопії та ДНК-ідентифікації під час їх досліджень.....	134
Карпушина М. Г. Медична помилка в контексті закону про кримінальну відповідальність.....	138
Кувшинов О. Д. Участь спеціаліста у кримінальному провадженні: досвід зарубіжних країн.....	141
Маршалек К. О. Фактори, що впливають на вчинення кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості, які вчиняються особами похилого віку	146
Нікітін А. О. Деякі питання методології дослідження кримінальної відповідальності за злочини, пов'язані зі злочинним впливом.....	150
Хороновський О. І. Основні фактори негативного впливу на розвиток України, зумовлені діяльністю транснаціональних організованих злочинних угруповань на шкоду економічним інтересам держави.....	153
Черніснюк А. О. Кримінальна відповідальність за насильницьке переміщення особи за межі території України: законодавчі ініціативи.....	157

СЕКЦІЯ 9. МІЖНАРОДНЕ ПУБЛІЧНЕ ТА МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО

Вінгловська О. І. Деякі аспекти забезпечення та реалізації прав дитини під час збройного конфлікту: досвід України та Республіки Польща	162
Дір І. Ю. Копенгагенські критерії як складНИК процесу вступу до ЄС.....	168
Дутчак А. І. Розвиток підходів ЄСПЛ щодо розуміння елементу юридичної визначеності принципу верховенства права (на прикладі скасування остаточного судового рішення як порушення права власності).....	171
Новашок Д. О. Обов'язок запобігти як альтернатива стандарту ефективного контролю в міжнародному праві.....	175

Філатов В. В.

Досвід створення міжнародних кримінальних трибуналів у межах перехідного правосуддя. 178

СЕКЦІЯ 10. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ

Бондарчук О. П.

Право особи на гідний рівень життя: чи має забезпечуватися сучасною державою?..... 181

Гладій О. В.

Адміністративно-процесуальні правовідносини: трансформація розуміння сутності..... 183

Жадап Є. В.

Нормативне закріплення цілей сталого розвитку: стандарти ЄС..... 185

Аверіна Є. А.

Адміністративно-правовий зміст форм і методів державного регулювання нотаріальною діяльністю в Україні..... 187

Матковський А. А.

Особливості виконання рішень міжнародного кримінального суду 191

Слаблюк Н. С.

Проведення перевірок податковими органами в умовах дії воєнного стану..... 194

Павзюк А. А.

Щодо статистичних даних з опитування про використання е-технологій у здійсненні народного волевиявлення в Україні 197

Третяков Д. А.

Службова особа як суб'єкт корупційних кримінальних правопорушень 200

Колодін Д. О.

Особливості об'єктивної сторони кримінального правопорушення, передбаченого ст. 158-1 КК України 204

Кобильнік Д. А.

Щодо питання податково-правового примусу..... 206

Холявка С. В.

Договір як підстава здійснення інноваційної інвестиційної діяльності..... 209

Осауляк А. О., Тигаренко М. В., Євтушенко Д. С.

Правове регулювання у сфері захисту службових собак: досвід України 212

Пересоляк О. В.

Сприяння підприємницькій діяльності внутрішньо переміщених осіб в Україні в рамках урядового проєкту «Робота»..... 215

Ждан М. Д.

Кримінально-правові ознаки особи, яка вчиняє кримінальні правопорушення проти трудових прав громадян 221

Савінова А. В.

Розумність як принцип установлення податкових пільг 225

Волуйко О. М.

Комплексний тренінг для працівників поліції, спрямований на розвиток та оптимізацію їх психологічної готовності до інноваційної діяльності (опис)..... 228

Кандуєв Д. В.

Інформатизація підрозділів збройних сил України в умовах воєнного стану в Україні..... 231

Семенчук Н. О.

Поняття «публічно-правовий спір у сфері містобудування»..... 234

Губачова Д. В.

Суб'єкти публічної адміністрації як сторона взаємодії з громадськими об'єднаннями 237

Мавродієва М. В.

Кодифікація законодавства у сфері містобудування 240

Червонописький В. С.

Адміністративно-деліктні правовідносини: сутність та ознаки 244

Польща В. Ф.

Стан наукової розробки проблеми управління небезпечними відходами 246

Чернявська Б. В.

Інформаційний суверенітет: правове визначення та шляхи забезпечення..... 249

Козьяков Р. С.

Види та напрями реалізації методів контрольно-наглядової діяльності в Національній поліції України 252

Дума О. О.

Зміст адміністративно-правового статусу агентства з розшуку та менеджменту активів: постановка проблеми 257

Коренєв С. М.

Позаконкурсна форма призначення керівників об'єктів комунальної власності: переваги, недоліки, сфера та порядок застосування 259

Шуст Н. А.

Роль і місце міжнародного досвіду в удосконаленні функціонування інституту адміністративного судочинства на апеляційному рівні 265

Пилипенко О. Ю. Державна політика у сфері нотаріату: поняття та складові	268
Москаль Д. Д. Реформа розподілу повноважень між органами місцевого самоврядування та територіальними органами державної виконавчої влади в Україні	270
Монін І.В. Щодо особливостей визначення покарання за зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми в умовах воєнного стану	273
Недохлєбов І. І. Система інформаційної безпеки США: правові та організаційні аспекти	277
Раздольська О. В. Особливості дотримання прав і свобод людини під час застосування поліцейських заходів	280
Набокова О. Г. Концепція публічного адміністрування як зовнішньоорганізуюча діяльність органів виконавчої влади та інших владних суб'єктів: сучасний стан та перспективи розвитку	282
Волошанівська Т. В. Окремі типові слідові картини кримінальних правопорушень, вчинених дітьми	285
Шевченко І. О. Теоретичні проблеми безпосереднього об'єкта кримінального правопорушення нежиття заходів щодо ліквідації наслідків екологічного забруднення (ст. 237 КК)	288
Борисов С. С. Витоки та генезис часу як ознаки об'єктивної сторони кримінального правопорушення	293
Зайченко О. Ю. Кримінально-правова характеристика діяння геноцид: теоретичні проблеми	297
Радь Т. М. Актуальні проблеми суб'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 236 КК України	303
Шаронова Н. О. Окремі питання нормативно-правового забезпечення процедури отримання іноземцями дозволу на постійне проживання в Україні (імміграцію).....	309
Карпенко В. Р. Особливості договору управління спадщиною за законодавством України	313
Цибульник Н. Ю. Щодо деяких проблем адміністративно-правового регулювання сектору безпеки України.....	315
Варга Ю. Ю. Особливості адміністративно-правових засобів зміцнення незалежності прокурорів органами прокурорського самоврядування	318
Кравченко О. С. Міжнародно-правове регулювання здійснення гендерної політики	322
Перцова Т. С. Правовий аспект етичної поведінки	325
Невар І. В. Нормативно-правова регламентація відносин, що виникають з приводу примусового відчуження майна в умовах правового режиму воєнного стану у системі обмежень права власності.....	329
Мельник О. В. Окремі питання усиновлення в умовах війни і військової агресії РФ проти України	332
Васильківська В. В. Окремі аспекти застосування заходів впливу до неповнолітнього за адміністративний проступок.....	336

Сериков О. А. Сучасний стан правового регулювання контролю за обігом вогнепальної зброї невійськового призначення	339
Радчук А. А. Деякі проблемні питання щодо взаємодії суб'єктів адміністративно-правового забезпечення прав військовослужбовців	343
Денісенко В. А. Модифікація ключових завдань забезпечення національної безпеки України в умовах цифрової трансформації	346
Соломаха А. Г. Наука адміністративного права та процес впровадження в Україні концепції інформаційного суспільства: особливості взаємовпливу і взаємозв'язку	350
Стефанчишен Р. В. Трансформація компетенції суб'єктів виконавчої влади в умовах воєнного стану	353
Невзоров О.В. Плагіат в архітектурній діяльності: межа між законним натхненням та незаконним копіюванням	357
Серафимов О.М. Особливості побудови криміналістичної класифікації злочинів, вчинених організованими злочинними угрупованнями в умовах ведення бойових дій	360
Белоусов В.О. Системи суб'єктів органів публічної влади із запобігання корупції у сфері охорони здоров'я	363
Гринь Н.В. Соціальна підтримка при працевлаштуванні осіб з інвалідністю	366
Фоменко О.О. Використання позитивного зарубіжного досвіду щодо правового регулювання продовольчої безпеки	370
Рекуненко Т.О. Правове забезпечення запобігання фінансовим правопорушенням	373
Тицька Я.О. Феномен перших міжнародних угод України про наукову співпрацю у часи становлення сучасної державності	376
Гончарова-Парфьонова О. О. Провокація кримінального правопорушення: актуальність дослідження	379
Бондар Д.В. Адміністративно-правове регулювання використання інформаційних технологій у сфері цивільного захисту та забезпечення безпеки життєдіяльності в особливий період	382
Яромій І.В. Модель сучасної митниці	387

СЕКЦІЯ 1. ІСТОРІЯ ТА ТЕОРІЯ ДЕРЖАВИ ТА ПРАВА, ФІЛОСОФІЯ ПРАВА

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-318-0-1>

Джуган В. О.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного та господарського права і процесу
Івано-Франківського навчально-наукового юридичного інституту
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЦЕСУАЛЬНОГО ПРАВА СТАРОДАВНЬОГО ЄГИПТУ

Стародавній Єгипет є однією з найдавніших держав у світі, яку єгиптяни називали Та-Кемет – «чорна земля», а давньоєгипетське право було досить розвинутим впродовж всього існування Стародавнього Єгипту. Давньоєгипетська правова система була вибудована не на об'єднаних нормах права, а на регіональних правових прецедентах, які встановлювалися єгипетськими судами, тому що регіони мали певну незалежність. Самі судові рішення приймалися іменем Осіріса, а сьогодні суди виносять рішення іменем держави або іменем правителя. Сама організація судової системи в Єгипті базувалася не на принципі інстанційності (місцеві, апеляційні та вищі спеціалізовані суди як зараз), а за суб'єктною спеціалізацією (тобто, за предметом спору та сторонами спору). Сам судовий процес Осіріса був: побудований на класичній міфологічній концепції, сильно однобоким, спрощеним, проте передбачав милостивість, змагальність, публічність та презумпцію невинності. Отож, система правосуддя Стародавнього Єгипту багато в чому є схожою на сучасну систему правосуддя, в тому числі з тою, яка є в Україні. Тому дослідження питання давньоєгипетської системи правосуддя є актуальним.

Дослідження правової системи Стародавнього Єгипту здійснювали такі науковці: Бандурка О.М., Бедрій М.М., Бостан Л.М., Бостан М.К., Гапотій В.Д., Грубінко А.В., Джужа О.М., Дурнов Є.С., Каюк Д.Г., Кузьминець О.В., Куйбіда Є.О., Лаврик Г.В., Логвиненко Є.С., Логвиненко Л.М., Маймескулов Л.М., Макарчук В.С., Мудрак І.Д., Орлова О.О., Попенко Я.В., Сало В.А., Сокур Ю.В., Сотниченко В.М., Талдикін О.В., Хома Н.М. та інші. Однак очевидно, що судова система

та процес його здійснення мали певні особливості, тому з'ясування цього питання є важливим.

Дана доповідь присвячена аналізу процесуального права Стародавнього Єгипту. Для цього потрібно з'ясувати: судову систему Стародавнього Єгипту та особливості процесу здійснення правосуддя в Стародавньому Єгипті.

У Стародавньому Єгипті суд (кенбет) не був відокремлений від адміністрації [1, с. 68]. Найвищою судовою інстанцією був фараон [2, с. 68; 3, с. 73; 4, с. 8]. Він міг будь-яку справу розглядати особисто, міг змінити рішення будь-якої іншої судової інстанції. Здійснення верховного судочинства фараон доручав візиру. Візир розглядав справи або одноособово, або як головуєчий на Раді десяти [3, с. 774]. Нарівні з ним існували кенбети округів і окремих міст.

В епоху V династії як вищий судовий орган Стародавнього Єгипту виникла «палата шести», яку теж очолював візир. У надзвичайних ситуаціях фараони призначали особливі судові колегії. Чиновник, який відповідав за конкретну справу чинив суд своїм підлеглим. Суд, в основному, був колегіальним. Однак вищий суд від імені фараона чинив візир [1, с. 27].

У період Нового царства судова влада здійснювалася особливими колегіями – кенбетами: центральною, що складалась з 30 членів («колегія 30 суддів»), окружними, міськими [4, с. 8]. Існували й номові суди. Центральний суд (кенбет) складався зі знатних громадян. У областях (номах) діяли свої суди. Судовий розгляд здійснювали номархи [2, с. 68] як самотійно, так і за участю знавців законів та звичаїв (урядовців) [3, с. 74].

У Давньому царстві у ролі місцевого суду виступали общинні органи самоврядування [1, с. 27]. Це була нижча ланка судової системи, функції яких виконували ради общин. У містах судочинство вершили правителі міст, а в общинах – старости (водночас, слід звернути увагу, що лише дрібні місцеві споруди перебували у їх юрисдикції) [3, с. 74]. До їхньої компетенції відносилися спори про землю і воду, сімейні і спадкові відносини [1, с. 27].

Релігійні злочини розглядали жрецькі (храмові) суди. Склад жрецького (храмового) суду «присутності» був непостійним. У Фівах, наприклад, він змінювався щодня. Рішення жреця-оракула не підлягало оскарженню в силу величезного релігійного авторитету. Однак фараон, як вища судова інстанція, міг особисто вирішити будь-яку справу та скасувати рішення кожного суду. За наказом фараона створювалися надзвичайні судові комісії з розгляду таємних справ [2, с. 68].

На техніку виготовлення законів у Стародавньому Єгипті проливає світло указ фараона Хоремхеба (середина XIV століття до н. е.).

У ньому розповідається про те, як «шукаючи блага справу для Єгипту, досліджуючи справи», фараон «особисто говорить у вигляді указу», а переписувач із приладом та сувоєм записує «згідно з усім тим, що сказав його величність». У цьому ж указі перелічено критерії відбирання на посаду суддів: «Небагатомовні, гречні, які уміють судити, слухають промову царя та закони судової палати». Судова ієрархія встановилася тільки у карних справах. Хоча суддя вважався «жерцем богині Істини» та її символ він носив у себе на грудях, однаково хабарництво у судах було звичайним явищем, як і в усьому державному апараті [5, с. 54–55].

Особливе місце у праві Стародавнього Єгипту займав процес. Головною метою судового розгляду та рішень, що ухвалюються, було запобігання можливості повторного злочину. Мета суддівської участі у справах управління державою виглядає дуже давньою за походженням і призначенням – умиротворення конфліктуючих та покірливих. Правилами правосуддя єгиптян вважались також такі: правосуддя слід відправляти милостиво, і воно має бути для бідних таким же, як і для багатих [5, с. 54]. Судовий процес не знав розподілу на кримінальні та цивільні справи [1, с. 27; 6, с. 34]. Діловодство мало письмовий характер.

Процес розпочинався з подання усної чи письмової заяви потерпілої сторони чи позивача [6, с. 34; 7, с. 31]. Далі розпочинався сам процес за скаргою потерпілого, що мав характер змагання з усними виступами сторін, письмовими та усними свідченнями. У рішенні зазначалися його законні мотиви. Особливо небезпечних злочинців розшукували і доставляли до суду царські чиновники. Суд був публічним (відбувався привселюдно біля храму) і мав змагальний характер: обвинувачення і захист підтримували сторони. Судова справа вважалася закінченою після винесення суддею рішення. Воно оголошувалося без мотивів. Суддя прикладав до чола особи, яка виграла судовий процес, зображення бога істини і справедливості, яке він носив на шії (зображення богині Маат). Щодо санкції, то суд міг погодитися з тією, яку просив потерпілий, або визначити іншу, на власний розсуд [3, с. 74]. Смертний вирок приводився до виконання негайно і публічно [6, с. 34].

Доказами вважались: покази свідків, клятва свідків і скаржника, огляд місця події, письмові акти, присяга перед статуями богів, зізнання під час тортур [3, с. 74].

В «Книзі Мертвих» як збірнику єгипетських гімнів і релігійних текстів було відображено представлення суду над людиною в загробному житті за діяння під час життя. Книга Мертвих повністю описує судовий процес.

Таким чином, суди в Стародавньому Єгипті були створені за принципом суб'єктної спеціалізації, тобто залежно від предмета і сторін спору. Так, Великий кенбет приймав найважливіші рішення щодо міжнародних та міжрегіональних відносин, соціального захисту від неврожаїв, призначення та покарання чиновників вищого рангу. Суди нижчих рівнів розглядали питання щодо вирішення спорів між простим населенням країни, посвідчення договорів про передання земельних ділянок і будівництва. Судовий процес був письмовий та починався з позову потерпілої сторони чи позивача. Суд був публічним і змагальним. В основі процесу була презумпція невинності, при цьому найважливіше значення для прийняття рішення у справі мали фактичні докази, а не слова.

Список використаних джерел:

1. Талдикін О. В. Держава і право Давнього Сходу: структурно-логічні схеми і таблиці : навчальний посібник. Дніпро : Дніпропетровський державний університет внутрішніх справ, 2016. 136 с.
2. Бандурка О. М. Історія держави і права зарубіжних країн : підручник ; під ред. О. М. Бандурки, Д. В. Швець, М. Ю. Бурдін, О. М. Головка. Харків : Майдан, 2020. 618 с.
3. Гапотій В. Д., Куйбіда Є. О., Попенко Я. В. Історія держави і права зарубіжних країн (стародавній світ та доба середньовіччя) : підручник. Мелітополь : Видавництво МДПУ ім. Б. Хмельницького, 2015. 603 с.
4. Мудрак І. Д. Історія держави і права зарубіжних країн: курс лекцій. Державна податкова адміністрація України ; АДПСУ. Ірпінь, 2001. 232 с.
5. Власенко С. І., Россіхін В. В., Маймескулов Л. М., Тихоненков Д. А. Історія держави і права зарубіжних країн: підручник для студентів вищих навчальних закладів ; за редакцією Л. М. Маймескулова. Харків : Право, 2011. 520 с.
6. Грубінко А. В. Історія держави і права зарубіжних країн : навчальний посібник. Тернопіль : ТНЕУ, 2010. 392 с.
7. Кузьминець О. В., Дурнов Є. Є., Сокур Ю. В. Історія держави та права зарубіжних країн (схеми, коментарі, термінологічний словник) : навчальний посібник. К. : Національна академія внутрішніх справ, 2012. 242 с.

Медяник І. С.,

*аспірант кафедри загальноправових дисциплін
Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*

ЗАРУБІЖНИЙ ДОСВІД РЕІНТЕГРАЦІЇ ТИМЧАСОВО ОКУПОВАНИХ ТЕРИТОРІЙ: ДОСВІД ДЛЯ УКРАЇНИ

Одним із найбільш доцільних шляхів у напрямі вирішення питання реінтеграції тимчасово окупованих територій має стати зарубіжний досвід, особливо досвід тих держав, які пройшли цей важкий шлях. І не тільки пройшли цей шлях, але й мають позитивні результати розвитку демократії, успішного відновлення тимчасово окупованих територій, соціально-економічний розвиток.

Заслуговує на увагу досвід реінтеграції тимчасово окупованих територій низки країн у Центрально-Східній Європі, які у дев'яностих роках стали театром воєнних дій внаслідок розпаду Югославії. Цей досвід для нашої держави може виявитися корисним, адже вказані країни у геополітичному та культурно-історичному вимірах є схожими з нашою державою. Отже, після закінчення військових дій за мирною Ердутською угодою 1995 р., підписаною керівництвом Хорватії та представниками сербської меншини Хорватії, встановлювалась Міжнародна тимчасова адміністрація для Східної Славонії, Бараньї, Західного Срему (UNTAFES), яка діяла відповідно до резолюції Радбезу ООН. На Міжнародну тимчасову адміністрацію у складі військових спостерігачів, військових і поліцейських покладалася функція контролю демілітаризації, мирної реінтеграції, повернення біженців та ін. Місія мала військовий та цивільний складники. Мирна угода доповнювалась планом із продуманими покроковими заходами реінтеграції [1; 2]. Важливим завданням, яке було покладено на Міжнародну тимчасову адміністрацію (UNTAFES) було виявлення та фіксація воєнних злочинів і злочинів проти людяності.

Важливу роль у реінтеграції Боснії і Герцеговини відіграли Міжнародна поліцейська місія ЄС (EUPM Bosnia) у питаннях відновлення контролю над кордоном, поновлення правопорядку та реформи в системі правоохоронних органів, сприяння розслідуванням воєнних злочинів [3], а також Місія ЄС «Алтея» (EUFOR Althea) [4], що досі в незначному кількісному складі контингенту підтримує реалізацію умов мирної угоди та безпечну реінтеграцію [5, с. 68–69; 6; 7].

На нашу думку, після звільнення тимчасово окупованих територій, можливо і доцільно, як нам вбачається створення аналогічної інституції,

яка повинна буде забезпечувати демілітаризацію звільнених територій, попереджувати збройні сутички надавати допомогу вимушеним переселенцям. Доцільним вбачається й додатково вивчити питання про Міжнародну поліцейську місію на території України. Крім того, в Косово, Македонії також були створені і виконували функції підтримання правопорядку міжнародні поліцейські місії. Важливо зазначити, що до складу таких поліцейських утворень входило і місцеве населення.

Іншим важливим та чуттєвим моментом реінтеграції стало повернення біженців та переміщених хорватів та сербів у їх довоєнні домівки. Закон про загальну амністію 17 травня 1996 року частково заспокоїв побоювання сербів щодо переслідувань за воєнні злочини (хоча питання воєнних злочинів досі залишається невирішеною проблемою), і у листопаді 1996 року почали повертатися перші переміщені особи в селища так званого Сермійського трикутника – південного району, що першим було передано Хорваті під час UNTAES. Надалі все більше територій було відкрито для повернення [8]. Поряд з цим, як зазначають окремі фахівці, для нашої країни не все може бути запозичене. Повномасштабне його використання наразі не є можливим, з огляду на позицію України не вести жодних переговорів з представниками окупаційних адміністрацій так званих ДНР та ЛНР, крім того обґрунтоване визнання Росії країною-агресором на законодавчому рівні також унеможливує присутність російських миротворців в зоні конфлікту. Малоймовірним вбачається і ухвалення резолюції РБ ООН щодо впровадження операції з підтримки миру з огляду на постійне членство та право вето РФ в цій інституції [1].

Важливу роль у процесах реінтеграції та відновлення мирного життя у країнах Балканського регіону відігравали волонтерські та міжнародні гуманітарні організації. Вони забезпечували влаштування біженців, займалися пошуком загиблих, надавали правову та гуманітарну допомогу.

Доцільним для нашої держави вбачається почати процес реінтеграції тимчасово окупованих територій процесом загальнонаціонального примирення, як це відбувалося в Сербії та Хорватії.

Підсумовуючи вищевикладене слід зазначити, що міжнародний досвід свідчить про складність вирішення проблем реінтеграції тимчасово окупованих територій, про довготривалість такого процесу, що в свою чергу потребує для нашої держави розробки довгострокового плану заходів реінтеграції тимчасово окупованих територій. Ця проблема має вирішуватися комплексно, шляхом поєднання військових та цивільних заходів, заходів загальнонаціонального примирення з заходами невідворотності покарання

за військові злочини та злочини проти людяності. На нашу думку, також подальших наукових досліджень, глибокого та всебічного вивчення потребують питання позитивного міжнародного досвіду реінтеграції окупованих територій в інших країнах, та можливі шляхи його запозичення для України

Список використаних джерел:

1. Трофименко А.В. Деокупація та реінтеграція: досвід Хорватії URL:

https://shron1.chtyvo.org.ua/Trofymenko_Anastasiia/Deokupatsiia_ta_reintehratsiia_dosvid_Khorvatii_dlia_Ukrainy.pdf?PHPSESSID=gl492meqc0kloa8lfm0ekjmtb7

2. Leheza Y., Nalyvaiko L., Sachko O., Shcherbyna V., Chepik-Trehubenko O. Principles of law: Methodological approaches to understanding in the context of modern globalization transformations. *Ius Humani. Law Journal*. 2022. 11(2). P. 55–79. <https://doi.org/https://doi.org/10.31207/ih.v11i2.312>

3. Common Security and Defence Policy. European Union Police Mission in Bosnia and Herzegovina (EUPM) / European Union External Action. 2012. June. URL: http://www.eeas.europa.eu/archives/csdp/missions-andoperations/eupm-bih/pdf/25062012_factsheet_eupm-bih_en.pdf

4. European Union Force in BiH. Operation ALTHEA. URL: <http://euforbih.org/eufor/>

5. Палій Г. О. Досвід Балканських країн з реінтеграції території. *Стратегічна панорама*. 2020. № 1–2. С. 64–73.

6. Наливайко Л. Р., Бочковий О. В., Мінакова Є. В. Проблеми реалізації повноважень органів місцевого самоврядування з питань, пов'язаних з внутрішньо переміщеними особами в умовах децентралізації влади (за результатами опитування пілотних громад). *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2022. № 1. С. 129–136.

7. Minakova Ye., Nalyvaiko I. Public participation in the mechanism of prevention and anti-corruption in Ukraine. *KELM (Knowledge, Education, Law, Management)*. 2022. № 7(51). P. 167–173.

8. Левченко О. Чому Хорватії вдалося: як країна повернула території після років окупації та гібридної війни. *Європейська правда*. 2017. 4 серпня. URL: <https://www.eurointegration.com.ua/articles/2017/08/4/7069423>

Міма І. В.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри правового регулювання економіки
Державного університету економіки і технологій*

ТЕНДЕНЦІЇ ВЗАЄМОДІЇ ТРАДИЦІЙ ТА ПРОГРЕСУ У ПРАВІ

У процесі реформування суспільства, суспільних відносин, належну увагу слід приділити праву, як явищу соціальної дійсності, сукупності норм та правил, які визначатимуть вигляд суспільства в майбутньому. Досягнення правового прогресу у відповідній паровій системі забезпечує максимально можливе втілення основоположних принципів права. При цьому слід розуміти, що право виступає, з одного боку, як об'єкт реформування (від досконалості права, його дієвості, конструктивності) залежить ефективність реформ. З іншого боку, зрозуміло, що право є чинником, засобом реформування суспільних відносин і відображення досягнутих результатів, а також їх нормалізації та відповідного закріплення. Право відображає та втілює в життя певні зміни, яких потребує держава, громадянське суспільство.

Право не є постійною, незмінною категорією, воно має об'єктивно та своєчасно реагувати на потребу суспільства та держави, забезпечити соціальну стабільність у суспільстві. Право відображає стан і умови функціонування сучасного суспільства в цілому, пов'язане з потребами та інтересами суб'єктів суспільних відносин. Право включає гарантії прав і свобод особи, гуманізм, соціальну справедливість, правові традиції, національну самобутність, історичні особливості розвитку правової системи та стабільність суспільних процесів [1, с. 37–40].

Правовий прогрес тісно пов'язаний з втіленням основоположних принципів права: свободи, справедливості, гуманізму тощо. Тому в умовах глобалізаційних процесів, що безпосередньо впливають на трансформацію національних правових систем, а отже і на розвиток права, слід узгоджено імплементувати будь-які правові норми ЄС, із збереженням національної самобутності правових традицій. Прогресивні зміни, що відбуваються у правовому полі, стосуються оновлення, трансформації, реформування права [5, с. 3–4]. Адже безліч правових систем відрізняються від права європейських країн, перш за все «духом» та ідеологією, що пояснюється станом розвитку правової культури. Через правову культуру розкриваються особливості акультурації, конвергенції, гармонізації, уніфікації та подібних процесів зближення або навіть повної уніфікації елементів різних правових

культур. Проте, таке поєднання, узагальнення різних правових культур, завдає шкоди культурному різноманіттю, яке вважається великою цінністю людства. Так, наприклад, правова культура Європейського Союзу, розвивається, у зіткненні між стабільністю та змінами. Ця напруга головним чином стосується зіткнення статутного права з культурою загального права, приватного права та публічного права, національного права з правом Європейського Союзу, матеріального права з процесуальним правом, соціального права з лібералізмом вільного ринку.

Взаємозв'язок загального та статутного права створює тенденції формування та розвитку нової правової культури, неминуче пов'язаної з поступками та компромісами щодо їхньої власної культури, віра у вищу цінність і, отже, можливо, прогресивність цієї нової культури [6, с. 197–200]. Це переконання виправдовує згоду на створення, тлумачення та застосування таких правових норм Європейського Союзу, які «мають сенс» у всіх правових культурах країн, що входять до нього, і сумісні з їхніми місцевими правовими традиціями. Культура права Європейського Союзу має сильний вплив на правову культуру держав-членів через одночасне застосування його права та європейських прав людини. Труднощі виникають через те, що норми права Європейського Союзу інкорпорується в національне законодавство без попередньої відповідної підготовки для їх належної інтеграції в його цілісність. Це змінює національні правові культури двома способами. По-перше, національні правові культури змінюються під впливом прийнятих нових правових норм і принципів. По-друге, зникають традиційні відмінності між національними правовими культурами і, відповідно, між культурою статутного права та культурою загального права. Виникає нова правова культура, спільна для всіх держав-членів Європейського Союзу. Відмінності між правовими культурами іноді легше побачити в процесуальному праві, ніж у матеріальному праві.

Глобалізація також впливає на зміни традицій у праві, так як глобалізація права полягає у взаємному впливі раніше лише автономних традицій чи правових культур у бік уніфікації їх компонентів у глобальному масштабі. Таким чином, виникають труднощі у вирішенні справ у сфері правового плюралізму, насамперед щодо зіткнення між сакральним змістом різних релігій і змістом різних світських ідеологій. Це спричиняє зіткнення старих, традиційних нормативних уявлень з новими, прогресивними [2, с. 51]. Нові нормативні ідеї мають бути виражені новою мовою права, вимагаючи її узгодження з традиційною мовою права даної культури. Видається, що, насамперед, розробка спільної правової доктрини може стати основним і найкращим інструментом для гармонізації права в рамках Європейського Союзу.

Правові культури європейських держав домінували в більшості правових систем світу завдяки колоніалізму та розвинутій правовій доктрині. З цих причин внесок цих культур у глобалізацію права все ще є значним, однак зараз він поступається місцем дедалі більшому переважному впливу американського права у світі.

Аналіз змісту понять «традиція» і «прогрес» пояснює, що перше, включаючи тривалість і зміни, є ширшим і, як правило, охоплює друге – що полягає у змінах. Не варто протиставляти ці категорії один одному у дослідженні засобів механізму правового регулювання суспільних відносин. Адже як тривалість, так і зміни можуть викликати як позитивні, так і негативні наслідки, але завжди з точки зору конкретних цілей. Таким чином, одні й ті ж компоненти традиції – стійкість і зміна – є позитивними для одних цілей, негативними для інших або бути абсолютно нейтральними. Час є загальною рамкою для тривалості та змін у традиції. Адже, минуле є водночас тим, що вже минуло, і все ж так чи інакше триває; теперішнє – те, що триває і водночас минає; майбутнє – це те, чого ще немає, але воно потенційно існує у вигляді багатьох можливих варіантів того, що має статися [3, с. 98 – 102]. Однобічна переоцінка тривалості в уявленні про час мала б призвести як до недооцінки важливості змін, розвитку та прогресу, так і до невміння сприймати джерела того, що заслуговує на збереження серед того, що змінюється. Право, як чинник реформаторських змін, має засвідчити свою ефективність та результативність. Дія права – змістовно-динамічна сторона права, що характеризує реальну реалізацію його властивостей здійснювати регулятивний (спеціально-правовий), інформаційно-психологічний (мотиваційний), виховний (ідеологічний, виховний) і соціальний вплив на учасників суспільних відносин. Дія права пов'язана із сутністю та проявом цінності права, досягнутою чи недосягнутою в суспільстві, державі, метою правового регулювання, ступенем гарантованості прав і свобод людини і громадянина. Сучасні правові традиції залишаються під сильним тиском процесів їх уніфікації в континентальному масштабі, особливо в Європейському Союзі та в глобальному масштабі.

Отже, дослідження традицій та прогресу, не є однозначними, оскільки мають багато контекстуальних різних значень. Різним є зміст категорій «традиція» та «прогрес», їх взаємозв'язки та впливи на різні сфери суспільного життя. Традиція та прогрес постають як ідеальні категорії та реальні міри людських досягнень, обидві корисні для оцінки соціальних явищ. Як ідеальні категорії вони присутні в ідеях, ідеологіях, програмах, доктринах і заснованих на них моделях соціальних інститутів, особливо політико-правових. Ідеальне і реальне в традиціях і

прогресі гармонійно поєднується з консервативною думкою [4, с. 72]. Ґрунтуючись на ідеї безперервності, консервативна думка виправдовує збереження найцінніших компонентів традиції чи культури, спонукаючи уникати занадто швидких і повних змін. У світлі раціональної поміркованості консервативної думки збереження найцінніших компонентів традиції визначає її виживання, а прогрес може бути лише наслідком поступового розвитку цінного, але ніколи ідеального змісту, який тільки з'являється. Ідеї традиції та прогресу, пов'язані з історичними процесами, припускають можливість формування, принаймні певною мірою, напрямів цього розвитку з точки зору цінностей схвалені соціальними силами, які їх реалізують. Розвиток цінностей, які приносять кращі соціальні рішення, є саме прогресом. Ці твердження, однак, ускладнюються можливістю виокремлення таких компонентів традиції, які гармоніюють з прогресом або безпосередньо підтримують його розвиток

Список використаних джерел:

1. Сливка С. С. Проблеми філософії права : навч. посіб. Вид. 2-ге, перероб. і допов. Х. : Право, 2015. 192 с.
2. Право і прогрес: запити громадянського суспільства : монографія / Ю.С. Шемшученко та ін. ; за заг. ред. Н. М. Оніщенко. Київ : Наукова думка, 2020. 367 с.
3. Hryniewicz W. Rola Tradycji w interpretacji teologicznej. Analiza współczesnych poglądów dogmatyczno-ekumenicznych. Towarzystwo Naukowe Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego religia. Lublin, 1976. 350 s.
4. James P. Mackey. Tradycja i zmiana w Kościele. PAX, Warszawa 1974. 284 s.
5. Onishchenko N. Law and progressive changes in society. URL: https://www.academia.edu/42025448/Law_and_progressive_changes_in_society (дата звернення: 04.06.2023).
6. Tokarczyk R. Zmiany tradycji i postępu w prawie. Teka Kom. Praw. OL PAN, 2008, 187–207 URL: https://tkp.edu.pl/wp-content/uploads/2020/03/TKP_I_2008_187-207_Tokarczyk.pdf (дата звернення: 04.06.2023).

Чижов Д. А.,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри конституційного права та прав людини

Національної академії внутрішніх справ;

науковий співробітник

Інституту державного будівництва та місцевого самоврядування

Національної академії правових наук України

НАЦІОНАЛЬНА БЕЗПЕКА УКРАЇНИ, ОБОРОНА ТА ЗОВНІШНЯ ПОЛІТИКА У ПРАВОВИХ ПОЗИЦІЯХ КОНСТИТУЦІЙНОГО СУДУ УКРАЇНИ

На сьогоднішній день дедалі більшої актуальності набирає численна кількість питань, що пов'язані з суттєвим зміцнюванням системи національної безпеки, оборони та зовнішньої політики України. Дане питання вирішується вищими посадовими особами, які наділені рядом конституційних повноважень, які закріплені у чинних нормативно-правових актах.

Для суспільства важливу роль відіграють правові позиції Конституційного Суду України у яких надано відповідь на питання про відповідність та у передбачених Конституцією України випадках інших актів Конституції України, які надають офіційне роз'яснення ряду норм права, що закріплені в Конституції України, а також інші повноваження відповідно до Конституції України.

Аналіз рішень Конституційного Суду України, які стосуються питань національної безпеки, оборони та зовнішньої політики є досить актуальним.

Успішний розвиток і саме існування України як суверенної держави неможливе без дієвого правового регулювання національної безпеки, оборони та зовнішньої політики основою якого має бути ефективне законодавче врегулювання, оскільки органи державної влади та органи місцевого самоврядування, їх посадові особи зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, передбачені Конституцією та законами України [1, с. 19].

Складовими елементами національної безпеки, оборони та зовнішньої політики незалежної України є діяльність у міжнародних структурах, що працюють над питаннями протидії світовим загрозам, у тому числі безпековим, екологічним, економічним, демографічним, продовольчим тощо. Така політика визначається стратегічними національними інтересами у сфері безпеки й у процесі переходу країни

до стійкого розвитку. Система безпеки на глобальному рівні, дієвою одиницею якої є Українська держава, спирається на діяльність універсальної Організації Об'єднаних Націй, що визнана стрижневою в загальнонародській конфігурації протидії світовим викликам.

Таким чином, аналізуючи положення Основного Закону України – Конституції України, численна кількість конституційних повноважень, що стосуються національної безпеки, оборони та зовнішньої політики наділені такі органи державної влади:

1. Президент України;
2. Верховна Рада України;
3. Кабінет Міністрів України.

Президент України як глава держави, гарант державного суверенітету, територіальної цілісності України, додержання Конституції України, прав і свобод людини і громадянина забезпечує державну незалежність, національну безпеку і правонаступництво України, вносить до Верховної Ради України подання про призначення на посаду та звільнення з посади Голови Служби безпеки України, здійснює керівництво у сферах національної безпеки та оборони держави, формує персональний склад Ради національної безпеки і оборони України та очолює її. Здійснюючи керівництво у сфері національної безпеки, Президент України спрямовує діяльність суб'єктів забезпечення національної безпеки і оборони держави, зокрема Служби безпеки України, інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, на реалізацію основ (засад), визначених у пункті 17 частини першої статті 92 Конституції України та Законі України «Про основи національної безпеки України» [4, 3.2].

Верховна Рада України оголошує за поданням Президента України стан війни і укладення миру, схвалює рішення Президента України про використання Збройних Сил України та інших військових формувань у разі збройної агресії проти України. Таким прикладом являється виключно законами України визначає основи національної безпеки, організації Збройних Сил України і забезпечення громадського порядку, а також встановлює порядок направлення підрозділів Збройних Сил України до інших держав, порядок допуску та умови перебування підрозділів збройних сил інших держав на території України [4, 3.2].

Кабінет Міністрів України здійснює заходи щодо забезпечення обороноздатності і національної безпеки України, громадського порядку, боротьби зі злочинністю [1, с. 116].

Таким чином, системний аналіз положень Конституції України дає підстави вважати, що Верховна Рада України, Президент України, Кабінет Міністрів України мають окремі конституційні повноваження у сферах національної безпеки і оборони держави, але лише Президент

України наділений конституційними повноваженнями здійснювати керівництво у цих сферах. Це означає, що Президент України, здійснюючи таке керівництво, спрямовує діяльність суб'єктів забезпечення національної безпеки і оборони держави, зокрема Збройних Сил України, Служби безпеки України, Служби зовнішньої розвідки України, Державної прикордонної служби України, інших військових формувань, утворених відповідно до законів України, на реалізацію основ (засад), визначених у пункті 17 частини першої статті 92 Конституції України та Законі України «Про основи національної безпеки України» [3, 2.1].

Можна зробити висновок, що усі вищезазначені суб'єкти забезпечення національної безпеки, оборони та зовнішньої політики наділяється рядом суб'єктивні права та виконують юридичні обов'язки із забезпечення національної безпеки, оборони та зовнішньої політики

Національна безпека як захищеність життєво-важливих інтересів людини і громадянина, суспільства і держави, за якої забезпечується сталий розвиток суспільства, своєчасне виявлення, запобігання і нейтралізація реальних та потенційних загроз національним інтересам (абзац другий статті 1 Закону України «Про основи національної безпеки України») і оборона України як система політичних, економічних, соціальних, воєнних, наукових, науково-технічних, інформаційних, правових, організаційних, інших заходів держави щодо підготовки до збройного захисту та її захист у разі збройної агресії або збройного конфлікту (абзац другий статті 1 Закону України «Про оборону України») є важливими сферами діяльності держави, ефективність якої потребує координації та узгодженості дій органів влади [3, 2.1].

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28.06.1996 р. № 254к/ 96ВР [із змінами і доповненнями від № 27 – IX від 03.09. 2019 р.] URL: [https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-](https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#)

%D0%B2%D1%80#

Text

2. Закону України «Про оборону України» від 06.12.1991 р. № 1932-XII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text>

3. Рішення Конституційного Суду України від 25 лютого 2009 року № 5-рп/2009 у справі щодо відповідності Конституції України (конституційності) Указу Президента України «Про деякі питання здійснення керівництва у сферах національної безпеки і оборони»). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v005p710-09#Text>

4. Рішення Конституційного Суду України від 25 лютого 2009 року № 5-рп/2009 у справі за конституційним поданням Президента України щодо відповідності Конституції України (конституційності) Розпорядження Кабінету Міністрів України «Про скасування наказу СБУ». URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v027p710-09#top>

5. Зовнішня політика України (від давніх часів до наших днів) : підруч. для студ. вищ. навч. закл. / Л. Д. Чекаленко, С. Г. Федуняк ; за заг. ред. Л. Д. Чекаленко. К. : ДП «Вид. дім «Персонал», 2010. 464 с.

СЕКЦІЯ 2. КОНСТИТУЦІЙНЕ ПРАВО, МУНІЦИПАЛЬНЕ ПРАВО

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-318-0-5>

Корнієнко П. С.,

*доктор юридичних наук, професор,
заступник першого проректора по роботі з коледжами
Національної академії статистики, обліку та аудиту*

СУЧАСНІ ВИКЛИКИ ТА ВЕРХОВЕНСТВО ПРАВА В ЦИФРОВУ ЕПОХУ

Принцип верховенства права є однією з основних ознак сучасної соціальної правової держави, в якій право підпорядковує державну владу, а основні права людини та соціальне забезпечення є змістом свободи, заснованої на законах, які приймаються і змінюються юридично. Тобто, специфічною ознакою такої держави як вищої форми політичного існування є відповідність права закону та його правлінню. Верховенство права є реальним відображенням нормальної ситуації випереджального розвитку природних прав людини в порівнянні з розвитком системи об'єктивного юридичного права та правової системи.

Як відомо, сучасні технології все більше змінюють правове середовище світу. Нині чітко видно хід діджиталізації суспільства. З розвитком цифрових технологій виникла нова категорія прав людини – категорія цифрових прав. Цифрові права, які є новою категорією прав, що є результатом епохи активного розвитку цифрових технологій, потребують законодавчого закріплення та ефективних механізмів захисту.

Стрімкий розвиток суспільних відносин, поява нових функцій держави, інновації в чинному законодавстві, поглиблення міжнародного співробітництва сприяють зміні розуміння правової держави, актуалізації її антропологізації та аксіологізації. Здебільшого значення цього принципу розкривається в загальних теоретико-правових науках, однак, враховуючи сучасні процеси глобалізації, не можна не розкрити деякі правові питання, пов'язані з ним.

Глобальне цифрове середовище, в якому ми живемо, надає нові засоби дій у локальному, регіональному та глобальному масштабах,

включаючи нові види політичної участі, культурні обміни та реалізацію прав людини. Вся ця діяльність не є фактичною, тобто «не є реальною». Тим не менш, вона стала невід'ємною частиною справжнього життя сучасної людини. Обмеження доступу до Інтернету та цифрових медіа, а також спроби контролювати онлайн-діяльність та електронні комунікації є втручанням у основні права на свободу вираження поглядів та інформації, свободу асоціацій, особисте та приватне життя (і, можливо, інші права, такі як свобода совісті та релігії, а також право на справедливий суд).

Принцип верховенства права нині є головним рушійним чинником розвитку нашого суспільства, оскільки він пройшов довгий шлях розвитку та становлення – від ідеї до фундаментальної невід'ємної складової сучасних правових систем. Така трансформація, удосконалення принципу верховенства права визначила його принципове значення для міжнародно-правової системи, в якій принцип верховенства права на рівні міжнародних відносин має стати головним чинником розвитку сучасного суспільства.

Європейський суд з прав людини розкриває зміст принципу верховенства права, формулюючи вимоги, які він виокремлює з цього принципу. Однією з таких вимог є вимога до якості закону. Під законом тут розуміють положення нормативно-правового акту. По-перше, закон має бути доступним для особи, тобто містити чіткі та стислі формулювання, які давали б можливість особі самостійно або за допомогою відповідних порад регулювати свою поведінку. По-друге, він повинен бути передбачуваним, тобто таким, щоб людина могла передбачити наслідки його використання. По-третє, закон має відповідати всім іншим вимогам верховенства права, зокрема, має достатньо чітко встановити межі дискреційних повноважень, наданих суб'єктам владних повноважень, та спосіб їх здійснення. Необхідно, щоб особа була захищена від свавілля суб'єктів влади. Відповідно до міжнародної норми права, право як дієвий регулятор суспільних відносин, має бути повноцінним, тобто люди повинні усвідомлювати його важливість і відповідальність перед ним. Верховенство права визначає критерії легітимності, яким повинні відповідати норми міжнародного права, а також їх врегульовані суспільні відносини. Таким чином, міжнародні норми, які порушують людську гідність, ідеї свободи, рівності, справедливості, моралі, не можуть вважатися правовими, навіть якщо вони відповідають формальним вимогам. У рішеннях Європейського суду з прав людини зазначено, що верховенство права є поняттям, спільним для всіх статей Європейської конвенції. У рішеннях Суду концепція верховенства права

постійно вдосконалюється, змінюється відповідно до життєвих обставин [1, с. 62–66].

За словами Генерального секретаря Організації Об'єднаних Націй, верховенство права передбачає, що діяльність установ та основних норм права відповідає концепції прав людини, включаючи основні принципи рівності, відповідальності та справедливості у захисті прав людини. Неможливо забезпечити верховенство права в суспільстві без захисту прав людини, і, навпаки, захист прав людини не може бути забезпечений в суспільстві без ефективного верховенства права. Верховенство права є механізмом реалізації прав людини, що сприяє реалізації принципу прав людини [2, с. 11].

У майбутньому постає питання, як можна підтримувати та розвивати верховенство права в середовищі, де люди все більше пов'язані з новими способами здійснення влади та піддаються впливу нових способів. Ця тема стосується не лише діяльності міжнародних організацій, вона також важлива для сфери державно-приватного партнерства та для всіх сфер, які раніше були виключно національними, а згодом набули транснаціонального характеру. Верховенство права має бути доведено до точки, де свобода для всіх буде забезпечена навіть у сферах, де змішані (державно-приватні) організації чи окремі особи відповідають за завдання, які раніше входили до компетенції державних органів. Суть верховенства права як керівного принципу майбутнього має бути розширена, щоб охопити не лише сферу співпраці держави та приватних структур, а й діяльність приватних суб'єктів, чий можливості порушувати особисті права є такими ж, як і можливості органів державної влади. Органи влади на національному, транснаціональному та міжнародному рівнях мають діяти як гарантії фундаментальних принципів та елементів традиційного верховенства права в цих сферах [3, с. 157–188].

Стрімке прискорення глобальних інформаційних процесів на початку XXI століття та їх вплив на світовий розвиток, а також міжнародна інформаційна взаємодія у формуванні єдиного інформаційного простору в умовах глобалізації змушують по-новому поглянути на розвиток сучасних тенденцій і проблем цього процесу, і, відповідно, створення правових основ глобального інформаційного суспільства. Глобальне інформаційне суспільство, що розвивається, сьогодні відкриває якісно нові можливості для соціалізації людей та доступу до накопичених людьми знань, подолання цифрової нерівності, реформування державного управління на основі формування електронного урядування та реалізації інформаційної політики держави щодо взаємодії з громадянським суспільством з метою забезпечення відкритості та прозорості.

Це знайшло відображення у загальновизнаних принципах і нормах міжнародного права. В умовах глобалізації динамічно розвиваються нові суспільні відносини, які потребують адекватного правового регулювання, що забезпечує можливість ефективної взаємодії громадян з державою, підвищення рівня надання державних і комунальних послуг, відкритість та прозорість інформації у діяльності державних органів та органів місцевого самоврядування, у здійсненні правосуддя, застосування технологій. Проте правові проблеми, що виникають при формуванні інформаційного суспільства в умовах глобалізації, як на міжнародному, так і на національному рівнях, потребують теоретичного осмислення та подальшого дослідження з метою створення правових умов для забезпечення міжнародної інформаційної безпеки. До них належать: виключення можливості порушення прав особи, суспільства та держави в інформаційній сфері, зниження ризику деструктивного та протиправного впливу з метою забезпечення безпеки держав від ворожих дій та актів агресії, у тому числі безпеки критичної інформаційної інфраструктури, порушення територіальної цілісності держав, в екстремістських, терористичних та інших злочинних цілях, протидії інформаційним правопорушенням, а також підвищення ефективності міжнародного співробітництва в інформаційній сфері.

Список використаних джерел:

1. Олійник У. М. «Філософсько-правове осмислення сутності принципу верховенства права в сучасному суспільстві». *Юридичний науковий електронний журнал*. 2019. № 3. С. 262–265.
2. Доповідь Генерального секретаря: верховенство права та перехідне правосуддя в конфліктних і постконфліктних суспільствах. 2004. URL:<https://digitallibrary.un.org/record/527647>
3. Tal Z. Zarsky. Privacy and Manipulation in the Digital Age. Issue of Theoretical Inquiries in Law. 2019.Vol. 20. P.157-188.

Кузьмічов О. Д.,

аспірант

Університету сучасних знань;

керуючий партнер

Адвокатського об'єднання «КБ ПАРТНЕРС»

СИСТЕМА ПРИНЦИПІВ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ У СФЕРІ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Забезпечення продовольчої безпеки України, як і будь-яка інша сфера публічного адміністрування, обов'язково повинна мати ідейну основу, яка відображається у системі принципів, на яких побудоване публічне адміністрування у відповідній сфері. Така система принципів має важливе практичне значення як для подальшого розвитку нормативного регулювання публічного адміністрування у сфері забезпечення продовольчої безпеки України, так і для безпосереднього здійснення публічного адміністрування, тобто щоденної діяльності суб'єктів публічної адміністрації. Саме до принципів публічного адміністрування мають звертатися публічні службовці у тому випадку, коли норма законодавства не містить чіткої відповіді на питання про те, як має взаємодіяти суб'єкт публічної адміністрації з приватною особою у відповідній сфері публічного адміністрування.

Із аналізу зарубіжної літератури, а також джерел інформації про діяльність публічної адміністрації у сфері забезпечення продовольчої безпеки у країнах-членах ЄС ми можемо визначити ще один надзвичайно важливий напрям використання принципів публічного адміністрування [1, 2]. Йдеться про інформування населення щодо системи стандартів публічного адміністрування у сфері забезпечення продовольчої безпеки. У такому випадку принципи публічного адміністрування у сфері забезпечення продовольчої безпеки відіграють роль таких стандартів або незмінних орієнтирів, які є обов'язковими під час здійснення публічного адміністрування у цій сфері.

На наше переконання, система принципів публічного адміністрування у сфері забезпечення продовольчої безпеки України має обов'язково містити три групи принципів. Йдеться про загальні принципи адміністративного права, принципи належного врядування та спеціальні принципи публічного адміністрування у сфері забезпечення продовольчої безпеки України. Пропонуємо детальніше зупинитися на кожному із цих груп принципів публічного адміністрування.

Насамперед, маємо відзначити те, що публічне адміністрування у сфері забезпечення продовольчої безпеки обов'язкового має здійснюватися із урахуванням загальних принципів адміністративного права, а зокрема: принципу верховенства права, принципу правомірності, принципу юридичної визначеності, принципу заборони свавілля, принцип доступу до незалежного та безстороннього суду, принципу поваги та дотримання прав людини, принципу заборони дискримінації та рівності перед законом [3, с. 85, 86]. Окреслена система принципів має визначальне значення для будь-якої сфери публічного адміністрування, адже вона забезпечує реалізацію головної цілі публічного адміністрування, якою є захист прав свобод та законних інтересів приватної особи у сфері публічного адміністрування.

Публічне адміністрування у сфері забезпечення продовольчої безпеки України немислиме без принципів належного урядування, до яких належать: принцип використання повноважень з метою, з якою вони надані; принцип обґрунтованості; принцип безперервності; принцип добросовісності; принцип розсудливості; принцип рівності перед законом та недискримінації; принцип пропорційності; принцип участі в прийнятті рішення; принцип своєчасності; принцип відкритості та прозорості; принцип ефективності та принцип підзвітності [3, с. 86].

Вказані вище дві групи принципів є важливими для будь-якої сфери публічного адміністрування. Наприклад, вони неодмінно мають враховуватися при публічному адмініструванні у сфері: економіки, охорони навколишнього середовища, забезпечення правопорядку, у транспортній сфері тощо. Безперечно це повною мірою стосується також публічного адміністрування у сфері забезпечення продовольчої безпеки України.

Водночас поряд з уже названими принципами можна виокремити ще одну групу принципів публічного адміністрування, які стосуються виключно сфери забезпечення продовольчої безпеки України. Інакше кажучи, ці принципи не застосовуються в інших сферах публічного адміністрування.

Варто відзначити те, що відсутність профільного закону «Про продовольчу безпеку України» ускладнює визначення системи таких принципів. Тому, при з'ясуванні системи спеціальних принципів, які визначають специфіку публічного адміністрування у сфері забезпечення продовольчої безпеки України ми будемо орієнтуватися як на діюче законодавство України, яке частково регулює відносини у цій сфері публічного адміністрування [4, 5], так і на проект Закону «Про продовольчу безпеку України» [6].

Аналіз вказаних джерел дає змогу визначити наступні спеціальні принципи публічного адміністрування у сфері забезпечення

продовольчої безпеки України: безперервність та ефективність функціонування продовольчої системи України; економічна та фізична доступність продуктів харчування та інших продуктів першої необхідності для кожного; захист національного товаровиробника та його підтримка на міжнародних ринках з метою забезпечення глобальної продовольчої безпеки; безпечність та належна якість продуктів харчування для потреб населення; сприяння та розвиток в Україні сільського господарства; досягнення продовольчої незалежності України; створення якісної системи формування стратегії та тактики державної політики у сфері продовольчої безпеки; ефективний моніторинг за реалізацією державної політики у сфері продовольчої безпеки України.

На наше глибоке переконання, саме вказана система спеціальних принципів публічного адміністрування у сфері забезпечення продовольчої безпеки України має, по-перше, знайти свого нормативного закріплення нарівні майбутнього закону «Про продовольчу безпеку України», а по-друге, повинна бути покладена в основу державної політики у сфері забезпечення продовольчої безпеки України.

Список використаних джерел:

1. Schmidt-Aßmann. E. Besonderes Verwaltungsrecht, 13. Aufl., Berlin, 2005. 924 s.

2. Guides de bonnes pratiques d'hygiène. URL: <https://agriculture.gouv.fr/la-reglementation-sur-lhygiene-des-aliments> (дата звернення: 13.04.2023).

3. Мельник Р. С. Загальне адміністративне право в питаннях і відповідях : навч. посіб. Київ : Юрінком Інтер, 2018. 308 с.

4. Про державну підтримку сільського господарства України: Закон України від 24.06.2004 № 1877-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1877-15/ed20180815#n36> (дата звернення: 13.04.2023).

5. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо створення умов для забезпечення продовольчої безпеки в умовах воєнного стану: Закон України від 24 березня 2022 року № 2145-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2145-20#Text> (дата звернення: 13.04.2023).

6. Проект закону «Про продовольчу безпеку України». URL: https://ips.ligazakon.net/document/JF6GI01G?an=3&fbclid=IwAR0oSI3sayjOg8rMFfLa_l_oNjYkUbDshJTQ6s5bybbQd1ZOM-NUb64gcas (дата звернення: 13.04.2023).

Нікітіна Л. О.,
*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри соціально-економічних дисциплін
КЗВО «Барський гуманітарно-педагогічний коледж
імені Михайла Грушевського»*

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ВПЛИВУ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ НА СУЧАСНИЙ УКРАЇНСЬКИЙ КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМ

Важливим елементом конституціоналізму під час війни є, безумовно, положення міжнародно-правових актів, ратифікованих Україною, якими закладено основи регламентації та захисту прав людини, обов'язки держави щодо їх дотримання та забезпечення, а також окремі норми, якими впорядковано вказані питання в умовах війни. Так, статтею 15 Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод (Європейська конвенція з прав людини) врегульовано підстави відступу від зобов'язань під час надзвичайної ситуації [1]. Ч. 1 вказаної статті передбачає, що під час війни або іншої суспільної небезпеки, яка загрожує життю нації, будь-яка Висока Договірна Сторона може вживати заходів, що відступають від її зобов'язань за цією Конвенцією, виключно в тих межах, яких вимагає гострота становища, і за умови, що такі заходи не суперечать іншим її зобов'язанням згідно з міжнародним правом.

Конвенцією про захист цивільного населення під час війни [2] передбачено вимоги до сторін збройного конфлікту щодо поводження із різними категоріями населення, заходи захисту населення від деяких наслідків війни, правовий режим окупованих територій та територій сторін конфлікту, правила поводження з інтернованими та ін. Вимогу гуманного поводження із військовополоненими закріплено у ч. 1 ст. 4 такого нормативного документу, як IV Конвенції про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї: положення про закони і звичаї війни на суходолі [3] та низці інших актів. Втім, цілком обґрунтовано видається констатація того факту, що окреслені межі прав людини та обов'язків всіх учасників правовідносин щодо таких прав під час війни особливо явно піддаються різним загрозам, а іноді практично повному ігноруванню.

І, як не дивно, вказана ситуація має багатовікові корені, які так і не вдається здолати сучасному суспільству. Як зазначав ще Марк Туллій Цицерон (106 – 43 рр. до н.е.) «Коли гримить зброя закони мовчать». Тож зрозуміло, що всі наявні проблеми дотримання прав людини та

громадянина, а також конституційних положень під час війни зазнають особливо гострої загрози, а надто коли під час ведення бойових дій на неконвенційні методи державою-агресором робиться відвертий акцент.

М. В. Савчин розглядає в межах даної проблематики такі прояви впливу війни та її наслідків на стан конституціоналізму, як зміни у інституційній спроможності держави з огляду на функцію безпеки громадян та інші державні функції, ускладнення специфіки захисту прав людини в умовах війни та обмеженості ресурсів. З наведених дослідником блоків питань випливає необхідність констатації значної кількості правових загроз, що виникають в умовах війни для конституційних основ державного ладу та прав людини і громадянина. Зокрема обмеження зазнають економічні, деякі особисті свободи громадян, змінюються алгоритми прийняття та втілення владних рішень, чому передують і перерозподіл владних повноважень [4, с. 3–14].

Крусян А.Р. визначає щонайменше три аспекти впливу воєнного стану на сучасний український конституціоналізм: 1) зміна нормативної основи системи конституціоналізму при незмінності конституції України; 2) зміни функціонального механізму конституціоналізму України (зміни системи та компетенції органів влади, обмеження прав громадян тощо); 3) виникнення необхідності опрацювання ідеологічної складової конституціоналізму [5, с. 15–20].

Певних ускладнень зазнає також механізм надання правової допомоги та правового захисту, що здійснює адвокатура України. Правники відзначають не лише підвищену кількість правопорушень та зловживань, але й ускладнення фактичних умов праці. З початком військової агресії РФ проти України значно активізувалась діяльність Комітету з військового права Національної асоціації адвокатів України з поширення правової інформації серед військовослужбовців [6], фіксується також активна діяльність адвокатів у площині надання безоплатної правової допомоги для переселенців [7, с. 73–74]. Такі факти, звісно, свідчать про позитивні тенденції як у професійному середовищі правників, так і у суспільній правосвідомості загалом. Однак зрозуміло, що найчастіше вони є наслідком реагування на зростаючу кількість правопорушень та суттєве погіршення майнового стану громадян.

Загрозу конституціоналізму можуть утворювати не лише очевидно негативні процеси, але й неконтрольована динаміка змін, що мають в тому числі і позитивний, прогресивний характер. В даному контексті можемо виділити щонайменше два джерела загрози :

1. Вимушені зміни конституційних основ української державності (територіальна цілісність, суверенітет, позаблоковий статус в сфері оборони, зовнішньополітичний курс, економічна, екологічна, енергетична

безпека, євроатлантична інтеграція, військово-адміністративне управління тощо) – система ключових для державного ладу питань, що мають вирішуватись прискорено та в стресових умовах.

2. Структурно-інституційні зміни державного та суспільного ладу в Україні (обмеження конституційних прав на період воєнного стану, внутрішня та зовнішня міграція, усунення суперечностей у середні суспільства щодо проблеми конституційних обмежень, обов'язків громадян, подолання наслідків військової агресії, формулювання нових векторів державної політики, подолання злочинності в умовах правового режиму воєнного стану, ескалація суспільних конфліктів тощо) – критичне накопичення обмежувальних кроків влади по відношенню до прав громадян, що посилює правову конфронтацію та соціальну напругу.

Отже, підсумовуючи все вище сказане можемо зробити наступні висновки.

1. Конституціоналізм як елемент правової дійсності є показником, складовою та одночасно чинником належного правового клімату, що забезпечує необхідну та коректно спрямовану систему кроків державної політики у юридичній сфері. Конституціоналізм з функціональної точки зору є, серед іншого, ідейною та практико-юридичною основою правопорядку в державі, рушійною силою у стимулюванні конструктивних кроків правового розвитку суспільства. Втім, саме широке охоплення категорії конституціоналізму робить його вразливою цілком для деструктивного впливу численних об'єктивних негативних факторів та контрольованої деформації конституційних основ України внаслідок зусиль країни-агресора. Так, виявлення пріоритетних напрямів захисту вітчизняного конституціоналізму, зміцнення конституціоналізму як позитивного результату – сприятливого режиму для прогресу суспільства та держави є одним із пріоритетних завдань науковців.

2. Конституціоналізм – сукупний результат узгодженої позиції суспільства в особі його проактивних інституцій та окремих індивідів і держави щодо ціннісно-правової основи побудови та розвитку державно-правової системи в Україні. Так, розвиток конституціоналізму та захист його досягнень від негативного впливу війни та її наслідків – одне із центральних завдань державної політики, правової науки та соціокультурної сфери.

3. Конституціоналізм в умовах війни зазнає набагато більш відчутних загроз, а ніж у мирний час, саме тому висвітлення всього їх спектру стає завданням, що має екзистанційне значення для правової системи держави та конституційних основ суспільного життя та державного ладу.

Список використаних джерел:

1. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод (з протоколами) (Європейська конвенція з прав людини) URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text
2. Конвенція про захист цивільного населення під час війни URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text
3. IV Конвенція про закони і звичаї війни на суходолі та додаток до неї: Положення про закони і звичаї війни на суходолі URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_222#top
4. Савчин М. В. Конституціоналізм і війна. Український часопис конституційного права. 2. 2022. С. 2–14 URL: <https://www.constjournal.com/wp-content/uploads/issues/2022-2/pdfs/1-mykhailo-savchyn-konstytutsionalizm-viina.pdf>
5. Крусян А. Р. Сучасний український конституціоналізм в умовах воєнного стану. *Експерт: парадигми юридичних наук і державного управління*. Київ, 2022. № 3 (21). С. 12–22.
6. Комітет з військового права НААУ підготував пам'ятки з надання правничої допомоги військовим ЗСУ. URL: <https://unba.org.ua/news/7409-komitet-z-vijs-kovogo-prava-naau-pidgotuvav-pamyatki-z-nadannya-pravnichoi-dopomogi-vijs-kovim-zsu.html>
7. Заборовський В. В. Професійна діяльність адвоката в умовах воєнного стану. Функціонування Конституції України в умовах війни: теоретичні засади та практичні реалії: матеріали міжнародного круглого столу, м. Ужгород, 27 червня 2022 р. Ужгород : Ужгородський національний університет, 2022. С. 71–77.

СЕКЦІЯ 3. ЦИВІЛЬНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС, СІМЕЙНЕ ПРАВО, ЖИТЛОВЕ ПРАВО

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-318-0-8>

Болюбаш Є. В.,

*здобувач наукового ступеня доктора філософії
кафедри цивільно-правових дисциплін
Національної академії внутрішніх справ*

СУТНІСНІ АСПЕКТИ ЦИВІЛЬНОГО СУДОЧИНСТВА У СПРАВАХ ПРО ВСТАНОВЛЕННЯ ФАКТУ НАРОДЖЕННЯ АБО СМЕРТІ ОСОБИ

Чинне цивільне процесуальне законодавство України відносить до юрисдикції суду справи про встановлення фактів, що мають юридичне значення, зокрема справи про встановлення факту 1) народження особи в певний час у разі неможливості реєстрації органом державної реєстрації актів цивільного стану факту народження; 2) смерті особи в певний час у разі неможливості реєстрації органом державної реєстрації актів цивільного стану факту смерті (пп. 7, 8 ч. 1 ст. 315 ЦПК України) [1]. Встановлення таких фактів здійснюється в порядку окремого провадження, особливістю якого є його спрямування на з'ясування необхідних фактів за відсутності правового спору.

Теоретичні та практичні проблемні питання цивільного судочинства у справах про встановлення фактів народження або смерті й встановлення судом фактів, що мають юридичне значення, були предметом наукових досліджень С. Бичкової, Ю. Білоусова, О. Гетьманцева, К. Гусарова, Ю. Заїки, В. Комарова, Л. Красицької, В. Кройтора, Н. Кузнецової, О. Кухарева, Л. Музики, З. Ромовської, Г. Світличної, О. Угриновської, С. Фурси, Г. Чурпіти, М. Штефана, М. Ясинока та інших учених-процесуалістів.

Право кожної особи бути зареєстрованою, право на посвідчення статусу особи (народження, смерть) та на громадянство закріплено на міжнародному рівні у Загальній декларації прав людини 1948 року (ст. ст. 1, 15, 16), Міжнародному пакті про громадянські і політичні права 1966 року (ст. ст. 23, 24), Конвенції про права дитини 1989 року (ст. 7), Декларації прав дитини 1959 року (принцип 3), Резолюції Ради

ООН з прав людини «Реєстрація народження та право кожної особи на визнання перед законом» 2012 року [2].

Цивільна правоздатність фізичної особи виникає у момент її народження, а припиняється у момент смерті (ч. 2 та 4 ст. 25 ЦК України) [3]. Законом України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» від 01 липня 2010 р. № 2398-VI передбачено, що державній реєстрації підлягають народження фізичної особи та її походження, шлюб, розірвання шлюбу у випадках, передбачених законом, зміна імені, смерть (ч. 2 ст. 2 Закону). Відсутність ефективної адміністративної процедури реєстрації фактів народжень і смертей має наслідком порушення як національного законодавства (ч. 1 ст. 3, ч. 1 ст. 9 Закону), так і норм міжнародного права. Законом також урегульовано порядок та підстави для державної реєстрації народження фізичної особи та її походження (ст. 13 Закону). Підставою для проведення державної реєстрації народження дитини є визначені центральним органом виконавчої влади, що забезпечує формування державної політики у сфері охорони здоров'я документи, що підтверджують факт народження. За відсутності документа закладу охорони здоров'я або медичної консультаційної комісії, що підтверджує факт народження, підставою для проведення державної реєстрації актів цивільного стану є рішення суду про встановлення факту народження [4].

Отже, питання реєстрації народження дитини регулюються Цивільним кодексом України, Сімейним кодексом України, Законом України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану», Правилами державної реєстрації актів цивільного стану в Україні, затвердженими наказом Міністерства юстиції України від 18 жовтня 2000 р. № 52/5 [3; 5; 6].

Заяву про реєстрацію народження дитини батьки зобов'язані подати невідкладно, але не пізніше одного місяця від дня народження дитини. Одночасно з заявою про реєстрацію народження подаються паспорти або паспортні документи, що посвідчують особи батьків (одного з них). Відтак, неможливість створення державою доступного механізму встановлення фактів на відповідній території призводить до того, що особа не матиме змоги скористатись адміністративним порядком реєстрації народження чи смерті, що ускладнить реалізацію нею низки своїх громадянських і цивільних прав, зокрема права на спадкування, на соціальні виплати, на громадянство та інших.

У разі відсутності медичного висновку щодо причини смерті чи відсутності медичної довідки, в якій констатується факт смерті та неможливості надання даних документів до відділу державної реєстрації актів цивільного стану для проведення державної реєстрації

смерті, справа про встановлення юридичного факту смерті особи вирішується в судовому порядку (п. 8 ч. 1 ст. 315 ЦПК України).

Постановою Пленуму Верховного Суду України № 5 від 31 березня 1995 р. «Про судову практику в справах про встановлення фактів, що мають юридичне значення» встановлено, що в порядку окремого провадження розглядаються справи про встановлення фактів, якщо: а) згідно з законом такі факти породжують юридичні наслідки, тобто від них залежить виникнення, зміна або припинення особистих чи майнових прав громадян; б) чинним законодавством не передбачено іншого порядку їх встановлення; в) заявник не має іншої можливості одержати або відновити загублений чи знищений документ, який посвідчує факт, що має юридичне значення; г) встановлення факту не пов'язується з наступним вирішенням спору про право [7].

Повномасштабна військова агресія Російської Федерації в Україні внесла свої корективи у всі сфери життя, включаючи правову, зокрема і сферу державної реєстрації актів цивільного стану. В умовах воєнного стану досить часто громадяни України зіштовхуються з проблемою щодо отримання свідоцтва про народження чи смерть особи на тимчасово окупованій території України. Наявні в особи документи, з якими вона звертається до будь-якого відділу державної реєстрації актів цивільного стану, який знаходиться на неокупованій території України, не можуть бути прийняті відділом реєстрації актів цивільного стану для реєстрації факту народження чи смерті. Таким чином, відповідно до Закону України «Про державну реєстрацію актів цивільного стану» особі буде видано відповідну відмову у проведенні державної реєстрації, з якою їй необхідно звернутися до суду із заявою про встановлення факту народження (смерті) особи на тимчасово окупованій території України та надати до заяви належні докази та відмову відділу державної реєстрації актів цивільного стану.

На жаль, унаслідок воєнних дій в Україні загинула значна кількість людей, але факт їхньої смерті не зареєстрований через відсутність доступу органів державної влади до окупованих населених пунктів, або тих, де ведуться активні бойові дії. Родичі загиблих осіб не можуть отримати жодних медичних документів про народження та смерть у районах бойових дій, тому такі факти можуть бути підтверджені показами свідків, актами про смерть, складеними за участі свідків, фотографіями з місця поховання тощо. Наразі встановлення факту смерті на тимчасово окупованих територіях можливе виключно в судовому порядку.

Своєю чергою, питання народження дітей в умовах воєнного стану врегульовано наказом Міністерства охорони здоров'я від 4 березня 2022 року № 407 «Про забезпечення реєстрації новонародженої дитини

в умовах воєнного стану», яким передбачено, що в період дії воєнного стану за умови відсутності можливості заповнення медичним працівником медичного свідоцтва про народження медичний працівник зобов'язаний на кожний випадок народження живої дитини виписати довідку довільної форми в двох примірниках без проставлення печатки, яка прирівнюється до медичного свідоцтва про народження. Крім того, підтвердження факту народження дитини поза закладом охорони здоров'я можливе також шляхом заповнення лікарем медичного свідоцтва про народження після проведеного огляду жінки, яка народила дитину, та дитини й за умови наявності в первинно-обліковій медичній документації жінки, у тому числі в електронній системі охорони здоров'я, відомостей, що підтверджують факт вагітності такої жінки [8].

До Цивільного процесуального кодексу України 01 липня 2022 року Законом України № 2345-ІХ були внесені зміни у ст. 317, відповідно до яких було закріплено особливості провадження у справах про встановлення факту народження або смерті особи на території, на якій введено воєнний чи надзвичайний стан, або на тимчасово окупованій території України, зокрема заява про встановлення факту народження/смерті особи на території, на якій введено воєнний чи надзвичайний стан, або на тимчасово окупованій території України, може бути подана заявником незалежно від місця його проживання (перебування) до будь-якого суду за межами такої території України та розглядається невідкладно з моменту надходження відповідної заяви до суду.

Проте застосування положень ст. 317 ЦПК України у справах про встановлення факту смерті на території воєнних дій залишається на розсуд суддів, тому подекуди суди відмовляють у задоволенні відповідних заяв.

З урахуванням вищевикладеного, можемо зробити наступні висновки. Справи про встановлення факту народження або смерті особи є справами окремого провадження, оскільки в цьому випадку немає спору, немає сторін з протилежними інтересами, адже мова йде про реалізацію особою права, яке їй належить. Суд уповноважений встановити наявність чи відсутність необхідних умов, на підставі яких ухвалити відповідне рішення. Позитивне рішення суду в цьому випадку є юридичним фактом. Формою звернення до суду у таких справах є заява, а заявниками у справах про встановлення факту народження особи можуть бути батьки, родичі, їхні представники або інші законні представники дитини, а у справах про встановлення факту смерті – родичі померлого або їхні представники. Неможливість створення державою доступного механізму встановлення фактів на відповідній території призводить до того, що особа не матиме змоги скористатись

адміністративним порядком реєстрації народження чи смерті, що ускладнить реалізацію нею низки своїх громадянських і цивільних прав, зокрема права на спадкування, на соціальні виплати, на громадянство та інших.

Список використаних джерел:

1. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18 березня 2004 року № 1618-IV (редакція від 15 квітня 2023 року). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>

2. Встановлення факту народження особи. *«WikiLegalAid»:* довідково-інформаційна платформа правових консультацій. URL: <https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/>

3. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV (редакція від 10 червня 2023 року). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

4. Про державну реєстрацію актів цивільного стану: Закон України від 1 лип. 2010 р. № 2398-VI (редакція від 27 жовт. 2022 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2398-17#Text>

5. Про затвердження Правил державної реєстрації актів цивільного стану в Україні : Наказ Міністерства юстиції України від 18 жовт. 2000 р. № 52/5 (редакція від 7 верес. 2022 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0719-00#Text>

6. Сімейний кодекс України від 10 січ. 2002 р. № 2947-III (редакція від 19 лют. 2022 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2947-14#Text>

7. Про судову практику в справах про встановлення фактів, що мають юридичне значення: Постанова Верховного Суду України від 31 берез. 1995 р. № 5 (редакція від 25 трав. 1998 р.). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0005700-95#top>

8. Про забезпечення реєстрації новонародженої дитини в умовах воєнного стану: Наказ Міністерства охорони здоров'я України від 4 берез. 2022 р. № 407. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0293-22#Text>

Соха С. С.,

*аспірант кафедри цивільного,
адміністративного та фінансового права
Класичного приватного університету*

ВПЛИВ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ ФІНАНСУВАННЯ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ НА ФОРМУВАННЯ ЄДИНОГО ГРОМАДЯНСЬКОГО СУСПІЛЬСТВА

Вплив передового досвіду зарубіжних країн на фінансування місцевого самоврядування і формування єдиного громадянського суспільства може бути значний і включатиме сприяння розвитку демократії, прозорості, ефективності та відповідальності владних структур на місцевому рівні. Ось деякі шляхи, якими це може статися [4]:

1. Демократія та участь громадян: Європейські стандарти можуть вимагати забезпечення широкої участі громадян у прийнятті рішень на місцевому рівні. Це може включати проведення громадських консультацій, громадських слухань та забезпечення доступу до інформації про бюджетні процеси та фінансовий стан місцевих органів влади. Такий підхід сприяє формуванню єдиного громадянського суспільства, де громадяни мають можливість брати участь у формуванні рішень, що стосуються їхнього місцевого середовища.

2. Фінансова прозорість: Європейські стандарти можуть встановлювати вимоги щодо прозорості та обліку фінансів місцевих органів влади. Це означає, що інформація про бюджетні розрахунки, витрати та доходи повинні бути доступними для громадськості. Забезпечення такої прозорості допомагає запобігти корупції, зловживанням та недостатній ефективності в управлінні фінансами. Відкритість та прозорість фінансових процесів також сприяють побудові довіри громадян до місцевої влади та сприяють формуванню єдиного громадянського суспільства.

3. Фінансова стабільність: Європейські стандарти можуть визначати принципи стійкості та стабільності фінансування місцевого самоврядування. Це може означати, що місцеві органи влади мають доступ до адекватних ресурсів для забезпечення своєї роботи та надання послуг громадянам. Фінансова стабільність сприяє розвитку місцевих інфраструктурних проєктів, підтримці соціальних програм та забезпеченню якісних послуг для громадян. Це, в свою чергу, сприяє формуванню єдиного громадянського суспільства, де всі члени громади мають рівні можливості для розвитку та самовираження.

Узагалі, європейські стандарти фінансування місцевого самоврядування можуть стимулювати розвиток відкритого, демократичного та відповідального управління на місцевому рівні. Це сприяє формуванню єдиного громадянського суспільства, де громадяни активно беруть участь у процесі управління та співпраці з місцевими органами влади для досягнення спільних цілей.

Запозичення позитивного досвіду з правових норм європейських країн для українського законодавства може бути корисним для розвитку адміністративного права в Україні. Ось декілька конкретних правових норм, які можна розглянути як позитивний досвід:

1. Прозорість та доступ до інформації: Багато європейських країн мають розширені закони про доступ до інформації, які забезпечують громадській організації та громадянам право на отримання інформації від державних органів. Запозичення таких норм може підвищити прозорість та відкритість українських адміністративних органів.

2. Адміністративні процедури: Багато європейських країн мають розвинені процедури адміністративного розгляду, що гарантують права громадян та бізнесу. Наприклад, можна розглянути впровадження ефективних механізмів оскарження адміністративних рішень, включаючи можливість апеляції та альтернативні методи врегулювання спорів.

3. Локальне самоврядування: Європейські країни мають розвинуті системи локального самоврядування, які надають місцевим органам влади широкі повноваження в управлінні своїми територіями.

Запозичення норм щодо організації, фінансування та повноважень місцевих органів влади може сприяти зміцненню локального самоврядування в Україні.

4. Впровадження системи «рейтингу довіри»: Створення спеціальної системи, яка оцінюватиме діяльність адміністративних посадових осіб на основі їхньої прозорості, ефективності та інтегритету. Цей рейтинг може використовуватися при призначенні на посади та наданні привілеїв

5. Профілактика корупції: Розроблення та реалізація програм із профілактики корупції, включаючи навчання адміністративних посадових осіб про етичні стандарти, розпізнавання корупційних схем та заборону конфлікту інтересів. Додатково, створення спеціалізованих антикорупційних навчальних програм для майбутніх посадових осіб, що може сприяти попередженню корупційних правопорушень.

Ці оригінальні підходи можуть сприяти подальшому розвитку системи адміністративної відповідальності в Україні та зміцненню боротьби з корупцією. Проте, важливо ретельно проаналізувати їхню ефективність та можливі наслідки перед їхнім впровадженням.

Запозичення таких норм може сприяти боротьбі з корупцією та підвищенню відповідальності адміністративних посадових осіб

в Україні, але це має бути із врахуванням особливостей української системи побудови виконавчої влади. Реалізація таких змін може вимагати адаптації відповідних норм до українських умов і потреб.

Візьмемо до прикладу таке положення як:

Існуючий закон Європейського Союзу в галузі адміністративного права та спробуємо запропонувати напрями його покращення та впровадження в Україні з урахуванням впливу європейських стандартів фінансування місцевого самоврядування на формування єдиного громадянського суспільства [5].

Приклад: Європейська хартія місцевого самоврядування.

Європейська хартія місцевого самоврядування вже впроваджена в дію в багатьох країнах Європи і має значний вплив на формування сучасних стандартів місцевого самоврядування. Щодо України, вона також є учасницею Європейської хартії місцевого самоврядування, проте її впровадження та реалізація потребує певних покращень [3].

Ми маємо на увазі, що необхідне покращення її реалізації. Для покращення впровадження Європейської хартії місцевого самоврядування в Україні необхідно звернути увагу на дві основні сфери: законодавство та практику на місцях. Впровадження хартії в обидві ці сфери має велике значення для забезпечення ефективного місцевого самоврядування, тобто її практична реалізація. Важливо зазначити, що мова йде не про ратифікацію хартії, а слідування її рекомендаціям та реалізації, у плані практичного спрямування, що ми в подальшому і опишемо.

Зміст хартії:

Європейська хартія місцевого самоврядування ставить перед Україною великі виклики, але також надає великі можливості. Перехід до європейських стандартів фінансування місцевого самоврядування, передбачених хартією, потребує значного реформування національної системи управління і контролю.

Забезпечення фінансової самостійності місцевих органів самоврядування, яке вимагає Європейська хартія, може бути одним з найважливіших шляхів до створення єдиного громадського суспільства. Однак, в Україні цей процес викликає певні труднощі, пов'язані із забезпеченням прозорості, ефективності та контролю за використанням коштів.

Основним викликом залишається необхідність забезпечити належний рівень контролю з боку вищих органів виконавчої влади для забезпечення дотримання закону та конституційних принципів, а також для контролю за належним виконанням завдань, доручених органам місцевого самоврядування.

Ретельне і цілеспрямоване впровадження цих реформ має потенціал не тільки покращити ефективність і прозорість місцевого управління, але і сприяти формуванню єдиного громадського суспільства, в якому кожен громадянин відчуває свою участь і відповідальність за долю своєї громади, відповідно до ст. 8, частини 2 Європейської Хартії місцевого самоврядування:

«Будь-який адміністративний нагляд за діяльністю органів місцевого самоврядування, як правило, має на меті тільки забезпечення дотримання закону та конституційних принципів. Однак вищі інстанції можуть здійснювати адміністративний нагляд за належністю виконання завдань, доручених органам місцевого самоврядування [6]».

Забезпечення адекватної контрольної функції: Важливо розвинути систему контролю за фінансовою діяльністю місцевих органів самоврядування з метою забезпечення прозорості, відповідальності та ефективного використання публічних коштів. Це може включати залучення незалежних аудиторів, механізми публічного обговорення бюджету.

Залучення незалежних аудиторів: Важливо залучати незалежних аудиторів для проведення зовнішнього аудиту фінансової діяльності місцевих органів самоврядування. Це дозволить забезпечити об'єктивну оцінку використання публічних коштів та виявлення можливих порушень.

Громадський контроль сприятиме виявленню можливих недоречностей та недоліків у фінансовому управлінні.

Забезпечення професійності та кваліфікації місцевих органів самоврядування: Україна повинна сприяти підвищенню рівня знань, навичок та компетентності обранців місцевих органів влади, зокрема шляхом проведення тренінгів, семінарів та програм професійного розвитку. Це допоможе покращити якість управління на місцевому рівні та забезпечити ефективне виконання завдань самоврядування.

Можливі покращення та впровадження в Україні [4]:

Впровадження спеціалізованих норм українського законодавства, спрямованих на забезпечення прозорості, відкритості та відповідальності у фінансовому управлінні місцевими органами влади, сприятиме зміцненню довіри громадськості та підвищенню ефективності використання публічних коштів. Це відкриє шлях до формування єдиного громадянського суспільства в Україні [1].

Підсумовуючи, зазначимо, що адміністративний нагляд є віддільним і критично важливим інструментом у забезпеченні дотримання закону і конституційних принципів, а також у перевірці виконання завдань, доручених органам місцевого самоврядування. Це включає розробку вичерпної системи контролю за фінансовою діяльністю

місцевих органів, з метою забезпечення прозорості, відповідальності та ефективного використання публічних коштів. Важливість залучення незалежних аудиторів не можна недооцінювати, оскільки вони можуть надати об'єктивну оцінку використання публічних коштів і виявити можливі порушення. Крім того, громадський контроль сприятиме виявленню можливих недоречностей та недоліків у фінансовому управлінні. Нарешті, необхідно забезпечити професійність та кваліфікацію місцевих органів самоврядування, щоб покращити якість управління на місцевому рівні та забезпечити ефективне виконання завдань самоврядування.

Список використаних джерел:

1. Досвід децентралізації у країнах Європи : зб. док. / пер. з іноз. мов ; заг. ред. В. Б. Гройсмана. К. : Інститут законодавства Верховної Ради України, 2015. 766 с.

2. Загальні засади місцевого самоврядування в Україні [Текст] : підручник / Нац. акад. держ. упр. при Президентові України ; авт.-упоряд.: В. М. Вакуленко [та ін.] ; за заг. ред. В. М. Вакуленка, М. К. Орлатого. К. : НАДУ, 2010. 401 с.

3. Місцеве самоврядування в умовах децентралізації влади в Україні: Колективна монографія / кол. авт. ; за заг. ред. Р. М. Плюща. К. : РІДНА МОВА, 2016. 744 с

4. Інституційний розвиток місцевого самоврядування в умовах державно-управлінських реформ [Текст] : наук. розробка / І. В. Козюра, А. О. Краснейчук, Ю. Г. Іванченко [та ін.] ; Нац. акад. держ. упр. при Президентові України, Ін-т пробл. держ. упр. та місц. самоврядування, Упр. орг. фундам. та приклад. дослідж. К. : НАДУ, 2012. 60 с.

5. Лендшел М. Місцева демократія у країнах Центральної і Східної Європи : [монографія] / М. Лендшел. Ужгород : Мистецька лінія, 2011. 688 с.

6. Європейська хартія місцевого самоврядування. *Офіційний вебпортал парламенту України*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_036#n56

Доля В. Б.

*здобувач вищої освіти юридичного факультету
Західноукраїнського національного університету*

СУБ'ЄКТИ ЦИВІЛЬНИХ ПРОЦЕСУАЛЬНИХ ПРАВОВІДНОСИН

Питання щодо суб'єкта, який є складовою частиною правових відносин, включаючи цивільно-процесуальні, не викликає серйозних розбіжностей думок серед українських науковців, оскільки воно відповідно регулюється законодавством, зокрема Цивільним процесуальним кодексом України (далі – ЦПК України) від 18 березня 2004 року. Варто враховувати, що склад та кількість елементів цивільно-процесуальних правовідносин може змінюватись залежно від різних факторів, таких як обставини справи, предмет спору, вид провадження, стадія процесу, різновиди процесуальної діяльності, що використовуються в процесі тощо.

Стаття 55 Конституції України гарантує права і свободи людини і громадянина через захист судом. Особа має конституційне право на судовий захист, який може бути здійснений шляхом вступу в цивільні процесуальні правовідносини з судом та зайняття процесуальної позиції, як позивач, відповідач, заявник, третя особа і т.д.

У правовій теорії та науковій літературі поняття суб'єктів має практично однакове визначення, що дозволяє узагальнити їх розуміння як осіб, груп осіб, організацій та інших сутностей, які візьмуть активну участь в певному процесі, що робить їх учасниками правових відносин [1].

За такою концепцією, суб'єкти цивільних процесуальних правовідносин є активними учасниками цих відносин, представленими особами, групами осіб або організаціями, які мають суб'єктивні права та юридичні обов'язки, а також специфічні юридичні властивості, такі як правоздатність, дієздатність та деліктоздатність. Наявність прав та обов'язків не є достатньою для участі в цивільних процесуальних правовідносинах – суб'єкт повинен здійснювати свої права та створювати обов'язки, а також нести відповідальність за їх невиконання.

При визначенні поняття «суб'єкт цивільних процесуальних правовідносин» варто уточнити, що вони наділяються не тільки процесуальними правами і обов'язками, а суб'єктивними цивільними процесуальними правами і обов'язками. Кожен суб'єкт, який бере участь у розгляді і вирішенні цивільної справи наділяється власними, тільки йому притаманними цивільними процесуальними правами

і обов'язками. Цивільне процесуальне законодавство чітко, окремими статтями виділяє суб'єктів цивільного процесу та вказує їх суб'єктивні цивільні процесуальні права і обов'язки [4].

Основними рисами осіб, які беруть участь у цивільно-процесуальних відносинах є те, що їх характер може бути індивідуальним, колективним або державним; вони грають активну роль у здійсненні правосуддя в цивільних справах та у цивільному судочинстві, а також, у них є специфічні особливості цивільної процесуальної правосуб'єктності.

Для того, щоб упорядкувати суб'єктів цивільних процесуальних правовідносин та виявити особливості участі в цивільному процесі, їх прийнято класифікувати на групи за наступними критеріями: мета та завдання участі в процесі, процесуальні функції, рівень заінтересованості в результатах вирішення справи [4].

Першим таким суб'єктом є суд, який відповідає за забезпечення захисту та охорони прав та інтересів людей. Його важливість полягає в тому, що він є невід'ємною складовою здійснення цивільного правосуддя, а його особливою властивістю як суб'єкта цивільних процесуальних правовідносин є те, що він повинен завжди залишатися безстороннім та об'єктивним [5].

Без наявності суду, який має відповідні повноваження, процесуальні правовідносини не можуть бути здійснені. Таким чином, суд є найважливішим та обов'язковим суб'єктом у всіх цивільних процесуальних правовідносинах.

Другим суб'єктом цивільних процесуальних правовідносин є сторони справи. У справах, які розглядаються за позовною процедурою, сторонами є позивач та відповідач. У наказовому провадженні учасниками є заявник та боржник, а в окремому провадженні – заявники та інші зацікавлені особи.

Наступними суб'єктами цивільних процесуальних правовідносин є треті особи, яких у цивільному процесі традиційно поділяють на тих, які заявляють самостійні вимоги на предмет спору, і тих, які таких вимог не заявляють. Водночас, під третіми особами, які заявляють самостійні вимоги на предмет спору, розуміють передбачуваних суб'єктів спірних матеріальних правовідносин, що вступають у процес між іншими сторонами з метою захисту своїх суб'єктивних прав та охоронюваних законних інтересів. У свою чергу, треті особи, які не заявляють самостійних вимог на предмет спору, – це особи, які вступають у розпочату справу на боці позивача чи відповідача з метою захисту своїх прав та охоронюваних законом інтересів, якщо рішення щодо справи може вплинути на їх права та обов'язки стосовно до позивача або відповідача.

Таким чином, на відміну від цивільного права в якому поняття третьої особи може використовуватися у різних значеннях у цивільному процесуальному праві поняття третьої особи використовується у значенні суб'єкта права, який не є стороною, але при цьому, з метою захисту своїх прав та охоронюваних законом інтересів бере участь у цивільному процесі [3].

Стаття 46 ЦПК України вказує на те, що мати цивільні процесуальні права та обов'язки сторони, третьої особи, заявника, заінтересованої особи можуть усі фізичні і юридичні особи [2].

Також до учасників справи належать органи та особи, які мають законне право звертатися до суду в інтересах інших осіб, зокрема Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, органи прокуратури, органи державної влади, органи місцевого самоврядування, а також фізичні та юридичні особи.

Крім цього, до суб'єктів цивільного процесу належать представники сторін (адвокати, законні представники, особи, які досягли 18 років тощо), свідки, експерти, перекладачі та інші особи, які можуть бути залучені до судового процесу.

Суб'єкт цивільних процесуальних правовідносин – це не тільки універсальна, а й унікальна і специфічна правова форма реалізації особами (суб'єктами права) своїх прав і обов'язків у певному цивільному процесуальному правовідношенні, що отримує своє втілення у визначеному в законі особливому правовому положенні (суд, сторони, представник, інші учасники судового процесу) [1].

У цивільному процесуальному законодавстві суб'єкти цивільних процесуальних правовідносин чітко виділені окремими статтями, які визначають їх суб'єктивні права та обов'язки. Наприклад, стаття 49 ЦПК України уточнює процесуальні права та обов'язки сторін. Вона надає позивачу право змінювати позовні вимоги, відмовлятися від позову або частини його, тоді як відповідачеві можливість визнати позов чи подати зустрічний позов [4].

Сторони спору мають право на захист своїх інтересів та можуть використовувати різні засоби доказування для підтвердження своїх позицій. Треті особи можуть бути свідками, експертами чи іншими представниками, які надають необхідну інформацію для вирішення спору. Судді та інші посадові особи мають обов'язок забезпечувати право на справедливий процес та дотримуватися принципів процесуального права. Адвокати та інші представники сторін мають право на захист інтересів своїх клієнтів та повинні діяти в межах закону та процесуальних правил.

Отже, цивільний процес є складним правовим механізмом, який регулює відносини між суб'єктами господарської та цивільної

правосуб'єктності. Основною метою цивільного процесу є вирішення спорів, які виникають між цими суб'єктами. Спори можуть стосуватися різних питань, від охорони прав на нерухомість до забезпечення прав споживачів. Крім того, у цивільному процесі можуть брати участь різні суб'єкти. Перш за все, це сторони спору, тобто особи, які мають інтерес у вирішенні питання. Ці сторони можуть бути фізичними або юридичними особами. Крім того, у процесі можуть брати участь інші суб'єкти, такі як треті особи, свідки, експерти, судові виконавці, адвокати та інші представники. Кожен з цих суб'єктів має свої права та обов'язки, які визначені законодавством та правилами процесуального права.

Список використаних джерел:

1. Діденко Л. Суб'єкти як елементи цивільних процесуальних правовідносин. *Юридичний вісник*. 2021. № 3. С. 55–61.
2. Т. В. Заварза, С. М. Бервено, Л. В. Новікова, К. М. Тоцька. Порівняльний цивільний процес: навч.-метод. посіб. Харків : ХНУ ім. Каразіна, 2018. 156 с.
3. Кузьмич О. Я. Про співвідношення третіх осіб у цивільному праві із третіми особами у цивільному процесі. URL: <https://view.officeapps.live.com/op/view.aspx?src=http%3A%2F%2Flib.pnu.edu.ua%3A8080%2Fbitstream%2F123456789%2F15670%2F1%2F%25D0%259A%25D1%2583%25D0%25B7%25D1%258C%25D0%25BC%25D0%25B8%25D1%2587%2520%25D0%259E.%2520%25D0%25AF.%252C%2520%25D1%2582%25D0%25B5%25D0%25B7%25D0%25B8.doc&wdOrigin=BROWSELINK>. (дата звернення: 11.05.2023).
4. Цал-Цалко Ю. Ю. Суб'єкти цивільних процесуальних правовідносин та їх класифікація відповідно до оновленого цивільного процесуального законодавства України. *Новели цивільного процесуального кодексу України* : матеріали круглого стола (м. Одеса, 26 берез. 2018 р.). Одеса, 2018. С. 59–62.
5. Цивільний процес (загальна частина) : навч. посібник. 2-ге вид., доп. і перероб. / кер. авт. кол. А. В. Коваленко. Дніпро : ДДУВТ, 2017. 192 с.

Кочкадамян А. Г.,
*здобувач наукового ступеня доктора філософії
кафедри цивільно-правових дисциплін
Національної академії внутрішніх справ*

НАПРЯМИ ВДОСКОНАЛЕННЯ ОКРЕМОГО ПРОВАДЖЕННЯ В ЦИВІЛЬНИХ СПРАВАХ ПРО ВИЗНАННЯ СПАДЩИНИ ВІДУМЕРЛОЮ

Чинним Цивільним процесуальним кодексом України передбачено три форми провадження цивільного процесу в суді першої інстанції: наказне провадження, позовне провадження та окреме провадження (ч. 2 ст. 19) [1], а об'єктом судового захисту є права, свободи чи інтереси, що виникають із відповідних правовідносин.

У ЦПК України окреме провадження визначено як вид непозовного цивільного судочинства, в порядку якого розглядаються цивільні справи про підтвердження наявності або відсутності юридичних фактів, що мають значення для охорони прав, свобод та інтересів особи або створення умов здійснення нею особистих немайнових чи майнових прав або підтвердження наявності чи відсутності неоспорюваних прав (ч. 1 ст. 293 ЦПК), а також передбачено перелік цивільних справ, що віднесені законом до складу справ окремого провадження (ч. 2 ст. 293 ЦПК).

Проблеми охорони прав та інтересів шляхом встановлення судом фактів, що мають юридичне значення, теоретичні та практичні питання становлення, розвитку й функціонування окремого провадження загалом та окремого провадження у справах про визнання спадщини відумерлою зокрема, досліджувались такими українськими вченими-процесуалістами, як С. С. Бичкова, Ю. В. Білоусов, В. Г. Бобко, Й. Г. Богдан, І. В. Венедіктова, О. В. Гетьманцев, Л. Є. Гузь, К. В. Гусаров, І. В. Жилінкова, Ю. О. Заїка, В. В. Комаров, Л. В. Красицька, В. А. Кройтор, Н. С. Кузнєцова, О. Є. Кухарєв, Л. А. Музика, О. В. Розгон, З. В. Ромовська, Г. О. Світлична, І. В. Удальцова, С. Я. Фурса, Г. В. Чурпіта, М. Й. Штефан, М. М. Ясинок та інші.

З-поміж переліку справ, що розглядаються судом в порядку окремого провадження, виокремлюються справи про визнання спадщини відумерлою. Для цієї категорії цивільних справ характерна різна сутність і специфічна матеріально-правова природа, яка визначається певними особливостями об'єктів й способів судового захисту. Окрім

того, таким справам притаманні особливості суб'єктного складу учасників, предмета судової діяльності та процесуального порядку розгляду й вирішення справ. У свою чергу об'єктами судового захисту в окремому провадженні у справах про визнання спадщини відумерлою можуть бути як законні інтереси, так і неоспорювані суб'єктивні права фізичних, юридичних осіб або держави.

Питання відумерлої спадщини врегульоване Цивільним кодексом України. Так, ст. 1277 ЦК України окреслено підстави для визнання спадщини відумерлою, зокрема це: відсутність спадкоємців за заповітом і за законом; усунення спадкоємців від права на спадкування; неприйняття спадкоємцями спадщини, а також відмова спадкоємців від її прийняття [2].

За наявності однієї з наведених підстав орган місцевого самоврядування за місцем відкриття спадщини, а якщо до складу спадщини входить нерухоме майно – за його місцезнаходженням, зобов'язаний подати до суду заяву про визнання спадщини відумерлою – після спливу одного року з часу з дня смерті спадкодавця або з дня оголошення судом його померлим (ч. 3 ст. 46 ЦК України).

Процесуальний порядок визнання судом спадщини відумерлою визначений главою 9 розділу IV Цивільного процесуального кодексу України. Суд визнає спадщину відумерлою за правилами окремого провадження. Відумерлою є спадщина, визнана як така на підставі встановлення судом існування (чи не існування) кількох юридичних фактів (окрім, самого факту смерті спадкодавця, такими фактами можуть бути: відсутність спадкоємців за заповітом та законом, усунення спадкоємців від спадщини тощо) та виконання відповідним органом місцевого самоврядування необхідних процедурних (процесуальних) дій, спрямованих на набуття територіальною громадою прав та обов'язків померлої особи [3].

Заява про визнання спадщини відумерлою у випадках, встановлених ЦК України, подається до суду за місцем відкриття спадщини або за місцезнаходженням нерухомого майна, що входить до складу спадщини. Також заява про визнання спадщини відумерлою може подаватися кредитором спадкодавця, а якщо до складу спадщини входять земельні ділянки сільськогосподарського призначення – власниками або користувачами суміжних земельних ділянок. У такому разі суд залучає до розгляду справи органи місцевого самоврядування за місцем відкриття спадщини та/або за місцезнаходженням нерухомого майна, що входить до складу спадщини.

Заява про визнання спадщини відумерлою розглядається в порядку окремого провадження, відповідно до вимог ст. ст. 293, 294, 334–338

ЦПК України. Важливим є те, щоб у заяві про визнання спадщини відумерлою були вказані такі відомості, як час і місце відкриття спадщини; інформація про майно, що становить спадщину; а також наведені докази, які свідчать про належність цього майна спадкодавцю, або ж про відсутність спадкоємців за заповітом і за законом, чи про усунення їх від права на спадкування, або про неприйняття ними спадщини, чи про відмову від її прийняття (наприклад, факт настання смерті спадкодавця підтверджується свідоцтвом про смерть, виданим РАЦС, або судовим рішенням). Можна стверджувати, що захист інтересів заявника можливий лише за умови надання доказів.

Участь заявника при розгляді судом справи про визнання спадщини відумерлою є обов'язковою, так само обов'язковим вбачається і повідомлення усіх заінтересованих осіб і залучення до участі у справі органів місцевого самоврядування за місцем відкриття спадщини та (або) за місцезнаходженням нерухомого майна, що входить до складу спадщини.

Своєю чергою, суд, встановивши факт відсутності спадкоємців за заповітом і за законом, або усунення спадкоємців від права на спадкування, або ж прийняття спадщини чи відмови від її прийняття спадкоємцями, ухвалює рішення про визнання спадщини відумерлою та про передачу її територіальній громаді відповідно до закону.

Варто зазначити, що спадщина, не прийнята спадкоємцями, охороняється до визнання її відумерлою відповідно до ст. 1283 ЦК України. Таким чином, якщо спадщину визнано відумерлою, витрати на охорону спадкового майна відшкодовуються органом місцевого самоврядування, який від імені територіальної громади здійснює право власності щодо спадщини, яку визнано відумерлою (ч. 4 ст. 1283 ЦК України).

Варто зауважити, що до тих пір, поки відумерла спадщина не перейде у власність, наприклад, територіальній громаді на підставі відповідного судового рішення, спадкове майно має бути описане, та відповідно до закону забезпечується його охорона, яка покладається на нотаріуса за місцем відкриття спадщини, а у разі його відсутності – на відповідний орган місцевого самоврядування (селищні, сільські ради).

Відтак, якщо власником відумерлого майна стала територіальна громада, вона зобов'язана задовольнити вимоги кредиторів спадкодавця, що заявлені відповідно до ст. 1231 ЦК України. Якщо ж такими власниками відумерлого майна є декілька територіальних громад, вимоги кредиторів спадкодавця задовольняються ними пропорційно до вартості відумерлого майна, набутого у власність кожною з них.

Отже, відумерла спадщина – та, яка залишилася після смерті власника і не перейшла іншій людині (спадкоємцю), зокрема, це може бути будинок, квартира чи земельна ділянка, у визначений законом термін вона має перейти у власність суб'єктів звернення до суду із заявою про визнання спадщини відумерлою, до яких віднесено орган місцевого самоврядування за місцем відкриття спадщини, а якщо до складу спадщини входить нерухоме майно – за його місцезнаходженням; кредитор спадкодавця; власники або користувачі суміжних земельних ділянок, якщо до складу спадщини входять земельні ділянки сільськогосподарського призначення.

З урахуванням вищенаведеного можемо зробити наступні висновки. Справи про визнання спадщини відумерлою мають як свої особливості, що обумовлюють специфічний порядок їх розгляду і вирішення, так і спільні риси, які дають підстави об'єднати їх в окремий вид провадження. Кожній особі для захисту в суді свого права чи інтересу необхідно довести наявність того чи іншого юридичного факту та надати відповідні докази щодо цього. Більшість юридичних фактів може бути доведено на підставі офіційних документів. У той самий час, якщо такі документи відсутні, то особа втрачає можливість отримати права, які б могли виникнути на підставі таких документів. Встановлення юридичних фактів є одним із видів справ окремого провадження.

Статус відумерлої спадщини в порядку окремого провадження визначає суд, за рішенням якого вона переходить у власність територіальної громади за місцем відкриття спадщини, а нерухоме майно – за його місцезнаходженням. Відтак, ніким не успадкована нерухомість стає власністю територіальної громади, у межах якої вона розташована.

Список використаних джерел:

1. Цивільний процесуальний кодекс України : Закон України від 18 березня 2004 року № 1618-IV (редакція від 15 квітня 2023 року). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1618-15#Text>
2. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV (редакція від 10 червня 2023 року). URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
3. Відумерлість спадщини. «WikiLegalAid» – довідково-інформаційна платформа правових консультацій. URL: <https://wiki.legalaid.gov.ua/index.php/>
4. Комаров В. В., Світлична Г. О., Удальцова І. В. Окреме провадження: монографія / за ред. В. В. Комарова. Харків : Право, 2011. 312 с.

Петровська Д. Р.,
*здобувач ступеня вищої освіти «магістр»
за спеціальністю 081 «Право»
Національної академії внутрішніх справ*

ЗАХИСТ ПРАВА ВЛАСНОСТІ УКРАЇНИ ЗА КОРДОНОМ: АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ

Захист права власності держави за кордоном є однією з проблемних тем наукових досліджень як в Україні, так і в країнах Європейського Союзу. Така обставина обумовлена тим, що питання захисту права власності завжди пов'язане із відновленням прав колишнього власника та припиненням прав недобросовісного набувача на майно. Таке питання постало відразу після завершення Другої Світової війни, зокрема щодо повернення історичних і культурних цінностей.

На жаль вимушені констатувати, що на сучасному етапі розвитку державності Україна зіткнулась зі складним явищем – російською військовою агресією, яка розпочалась 20 лютого 2014 року і отримала більш жорсткий прояв у вигляді широкомасштабного військового вторгнення 24 лютого 2022 року. Цей факт призвів до нагромадження величезної кількості питань, пов'язаних із визначенням правового статусу майна, яке знаходиться на окупованих територіях – у Автономній Республіці Крим та в окремих районах Донецької, Запорізької, Луганської та Херсонської областей України.

Наведене вказує на актуальність обраної теми та потребує окремого науково-теоретичного дослідження окремих аспектів захисту права власності України за кордоном, подальшого вдосконалення чинного законодавства про власність та її захист, а також вдосконалення практики його застосування.

У цивільному праві дослідженню проблем захисту, зокрема реституції права власності, а також окремих способів захисту прав присвячені праці наступних провідних українських науковців: В. В. Бутньов, І. В. Болокан, М. І. Гаврилюк, О. Б. Гнатів, О. В. Дзера, І. О. Дзера, В. В. Джунь, Г. В. Єременко, І. С. Канзафарова, Т. С. Ківалова, В. М. Коссак, Н. С. Кузнецова, В. В. Луць, Р. А. Майданик, С. М. Романович, Я. М. Романюк, З. В. Ромовська, І. В. Спасибо-Фатєєва, Є. О. Харитонов, Р. Б. Шишка, Я. М. Шевченко, О. С. Яворська, Г. Б. Яновицька. Окреме місце займають наукові праці українських вчених-цивілістів, присвячені реституції, як способу поновлення порушених майнових прав, приведення їх до стану,

що існував на момент вчинення дії, якою заподіяно шкоди. Так, реституція була предметом дисертаційного дослідження В. О. Кучера «Нікчемні правочини» (2004 р.) [1], М. Лещинська-Вьонцек «Цивільно-правова відповідальність держави України у правовідносинах реституції власності» (2019 р.) [2]. Також реституційні правовідносини були предметом вивчення за спеціальністю історія, зокрема, дисертаційне дослідження Д. І. Гетьмана «Повернення і реституція історико-культурних цінностей в українсько-польсько-російських відносинах (1920-ті–1930-ті рр.)» (2010 р.) [3] і фундаментальне наукове монографічне дослідження С. Кота «Повернення і реституція культурних цінностей у політичному та культурному житті України (XX – поч. XXI ст.)» (2020 р.) [4].

Однак, вироблення загального наукового підходу до захисту, зокрема реституції права власності України за кордоном залишилися поза межами цих наукових досліджень.

Відомо, що майно, яке належить на праві власності державі Україна, яке знаходиться за кордоном, можна поділити за певними критеріями. За джерелом походження воно поділяється на таке, що перейшло до України в порядку правонаступництва від радянського союзу та таке, яке було набуто за час незалежності України, починаючи з 1991 року. За часом перебування майно може знаходитися постійно або тимчасово. З точки зору цивільно-правової кваліфікації майно в іноземних країнах може бути рухомим або нерухомим, а також наділений іншими ознаками, визначеними у ст. ст. 183–189 Цивільного кодексу України [5]. На підставі критерію характеру власності – майно, що належить державі Україна і майно, яке належить територіальним громадам, хоча воно і наділено ознаками комунальної форми власності.

Станом на 2023 рік за кордоном знаходиться державне майно, що належить:

- 120-ти посольствам, зокрема: а) Європа – 45; б) Азія та Океанія – 25; в) Африка та Близький Схід – 34; г) Північна Америка – 4; г) Південна Америка – 12.

- 34-м Генеральним консульствам.

- 7-ми Представництвам України при міжнародних організаціях.

Також майно, що належить торгівельним представництвам, внески Національного банку України, морські судна, літаки та інші транспортні засоби, які тимчасово знаходяться за кордоном, майно, яке належить різним благодійним організаціям та державним фондам. Окреме місце посідає майно, що належить Православній церкві України, Українській греко-католицькій церкві та церквам інших віросповідань.

Правове становище державного майна, що знаходиться за кордоном, визначається як українським законодавством, так і законодавством

країни місцезнаходження майна, а також на підставі міжнародних угод за участю України. Іншими словами, основну роль у регулюванні права власності та інших речових прав, ускладнених іноземним елементом, відіграє колізійний метод, який закріплений у ЗУ «Про міжнародне приватне право» [6].

Державна власність України має спеціальний статус, оскільки вона наділяється певним імунітетом. В доктрині міжнародного приватного права виділяють п'ять основних елементів імунітету держави: а) судовий імунітет (юрисдикційний імунітет) – непідсудність держави суду іноземної держави; б) імунітет без попереднього забезпечення позову – заборона застосовувати будь-які заходи для попереднього забезпечення позову; в) імунітет від примусового виконання іноземного судового рішення – заборона приймати будь-які примусові заходи із виконання судового (арбітражного) рішення будь-якими органами іноземної держави; г) імунітет власності держави – недоторканність державної власності, що знаходиться на території іноземної держави; д) імунітет угод (контрактів) держави – до контрактів, які укладаються державою або фізичною чи юридичною особою, повинно застосовуватися саме право держави, якщо немає інших домовленостей [7].

В контексті вищезазначеного хотілося б зупинитися на цікавому, актуальному й досить показовому прикладі для нашої держави. У грудні 2016 року суд Нідерландів ухвалив рішення про повернення в Україну предметів скіфської епохи, які були вивезені з Криму до Європи. Виставка «Крим – золотий острів у Чорному морі» проходила 19 січня 2014 року у Рейнському краєзнавчому музеї у німецькому місті Бонн. Пізніше вона відкрилася в археологічному музеї Алларда Пірсона в голландському місті Амстердам. Виставка тривала з 07 лютого по 31 серпня 2014 року, однак у наслідок окупації Криму Російською Федерацією не змогла повернутися до кримських музеїв. 14 грудня 2016 року Окружний суд Амстердама ухвалив рішення, що «Скіфське золото» повинно бути повернене на підконтрольну українській владі територію. Цей об'єкт культурної спадщини включає в себе 565 предметів з музейного фонду України, зокрема археологічні знахідки, скарби, вартість яких становить понад 10 мільйонів євро. На підставі конвенції ЮНЕСКО (ст. 6 ч. 3) [8], відповідно до якої твори мистецтва повертають суверенній державі, яке надало ці твори у тимчасову експозицію, а не самопроголошеній республіці, експонати з чотирьох кримських музеїв повинні повернутися до Києва замість окупованого Сімферополя. Апеляційний суд Амстердама 26 жовтня 2021 року ухвалив рішення про передачу Україні «Скіфського золота».

У своєму рішенні суд наголосив на праві Росії оскаржити зазначене рішення у Верховному суді Нідерландів.

9 червня 2023 року Верховний суд Нідерландів підтвердив рішення Апеляційного суду Амстердаму в жовтні 2021 року щодо «скіфського золота» – його треба передати Україні, чим поставив крапку в цьому тривалому спорі [9].

З огляду на наведений приклад можемо дійти висновку, що суд іноземної юрисдикції визнав за Україною право розпоряджатися своїм культурним надбанням і право на повернення такого культурного надбання. Окрім того, Україна має сильну юридичну позицію як по конвенції ЮНЕСКО [8], так і по українському законодавству, яке застосовується до цієї справи і відповідно до якого Україна є належним власником на об'єкти культурної та історичної спадщини.

Військова російська агресія в Україні спрямована на знищення української культурної спадщини шляхом її руйнування, знищення, викрадення та привласнення. З лютого 2022 року Російська Федерація на регулярній основі вчиняла акти умисної крадіжки з українських національних культурних закладів. Предметом масових крадіжок є вивіз та привласнення культурних цінностей; творів живопису, графіки та скульптури; предметів музейного значення; фрагменти архітектурних, історичних і художніх пам'яток.

У підсумку варто зазначити, що подальший процес повернення державного майна з-за кордону – це складна правова конструкція не тільки в площині українського законодавства, яке потребує напрацювання певного інструктивного алгоритму дій, а й міжнародного та, в свою чергу, характеризується доволі тривалою за часом процедурою. Можемо констатувати, що на кожний конкретний випадок чекає справа в міжнародних судових інстанціях і це потребує консолідації української та міжнародної юридичної спільноти по збору необхідних доказів і доведення істини в судах.

Список використаних джерел:

1. Кучер В. О. Нікчемні правочини : автореф. дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.03. Львів, 2005. 16 с.
2. Лешинська-Вьонцек М. Цивільно-правова відповідальність держави України у правовідносинах реституції власності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.03. Івано-Франківськ, 2019. 20 с.
3. Гетьман Д. І. Повернення і реституція історико-культурних цінностей в українсько-польсько-російських відносинах (1920-ті – 1930-ті рр.) : автореф. дис. ... канд. іст. наук : 07.00.01. Київ, 2010. 20 с.

4. Кот С. Повернення і реституція культурних цінностей у політичному та культурному житті України (XX – поч. XXI ст.) : монографія. Київ: Інститут історії України НАН України, 2020. 1020 с.

5. Цивільний кодекс України : Закон України від 16.01.2003 р. № 435-IV (редакція від 10 червня 2023 року). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

6. Про міжнародне приватне право: Закон України від 23 червня 2005 року № 2709-IV (редакція від 23 грудня 2022 року). URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2709-15#Text>

7. Цивільне право України. Загальна частина : підручник / за ред. О. В. Дзери, Н. С. Кунецової, Р. А. Майданика. Київ : Юрінком Інтер, 2010. 976 с.

8. Конвенція про охорону всесвітньої культурної і природної спадщини : від 16 лист. 1972 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_089#Text

9. Нідерланди повернуть «скіфське золото» Україні. URL : <https://glavcom.ua/world/observe/niderlandskij-sud-postanoviv-peredati-skifske-zoloto-ukrajini-933346.html>

10. Про вивезення, ввезення та повернення культурних цінностей : Закон України від 21.09.1999 р. № 1068-XIV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1068-14#Text> (дата звернення: 25.05.2023).

11. Про повернення предметів культури, незаконно вивезених з території держави-члена, та про внесення змін до Регламенту (ЄС) № 1024/2012 (нова редакція) : Директива 2014/60/ЄС Європейського Парламенту і Ради від 15 травня 2014 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_003-14#n119 (дата звернення: 25.05.2023).

Полховська Н. М.,
*здобувач наукового ступеня доктора філософії
кафедри цивільно-правових дисциплін
Національної академії внутрішніх справ*

ПРАВОВИЙ СТАТУС ПРОФЕСІЙНИХ СПІЛОК ПРАЦІВНИКІВ ПРАВООХОРОННИХ ОРГАНІВ У РОЗРІЗІ РЕГЛАМЕНТАЦІЇ ЇХНІХ ПРАВ ТА ОБОВ'ЯЗКІВ

Як відомо, пріоритетними напрямками діяльності профспілкових організацій, зокрема і профспілок працівників правоохоронних органів, є захист соціально-економічних прав їхніх членів, зокрема оплати праці та поліпшення матеріального забезпечення; регулярного контролю за виконанням взятих сторонами угод та колективних договорів зобов'язань; підвищення соціального статусу працівників, їх рівня кваліфікації та професійного зростання; дотримання норм чинного законодавства у сфері праці. Профспілки працівників правоохоронних органів мають значний досвід щодо відстоювання інтересів працівників правоохоронних органів, їх соціального захисту.

Питання діяльності професійних спілок, їхніх повноважень, забезпечення охорони праці поліцейських були предметом дослідження таких вітчизняних науковців, як Н. Б. Болотіна, В. С. Венедиктов, І. С. Войтинський, В. І. Галаган, Ю. М. Гришина, О. І. Запорожець, М. О. Кабаченко, Р. І. Кондратьєв, А. М. Курінний, Л. І. Лазор, Р. З. Лівшиць, М. І. Матузов, А. Р. Мацюк, А. В. Міцкевич, О. В. Негодченко, П. Д. Пилипенко, В. І. Прокопенко, О. І. Процевський, В. І. Смолярчук, Т. І. Тарахонич, Ф. А. Цесарський, Н. А. Циганчук, Г. І. Чанишева, Л. С. Явіч, І. М. Якушев, О. М. Ярошенко та інші.

Аналіз наукових праць свідчить про те, що обрана проблематика, будучи предметом багатьох наукових досліджень, залишається своєчасною та актуальною. Так, право кожної людини на свободу мирних зборів і асоціацій закріплено ст. 20 Загальної декларації прав людини, прийнятою Генеральною Асамблеєю Організації Об'єднаних Націй 10 грудня 1948 р., де одночасно зазначено, що ніхто не може бути примушений вступати до будь-якої асоціації. Право кожної людини створювати професійні спілки і входити до професійних спілок для захисту своїх інтересів передбачено ст. 23 Загальної декларації прав людини [1].

Міжнародним Пактом про економічні, соціальні і культурні права визначено право кожної людини на свободу асоціації з іншими,

включаючи право створювати профспілки і вступати до них для захисту своїх інтересів (ст. 22); право профспілок утворювати національні федерації та конфедерації і право цих останніх засновувати міжнародні професійні організації або приєднуватися до таких (ст. 8); право профспілок функціонувати безперешкодно без будь-яких обмежень, окрім тих, які передбачаються законом (ст. 8) [2]. Варто вказати, що Пакт про економічні, соціальні та культурні права не перешкоджає запровадженню законних обмежень користування профспілковими правами для осіб, які входять до складу збройних сил, поліції або адміністрації держави. Таким чином, документ дозволяє вводити обмеження користування профспілковими правами для осіб, які входять до складу збройних сил і поліції.

Право працівників і роботодавців створювати на свій вибір організації без попереднього на те дозволу, а також право вступати в такі організації з єдиною умовою підлягати статутам цих останніх визначено ст. 2 Конвенції про свободу асоціації та захист права на організацію, ухваленою Міжнародною організацією праці 17 червня 1948 р. (набрала чинності 4 липня 1950 р.) [3]. Якою мірою гарантії, передбачені цією Конвенцією, застосовуватимуться до збройних сил та поліції, визначає національне законодавство (ст. 8).

Право громадян України на свободу об'єднання у політичні партії та громадські організації для здійснення і захисту своїх прав і свобод та задоволення політичних, економічних, соціальних, культурних та інших інтересів, за винятком обмежень, встановлених законом в інтересах національної безпеки та громадського порядку, охорони здоров'я населення або захисту прав і свобод інших людей передбачено ст. 36 Конституції України [4].

На основі вільного волевиявлення без будь-якого дозволу громадяни України мають право створювати професійні спілки з метою представництва, здійснення і захисту своїх трудових та соціально-економічних прав та інтересів, вступати до них та виходити з них на умовах і в порядку, визначених їх статутами, брати участь у роботі професійних спілок (Закон України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» [5]).

Повноваження професійних спілок, які дозволяють впливати на управлінські рішення, що приймаються роботодавцем у межах підприємства, окреслені Кодексом законів про працю України (далі – КЗпП) [6].

Особливості застосування Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» у Збройних Силах України (для військовослужбовців), Національній поліції, Державній кримінально-

виконавчій службі України, Службі безпеки України, Службі зовнішньої розвідки України встановлюються відповідними законами.

Так, відповідно до Закону України «Про Збройні Сили України» [7] військовослужбовці зупиняють членство у політичних партіях та професійних спілках на період військової служби (ч. 1 ст. 17). Функціонування професійних спілок працівників, які уклали трудовий договір із Збройними Силами України, здійснюється відповідно до Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» (ч. 6 ст. 17).

Законом України «Про Службу безпеки» (ст. 6) [8], як виняток, дозволяється членство працівників, які уклали трудовий договір із Службою безпеки України, у професійних спілках.

Відповідно до Закону України «Про Національну поліцію» [9] працівники поліції для захисту своїх прав та законних інтересів можуть утворювати професійні об'єднання та професійні спілки відповідно до Закону України «Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності» (ч. 1 ст. 114). Професійні спілки поліції здійснюють свої повноваження із урахуванням обмежень, що накладаються на працівників поліції цим Законом. Професійним спілкам працівників поліції та їх членам заборонено організовувати страйки або брати в них участь (ч. 2 ст. 114). У разі створення в Центральному органі управління поліції Колегії до її персонального складу має бути включений представник всеукраїнського об'єднання профспілок працівників поліції, обраний зазначеним об'єднанням (ч. 3 ст. 114).

Створення Всеукраїнської профспілки Національної поліції датуються 26 грудня 2016 р., тоді Установчим з'їздом профспілки затверджено її Статут (протокол № 1). Статут Всеукраїнської професійної спілки Міністерства внутрішніх справ України (далі – МВС України) затверджено Установчим з'їздом 6 жовтня 2017 р. (протокол № 1).

Статутом Всеукраїнської профспілки Національної поліції передбачено її завдання у сфері охорони праці поліцейських, а саме: захист права членів Профспілки на проходження служби/працю, участь у розробленні та здійсненні державної політики у сферах праці (проходження служби), професійних, трудових відносин, оплати праці/грошового забезпечення, соціального захисту, охорони праці/проходження служби, житлово-побутового забезпечення; участь у розробці соціально-економічних програм, спрямованих на захист спілчан; надання її членам безоплатної правової допомоги, представлення їх інтересів при реалізації конституційного права на звернення за захистом своїх прав до суду; участь у розслідуванні причин професійних захворювань, нещасних випадків, що призвели

до загибелі (смерті), втрати працездатності поліцейських, державних службовців та працівників; тощо (ст. 8) [10].

З метою реалізації статутних завдань, прав і повноважень Всеукраїнська професійна спілка МВС Україні, зокрема, бере участь у колективних переговорах щодо укладання колективних договорів від імені працівників і здійснює контроль за їх виконанням, а також громадський контроль за додержанням роботодавцем законодавства про працю, про оплату праці, про зайнятість та інших законодавчих і нормативно-правових актів; бере участь у розробленні та реалізації соціально-економічних програм, спрямованих на поліпшення умов службової діяльності її членів, їх побуту, відпочинку, медичного обслуговування, організації культурно-масових і спортивно-масових заходів; представляє інтереси членів Профспілки при розв'язанні індивідуальних і колективних трудових спорів з роботодавцем, в органах державної влади та органах місцевого самоврядування; тощо [11].

Слід наголосити, що сьогодні на законодавчому рівні не закріплено правовий статус поліцейських професійних спілок і не передбачено погодження певних питань проходження служби та звільнення з неї з професійною спілкою. Відтак, це питання є досить важливим, тому що його вирішення забезпечить безпечні та належні умови праці працівників поліції.

Таким чином, можемо зробити висновок, що метою діяльності профспілок є представництво, здійснення та захист трудових, соціально-економічних прав та інтересів членів профспілки. Законодавчо визначені права та обов'язки профспілок як елемент їх правового статусу, реалізуються через представництво інтересів спілчан, участь у регулюванні трудових відносин, контроль за дотриманням законодавства про працю та охорону праці.

На теперішній час діяльність професійних спілок вимагає реформування шляхом отримання додаткових інструментів захисту трудових, соціально-економічних інтересів працівників, гарантій їх діяльності, що сприятиме підвищенню авторитету професійних спілок, і, відповідно, кращому захисту трудових і соціально-економічних прав та інтересів працівників.

Список використаних джерел:

1. Загальна декларація прав людини, прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї Організації Об'єднаних Націй від 10 груд. 1948 р. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_015#Text

2. Міжнародний пакт про економічні, соціальні і культурні права. Міжнародний документ від 16 груд. 1966 р. (Міжнародний пакт ратифіковано Указом Президії Верховної Ради Української РСР № 2148-VIII (2148-08) від 19 жовт. 1973 р.). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_042#Text

3. Конвенція про свободу асоціації та захист права на організацію від 4 липня 1950 р. № 87. *Генеральна конференція Міжнародної організації праці*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/993_125#top

4. Конституція України від 28 черв. 1996 р. № 254к/96-ВР. Редакція від 1 січня 2020 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>

5. Про професійні спілки, їх права та гарантії діяльності: Закон України від 15 верес. 1999 р. № 1045-XIV. Редакція від 19 серп. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1045-14#top>

6. Кодекс законів про працю України від 10 грудня 1971 р. № 322-VIII. Редакція від 19 серпня 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/322-08#top>

7. Про Збройні Сили України: Закон України від 6 груд. 1991 р. № 1934-XII. Редакція від 15 червня 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1934-12#Text>

8. Про Службу безпеки України: Закон України від 25 берез. 1992 р. № 2229-XII. Редакція від 7 трав. 2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2229-12/print>

9. Про Національну поліцію: Закон України від 2 лип. 2015 р. № 580-VIII. Редакція від 15 квіт. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19#Text>

10. Статут Всеукраїнської профспілки Національної поліції. URL: <https://www.mppogunp.mk.ua/wp-content/uploads/2021/02/%D0%A1%D0%A2%D0%90%D0%A2%D0%A3%D0%A2-%D0%9C%D0%86%D0%9D%D0%AE%D0%A1%D0%A2-12.09.2017.pdf>

11. Статут Всеукраїнської професійної спілки Міністерства внутрішніх справ України. URL: <https://mvs.gov.ua/upload/document/Zk9AnqK38K9WtpJmixnNevMeyLLO.pdf>

Токарева В. О.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільного права*

Національного університету «Одеська юридична академія»

ДО ПИТАННЯ ДИСТАНЦІЙНОЇ БІОМЕТРИЧНОЇ ІДЕНТИФІКАЦІЇ

Застосування автоматизованих технології системи III відеоспостереження із дистанційним біометричним розпізнаванням або віддаленої біометричної ідентифікації особи актуалізує питання впливу технологій та приватне життя та встановлення правових гарантій захисту прав особи на недоторканність приватного життя, адже наразі, існуючі технології дозволяють створити диктатуру на зразок Дж. Орвелла та авторів інших антиутопій. Поширення використання даних систем державними органами обумовлюється метою забезпечення національної безпеки: запобігання, розкриття та розслідування злочинів, предикативної аналітики вчинення правопорушень, оплати громадського транспорту, державних послуг тощо. У діяльності комерційних організацій технологія (транспортних організацій, банків, супермаркетів, кафе), використовується для гарантування безпеки, полегшення доступу до фінансових продуктів і підвищуватимуть продажі.

Наразі, лідером використання технології відеоспостереження із дистанційним біометричним розпізнаванням є КНР, де системи відеоспостереження із функцією розпізнавання обличчя не лише активно застосовуються, а й експортується до різних держав світу [1]. Технологія передбачає присвоєння особі рейтингу в соціальній системі та може відправляти необхідні данні правоохоронним органам про те, що особа має неоплачені штрафи, ухиляється від сплати аліментів або перебуває в розшуку [2]. Технологія дозволяє уряду КНР збирати великі обсяги даних про громадян. Дослідницькі проекти, що фінансуються в межах програми «Горизонт 2020», використовують штучний інтелект на зовнішніх кордонах ЄС, в межах проекту iBorderCtrl, «розумна система детекції брехні», який складає профіль мандрівників на основі комп'ютерного автоматичного інтерв'ю, знятого відео камерою мандрівника перед пригодою, та аналізу 38 мікрожестів на основі аналізу штучним інтелектом, нараз пройшло тестування в Угорщині, Латвії та Греції [3].

Наразі, технологія відеоспостереження із дистанційним біометричним розпізнаванням допомагає правозахисним організаціям виявляти жертв работоргівлі, визначати їхнє місцезнаходження, заощаджуючи час фахівців, як, наприклад, компанія Marinus Analytics використовує програм у сервісі Amazon Rekognition [4]. У зв'язку із повномасштабною російською агресією, Україна отримала доступ до приватної бази даних розпізнавання обличчя – Clearview AI, яка містить майже десять мільярдів фотографій, що має надати можливість перевіряти фізичних осіб при перетині кордону [5]. Правоохоронні органи США використовували технологію Clearview AI для встановлення учасників масових заворушень під час протестів Black Lives Matter та штурму Капітолію у Вашингтоні [6]. Clearview AI, відома тим, що свої послуги надає державним органам та його представникам, а база фотографій зібрана із відкритих джерел в Інтернеті та соціальних мережах, зокрема громадян ЄС, порушує європейське законодавство, законний збір та обробку персональних даних про фізичних осіб.

Відтак, використання технології покликано нести позитивний вплив, разом з цим, на конференції під назвою «Орвеллівське передбачення: обговорення небезпек біометричного спостереження» проведеного Європейською Радою з питань захисту персональних даних (European Data Protection Board, EDPB) зазначається, що шкода від застосування технологій розпізнавання обличчя може значно перевищувати потенційні переваги [7]. Адже не можна нехтувати впливом повсюдного відеоспостереження на добробут та психіку людей, та потребу дотримання вимог законодавства при захист персональних даних під час обробки. Поширення застосування технології ставить питання етико правових засад її розповсюдження.

Слід зазначити, що використання систем відеоспостереження вимагає дотримання принципу законності та ставить питання щодо ефективності застосування таких систем, оскільки відеоспостереження не запобігло вчиненню терористичних актів у транспорті у Лондоні, терористичних актів 2001 року в США. К. Веліз підтверджує, що використання систем відеоспостереження не ефективно в попередженні терористичних актів, оскільки є не закономірними вчинками, а умисними порушенням законодавства. До того ж, втручання у приватне життя яке справляє відеоспостереження також призводить до смерті людей [8].

Крім того, залишаються ризики пов'язані із можливістю вторинного використання даних зібраних системами відеоспостереження із дистанційним біометричним розпізнаванням з порушенням мети, для якої вони були отримані та зібрані. Тому використання технології

відеоспостереження із біометричною ідентифікацією потребує суворої регламентації.

Тому, поряд із позитивним ефектом використання технології, наразі, відзначається тенденція у правовому регулюванні на обмеження повсюдного використання систем відеоспостереження із дистанційним біометричним розпізнаванням та розробка чітких правових засад використання технології. Навіть, в КНР поступово запроваджуються законодавчі обмеження використання технології. Згідно зі ст. 26 Закону КНР Про захист персональної інформації, що набрав чинності 1 листопада 2021 р., передбачено, що встановлення обладнання для збору зображень або розпізнавання обличчя у громадських місцях повинно здійснюватися у випадках, коли це вимагається засадами національної та громадської безпеки та згідно із законодавством про, що має бути чітко зазначено. Збір зображень та відмінних ідентифікаційних ознак може здійснюватися тільки з метою національної безпеки, та не може здійснюватися для іншої мети, за виключенням окремої згоди суб'єкта даних [9].

Традиційно найбільш послідовну позицію у питанні застосування даної технології займає ЄС. Відповідно до Резолюції Європейського парламенту від 6 жовтня 2021 р. людина не лише має право на правильну ідентифікацію, а й право взагалі не бути ідентифікованою, за виключенням випадків, коли це вимагається законодавством у зв'язку із суспільними інтересами відповідно до закону (п. 8) [10].

Верховний комісар ООН з прав людини Мішель Башле у доповіді від 13 вересня 2021 р. «Право на недоторканність приватного життя в цифрову епоху» зазначив, що відповідно до ст. ст. 2 і 17 Міжнародного Пакту про Громадянські та Політичні Права, на держави покладається не лише обов'язок не порушувати фундаментальне право людини на недоторканність приватного життя («негативний обов'язок»), а й «позитивний обов'язок» захищати осіб від подібних посягань, а також дискримінації, у межах своєї юрисдикції, зокрема, встановити належні правові гарантії та інструменти для їхньої ефективної реалізації (п. 10 Доповіді) [11]. Дистанційне біометричне розпізнавання обличчя, згідно із Доповіддю Верховного комісара пов'язане з глибоким втручанням у приватне життя. Біометричні данні є одним з ключових ідентифікаторів особи, які дозволяють відрізнити від інших осіб. За твердженням Верховного комісара, дистанційна біометрична ідентифікація значно підвищує можливість державних органів систематично провадити ідентифікацію та спостереження за людьми в громадських місцях, підриваючи право людей на власне життя без стороннього нагляду та справляючи прямий негативний ефект на такі

права, як свобода висловлювань, свобода мирних зібрань і об'єднань та свобода пересування (п. 27 Доповіді). Законопроект ЄС про штучний інтелект від 18 червня 2021 р. відносить технології розпізнавання обличчя до категорії технологій із високим рівнем ризику для прав і свобод людини та встановлення загальної заборони на використання таких технологій, за виключенням чітко визначених випадків.

Відповідно до Висновку Європейської Ради із захисту персональних даних та Європейського наглядового органу із захисту персональних даних мають бути введена заборонена не лише систем розпізнавання обличчя, а й розпізнавання за будь-якими іншими ознаками та віднесення будь-яких технологій віддаленої біометричної ідентифікації людей у режимі реального часу, соціальних рейтингів (проведених приватними та державними структурами), автоматичного правозастосування (як і будь-якого автоматичного ухвалення рішень, які торкаються прав та свобод людини) і технологій, що розпізнають емоції, за загальним правилом, до технологій із неприйнятним рівнем ризику [12].

З огляду на потребу боротьби з терористичними діями, злочинністю та з урахуванням позиції Європейського парламенту уявляється, що застосування систем віддаленої біометричної ідентифікації має бути обмеженим та включати такі складові, як: заборона на використання систем розпізнавання приватним компаніями у громадських місцях; заборона на невибіркове розпізнавання осіб та обмеження лише особами, яких розшукують, встановлення підстав і процедури внесення людей до переліків розшукуваних.

Список використаних джерел:

1. У Китаї камера розпізнала підозрюваного серед 60 тисяч людей 14 Квітня 2018. URL: <https://volynonline.com/u-kitayi-kamera-rozpiznala-pidozryuvanogo-sered-60-tisyach-lyudey/>

2. Сканування за ходом і формою тіла: у Китаї запускають систему тотального стеження. 11 листопада 2018. URL: <https://konkurent.ua/publication/32528/skanuvannya-za-hodou-i-formou-tila-u-kitai-zapuskaut-sistemu-totalnogo-stezhennya/>

3. Кікоть С. ЄС випробує детектори брехні зі штучним інтелектом на кордонах країн. 01 Листопада 2018. URL: <https://hromadske.ua/posts/yes-viprobuje-detektor-brehni-zi-shtuchnim-intelektom-na-kordonah-krayin>

4. Kaiser Larsen Marinus Analytics fights human trafficking using Amazon Rekognition 09 AUG 2018 URL: <https://aws.amazon.com/blogs/machine-learning/marinus-analytics-fights-human-trafficking-using-amazon-rekognition/>

5. Десять мільярдів фото і система розпізнавання: Україна отримала доступ до бази Clearview AI 14.03.2022 URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-technology/3429032-10-milardiv-foto-i-sistema-rozpiznavanna-ukraina-otrimala-dostup-do-bazi-clearview-ai.html>

6. Годя М. Clearview AI збирає базу фотографій всіх жителів планети: для чого це потрібно компанії. URL: https://24tv.ua/tech/clearview-ai-zbiraye-bazu-fotografiy-vsih-zhiveliv-novini-tehnologiy_n1870807

7. Trainees Conference Recording – An Orwellian Premonition: a discussion on the perils of biometric surveillance URL: https://edps.europa.eu/press-publications/press-news/videos/trainees-conference-recording-orwellian-premonition-discussion_en

8. Veliz C. The Power of BigTech and Ethics, GRC World Forums 1 April 2021. URL: <https://www.grcworldforums.com/on-demand-content/the-power-of-bigtech-and-ethics-carissa-veliz/1185.article>

9. Personal Information Protection Law of the People's Republic of China, PIPL URL: <https://digichina.stanford.edu/news/translation-personal-information-protection-law-peoples-republic-china-effective-nov-1-2021>

10. European Parliament resolution of 6 October 2021 on artificial intelligence in criminal law and its use by the police and judicial authorities in criminal matters (2020/2016(INI)) 6 October 2021. URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2021-0405_EN.html

11. Bachelet. Artificial intelligence risks to privacy demand urgent action.15 September 2021. URL: <https://www.ohchr.org/EN/NewsEvents/Pages/DisplayNews.aspx?NewsID=27469&LangID=E>

12. EDPB-EDPS Joint Opinion 03/2021 on the Proposal for a regulation of the European Parliament and of the Council on European data governance (Data Governance Act) URL: https://edps.europa.eu/data-protection/our-work/publications/opinions/joint-opinion-edps-edps-proposal-regulation-european_en

СЕКЦІЯ 4. ГОСПОДАРСЬКЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-318-0-15>

Петруненко Я. В.,

*доктор юридичних наук, професор,
старший науковий співробітник відділу проблем модернізації
господарського права та законодавства
ДУ «Інститут економіко-правових досліджень імені В. К. Мамутова
Національної академії наук України»*

Тройніков В. В.,

*аспірант
ДУ «Інститут економіко-правових досліджень імені В. К. Мамутова
Національної академії наук України»*

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА ПІДТРИМКИ МАЛОГО ПІДПРИЄМНИЦТВА В УМОВАХ СУЧАСНИХ ВИКЛИКІВ

Найбільш вразливими в умовах виникнення кризових явищ економічного, техногенного, епідеміологічного, воєнного та іншого характеру є суб'єкти малого підприємництва. У той же час саме мале підприємництво вважається однією з рушійних сил економічного розвитку держави, здійснення структурних змін в економіці, підвищення конкурентоспроможності вітчизняного бізнесу та ін. Однак останні декілька років вітчизняна економіка безперервно потерпає від негативних наслідків обмежень епідеміологічного характеру, зумовлених поширенням вірусу COVID-19, а також запровадженням воєнного стану на усій території України. У зв'язку з цим суб'єкти малого підприємництва, як найбільш вразливі учасники економічних відносин, потребують державної підтримки у різних напрямках та формах.

У науковій літературі чимало досліджень присвячено визначенню шляхів подолання кризових явищ у малому підприємництві. Здебільшого науковцями робиться акцент саме на здійсненні виваженої державної фінансової політики підтримки малого бізнесу, що є необхідною складовою сучасної фінансової політики в публічній сфері. Як зазначають вчені, в кризових умовах розвитку економіки саме допомога держави

малому підприємництву може призвести до поліпшення економічної ситуації як в регіонах, так і в країні в цілому [1].

Справедливим є й зауваження, що для України підтримка розвитку малого підприємництва набуває ще більшого значення, ніж для країн із розвинутою економічною системою. Притім, в умовах порушення макроекономічної стабільності роль малого підприємництва як структуроутворюючого елемента сучасної економіки зростає, як і зростає його вразливість до внутрішніх і зовнішніх шоків, а також ризиковість у порівнянні із великим бізнесом [2].

Як справедливо зауважує Т.А. Піхняк, великих збитків мале підприємництво зазнало від запровадження карантину внаслідок COVID-19. Так, за даними Співки українських підприємців, у кризовий березень 2020 р. збанкрутіли і закрили свій бізнес приблизно 6% суб'єктів малого підприємництва, що є величезною проблемою для держави; третина власників бізнесу (переважно мікро), заявляють про падіння доходів на 90–100% за березень–квітень 2020 р. Ці ж підприємці вже звільнили до 50% штату співробітників [3, с. 25].

Криза загострилась й у період запровадження воєнного стану. Зокрема, за даними Міністерства юстиції України, платформи «Vkursi» та Економічного профайлу громади/регіону станом на 31 серпня 2022 р., з 24 лютого по 31 липня 2022 р. закрилося 78 059 суб'єктів господарювання, з них 76 825 фізичних осіб-підприємців та 1 234 юридичні особи [4].

З метою підтримки малого підприємництва Урядом у травні 2020 р. було затверджено Державну програму стимулювання економіки для подолання негативних наслідків, спричинених обмежувальними заходами щодо запобігання виникненню і поширенню гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, на 2020-2022 р. [5].

У вказаній Державній програмі передбачалося визначення на перших етапах її впровадження пріоритетних галузей малого підприємництва. Традиційно до таких відносяться: комп'ютерне програмування, надання інформаційних послуг; виробництво харчової продукції, сільське господарство тощо.

Заходами державної підтримки у період запровадження карантину в нашій країні стали: захист національних виробників у торговельно-економічній сфері шляхом попередження, лібералізації та скасування торговельних бар'єрів щодо українських товарів на зовнішніх ринках та сприяння лібералізації; забезпечення ставки за кредитом для позичальників-суб'єктів малого та середнього бізнесу в розмірі 3 відсотки шляхом надання державою відповідної компенсації банкам, зокрема на відновлення діяльності малого та середнього бізнесу після

закінчення карантину; надання державних гарантій на портфельній основі для забезпечення часткового виконання боргових зобов'язань суб'єктів малого та середнього підприємництва перед банками-кредиторами; забезпечення фінансування суб'єктів малого та середнього бізнесу для участі в публічних закупівлях шляхом розвитку альтернативного банківському кредиту безрегресного факторингу тощо.

З метою стимулювання створення нових робочих місць та попередження масових звільнень Кабінет Міністрів України своєю постановою від 21 червня 2022 р. № 702 затвердив Порядок надання допомоги по частковому безробіттю [6]. Цим Порядком допомогу по частковому безробіттю визначено як вид державної підтримки застрахованих осіб (працівників та фізичних осіб-підприємців) у разі втрати ними частини заробітної плати (доходу) у зв'язку із зупиненням (скороченням) виробництва продукції (виконання робіт, надання послуг) з причин економічного, технологічного характеру, виникнення надзвичайної ситуації, введення надзвичайного або воєнного стану, встановлення карантину.

Джерелами фінансування допомоги по частковому безробіттю є кошти Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття та інших джерел, не заборонених законодавством.

Крім того, важливі зміни [7] було внесено до Податкового кодексу України, які передбачають установлення на період до припинення або скасування воєнного стану на території України справляння податків і зборів з урахуванням деяких особливостей, зокрема, скасування відповідальності суб'єктів господарювання, які перебувають на спрощеній системі оподаткування, за несплату єдиного податку, встановлення заборони на проведення податкових перевірок та запровадження багатьох інших поступок у податковій сфері.

Також необхідно згадати про Урядовий проект «єРобота», який передбачає надання українцям грантів для започаткування бізнесу, розвитку підприємництва та навчання. Проект включає шість грантових програм, зокрема, українці зможуть отримати: мікрогранти для створення власного бізнесу; гранти для розвитку переробного підприємства; державне фінансування закладки саду; кошти для розвитку тепличного господарства; грант на реалізацію стартапу, у тому числі в сфері ІТ; кошти на навчання ІТ-спеціальностям [8].

Також Урядом започатковано та реалізовано програму релокації підприємств шляхом переміщення підприємств з територій, що наближені або знаходяться у зоні бойових дій, в безпечні регіони Західної України [8].

Необхідно зауважити, що заходи державної підтримки показали позитивні результати вже на перших етапах їх впровадження. Зокрема, з червня 2022 р. кількість суб'єктів господарювання, що закривалися, почала знижуватися і в липні сягнула 17 932 суб'єктів, з них 17 428 фізичних осіб-підприємців, що на 20% менше від кількості зареєстрованих суб'єктів господарювання. Крім того, почала зростати кількість зареєстрованих суб'єктів господарювання. Зокрема, з 1 березня по 31 серпня 2022 р. було зареєстровано 63 406 фізичних осіб-підприємців, з них у серпні 2022 р. – 20 316 [4].

Таким чином, підсумовуючи викладене, можливо зробити узагальнюючий висновок про те, що в умовах сучасних викликів, якими, передусім, є карантинні обмеження, зумовлені пандемією COVID-19, та збройна агресія російської федерації, державна політика підтримки малого підприємництва спрямована на подолання негативних економічних наслідків, до яких особливо чутливими є суб'єкти малого підприємництва, а саме – зниження попиту, втрата ринків збуту та постачальників, порушення логістики, пошкодження або руйнування майна, окупація територій провадження господарської діяльності тощо. Основними напрямками державної підтримки у таких умовах є: сприяння у релокації суб'єктів господарювання, надання грантів для заснування або розвитку окремих видів підприємницької діяльності, компенсація частини витрат на сплату кредитів, пом'якшення податкового тягаря, сприяння створенню нових робочих місць та попередження звільнення працівників шляхом надання допомоги по частковому безробіттю тощо.

Список використаних джерел:

1. Мироненко-Шульга О. Малий бізнес в умовах пандемії COVID-19: правове регулювання фінансової підтримки державою. *Національна асоціація адвокатів України*. URL: <https://unba.org.ua/publications/print/5792-malij-biznes-v-umovah-pandemii-covid-19-pravove-regulyuvannya-finansovoi-pidtrimki-derzhavoyu.html>
2. Красота О. В., Кір'єв І. С. Особливості розвитку малого підприємництва в умовах порушення макроекономічної стабільності. *Ефективна економіка*. 2021. № 2. URL: http://www.economy.nayka.com.ua/pdf/2_2021/100.pdf
3. Піхняк Т. А. Сучасні виклики для економічного розвитку малого підприємництва в Україні. *Приазовський економічний вісник*. 2021. Вип. 2 (25). С. 24–29.
4. Український бізнес в умовах повномасштабної війни: аналітика стану за шість місяців (на основі даних Міністерства юстиції України,

платформи «Vkursi» та Економічного профайлу громади/регіону станом на 31 серпня 2022 р.). URL: <https://dia.dp.gov.ua/ukra%D1%97nskij-biznes-v-umovax-povnomasshtabno%D1%97-vijni-analitika-stanu-za-shist-misyaciv>

5. Про затвердження Державної програми стимулювання економіки для подолання негативних наслідків, спричинених обмежувальними заходами щодо запобігання виникненню і поширенню гострої респіраторної хвороби COVID-19, спричиненої коронавірусом SARS-CoV-2, на 2020-2022 роки: постанова Кабінету Міністрів України від 27 травня 2020 р. № 534 / Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/534-2020-p#Text>

6. Про затвердження Порядку надання допомоги по частковому безробіттю: постанова Кабінету Міністрів України від 21 червня 2022 р. № 702 / Кабінет Міністрів України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/702-2022-p#Text>

7. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей оподаткування та подання звітності у період дії воєнного стану: Закон України від 03 березня 2022 р. № 2118-IX / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2118-20/sp:max50:nav7:font2#n5>

8. Підтримка бізнесу у період дії воєнного стану. *Міністерство економіки України*. URL: <https://me.gov.ua/Documents/List?lang=uk-UA&id=52d2e23d-3ed5-4670-b2e4-cb6bcd3b049f&tag=Biznesu>

Сиротко М. В.,

аспірант

*ДУ «Інститут економіко-правових досліджень імені В. К. Мамутова
Національної академії наук України»*

ЩОДО ОСОБЛИВОСТЕЙ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ ТОРГОВЕЛЬНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УКРАЇНІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Окрім викликів, спричинених пандемією COVID-19 та глобальною економічною рецесією, Україна зіткнулася з ескалацією російсько-українського військового конфлікту, який призвів до повномасштабної війни з введенням воєнного стану. Ця війна має значний вплив на торговельну діяльність в Україні, особливо у східних та південних регіонах країни, які найбільше постраждали від конфлікту.

Війна порушила торговельні потоки та ланцюги поставок, особливо в аграрному секторі, який є важливим для економіки України. Воєнний стан країни також негативно вплинув на іноземні інвестиції, оскільки інвестори неохоче вкладають кошти в країну, яка перебуває в епіцентрі військових дій. Це призвело до зниження темпів економічного зростання та збільшення безробіття в постраждалих регіонах. Для вирішення цих проблем уряд України вжив низку економіко-правових заходів для підтримки бізнесу та промисловості у постраждалих регіонах і по всій Україні. Одним з основних способів, за допомогою якого уряд України регулює торговельну діяльність, є переформулювання ліцензування, визначення квот та зміни митного законодавства. Ці правила спрямовані на контроль імпорту та експорту товарів, забезпечення дотримання міжнародних торговельних угод та забезпечення продовольчої безпеки держави.

Проте, незважаючи на зусилля уряду України щодо регулювання торговельної діяльності, все ще існує низка проблем, які ускладнюють розвиток торговельної діяльності. Перша і найважливіша – війна в Україні, яка суттєво змінила правила здійснення торговельної діяльності, що зумовило зміну поведінки підприємців, що займаються зовнішньоекономічною діяльністю. Зважаючи на дані умови, Україна має значний потенціал для покращення свого розвитку в галузі світової торгівлі. Для досягнення цих цілей, Україна може використовувати різні інструменти та підходи, які вже використовуються в розвинених країнах, одним із ключових є державне, а зокрема нормативно-правове регулювання.

Загалом, порядок регулювання торговельної діяльності в Україні базується на системі стримувань і противаг, коли ВРУ та КМУ спільно працюють над тим, щоб забезпечити захист економічних інтересів країни перед обличчям будь-яких зовнішніх загроз чи викликів. В умовах найбільш значущого для України виклику – російської військової агресії державне регулювання торговельної діяльності було удосконаленим та адаптованим відповідно до викликів. Зміни торкнулися тарифного та нетарифного регулювання, зокрема ліцензування, квотування, валютного контролю, технічного регулювання тощо.

Тарифне регулювання. Однією з найпоширеніших форм державного впливу на торговельні процеси є встановлення тарифів або податків на зовнішньоекономічну діяльність. В умовах воєнного стану, 16 листопада 2022 року Президент України підписав новий Закон «Про митний тариф», який скасовує попередній і запроваджує сучасну міжнародну митну класифікацію товарів. Зміни в митному законодавстві України торкнулися насамперед оновлення товарної номенклатури, приведення статистики у відповідність до міжнародних класифікацій та стандартів, стандартизації зовнішньоторговельної документації та спрощення митного оформлення через стандартизацію та кодифікацію документів [3].

Ліцензування та квотування зовнішньоекономічної діяльності. Внесено низку змін до системи ліцензування та квотування в Україні [2]. Основною метою цих змін є забезпечення достатньої кількості продовольства всередині країни для запобігання голоду. З початку війни до переліку товарів, що підлягають ліцензуванню Міністерством економіки, кілька разів вносилися зміни. Уряд запровадив вимоги щодо ліцензування експорту деяких товарів, таких як м'ясо великої рогатої худоби, жито, овес, гречка, пшоно, цукор, сіль та мінеральні добрива. Мінекономіки також видало наказ № 393-22 [1], відповідно до якого Мінекономіки має протягом двох днів видати ліцензію або підготувати лист про відмову у її видачі. Наразі відомство приймає документи в електронному вигляді та продовжує роботу з видачі ліцензій.

Валютний контроль. 24 лютого 2022 року Правління НБУ прийняло Постанову [4], яка встановлює правила валютного контролю в період дії воєнного стану в Україні. 3 4 квітня 2022 року НБУ вніс суттєві зміни до граничних строків розрахунків за операціями з експорту та імпорту товарів. Починаючи з 5 квітня 2022 року, для всіх експортно-імпортних операцій встановлюється граничний строк розрахунків у 90 календарних днів. Це суттєве скорочення строків порівняно з правилами мирного часу, коли граничні строки розрахунків становили 365 календарних днів.

Технічне регулювання є важливим аспектом державного регулювання торговельних відносин. В Україні технічне регулювання є засобом забезпечення відповідності товарів і послуг національним стандартам, а також вимогам Світової організації торгівлі (СОТ) та Європейського Союзу (ЄС) [5]. Україна зобов'язалася здійснити необхідні адміністративні та інституційні реформи для виконання своїх зобов'язань щодо гармонізації та щорічно інформувати ЄС про процес реформ. Гармонізація технічних регламентів матиме як переваги, так і виклики для українського бізнесу. Перевагою є остаточний перехід на міжнародні технічні регламенти, визнані в ЄС та багатьох інших країнах, що знизить нетарифні бар'єри в торгівлі з цими країнами, покращить доступ до ринків та стимулюватиме експорт. Однак перехід потребуватиме витрат на адаптацію, хоча ці витрати вже мають бути враховані в планах розвитку бізнесу підприємств.

Торговельні угоди. Ще однією формою державного впливу на торговельні процеси є укладання торговельних угод. Україна має близько 50 угод про вільну торгівлю з різним ступенем лібералізації, що охоплюють широке коло країн. Крім того, ЄС, Велика Британія, Австралія та Канада в односторонньому порядку скасували тарифні обмеження на українську продукцію, що дало українським експортерам значну перевагу на цих ринках. Однак війна наклала певні обмеження на відкриття нових ринків, оскільки деякі країни вимагають фізичного інспектування підприємств перед затвердженням сертифікатів та підписанням угод. Цього року через війну жодна країна не відвідала України фізично, тому альтернативою стали онлайн-інспекції. Тим не менш, логістика експорту залишається вирішальним фактором, особливо для продуктів тваринного походження, які можна експортувати лише транзитом через ЄС.

Таким чином, у сучасних умовах використання механізмів державного регулювання в Україні створило правовий господарський порядок, який має вирішальне значення для подальшого розвитку країни та її інтеграції в європейський ринок. Тарифи, ліцензії та квоти використовуються для регулювання торгівлі та забезпечення захисту вітчизняної промисловості. Валютний контроль необхідний для підтримки стабільності валютних операцій і захисту національної валюти від коливань. Торговельні угоди, такі як ті, що підписані Україною з іншими країнами, забезпечують доступ до нових ринків і можливості для збільшення обсягів торгівлі. Ці механізми забезпечують необхідний захист вітчизняної промисловості, доступ до нових ринків та підтримку критично важливих галузей.

Список використаних джерел:

1. Про затвердження Тимчасового порядку ліцензування експорту деяких товарів, зазначених у додатку 5 до постанови Кабінету Міністрів України від 29 грудня 2021 р. Міністерство економіки; Наказ, Порядок від 10.03.2022 № 393-22. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0321-22#Text>
2. Про ліцензування видів господарської діяльності. Закон України від 02.03.2015 № 222-VIII. Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-19#Text>
3. Про Митний тариф України. Закон України; Закон від 04.06.2020 № 674-IX. Верховна рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/674-20#Text>
4. Про роботу банківської системи в період запровадження воєнного стану. Постанова Національного банку України від 24.02.2022 № 18. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0018500-22#Text>
5. Про технічні регламенти та оцінку відповідності. Закон України від 15.01.2015 № 124-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/124-19#Text>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-318-0-17>

Шлапко Т. В.,

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри адміністративного, господарського права
та фінансово-економічної безпеки
Сумського державного університету*

Сорочинська М. В.,

*студентка II курсу бакалаврату
Сумського державного університету*

ДЕЯКІ ПРАВОВІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ДІЯЛЬНОСТІ СУБ'ЄКТІВ ГОСПОДАРЮВАННЯ

Однією з проблем сучасності є забезпечення безпеки діяльності суб'єктів господарювання, яке залишається предметом широкого обговорення у різних галузях народного господарства, трансформуючись в численних наукових дослідженнях. Актуальність

дослідження цього питання в Україні пов'язане зі зростанням господарської та політичної активності в державі в світлі майбутньої євроінтеграції. На сьогодні залишаються надзвичай актуальними проблеми, пов'язані із з'ясуванням сутності та значення юридичних засобів у системі забезпечення загальної безпеки, зокрема, в напрямку нормативно-правового супроводження безпеки суб'єктів господарювання, й пошуком шляхів з подолання наявних і можливих загроз та порушень безпеки.

Однією з основ стійкого і стабільного функціонування суб'єктів господарювання є отримання якісних послуг з охорони та забезпечення їх економічної безпеки. На ринку України ці послуги надаються в основному недержавними компаніями різної господарської спрямованості: охоронними, консалтинговими, кадровими, інформаційними, аналітичними і т.д. [1, с. 265].

Оскільки правове регулювання в сфері діяльності суб'єктів господарювання являє собою конкретну та результативну діяльність держави, реалізується за допомогою великого спектру правових засобів, специфічних методів і способів та є гарантом, тому нормативна база повинна бути максимально досконалою. Основною метою нормативно-правового регулювання діяльності суб'єктів господарювання є наведення порядку у відносинах різних сфер діяльності господарюючих об'єктів, у тому числі й у сфері безпеки. Господарська діяльність суб'єктів господарювання має нормативно-правову основу, як і будь-яка інша діяльність в Україні, та має на меті надання суспільним відносинам порядку, що відповідає інтересам суспільства та сприяє розвитку основних сфер суспільства. Згідно з ч. 1 ст. 55 Господарського кодексу України (далі – ГКУ), суб'єктами господарювання визнаються учасники господарських відносин, які здійснюють господарську діяльність, реалізуючи господарську компетенцію (сукупність господарських прав та обов'язків), мають відокремлене майно і несуть відповідальність за своїми зобов'язаннями в межах цього майна, крім випадків, передбачених законодавством.

А у ч. 2 цієї ж статті висвітлено, хто саме є суб'єктами господарювання. Проте, в жодній статті ГКУ детально не йде мова саме про безпеку суб'єктів господарювання. Але слід зазначити, що поверхнево передбачено про їх безпеку у статтях 19 та 246 ГКУ. Так, в ст. 19 зазначається про державний контроль та нагляд за господарською діяльністю, а саме, про «безпеку виробництва і праці», «санітарно-гігієнічну безпеку», «технологічну, економічну, екологічну та соціальну безпеку». А у ст. 246 ГКУ йдеться про обмеження та зупинення діяльності суб'єкта господарювання, а саме, про

«здійснення будь-якої господарської діяльності, що загрожує життю і здоров'ю людей або становить підвищену небезпеку для довкілля» [2].

Також діяльність суб'єктів господарювання, а саме здійснення підприємницької діяльності, регулюється Конституцією України (ст. 42) [3] та Цивільним кодексом України, що регулює немайнові та майнові відносини та містить положення, які опосередковано регулюють господарські відносини [4].

Крім цього, Комітет з питань європейської інтеграції розглянув проект Закону про внесення змін до Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» (щодо належного захисту законних інтересів суб'єктів господарювання під час державного нагляду) (реєстр. № 6042 від 07.02.2017) на своєму засіданні 7 червня 2017 р. і дійшов висновку про те, що зазначений законопроект не належить до пріоритетних сфер адаптації законодавства України до законодавства ЄС, або регулюється національним законодавством країн-членів ЄС, а отже, не потребує експертного висновку Комітету щодо відповідності законопроекту міжнародно-правовим зобов'язанням України у сфері європейської інтеграції [5]. Тож питання удосконалення правових аспектів безпеки діяльності суб'єктів господарювання задля вдосконалення та євроінтеграції нашої країни залишається відкритим.

Слід звернути увагу і на питання забезпечення безпеки особи, суспільства і держави, адже загрози в сфері діяльності суб'єктів господарювання припускають можливість порушення законодавчих норм. Загрози можуть бути різними і за об'єктами зазіхань, якими виступають ресурси – трудові, матеріальні, фінансові, інформаційні. Загрозами персоналу можуть бути шантаж із метою отримання конфіденційної інформації, викрадення працівників, вимагання тощо. Загрози матеріальним ресурсам спрямовані на ушкодження споруд, приміщень, систем зв'язку, крадіжка устаткування та обладнання. Загрози фінансовим ресурсам включають шахрайство, фальсифікацію фінансових документів, валюти, крадіжки готівкових коштів. Загрози інформаційним ресурсам здійснюються шляхом несанкціонованого підключення до інформаційної мережі підприємства, вилучення конфіденційних документів тощо [6].

Щодо системи управління безпекою суб'єкта господарювання, то без цієї системи не можна в повній мірі оцінити перспективи його зростання, розробити тактику і стратегію його розвитку. Це потрібно розглядати з позиції власної безпеки щодо збереження цілісності суб'єкта господарювання як системи та суб'єкт господарювання повинен враховувати, що він може створювати небезпеку іншим суб'єктам: державі, юридичним чи фізичним особам.

Так, варто відмітити, що управляти безпекою суб'єктів господарювання при здійсненні лізингових операцій – це, передусім, усувати або пом'якшувати організаційні, соціальні, правові, технічні та інші суперечності, які виникають у ході діяльності. Управляти економічною безпекою – це означає формувати такий загальний стан підприємства, який дозволяє здійснювати власну політику господарювання і функціонування [7, с. 119]. Для створення надійної системи безпеки суб'єктів господарювання при здійсненні лізингових операцій необхідно об'єктивно оцінити вплив навколишнього середовища на його господарську діяльність. Від результатів цієї роботи залежить ефективність гарантування безпеки бізнесу [8, с. 120]. У цій сфері також є дуже багато проблем, а саме: фінансовий лізинг не є важливим інструментом технічного переоснащення підприємств, розвитку сільського господарства, тощо; у програмі не передбачено механізм підвищення ефективності надання лізингових послуг через консультаційні центри; не створені умови задля зростання фінансової стійкості лізингодавців та збільшення їх капіталізації; ця сфера потребує постійного прогнозування можливих загроз, обґрунтування і реалізації найраціональніших форм, методів, способів і шляхів створення, вдосконалення і розвитку системи економічної безпеки, безперервного контролю і управління нею, належного рівня підготовки співробітників організації по дотриманню ними всіх встановлених правил, направлених на забезпечення безпеки, що можемо спостерігати у інших європейських країнах. Ця система повинна мати певні види власного забезпечення, спираючись на які, вона буде здатна виконати свою цільову функцію.

На нашу думку, безпеку суб'єктів господарювання слід розглядати з різних сторін. По-перше, це безпека від стороннього впливу. По-друге, це безпека діяльності самого суб'єкта господарювання та його впливу на зовнішнє середовище. Також вважаємо за потрібне удосконалення нормативно-правових актів щодо безпеки продукції взагалі, а не тільки рівня безпеки кінцевої продукції. Невід'ємною частиною удосконалення безпеки суб'єктів господарювання є потреба надійної системи економічної безпеки, задля того, щоб наявні ресурси та резерви використовувались повною мірою.

Список використаних джерел:

1. Шелухін О. М. Правове регулювання надання послуг у сфері забезпечення економічної безпеки суб'єктів господарювання (на прикладі недержавних підприємств). Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ.

2012. № 1(58). С. 263–275. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nvdduvs_2012_1_34

2. Господарський кодекс України від 16 січня 2003 року № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>

3. Конституція України від 26.06.1996 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96%D0%B2%D1%80#Tx>

4. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 року № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>

5. Висновок щодо відповідності міжнародно-правовим зобов'язанням України у сфері європейської інтеграції до проекту Закону України від 07.06.2017 № 6042 (одержаний Верховною Радою України). URL: <https://ips.ligazakon.net/document/XH4NU00K>

6. Фурса В. А. Сутність загроз підприємницької діяльності. С. 1–3. *Харківський національний університет внутрішніх справ*. URL: <https://univd.edu.ua/science-issue/issue/1040>

7. Ревенчук Н. Й. Умови формування системи управління економічною безпекою малого підприємства України. *Соціально-економічна ефективність державного управління: теорія, методологія та практика* : матеріали щорічн. наук-практ. конф. Львів : ЛІДУ УАДУ, 2003. Ч. 2. С. 337–338.

8. Микитюк О. Л. Шляхи розвитку системи економічної безпеки суб'єктів господарювання при здійсненні лізингових операцій в умовах європейської інтеграції. *Еволюція наукової думки в контексті європейського вибору України* : матеріали науково-практичної конференції (Київ, 21 жовтня 2015 року) / Вищий навчальний заклад «Університет економіки та права «КРОК». К. : Університет економіки та права «КРОК», 2015. С. 119–121. URL: https://library.krok.edu.ua/media/library/category/materiali-konferentsij/2015-10-21_materiali-%D1%81onference-krok.pdf#page=119

СЕКЦІЯ 5. ТРУДОВЕ ПРАВО, ПРАВО СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-318-0-18>

Логінов О. А.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри цивільно-правових дисциплін
Національної академії Служби безпеки України*

ОСОБЛИВОСТІ ПРИЗНАЧЕННЯ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦЯМ ДОПОМОГИ ПО БЕЗРОБІТТЮ

Військовослужбовці відносяться до особливої категорії осіб, що потребують посиленої уваги з боку держави, зважаючи на їх роль у суспільстві, зумовленою виконанням ними обов'язку щодо захисту Вітчизни, незалежності та територіальної цілісності. Встановлені державою додаткові соціальні гарантії передбачають, зокрема, і право військовослужбовців на матеріальне забезпечення у разі безробіття з незалежних від них обставин [1].

Зазначене право гарантується системою загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття, яка передбачає сплату роботодавцями або громадянами страхових внесків і надання підтримки застрахованим особам у разі настання відповідного страхового випадку.

З 2009 року військовослужбовці також були віднесені до кола осіб, які підлягають страхуванню на випадок безробіття, що дозволило їм, нарівні з цивільними особами, отримувати матеріальне забезпечення і соціальні послуги у разі втрати роботи за рахунок коштів Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття [2].

Загалом всі особи, які претендують на отримання допомоги по безробіттю мають відповідати низці ознак. Зокрема, вони мають бути застрахованими в системі загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття; внаслідок звільнення з роботи вони втратили заробітну плату; вони зареєстровані в установленому порядку як безробітні; вони працездатного віку і не мають права на пенсію [3, ст. 43].

Надалі всіх осіб, які відповідають зазначеним вимогам умовно можна поділити на дві групи залежно від їх страхового стажу протягом 12 місяців, які передують їх реєстрації як безробітної особи, а також підстав припинення трудових відносин (звільнення зі служби).

До першої групи слід віднести осіб, які втратили роботу з незалежних від них обставин, і страховий стаж яких протягом 12 місяців, що передували їх реєстрації як безробітних, становить не менше ніж сім місяців [2, ч. 1 ст. 22].

При цьому під втратою роботи з незалежних від застрахованих осіб обставин слід розуміти такі причини звільнення з роботи, визначені Кодексом законів про працю України, як розірвання трудового договору, укладеного на невизначений строк, з ініціативи працівника у разі неможливості продовжувати роботу у зв'язку із переїздом на нове місце проживання або переведення чоловіка або дружини на роботу в іншу місцевість; невиконання роботодавцем законодавства про працю, умов колективного чи трудового договору; розірвання строкового трудового договору на вимогу працівника в разі його хвороби тощо, а також з аналогічних підстав, визначених іншими законами.

Стосовно ж військовослужбовців такими поважними причинами є звільнення зі служби у зв'язку із скороченням штатів або проведенням організаційних заходів, за станом здоров'я, у зв'язку із закінченням строку контракту, систематичним невиконанням умов контракту командуванням, через сімейні обставини або з інших поважних причин відповідно до законодавства про військовий обов'язок і військову службу [2, п. 9 ст. 1].

До другої групи безробітних слід віднести осіб, які протягом 12 місяців, що передували реєстрації особи як безробітної, мають страховий стаж менше семи місяців або звільнені з останнього місяця роботи у зв'язку із набранням законної сили вирокom суду, яким працівника засуджено (крім випадків звільнення від відбування покарання з випробуванням) до позбавлення волі або до іншого покарання, яке виключає можливість продовження даної роботи; систематичного невиконання працівником без поважних причин обов'язків, покладених на нього трудовим договором; прогулу тощо, а також з аналогічних підстав, визначених іншими законами [2, ч. 3 ст. 23].

Для військовослужбовців такими негативними підставами звільнення, зокрема, є звільнення зі служби через службову невідповідність; у зв'язку з набранням законної сили обвинувальним вирокom суду, яким призначено покарання у виді позбавлення волі, обмеження волі, позбавлення військового звання чи позбавлення права займати певні посади; у зв'язку з позбавленням військового звання

у дисциплінарному порядку; у зв'язку із систематичним невиконанням умов контракту військовослужбовцем [4, ч. 5 ст. 26].

Відмінності між двома визначеними групами безробітних простежуються і у розмірі допомоги по безробіттю.

Зокрема, розмір допомоги по безробіттю осіб, віднесених до першої групи, залежить від їх загального страхового стажу та минулої заробітної плати. Так, особам, які мають страховий стаж до 3 років розмір допомоги становить 50 відсотків їх середньої заробітної плати; від 3 до 6 років – 55 відсотків; від 6 до 12 років – 60 відсотків; понад 30 років – 80 відсотків.

Розрахунковим періодом, за який обчислюється середня заробітна плата (дохід, грошове забезпечення), є 12 календарних місяців, що передують місяцю реєстрації особи в державній службі зайнятості як безробітної [5, п. 11].

У середньомісячну заробітну плату для обчислення допомоги по безробіттю включаються всі види виплат, на які нараховувалися страхові внески, які підтверджуються даними Єдиного державного реєстру застрахованих осіб Пенсійного фонду України.

Надалі обчислений розмір допомоги виплачується залежно від тривалості безробіття у відсотках до визначеного розміру: перша половина строку тривалості виплати допомоги – 100 відсотків; у подальшому – 50 відсотків.

Призначений розмір допомоги по безробіттю не може бути менше ніж мінімальний розмір допомоги по безробіттю (1800 грн.), встановлений правлінням Фонду для цієї категорії осіб [6, пп. 2 п. 1], та перевищувати півтора розміру мінімальної заробітної плати, установлені законом [2, ч. 5 ст. 23].

Розмір допомоги по безробіттю для осіб, віднесених до другої групи, не залежить від їх минулої заробітної плати, не враховує тривалість виплати допомоги і призначається у мінімальному розмірі (650 грн.), який встановлюється правлінням Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування на випадок безробіття [6, пп. 1 п. 1].

Крім того, безробітним, які звільнені за негативними підставами, виплата допомоги починається з 61-го календарного дня і загальна тривалість її виплати скорочується на строк до 90 календарних днів [2, ч. 4 ст. 31].

Зауважимо, що під час дії воєнного стану виплата допомоги по безробіттю для всіх категорій безробітних нараховується та виплачується за новими правилами. Зокрема, тривалість виплати допомоги не може перевищувати 90 календарних днів; допомога призначається з першого дня (а не восьмого, як зазвичай) після дня

надання статусу безробітного; максимальний розмір допомоги не може перевищувати розміру мінімальної заробітної плати, встановленої законом на 1 січня календарного року; скасовано обов'язок особистого відвідування безробітним центру зайнятості кожного місяця.

Таким чином, зважаючи на викладене можна виділити такі особливості призначення допомоги по безробіттю військовослужбовцям:

1. Законодавство про соціальне страхування не встановлює строку протягом якого особа має звернутися до центрів зайнятості для призначення допомоги по безробіттю після втрати роботи. Водночас, для того щоб строк проходження служби військовослужбовцями до запровадження для них страхування на випадок безробіття (до 13.01.2009 р.) прирівнювався до страхового стажу вони повинні протягом місяця з дня звільнення зареєструватись в центрі зайнятості.

Таке пільгове обчислення страхового стажу для нарахування допомоги стосується лише тих військовослужбовців (крім військово-службовців строкової служби), які були звільнені зі служби за станом здоров'я, у зв'язку із скороченням штатів або проведенням організаційних заходів [2, ч. 5 ст. 21].

2. Базою для нарахування допомоги по безробіттю, на відміну від заробітної плати цивільних осіб, є грошове забезпечення військовослужбовців і відомості, необхідні для обчислення їх середньоденного грошового забезпечення зазвичай отримуються не з реєстру загальнообов'язкового соціального страхування, а надаються за зверненням військовослужбовця військовими частинами або органами, де такі особи проходили службу [5, п. 34].

3. Виключний перелік підстав звільнення зі служби військово-службовців, що має значення для визначення розміру та тривалості допомоги по безробіттю визначений Законом України «Про військовий обов'язок та військову службу».

Список використаних джерел:

1. Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей : Закон України від 20 грудня 1991 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1992 р. № 15. Ст. 190.

2. Про загальнообов'язкове державне соціальне страхування на випадок безробіття : Закон України від 02 березня 2000 р. № 1533-III. *Офіційний вісник України*. 2000. № 13. Ст. 505.

3. Про зайнятість населення : Закон України від 05 липня 2012 р. № 5067-VI. *Офіційний вісник України*. 2012. № 63. Ст. 2565.

4. Про військовий обов'язок і військову службу : Закон України від 25 березня 1992 р. № 2232-ХІІ. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 27. Ст. 385.

5. Порядок обчислення середньої заробітної плати (доходу, грошового забезпечення) для розрахунку виплат за загальнообов'язковим державним соціальним страхуванням : постанова Кабінету Міністрів України від 26 вересня 2001 р. №1266. *Офіційний вісник України*. 2001. № 40. Ст. 1802.

6. Про мінімальний розмір допомоги по безробіттю : постанова правління Фонду загальнообов'язкового державного соціального страхування України на випадок безробіття від 31 січня 2020 р. № 211. *Офіційний вісник України*. 2020. № 18. Ст. 726.

СЕКЦІЯ 6. ЕКОЛОГІЧНЕ ПРАВО, ЗЕМЕЛЬНЕ ПРАВО, АГРАРНЕ ПРАВО

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-318-0-19>

Оверковська Т. К.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри публічно-правових дисциплін
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського*

Рігоц О. І.,

*здобувач ступеня вищої освіти «магістр»
за спеціальністю 081 «Право»
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського*

ВІДШКОДУВАННЯ ЗБИТКІВ, ЗАПОДІЯНИХ ЗЕМЕЛЬНИМ РЕСУРСАМ УКРАЇНИ: ПРАВОВІ ОСОБЛИВОСТІ

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 19 січня 2022 року № 70-р було схвалено Концепцію Загальнодержавної цільової програми використання та охорони земель, одними із напрямків мети якої є захист земель від виснаження, деградації та забруднення, відтворення та підвищення родючості ґрунтів, збереження функцій ґрунтового покриву, збереження ландшафтного і біологічного різноманіття в умовах ринкового середовища [1].

Особливої актуальності проблеми правової охорони земель від зазначеного негативного антропогенного впливу набувають у зв'язку із повномасштабним військовим вторгненням на територію України. Відтак постає питання щодо відшкодування збитків, заподіяних земельним ресурсам внаслідок збройної агресії російської федерації. Правовим підґрунтям відшкодування збитків, заподіяних землям України внаслідок повномасштабного військового вторгнення слід вважати положення чинного законодавства України.

Зауважимо, що загальні засади відшкодування збитків, заподіяних довкіллю, визначаються положеннями Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища» [2] про те, що шкода, заподіяна внаслідок порушення законодавства про охорону навколишнього

природного середовища, підлягає компенсації в повному обсязі (ч. 1 ст. 69). Крім цього, особи, яким завдано такої шкоди, мають право на відшкодування неодержаних прибутків за час, необхідний для відновлення здоров'я, якості навколишнього природного середовища, відтворення природних ресурсів до стану, придатного для використання за цільовим призначенням (ч. 2 ст. 69 Закону України «Про охорону навколишнього природного середовища»).

Постановою Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 року № 326 затверджено Порядок визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації [3], що встановлює процедуру визначення шкоди та збитків, завданих військовою агресією. Так, зокрема, при визначенні шкоди, завданної земельним ресурсам, включається шкода від пошкодження і знищення родючого шару ґрунту та шкода, зумовлена забрудненням і засміченням земельних ресурсів. При цьому, згідно п.п. 9 п. 2 зазначеного Порядку, при визначенні шкоди та збитків оцінюються такі показники: 1) витрати на рекультивацію земель, які були порушені внаслідок бойових дій, будівництва, облаштування та утримання інженерно-технічних і фортифікаційних споруд, огорож, прикордонних знаків і просік, комунікацій для облаштування державного кордону; 2) збитки, завдані власникам або землекористувачам земельних ділянок сільськогосподарського призначення; 3) витрати на відновлення меліоративних систем; 4) шкода, завдана ґрунтам та земельним ділянкам внаслідок забруднення ґрунтів речовинами, які негативно впливають на їх родючість та інші корисні властивості; 5) шкода, завдана ґрунтам та земельним ділянкам внаслідок засмічення земельних ділянок сторонніми предметами, матеріалами, відходами та/або іншими речовинами.

Враховуючи той факт, що згідно положень ст. 168 Земельного кодексу України [4], ґрунти земельних ділянок є особливим об'єктом охорони, вважаємо, що до шкоди та збитків, заподіяних земельним ресурсам, доцільно включати також й ті, що сталися внаслідок несанкціонованого зняття ґрунтового покриву (родючого шару ґрунту), його перенесення та вивезення за межі України.

Також наказом Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України № 167 від 4 квітня 2022 року затверджена Методика визначення розміру шкоди, завданої землі, ґрунтам внаслідок надзвичайних ситуацій та/або збройної агресії та бойових дій під час дії воєнного стану [4], на підставі якої саме обраховується розмір шкоди, заподіяної внаслідок забруднення ґрунтів, засмічення земель.

Зауважимо, що для відшкодування збитків та обрахування їх розміру важливим є встановлення факту забруднення ґрунтів, земель, їх псування, засмічення тощо. Так, факти забруднення ґрунтів та/або засмічення земель, а також їх масштаби можуть встановлюватися уповноваженими особами, які здійснюють у межах повноважень, передбачених законом, державний нагляд (контроль) за додержанням вимог законодавства про охорону навколишнього природного середовища, зокрема, але не виключно, шляхом огляду земельних ділянок, даних дистанційного зондування землі, досліджень отриманих зразків проб ґрунтів, опрацювань висновків будь-яких експертиз, пояснень, довідок, документів, матеріалів, відомостей, отриманих, зокрема, з будь-яких джерел, оперативних повідомлень фізичних та юридичних осіб тощо (п. 2 розд. II Методики визначення розміру шкоди, завданої землі, ґрунтам внаслідок надзвичайних ситуацій та/або збройної агресії та бойових дій під час дії воєнного стану).

Отже, у процесі відшкодування збитків, заподіяних земельним ресурсам України внаслідок збройної агресії, необхідно враховувати певні особливості, які доцільно звести до наступних:

1) збитки, заподіяні земельному фонду України, відшкодовуються в повному обсязі, включаючи: втрати, яких зазнали землевласники, землекористувачі, держава у зв'язку із неможливістю відновлення попереднього якісного стану земель; вимушені витрати землевласників та землекористувачів щодо відновлення якісного стану земель та ґрунтів; неотримані доходи, які землевласники та землекористувачі мали б отримати, якби не було спричинено шкоди земельним ресурсам (упущена вигода);

2) необхідність встановлення факту забруднення земель, їх засмічення, псування, незаконного зняття родючого шару ґрунту, перенесення та вивезення його за межі України, тобто документально підтверджених фактів негативного впливу на земельні ресурси;

3) наявність спеціального способу обрахування збитків, його інструментальне застосування у відповідності до затверджених методик визначення шкоди та збитків, завданих землям України.

Список використаних джерел:

1. Про схвалення Концепції Загальнодержавної цільової програми використання та охорони земель : розпорядження Кабінету Міністрів України від 19 січня 2022 р. № 70-р. *Офіційний вісник України*. 2022. № 11. Ст. 588.

2. Про охорону навколишнього природного середовища : Закон України від 25 червня 1991 р. № 1264-XII. *Відомості Верховної Ради України*. 1991. № 41. Ст. 546.

3. Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації : постанова Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 р. № 326. *Офіційний вісник України*. 2022. № 26. Ст. 1413.

4. Земельний кодекс України : Закон України від 25 жовтня 2001 р. № 2768-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2002. № 3–4. Ст. 27.

5. Про затвердження Методики визначення розміру шкоди, завданої землі, ґрунтам внаслідок надзвичайних ситуацій та/або збройної агресії та бойових дій під час дії воєнного стану : наказ Міністерства захисту довкілля та природних ресурсів України від 4 квітня 2022 р. № 167. *Офіційний вісник України*. 2022. № 31. Ст. 1677.

СЕКЦІЯ 7. АДМІНІСТРАТИВНЕ ПРАВО ТА ПРОЦЕС, ФІНАНСОВЕ ПРАВО, ІНФОРМАЦІЙНЕ ПРАВО

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-318-0-20>

Анохін А. М.,

*здобувач кафедри адміністративного
та конституційного права*

Запорізького національного університету

ВИКОРИСТАННЯ РЕЗУЛЬТАТІВ ВІДЕОФІКСАЦІЇ ДТП З МЕТОЮ ЇХ ЕФЕКТИВНОГО ТА ОБ'ЄКТИВНОГО АДМІНІСТРАТИВНОГО РОЗСЛІДУВАННЯ

Адміністративне розслідування ДТП є однією з ключових стадій провадження у справах про адміністративні правопорушення, передбачені ст. 124 «Порушення правил дорожнього руху, що спричинило пошкодження транспортних засобів, вантажу, автомобільних доріг, вулиць, залізничних переїздів, дорожніх споруд чи іншого майна» КУпАП. У вказаних справах важливо встановити об'єктивну істину з метою притягнення винуватих осіб до адміністративної відповідальності та забезпечення в майбутньому відшкодування завданих збитків потерпілій стороні.

Найкращим правовим засобом встановлення об'єктивної істини у справі про адміністративне правопорушення є відеофіксація відповідної події, тому процедури зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису чи засобів фото-, кінозйомки, відеозапису повинні мати чітку правову регламентацію, бажано на рівні закону.

Серед останніх робіт у даній сфері наукового пошуку слід виділити монографії та публікації таких науковців як О. Битяк «Провадження у справах про адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані в автоматичному режимі: окремі питання» [1], М. Веселова, А. Маммедова «Спірні питання відповідальності власників транспортних засобів за адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані в автоматичному режимі» [2], М. Плугатир «Дотримання конституційних гарантій в процесі розгляду справ про адміністративні правопорушення, зафіксовані в автоматичному режимі» [3]. Проте,

питання використання результатів відеофіксації ДТП з метою їх ефективного та об'єктивного адміністративного розслідування є достатньо новим для науки адміністративного права та потребує проведення окремого дослідження.

Науковці приділяють значну увагу питанню удосконалення правової регламентації фіксації порушень Правил дорожнього руху стаціонарними цифровими камерами автоматичної фіксації та іншими технічними засобами, якими оснащена Національна поліція.

Так, на думку М. Плугатира, встановлення презумпції вини власника транспортного засобу або особи, яка його ввезла на територію України, у вчиненні певних адміністративних правопорушень у разі їх автоматичної фіксації і покладенні (фактично перекладанні) на цих осіб обов'язку доводити свою невинуватість у вчиненні адміністративного правопорушення є помилковим кроком у законотворчості, а реалізація адміністративної відповідальності за таких умов може потягти за собою серйозні порушення прав людини. Положення ч. 1 ст. 14-2 КУпАП також створюють правову невизначеність й ускладнюють практичне застосування низки статей Особливої частини КУпАП, якими передбачається адміністративна відповідальність у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху [3, с. 161].

Водночас значна частина ДТП відбувається внаслідок адміністративних правопорушень у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, які зафіксовані не в автоматичному режимі, а засобами зовнішнього відео-, фотоспостереження (цифровими камерами, що належать підприємствам, установам, організаціям (суб'єктам господарювання) або окремими громадянам).

У зв'язку із цим слід зазначити, що КПК України достатньо недавно доповнено новою статтею 245-1, що передбачає фактично нову слідчу дію – зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису чи засобів фото-, кінозйомки, відеозапису. Проведення такої слідчої дії полягає в одержанні копій фото, кінозйомки, відеозапису, здійснених у публічно доступних місцях, у тому числі в автоматичному режимі [4].

О. Кравчук зазначає, що вказана слідча дія за необхідності проводиться за участі спеціаліста, проте з огляду на необхідність додержання ст. 99 КПК, участь спеціаліста може бути доцільною для подальшого використання одержаної копії запису як оригіналу. В ч. 5 ст. 245-1 КПК України передбачено, що слідча дія проводиться шляхом самостійного копіювання власником або володільцем приладів відповідних записів, в присутності слідчого, прокурора, або копіювання їх власником чи володільцем за участі спеціаліста. Копіювання здійснюється на носії, які надаються слідчим, прокурором або на носії

власника чи володільця – за його бажанням. Під час проведення нової слідчої дії складається протокол [4; 5].

Отже, з метою отримання та правового оформлення результатів відеофіксації ДТП, яка стала результатом адміністративного правопорушення, технічними приладами та технічними засобами, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису чи засобами фото-, кінозйомки, відеозапису, необхідно внести відповідні зміни в КУпАП та передбачити право поліцейського, який оформлює ДТП, складати протокол проведення відповідної адміністративно-процесуальної дії.

Питання виникає щодо форми правового акту, на підставі якого проводити вказану адміністративно-процесуальну дію. Адже для зняття показань технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису чи засобів фото-, кінозйомки, відеозапису в кримінальному процесі достатньо постанови прокурора або слідчого. Проте, поліцейський має повноваження лише надіслати запит власнику засобів зовнішнього відео-, фотоспостереження для отримання відповідних матеріалів.

Так, у відповідності до п. 8 розділу IX «Особливості оформлення матеріалів про адміністративне правопорушення, відповідальність за яке передбачена статтею 124 КУпАП» Інструкції з оформлення поліцейськими матеріалів про адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані не в автоматичному режимі, затвердженої Наказом Міністерства внутрішніх справ України від 07.11.2015 № 1395, якщо при ДТП один з його учасників зник з місця пригоди, поліцейський оформляє схему місця ДТП, відбирає пояснення в потерпілого, свідків (у разі їх наявності), встановлює наявність засобів зовнішнього відео-, фотоспостереження та невідкладно повідомляє уповноважену особу підрозділу поліції, відповідальну за розшук осіб, що зникли з місця ДТП. Остання зобов'язана вжити всіх можливих заходів для встановлення винуватців ДТП та обставин її вчинення в найкоротший строк, але не більше двох місяців [6].

Розшук осіб, що зникли з місця ДТП, здійснюється шляхом використання баз (банків) даних, що входять до єдиної інформаційної системи МВС, відкритих джерел інформації, надсилання запитів про отримання необхідних фото- та/або відеофіксацій відповідної пригоди, виклику осіб для прибуття до підрозділу або відвідування їх за місцем проживання (перебування), роботи [6].

Водночас зрозуміло, що на надсилання запитів та отримання відповідей витрачається значний час, тим більше, що виникає питання щодо «обов'язковості» вказаних запитів та відповідальності посадових осіб суб'єктів господарювання та окремих громадян за ігнорування

запитів Національної поліції. Отже, кращим варіантом є правова регламентація права поліцейського знімати показання технічних приладів та технічних засобів, що мають функції фото-, кінозйомки, відеозапису чи засобів фото-, кінозйомки, відеозапису безпосередньо після приїзду на місце ДТП, в процесі його адміністративного оформлення.

Вищезазначеним обґрунтовується перспективність та необхідність окремого дослідження даної тематики з метою формулювання пропозицій щодо удосконалення чинного адміністративного законодавства.

Список використаних джерел:

1. Битяк О. В. Провадження у справах про адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані в автоматичному режимі: окремі питання. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2021. № 12. С. 226–230. DOI <https://doi.org/10.32782/2524-0374/2021-12/55>

2. Веселова М.Ю., Маммедова А.А. Спірні питання відповідальності власників транспортних засобів за адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані в автоматичному режимі. *Правова держава*. 2018. № 30. С. 91–96. DOI: <https://doi.org/10.18524/2411-2054.2018.30.132856>

3. Пругатир М.В. Дотримання конституційних гарантій в процесі розгляду справ про адміністративні правопорушення, зафіксовані в автоматичному режимі. *Актуальні проблеми держави і права*. 2021. № 91. С. 57–163. URL: <https://hdl.handle.net/11300/15631>

4. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. Дата оновлення: 05.02.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 25.04.2023).

5. Кравчук О. «Обшук» мобільних телефонів і комп'ютерів та інші зміни до КПК. Вищий антикорупційний суд України. Новини. URL: <https://first.vaks.gov.ua/publications/37254/> (дата звернення 20.04.2023).

6. Про затвердження Інструкції з оформлення поліцейськими матеріалів про адміністративні правопорушення у сфері забезпечення безпеки дорожнього руху, зафіксовані не в автоматичному режимі: наказ Міністерства внутрішніх справ України від 07.11.2015 № 1395. Дата оновлення: 04.01.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1408-15#Text> (дата звернення 21.04.2023).

Гриценко В. Є.,

викладач

Одеського інституту

ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»;

аспірант

ПрАТ «ВНЗ «Міжрегіональна Академія управління персоналом»

СТРУКТУРА АДМІНІСТРАТИВНОЇ СИСТЕМИ В ЕПОХУ МІКЕНСЬКОГО ПЕРІОДУ СТАРОДАВНЬОЇ ГРЕЦІЇ

Ранній етап історії Стародавньої Греції носить назву крито-мікенський. На цьому етапі з'явилися перші держави-міста, такі як Мікени та Пілос, що мали ознаки держави. Вони були монархічними державами з сильною центральною владою та жорстким адміністративним апаратом. Викликає науковий інтерес, завдяки чому ефективно функціонував цей апарат і як здійснювалося адміністративне управління в епоху мікенської культури.

Розвиток адміністративного права в цей період був складним і загадковим для нас через обмежену кількість письмових джерел, що детально описують адміністративну систему того часу. Інформація про розвиток адміністративного права ґрунтується переважно на археологічних знахідках та аналізі споріднених культур. Досі бракує ґрунтовних досліджень цієї проблематики. Тим не менше, відомо, що протягом епохи мікенської культури (бл. 1600–1200 рр. до н.е.) існувала розвинута система адміністративного управління. Ця система ґрунтувалася на централізованій владі та ієрархічній структурі, що забезпечувала контроль та управління різними аспектами суспільного життя.

Адміністративно-правова система в епоху мікенської культури було важливою складовою частиною суспільного життя. Ця система допомагала забезпечити ефективне управління, збереження порядку та розподіл ресурсів у мікенському суспільстві [1, с. 70–71]. Система адміністративного управління в епоху мікенської культури характеризувалася централізованою владою та ієрархічною структурою. Основними складовими цієї системи, на наш погляд, були:

1. Вельможі та князі. Вельможі та князі виступали як видатні особистості в рамках мікенського суспільства, володіючи значною політичною та військовою владою. Вельможі виявлялися провідними діячами, приймаючи стратегічні рішення, пов'язані з веденням війни, управлінням територіями, регулюванням торгівлі та збором податків,

також вони брали на себе відповідальність за розподіл земельних наділів та контроль над різними сферами життя.

Вельможі в мікенській спільноті мали високий статус і великий авторитет, впливали на прийняття рішень та формування політичного курсу і підтримували збалансовані відносини з іншими державами та етнічними групами для забезпечення стабільності та безпеки.

Залежно від свого статусу та впливу, вельможі здійснювали розподіл землі серед своїх послідовників, використовуючи цей механізм для підтримки своєї політичної бази. До сфери їх впливу також входили різні аспекти суспільного життя, включаючи економіку, правосуддя, військову сферу та культурні явища. Загалом, вельможі виступали як ключові посадові особи та лідери в мікенському суспільстві, що володіли значним політичним та військовим впливом. Їх роль в управлінні державою, прийнятті стратегічних рішень та контролі над різними аспектами життя була вирішальною для функціонування та успіху цієї цивілізації.

2. Посадові особи. Вельможі володіли не тільки значним політичним та військовим впливом, але також мали під своїм підпорядкуванням посадових осіб, які виконували адміністративні обов'язки в рамках мікенського суспільства. Ці посадові особи були призначені з метою забезпечення ефективного функціонування державних інституцій та виконання специфічних функцій управління.

Однією з посад були фінансові посадовці, які відповідали за збирання податків та ведення обліку фінансових ресурсів. Їхнє завдання полягало у забезпеченні стабільності фінансової системи та забезпеченні необхідних фінансових ресурсів для функціонування держави. На них був покладений основний обов'язок щодо збирання податків з населення та торговельних операцій, а також контроль за ефективним використанням цих коштів.

У мікенському суспільстві в ієрархії посадових осіб були представники, відповідальні за документацію, судові процеси, митниці та інші аспекти адміністративного управління. Вони забезпечували систематичне документування рішень, правовий порядок та контроль над торговельними операціями через митниці, які були ключовим елементом економічного функціонування держави.

Посадові особи, виконуючи адміністративні функції, були підпорядковані вельможам і діяли в межах встановлених правил та процедур. Вони сприяли ефективному функціонуванню державного апарату та забезпечували стабільність у мікенському суспільстві.

3. Система записів та обліку. У мікенській культурі важливим аспектом адміністративного управління була система записів та обліку, що свідчить про високий рівень організації та документації

управлінських процесів. Археологічні знахідки, зокрема глечики з написами, є переконливими свідченнями існування цієї системи. Збережені записи та документи надають детальну інформацію про різні аспекти адміністративного управління в мікенському суспільстві. Вони охоплюють фінанси, земельні власності, торгівлю та інші адміністративні процеси. Ця система документації допомагала забезпечувати прозорість, контроль та ефективне функціонування адміністративних процесів.

Введення системи записів та обліку дозволило уряду мікенської держави збирати, зберігати та аналізувати важливу інформацію. Це включало дані про фінансові потоки, земельну власність, зобов'язання та розподіл ресурсів. Завдяки цим записам можливо було контролювати дотримання законодавства, регулювати торгівлю та забезпечувати рівномірний розподіл ресурсів у межах держави.

Загальна доступність інформації, зафіксованої у записах та документах, сприяла забезпеченню прозорості та відкритості управління. Це підвищувало рівень довіри громадян до адміністративних органів і сприяло ефективному функціонуванню системи управління в мікенському суспільстві [2, с. 7–8].

4. Судова система. Судова система у мікенському суспільстві виявлялася важливою складовою адміністративного управління. Вельможі та князі виконували роль суддів і розглядали справи, пов'язані з порушенням законів та виникненням конфліктів. У той період процес обрання суддів був пов'язаний зі статусом та авторитетом особи. Вельможі та князі, які займали впливові посади, виступали в якості суддів. Їх вибір зазвичай здійснювався на основі їхньої репутації, досвіду, мудрості та відомостей про їхні здібності вирішувати спори та конфлікти.

Вельможі та князі, завдяки своєму високому соціальному статусу, також мали вплив на процес обрання суддів. Їхній авторитет та визнання у суспільстві грали важливу роль у прийнятті рішення щодо обрання суддів. Важливими критеріями при виборі суддів були чесність, справедливість, знання законів та здатність до розсудливості. Їх компетенція включала вирішення спорів, розгляд заяв та накладання покарань.

У складі судової системи виділялася роль вельмож та князів як суддів, що мали вищий авторитет. Вони приймали рішення щодо спорів та конфліктів, встановлювали порушення адміністративних норм та накладали покарання. Вельможі мали значний вплив та авторитет у суспільстві, що забезпечувало обов'язковість виконання їх рішень.

Судова система також могла включати інших посадових осіб, які брали участь у розгляді справ. Їхнє завдання полягало у зборі доказів,

презентуванні аргументів та наданні рекомендацій суддям. Ці посадові особи сприяли забезпеченню об'єктивності та компетентності в розгляді справ. У рішеннях судів значна роль відводилася заснованим на законах прецедентам. Попередні рішення суду у подібних справах використовувалися як приклади для вирішення нових ситуацій, що сприяло утвердженню єдності та послідовності в процесі прийняття рішень [3, с. 105–107].

Таким чином, адміністративна система в крито-мікенський період базувалася на централізованій владі вельмож та князів, які виконували ключові управлінські функції. Спеціалізовані посадові особи були відповідальні за конкретні адміністративні завдання, що забезпечувало ефективний розподіл обов'язків. Система записів та обліку гарантувала прозорість та контроль над процесами управління. Норми та рішення передавалися від покоління до покоління в усній формі та за допомогою мандатів. Судова система, з вельможами та князями в ролі суддів, відігравала важливу роль у підтриманні правопорядку та стабільності в суспільстві. Загалом, ці компоненти сприяли ефективному функціонуванню мікенського суспільства.

Підводячи підсумок, можна стверджувати, що важливі аспекти адміністративного права, які були розвинуті в мікенському царстві, сприяли подальшому розвитку політичних структур і правової системи в цьому регіоні, зокрема щодо адміністрування податків, розподілу земельних ділянок, практики ведення записів та документації. Отже, вплив адміністративного права мікенського царства простежується у подальшому розвитку політичних структур, організації управління та правової системи не тільки в Античній Греції, але й в багатьох наступних цивілізаціях та культурах, бо давньогрецька культура зробила значний вплив не західну цивілізацію, внесла величезний внесок у розвиток культури, включно з правовою, в усьому світі.

Список використаних джерел:

1. Chadwick, John. The Mycenaean World. Cambridge University Press, 1976, 201 с.
2. Serge Svizzero, Clement Allan Tisdell. The Role of Palatial Economic Organization in Creating Wealth in Minoan and Mycenaean State. Economic Theory, Applications and Issues, School of Economics, University of Queensland, 4072, Australia, 2015, p. 1–24.
3. Мамчин П. І. Філософські засади давньогрецького правосуддя ахейського періоду. *Філософські та методологічні проблеми права*. 2016. № 1. С. 104–113.

Гуменюк А. В.,

*курсантка II-го курсу факультету підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної поліції
Одеського державного університету внутрішніх справ*

Рудой К. М.,

*доктор юридичних наук,
професор кафедри адміністративного права
та адміністративного процесу
Одеського державного університету внутрішніх справ*

ДИСЦИПЛІНАРНІ ПРОВАДЖЕННЯ В ДЕРЖАВНІЙ СЛУЖБІ

Дисциплінарні процеси в державній службі України мають встановлені правила, які регулюють порядок здійснення дисциплінарного провадження щодо державних службовців, в разі вчинення ними дисциплінарного проступку, вони регламентовані національним законодавством та міжнародними стандартами.

Дисциплінарне провадження є однією з форм державного контролю за дотриманням державним службовцем вимог законодавства про державну службу. Порядок здійснення дисциплінарного провадження визначається Законом України «Про державну службу», Положенням про дисциплінарну відповідальність державних службовців та іншими нормативними актами [1].

В той же час О. М. Бандурка та М. М. Тищенко виходячи із розуміння адміністративного провадження та адміністративного процесу, під дисциплінарним провадженням розуміють сукупність юридичних норм, що регламентують суспільні відносини у зв'язку з правозастосовною діяльністю щодо вирішення питання про дисциплінарну відповідальність за допущене правопорушення [2, с. 117].

Перед тим, як здійснювати дисциплінарне провадження, необхідно перевірити факти, які можуть свідчити про порушення державним службовцем законодавства про державну службу. Якщо такі факти виявлені, то розпочинається дисциплінарне провадження, яке повинно проведено відповідно до національного законодавства.

Згідно зі статтею 68 Закону України «Про державну службу» дисциплінарне провадження може бути здійснене на підставі звернення або за ініціативою службової особи, керівника структурного підрозділу, підпорядкованої організації або контролюючого органу. Відповідно

до законодавства, державний службовець повинен бути повідомлений про порушення дисциплінарної справи та мати можливість дати пояснення щодо цього.

Після отримання пояснень, дисциплінарна комісія проводить дослідження фактів порушень державним службовцем. Це може включати збір доказів та проведення спеціальних експертиз. Комісія також має право запитувати додаткові документи та докази, які вважає необхідними.

Важливо зазначити, що дисциплінарне провадження є складовою частиною системи державного управління та має на меті забезпечення ефективної роботи державної служби та підвищення її прозорості та відкритості. В той же час, державний службовець має право на захист своїх прав та інтересів, тому дисциплінарне провадження повинно відповідати вимогам законодавства та міжнародних стандартів з прав людини.

Підставами для призначення службового розслідування є заяви, скарги та повідомлення громадян, посадових осіб, інших поліцейських, засобів масової інформації, рапорти про вчинення порушення, що має ознаки дисциплінарного проступку, або безпосереднє виявлення ознак такого проступку посадовою особою поліції за наявності достатніх даних, що вказують на ознаки дисциплінарного проступку.

Наприклад, дисциплінарним проступком відповідно до Дисциплінарного статуту Національної поліції України визнається протиправна винна дія чи бездіяльність поліцейського, що полягає в порушенні ним службової дисципліни, невиконанні чи неналежному виконанні обов'язків поліцейського або виходить за їх межі, порушенні обмежень та заборон, визначених законодавством для поліцейських, а також у вчиненні дій, що підривають авторитет поліції. Службове розслідування призначається виключно за письмовим наказом керівника, якому надані повноваження із застосування до поліцейського дисциплінарного стягнення.

Згідно з п.3 ст. 13 ЗУ «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» до поліцейських можуть бути застосовані такі види стягнень:

- зауваження;
- догана;
- сувора догана;
- попередження про неповну службову відповідність;
- пониження у спеціальному званні на один ступінь;
- звільнення з посади;
- звільнення із служби в поліції [3].

Отже, порядок здійснення дисциплінарного провадження щодо державних службовців регулюється чіткою процедурою, яка забезпечує захист прав та інтересів державного службовця, а також забезпечує дотримання вимог законодавства. Відповідальність за порушення процедури дисциплінарного провадження несуть члени дисциплінарної комісії, керівник відповідного органу або органу управління, який приймає рішення про дисциплінарне стягнення.

Проведення службових розслідувань за фактом порушення поліцейським службової дисципліни здійснюють дисциплінарні комісії. Порядок утворення дисциплінарних комісій та їх повноваження визначено Положенням про дисциплінарні комісії в Національній поліції України, затвердженим наказом Міністерства внутрішніх справ України від 07 листопада 2018 року № 893. Дисциплінарні комісії формуються з поліцейських та працівників поліції, які мають відповідні знання та досвід, необхідні для ефективного проведення службового розслідування [4, с. 9].

Проведення службового розслідування полягає в діяльності дисциплінарної комісії із збирання, перевірки та оцінки матеріалів і відомостей про дисциплінарний проступок поліцейського з метою свосчасного, повного та об'єктивного з'ясування всіх обставин його вчинення, установлення причин і умов учинення дисциплінарного проступку, вини поліцейського, ступеня тяжкості дисциплінарного проступку, розміру заподіяної шкоди та для підготовки пропозицій щодо усунення причин учинення дисциплінарних проступків.

Слід пам'ятати, що державна служба є ключовим елементом системи державного управління, від ефективного функціонування якого залежать додержання конституційних прав і свобод громадян, послідовний і сталий розвиток країни. Інститут державної служби є комплексним правовим інститутом, державно-службові відносини якого регулюються нормами різних галузей права [5].

Отже, порядок здійснення дисциплінарного провадження щодо державних службовців регулюється чіткими процедурами та вимогами законодавства. Він має на меті забезпечення ефективної роботи державної служби та підвищення її прозорості та відкритості [6]. Дисциплінарне провадження повинно відповідати вимогам законодавства та міжнародних стандартів з прав людини, а також забезпечувати захист прав та інтересів державного службовця.

Список використаних джерел:

1. «Про державну службу» Закон України: № 889-VIII від 10.12.2015. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2015. № 4.

2. Бандурка О. М., Тищенко М. М. Адміністративний процес : підручник. Київ : Літера ЛТД, 2002. 228 с.

3. Про реалізацію окремих положень Дисциплінарного статуту Національної поліції України: Закон України: від 07.11.2018 № 893. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1355-18#Text>

4. Дисциплінарна відповідальність державних службовців : метод. рекомендації // Головне територіальне управління юстиції у Полтавській області, Гребінківське районне управління юстиції (м. Гребінка). 2015. 19 с.

5. Про Національну поліцію: Закон України від 2 липня 2015 року № 580-VIII: URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/580-19>

6. «Про Дисциплінарний статут Національної поліції України» Закон України. *Відомості Верховної Ради (ВВР)*. 2018. № 29. Ст. 233.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-318-0-23>

Дутчак О. І.,
магістр права

ПРАВОВІ ЗАСАДИ РОЗШИРЕННЯ ПОВНОВАЖЕНЬ ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ ДЕРЖАВИ У СФЕРІ АКУМУЛЮВАННЯ ПОДАТКОВИХ НАДХОДЖЕНЬ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Війна стала новим фундаментальним викликом перед системою публічних фінансів України в цілому, її податково-правовою системою, в тім числі й перед принципом справедливості податкового права. Адже потреби української держави у публічних фінансових ресурсах зросли, образно кажучи, у геометричній прогресії, а можливості їх примноження, навпаки, у не меншій мірі зменшилися. Йшлося, по суті, про створення своєрідної «воєнної матриці» функціонування публічних фінансів із тільки їй притаманним алгоритмом консолідації та витрачання публічних фінансових ресурсів. Інакше кажучи, війна зумовила крайню необхідність всебічної та глибокої трансформації правових матриць функціонування публічних фінансів України.

В такій ситуації завдання України полягало у розосередженні центру прийняття рішень щодо функціонування бюджетної та податкової систем держави шляхом розширення компетенції та повноважень органів виконавчої влади держави в акумулюванні і використанні податкових надходжень. Світоглядною та методологічною основами такого розосередження, його безпосередньою

конституційною матрицею стало положення частини 3 статті 116 Конституції України, відповідно до якого Кабінет Міністрів України (далі – КМУ) «забезпечує проведення фінансової, цінової, інвестиційної та податкової політики...» [1] держави.

Конституційне положення про інтегральну функцію КМУ у сфері забезпечення стійкості бюджетної і податкової систем держави знайшло свій подальший розвиток і конкретизацію у Законі України «Про правовий режим воєнного стану». Підпунктами 6 та 7 частини 2 статті 15 цього Закону визначено, що: «Військові адміністрації населених пунктів на відповідній території здійснюють повноваження із: встановлення ставок місцевих податків і зборів відповідно до Податкового кодексу України, якщо рішення відповідної ради з цих питань не прийнято; прийняття рішень щодо надання відповідно до законодавства пільг зі сплати місцевих податків і зборів, якщо рішення відповідної ради з цих питань не прийнято» [2]. Тобто, по суті йдеться про розширення повноважень органів виконавчої влади у сфері забезпечення безперервного та ефективного функціонування фінансової системи держави, в першу чергу такої її складової, як податкова система України в умовах воєнного стану. Саме останнє і є безпосереднім предметом даного дослідження.

Практичне розширення повноважень органів виконавчої влади у сфері забезпечення ефективного функціонування передусім податкової системи в цілому в умовах воєнного стану було започатковано Законом України №2118-IX від 3 березня 2022 р. Зокрема, цим Законом було доповнено пунктом 69 підрозділ десятий розділу XX «Перехідні положення» Податкового кодексу України. Даний пункт визначив тимчасові особливості справляння податків і зборів в Україні. Їх дія поширювалась на весь період до припинення чи скасування воєнного стану [3]. Закон зупинив також перебіг строків для контролюючих органів і платників податків, визначених податковим та іншим законодавством, контроль за дотримання якого (перебігу. – О.Д.) було покладено на контролюючі органи. Ним було також передано «функції органів місцевого самоврядування», їх виконавчих органів, місцевих державних адміністрацій, військово-цивільних адміністрацій у частині бюджетних повноважень» військовим адміністраціям в разі їх створення відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану». Останнім було надано повноваження «приймати рішення про перерахування коштів з місцевих бюджетів до державного бюджету» [3]. Це було справедливим, оскільки саме Державний бюджет України ніс на собі основний тягар фінансування воєнних видатків держави.

КМУ цим Законом був наділений додатковими повноваженнями на період дії воєнного стану в Україні: звільняти на свій угляд суб'єктів господарювання державного сектору економіки, сто відсотків акцій яких належить державі, від обов'язку надавати майнове чи інше забезпечення виконання власних боргових зобов'язань за кредитами (позиками), які залучаються з метою підтримки їх ліквідності і стійкості роботи (їх гарантом виступала держава в цілому) та сплачувати до Державного бюджету плату за надання державних гарантій; встановлювати фіксовані ціни в їх розумінні Законом України «Про ціни та ціноутворення» на соціально значущі продукти харчування, лікарські засоби і медичні вироби, внаслідок чого вони мають звільнитися від оподаткування ввізним митом; правом визнавати окремі категорії товарів, в тім числі й підакцизні, які не зазначені у статті 6 даного Закону, гуманітарною допомогою, без вчинення процедури визнання відповідних товарів гуманітарною допомогою в кожному конкретному випадку. Уряд держави було зобов'язано невідкладно затвердити перелік таких товарів [3].

Вдосконалення правового механізму адміністрування податків в умовах воєнного стану було продовжено Законом України № 2120-IX від 15.03.2022 р. Передусім зазнали подальшого розширення повноваження КМУ у сфері акумулювання податкових та інших надходжень грошових коштів у публічні фонди фінансових ресурсів. Зокрема, вищезазначеним Законом Уряду України було надано право: визначати особливості нарахування та сплати єдиного податку; визначати перелік територій на період з 01.03.2022 р. по 31 грудня року, наступного за роком, у якому буде припинено чи скасовано воєнний (надзвичайний) стан, на яких не нараховується і не сплачується плата за землю (земельний податок і орендна плата за земельні ділянки державної і комунальної власності); перелік територій, на яких ведуться або велися бойові дії чи тимчасово окупованих збройними формуваннями рф, для яких тимчасово, за 2022 і 2023 податкові (звітні) роки, не нараховується та не сплачується загальне мінімальне податкове зобов'язання за земельні ділянки; перелік територій, на яких ведуться чи велися бойові дії або тимчасово окупованих збройними формуваннями рф, на яких тимчасово, за 2022 рік, не нараховується і не сплачується екологічний податок [4].

Цим же Законом України для контролюючих органів було припинено тимчасово, на період до скасування воєнного або надзвичайного стану на території України, перебіг строків, встановлених для взяття на облік в контролюючих органах юридичних осіб і їх відокремлених підрозділів у якості платників податків і зборів за основним місцем обліку чи фізичних осіб-підприємців за їх податковою

адресою і передачі даних, щодо взяття на облік даних платників податків в контролюючих органах до Єдиного державного реєстру юридичних осіб, фізичних осіб-підприємців і громадських формувань [4].

Законом України № 2139-IX від 15 березня 2022 р. центральному органу виконавчої влади України, що реалізує державну політику економічного розвитку, було надано повноваження розміщувати до 10 числа місяця, наступного за звітним періодом, на своєму офіційному веб-сайті в спеціальному розділі фактичну ціну збуту природного газу, визначену за тисячу метрів кубічних в національній валюті України і в доларах США, та надавати інформацію про фактичну ціну реалізації центральному органу виконавчої влади, який реалізує державну податкову політику [5]. Це зробило диференційовану рентну плату за видобування газу більш прозорою і відповідно справедливішою.

Українською державою було вжито впродовж декількох перших місяців після широкомасштабного вторгнення РФ в Україну також цілий ряд інших заходів по розширенню повноважень органів виконавчої влади держави у сфері акумулювання податкових надходжень в умовах воєнного стану. Їх змістова спрямованість відповідала загальному стратегічному підходу України по перебудові усього управління державою відповідно до вимог воєнного стану.

У своєму дослідженні нами свідомо не було піддано аналізу вади (недоліки) рішень Парламенту України по розширенню повноважень органів виконавчої влади держави та перебудові діяльності інших органів державної влади щодо консолідації податкових надходжень у публічні фонди фінансових ресурсів. При цьому ми керувалися наступними мотивами. По-перше, ще надто мало часу пройшло, щоб неупереджено і об'єктивно врахувати всебічну оцінку цих рішень суспільною практикою. По-друге, з технічної точки зору це неминуче призвело б до щонайменше подвоєння обсягу даного дослідження, якому наперед задані певні його параметри за цим критерієм.

З кінця лютого та впродовж березня 2022 р. відбулося значне розширення повноважень органів виконавчої влади держави у сфері вироблення та реалізації її податкової політики та перебудови діяльності інших органів публічної влади України щодо акумулювання податкових надходжень у публічних фондах фінансових ресурсів. Це розширення проявилось в першу чергу у наділенні КМУ додатковими повноваженнями у вищезазначеній сфері в умовах воєнного стану, у процедурному спрощенні розгляду цих питань та у залученні до акумулювання податкових надходжень у Державному бюджеті України військових адміністрацій відповідно до Закону України «Про правовий режим воєнного стану». Вищезазначене

розширення компетенції органів виконавчої влади держави було здійснено у межах конституційного принципу поділу державної влади на законодавчу, виконавчу і судову її гілки і не призвело до появи дисбалансу повноважень між зазначеними гілками влади.

Список використаних джерел:

1. Конституція України від 28 червня 1996 року із змінами та доповненнями. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text>
2. Про правовий режим воєнного стану. Закон України від 12.05.2015 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>
3. «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей оподаткування та подання звітності у період дії воєнного стану». Закон України від 3 березня 2022 р., № 2118-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2118-20#n5>
4. «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо дії норм на період дії воєнного стану» Закон України № 2120-IX від 15.03.2022 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2120-20#Text>
5. «Про внесення змін до Податкового кодексу України та деяких інших законодавчих актів України щодо запровадження диференційованої рентної плати за видобування газу природного» Закон України від 15 березня 2022 р. № 2139-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2139-20#n5>

Зицик С. Г.,

кандидат юридичних наук, доцент,

доцент кафедри права

Луцького національного технічного університету

ПУБЛІЧНО-СЕРВІСНА ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ДЕРЖАВНОЇ ПОДАТКОВОЇ СЛУЖБИ

Протягом останніх років в публічних звітах державної податкової служби України значна увага приділяється формуванню іміджу ДПС як сервісної служби європейського зразка з високим рівнем довіри у суспільстві.

При відвідуванні центрів обслуговування платників податків, відвідувачі розраховують на якісне обслуговування, отримання податкової консультації та первинної правової допомоги, і найменше, чого б хотілося – це демонстрації посадовцями своїх державно-владних повноважень та створення штучних перешкод у веденні легального бізнесу.

Щодо антикорупційної діяльності, яка спрямована на доброчесність служби та надання якісних сервісних послуг, то у ДПС розроблено та впроваджено Порядок врегулювання конфлікту інтересів в органах ДПС, Методичні рекомендації щодо розгляду повідомлень від викривачів, Антикорупційну програму, погоджену з Національним агентством з питань запобігання корупції, проводяться анонімні опитування серед працівників щодо рівня сприйняття корупції.

Податкова політика держави спрямована на зменшення бюрократичних процедур, цифровізацію при адмініструванні податків та зборів, допомогу у складанні звітності, онлайн-видачу довідок в електронному форматі, покращення діалогу влади з бізнесом, превентивну діяльність щодо ухилення від оподаткування тощо.

Актуальність дослідження із вказаної тематики полягає у тому, щоб задекларовані державою прагнення та намагання перетворення податкової служби з контролюючого (карального органу) у якісну сервісну службу були втілені у податковій політиці держави, а в подальшому – у конкретних нормативно-правових актах. Дослідженню публічно-сервісної діяльності ДПС присвятили свої праці Крилов Д. В., Теремецький В. І., Лесік І. М., Собутський С.

В основу реформування органів державної влади, у зв'язку із необхідністю розроблення нових підходів до організації діяльності фіскальної служби на основі міжнародного досвіду реорганізації

фіскальних органів, держава ставить за мету підвищення рівня податкового та митного **сервісу** для платників [1].

Публічно-сервісна концепція держави та державного управління – це сучасне розуміння соціального призначення держави, згідно з яким пріоритетним завданням демократичного врядування є служіння громадянському суспільству, а основною формою діяльності владних інституцій – надання публічних послуг. У межах сервісної концепції державного управління влада розуміється як «постачальник послуг», система державного управління – як організація з надання державних (публічних) послуг, а громадянин – їхній замовник і споживач. Окрім того, відбувається новий розподіл прав, обов'язків та відповідальності між громадянським суспільством та державою: сучасна держава не повинна сама виконувати всі завдання, а зобов'язана забезпечити та організувати виконання цих завдань [2, с. 10].

Журавель В. Я. виокремлює такі ознаки публічно-сервісних відносин: поєднують фактичні суспільні відносини та правові (юридичні) норми; виникають у сфері публічного права; їх основна спрямованість – надання сервісу; обслуговують правомірні інтереси і потреби приватних осіб; одним з учасників цих відносин є публічна адміністрація (публічно-владний суб'єкт); мають несубординаційний характер; характерна двостороння взаємодія; наближені до природи зобов'язальних правовідносин; виникають лише на підставі ухвалення публічною адміністрацією сприятливого адміністративного акта; є складовою частиною публічно-правових відносин [3, с. 72].

Крилов Д. В. сформував власне бачення на види форм публічно-сервісної діяльності як форми реалізації податкової політики. В основу їх класифікації був закладений організаційно-правовий критерій, відповідно до якого існують такі форми публічно-сервісної діяльності: адміністративно-сервісна – адміністрування податків, зборів та інших обов'язкових платежів; контрольна – ця форма передбачає здійснення численних контрольно-наглядових процедур; інформаційно-правова – інформаційно-аналітичне забезпечення роботи контролюючих органів; внутрішньо-організаційна – передбачає проведення внутрішньо-координаційних процедур в середині структури уповноважених суб'єктів в галузі реалізації та забезпечення податкової політики [4, с. 177].

Надання своєчасних та якісних послуг платникам податків є одним із шляхів забезпечення прозорості та компетентності діяльності податкової служби.

Надзвичайно важливим на сьогодні є розгляд питання реформування інституту надання адміністративних послуг органами ДПС України, зокрема формування такої моделі відносин між органами ДПС та платниками податків, за якої останні відчуватимуть себе не прохачами, а споживачами якісних послуг.

Серед провідних напрямків розвитку обслуговування платників податків слід виділити такі: розширення застосування електронних послуг, популяризація використання ІТ-послуг, удосконалення податкових декларацій, спрощення їх складання, спрощення процесу оплати податків, застосування електронної оплати, організація профілактичних робіт для своєчасної оплати податків, розробка механізмів запобігання появі податкових боргів, удосконалення системи податкових апеляцій, удосконалення форм і методів обслуговування платників податків та підвищення професійного рівня співробітників, зайнятих у сфері обслуговування [5].

Підсумовуючи викладене, варто зазначити, що без постійного дієвого діалогу науковців і представників центральних органів виконавчої влади з суб'єктами господарювання, які несуть основний тягар наповнення дохідної частини бюджетів усіх рівнів, неможливо реалізувати податкову політику щодо публічно-сервісної діяльності державної податкової служби. Створення розгалуженої системи центрів обслуговування платників податків є лише першим кроком на шляху перетворення служби з контролюючої в сервісну.

Як і при наданні будь-яких сервісних послуг важливим є зворотній зв'язок платників податків, які скористались послугами, врахування в діяльності служби зауважень та пропозицій платників податків щодо удосконалення діючих сервісів, публічне обговорення результатів роботи центрів обслуговування із залученням громадських організацій.

Список використаних джерел:

1. Про затвердження Концепції наукового забезпечення державного управління у податково-митній сфері: Наказ Державної фіскальної служби України від 17.04.2015 № 281 / Державна фіскальна служба України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v028187215?find=1&text=%D1%81%D0%B5%D1%80%D0%B2%D1%96%D1%81#w1_1 (дата звернення: 23.05.2023).
2. Бондаренко А. Сутність публічно-сервісної держави в механізмі захисту прав і свобод людини і громадянина. *Національний юридичний журнал: теорія і практика*. Квітень 2018 року. С. 9–12.
3. Журавель В. Я. Поняття та ознаки терміна «Публічно-сервісні відносини». *Право та державне управління*. 2020. № 2. С. 69–74.
4. Крилов Д. В. Сутність та види форм здійснення публічно-сервісної служби з реалізації державної податкової політики. *Науковий вісник публічного та приватного права*. 2017. Випуск 2. Том 2. С. 174–177.
5. Теремецький В. І. Податкові правовідносини в Україні. Харків : Діса плюс, 2012. 648 с.

Карпенко С. Р.,

*докторант кафедри публічного та приватного права
Університету митної справи та фінансів*

**ВЕРХОВНА РАДА УКРАЇНИ ЯК СУБ'ЄКТ
АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ
ДЕРЖАВНО-ПРИВАТНОГО ПАРТНЕРСТВА
В КОСМІЧНІЙ ГАЛУЗІ УКРАЇНИ**

Верховна Рада України, будучи єдиним законодавчим органом, правоздатна розглядати та вирішувати будь-які питання, що не належать до компетенції державної виконавчої чи судової влади. Відповідно до ст. 85 Основного Закону України визначення засад внутрішньої і зовнішньої політики України, затвердження загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, соціального, національно-культурного розвитку, охорони довкілля належить до повноважень Верховної Ради України. Зокрема, на підставі прийнятих Верховною Радою України законів, космічна діяльність в Україні відповідає міжнародним принципам і стандартам. Про це переконливо свідчить участь України в реалізації наступних міжнародно-правових документів: Договору про заборону випробування ядерної зброї в атмосфері, космічному просторі та під водою (1963 р.) [1], «Договору про космос» (Договору про принципи діяльності держав з дослідження і використання космічного простору, включаючи Місяць та інші небесні тіла (1967 р.) [2, с. 32], Конвенції про відповідальність за шкоду, завдану космічними об'єктами (1971 р.) [3], Конвенції про реєстрацію об'єктів, що запускаються в космічний простір 1974 р. [4], Угоди про діяльність держав на Місяці та інших небесних тілах 1979 р. [5]. Дані міжнародні акти сформулювали принципи міжнародного космічного права, згідно з якими до найбільш тяжких міжнародних правопорушень у цій сфері визначені: мілітаризація космічного простору, за яку винні міжнародні організації або країни несуть матеріальну і нематеріальну відповідальність. Крім того, вони заохотили бізнесменів до великих капіталовкладень у цю галузь людської діяльності, адже комерціалізація відкрила широкий спектр можливостей функціонування державно-приватного партнерства в космічній галузі.

Верховна Рада України, як суб'єкт адміністративно-правового регулювання державно-приватного партнерства в космічній галузі загальної компетенції затверджує основні засади і напрями державної

політики у сфері космічної діяльності, пріоритетні напрями та загальнодержавні програми розвитку космічній сфері, а також здійснює державне регулювання у сфері космічної діяльності та інші повноваження, які відповідно до Конституції України віднесені до її відання

Для здійснення контролю над окремими напрямами законопроектної роботи, підготовки і попереднього розгляду питань, віднесених до повноважень Верховної Ради України та виконання нею контрольних функцій з числа народних депутатів України утворюються профільні органи парламенту – комітети Верховної Ради України, діяльність яких регулюється окремим законом. Одним з таких комітетів, утворених у 2019 р., є Комітет Верховної Ради з питань економічного розвитку. Верховна Рада України в залежності від скликання затверджувала до предметів відання Комітету Верховної Ради України з питань економічного розвитку дещо змінений перелік питань, але космічна діяльність, як предмет відання цього комітету, залишається таким предметом комітету. І відповідно до Постанови Верховної Ради України «Про перелік, кількісний склад і предмети відання комітетів Верховної Ради України дев'ятого скликання» серед предметів відання Комітету Верховної Ради України з питань економічного розвитку (якими визначені державна економічна політика, приватизація державного і комунального майна, націоналізація, реприватизація, банкрутство тощо, антимонопольна політика, розвиток економічної конкуренції, захист прав споживачів, кооперація (крім сільськогосподарської кооперації) віднесені також публічно-приватне партнерство та космічна діяльність (крім питань, що належать до сфери національної безпеки та оборони).

Виходячи із ст. ст. 11-14 Закону України «Про комітети Верховної Ради України» Комітет Верховної Ради України з питань економічного розвитку, як і будь-який інший комітет парламенту, здійснює законопроектну, організаційну та контрольну функції. Зокрема, законопроектна функція Комітету Верховної Ради України з питань економічного розвитку щодо державно-приватного партнерства в космічній галузі України полягає в тому, що він розробляє проекти законів та інших актів парламенту щодо державно-приватного партнерства в космічній галузі; попередньо розглядає та готує висновки і пропозиції щодо законопроектів у цій сфері, внесених суб'єктами законодавчої ініціативи на розгляд Верховної Ради України та проектів загальнодержавних програм економічного, науково-технічного, національно-культурного розвитку (насамперед, Космічної програми України на 2021–2025 рр.), а також надає згоду на обов'язковість або денонсацію міжнародних договорів України щодо державно-приватного партнерства в космічній галузі; за дорученням парламенту

доопрацьовує окремі законопроекти у даній сфері за наслідками розгляду їх у першому та наступних читаннях (за винятком прийнятих Верховною Радою України актів у цілому), а також узагальнює зауваження та пропозиції, що надійшли до даних законопроектів; вносить пропозиції щодо перспективного планування законопроектної роботи у сфері космічної діяльності.

Виконуючи організаційну функцію щодо державно-приватного партнерства в космічній галузі Комітет Верховної Ради України з питань економічного розвитку: проводить збір та аналіз відповідної інформації, організацію слухань з питань стосовно сфери державно-приватного партнерства в космічній галузі, в тому числі на засіданнях Верховної Ради України; готує відповідні питання на розгляд Верховної Ради України; приймає участь у формуванні порядку денного пленарних засідань Верховної Ради України; приймає рішення, надає висновки, рекомендації та роз'яснення; розглядає звернення, що надійшли до нього в установленому порядку; приймає рішення щодо сфери державно-приватного партнерства в космічній галузі в міжпарламентській діяльності та взаємодії з відповідними міжнародними організаціями; готує письмові звіти про підсумки своєї діяльності з питань розвитку сфери державно-приватного партнерства в космічній галузі; забезпечує висвітлення своєї діяльності стосовно даної сфери в засобах масової інформації.

Контрольна ж функція Комітету Верховної Ради України з питань економічного розвитку щодо сфери державно-приватного партнерства в космічній галузі полягає в: аналізі практики застосування законодавчих актів, що стосується космічної діяльності, в діяльності державних органів та їх посадових осіб, підготовці та поданні відповідних висновків та рекомендацій на розгляд Верховної Ради України; організації та підготовці за дорученням Верховної Ради України парламентських слухань; організації та підготовці слухань у комітетах. Прикладом можуть слугувати комітетські слухання, проведені 16 грудня 2020 р. Комітетом з питань зовнішньої політики та міжпарламентського співробітництва і присвячених проблемам міжнародно-правового забезпечення зовнішньої політики України в космічній сфері. Комітетські слухання охопили широке коло представників органів державної влади, зокрема Міністерства закордонних справ, Міністерства стратегічних галузей промисловості, Державного космічного агентства, Державної служби експортного контролю. Крім того, у слуханнях взяли участь вчені з Міжнародного центру космічного права та Інституту космічних досліджень НАН України. Свої пропозиції висловили також представники громадськості та бізнесу, а саме Української асоціації високотехнологічних

підприємств та організацій «КОСМОС», EOS Data Analytics, Space Logistics Ukraine; підготовці та поданні на розгляд Верховної Ради України запитів до Президента України від комітету відповідно до положень п. 34 ч. 1 ст. 85 Конституції України; направленні матеріалів для відповідного реагування в межах, установлених законом, органам Верховної Ради України, державним органам, їх посадовим особам.

Таким чином, для Верховної Ради України як суб'єкта адміністративно-правового регулювання загальної компетенції реалізація завдань державної політики у сфері державно-приватного партнерства в космічній галузі України є лише однією зі складових їх компетенції, яка здійснюється ними шляхом координації діяльності підконтрольних їй суб'єктів.

Список використаних джерел:

1. Договір про заборону випробування ядерної зброї в атмосфері, космічному просторі та під водою : міжнародний документ від 5 серпня 1963 р. № 995_376. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_376
2. Малишева Н. Р. Нариси з космічного права. Київ : Алерта, 2010. 296 с.
3. Конвенція про відповідальність за шкоду, завдану космічними об'єктами : міжнародний документ від 29 березня 1972 р. № 995_126. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_126
4. Конвенція про реєстрацію об'єктів, що запускаються в космічний простір : міжнародний документ від 14 січня 1975 р. № 995_253. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_253
5. Угода про діяльність держав на Місяці та інших небесних тілах : міжнародний документ від 18.12.1979 р. № 995_482. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_482

Овсійчук Т. П.,

аспірант

ПВНЗ «Європейський університет»

ОЦІНКА ВПЛИВУ РЕГЛАМЕНТУ, ЩО РЕГУЛЮЄ ОБІГ ВІРТУАЛЬНИХ АКТИВІВ У ЄВРОПЕЙСЬКОМУ СОЮЗІ (MICA REGULATIONS), НА НАЦІОНАЛЬНЕ ЗАКОНОДАВСТВО УКРАЇНИ

20 квітня 2023 року Європейським Парламентом було прийнято регламент № 2020/0265 (COD) (надалі «MiCA» або «Регламент»), що регулюватиме обіг віртуальних активів в Європейському Союзі. 16 травня 2023 року MiCA були підтримані Європейською Радою, а 31 травня 2023 року – офіційно підписаними [1]. MiCA стане першим нормативно-правовим актом, що регулюватиме базові категорії у правовідносинах з віртуальними активами у Європейському Союзі, які будуть обов'язковими для усіх країн-учасниць. Враховуючи, що Україна 23 червня 2022 року набула офіційного статусу кандидата на членство Європейського Союзу [2], яке передбачає в тому числі імплементацію законодавства співтовариства до національного законодавства держави-члена, зміни до Закону України «Про віртуальні активи», який так і не набув чинності, з високою вірогідністю можуть ухваленими вже найближчим часом.

Здійснюючи порівняльний аналіз MiCA та норм Закону України «Про віртуальні активи» приходимо до висновків, що між зазначеними документами є наступні суттєві відмінності:

- в національному законодавстві використовується термін «віртуальний актив», натомість в MiCA – «криптоактив»;
 - різні підходи до класифікації віртуальних активів;
 - залишення поза правовим регулюванням Регламенту невзаємозамінних токенів (так званих «NFTs»);
 - різні види послуг, пов'язаних з оборотом віртуальних активів.
- Так, Закон України «Про віртуальні активи» розрізняє чотири види таких послуг: послуги із зберігання або адміністрування віртуальних активів чи ключів віртуальних активів, послуги з обміну віртуальних активів, послуги з переказу віртуальних активів, посередницькі послуги, пов'язані з віртуальними активами [3]. Натомість, Регламент визначає значно ширший перелік таких послуг, а саме: зберігання та адміністрування криптоактивів від імені третіх осіб, робота торгового майданчика для криптоактивів, обмін криптоактивів

на фіатну валюту, яка є законним платіжним засобом, обмін криптоактивів на інші криптоактиви, виконання замовлень на криптоактиви від імені третіх осіб, розміщення криптоактивів, прийом і передача замовлень на криптоактиви від імені третіх осіб, надання консультацій щодо криптоактивів [4]. Окрім цього, в МіСА зазначені види послуг регламентовані більш детально [5, с. 52].

Окремої уваги в Регламенті заслуговує інститут білої книги (так званий «Whitpaper»). Whitpaper – це документ, який пояснює мету проекту та принцип його роботи. Для криптовалюти офіційний документ є посібником щодо її технології, функцій і цілей. Його розроблено, щоб представити проект новій аудиторії потенційних користувачів та інвесторів [6, с. 115]. В Законі України «Про віртуальні активи» такого інструменту наразі не передбачено.

Щодо можливого запозичення норм Регламенту до українського законодавства, то Національний інститут стратегічних досліджень рекомендує створити робочу групу з розроблення та приведення у відповідність нормативно-правової бази, що необхідна для реалізації Закону України «Про віртуальні активи» задля створення прогресивної моделі регулювання обігу віртуальних активів в Україні, залучаючи до роботи компетентні органи, зокрема Національну комісію з цінних паперів та фондового ринку, Національний банк України, Міністерство фінансів України, Міністерство цифрової трансформації України, Національну комісію, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, та інші органи виконавчої влади, а також рекомендував імплементувати міжнародне законодавство у сфері віртуальних активів до національного законодавства України [7].

Разом з тим, заступник міністра цифрової трансформації України Олександр Борняков зазначив, що доцільно впроваджувати лише найважливіші базові норми МіСА, які необхідні для повноцінного запуску криптоіндустрії в Україні. Імплементация МіСА з регуляторними механізмами нашого законодавства повинна відбуватися поступово [8].

Таким чином приходимо до висновку, що з урахуванням відсутності офіційно запущеного ринку віртуальних активів в Україні, основоположні норми МіСА будуть обов'язково імплементованими до Закону України «Про віртуальні активи». Цьому сприяють як політичні чинники (обрання Україною стратегічною метою вступ до Європейського Союзу), так і економічні (українські постачальники послуг з обігу віртуальних активів неодмінно мають намір офіційно працювати на території Європейського Союзу). Зміст та обсяг імплементції Регламенту буде визначений за результатами фахової дискусії між профільними органами державної влади у сфері віртуальних активів та законодавцем.

Список використаних джерел:

1. Procedure File: 2020/0265(COD) | Legislative Observatory | European Parliament. *Legislative Observatory*. URL: [https://oeil.secure.europarl.europa.eu/oeil/popups/ficheprocedure.do?reference=2020/0265\(COD\)&lang=en](https://oeil.secure.europarl.europa.eu/oeil/popups/ficheprocedure.do?reference=2020/0265(COD)&lang=en) (дата звернення: 02.06.2023).

2. Україна отримала статус кандидата на членство в ЄС. *Урядовий портал*. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/ukrayina-otrimala-status-kandidata-na-chlenstvo-v-yes> (дата звернення: 02.06.2023).

3. Про віртуальні активи : Закон України від 17.02.2022 р. № 2074-IX : станом на 02 черв. 2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2074-20#Text> (дата звернення: 02.06.2023).

4. Texts adopted – Markets in Crypto-assets (MiCA) – Thursday, 20 April 2023. URL: https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2023-0117_EN.html#title 2 (дата звернення: 02.06.2023).

5. Глущенко С. І. MiCA – новий погляд на регулювання ринку віртуальних активів та співвідношення із нормами Закону України «Про віртуальні активи». *Правові виклики сучасності* : матеріали круглого столу, м. Харків, 20 груд 2022 р. / Держ. біотехн. ун-т. Харків, 2022. С. 49–53.

6. Андрущенко Н., Глущенко С. І. Біла книга криптоактиву (згідно до MiCA (Markets in Crypto Assets Regulation)). *Правові виклики сучасності* : матеріали круглого столу, м. Харків, 20 груд 2022 р. / Держ. біотехн. ун-т. Харків, 2022. С. 114-118.

7. Олійник Д.І. Обіг віртуальних активів в Україні. (27.06.2022). Київ, Україна: Національний інститут стратегічних досліджень, 2022. URL: <https://niss.gov.ua/sites/default/files/2022-06/oliinik.pdf> (дата звернення: 02.06.2023).

8. Борняков О. Чи варто впроваджувати європейський регламент регулювання ринків криптоактивів (MiCA) в українське законодавство про віртуальні активи? *Facebook*. URL: <https://www.facebook.com/bornyakov/posts/pfbid036WNNhVqMxjYN7u9Cty1tHFCNhX7NgBWYbNhKEC5hVxzg6HrXWhLGVF5CuSXQ8PSaPl> (дата звернення: 02.06.2023).

Суліма К. В.,

*курсантка II-го курсу факультету підготовки фахівців
для підрозділів кримінальної поліції
Одеського державного університету внутрішніх справ*

Рудой К. М.,

*доктор юридичних наук,
професор кафедри адміністративного права
та адміністративного процесу
Одеського державного університету внутрішніх справ*

ОСОБЛИВОСТІ РОЗГЛЯДУ АДМІНІСТРАТИВНОЇ СПРАВИ В СУДІ ПЕРШОЇ ІНСТАНЦІЇ

Одним із основних прав людини є право на судовий захист. Зміст інституту адміністративної юстиції передбачає відповідне провадження в адміністративних судах, де у визначеному законом процесуальному порядку здійснюється розгляд адміністративних спорів окремої категорії.

Провадження в адміністративних судах – це врегульована нормами КАС України послідовна діяльність судів із розгляду і вирішення публічно-правових спорів, що виникають у сфері публічного управління між публічною адміністрацією (посадовими особами) та фізичними і юридичними особами, яка провадиться в ході розгляду індивідуально-конкретної справи [1, с. 34].

Характеризуючи першу стадію адміністративно-судочинського провадження, окремі науковці іменують її порушенням адміністративної справи. В свою чергу, підготовчі процесуальні дії, які передують ухвалі суду про прийняття заяви до попереднього розгляду, класифікуються ними як початковий етап названої стадії. Ця позиція потребує певного уточнення.

У науковій літературі до визначальних ознак процесуальної стадії як самостійної юридичної категорії прийнято відносити:

- внутрішню структурованість;
- єдність конструктивних елементів у рамках локальної мети провадження;
- їх логічну та часову послідовність;
- наявність офіційного закріплення підсумкового результату в процесуальному документі.

Метою провадження є виконання поставленого завдання. А розгляд адміністративної справи у суді першої інстанції не вичерпує загального

завдання провадження щодо захисту прав, свобод та інтересів фізичних осіб, прав та інтересів юридичних осіб у сфері публічно-правових відносин від порушень з боку органів державної влади, органів місцевого самоврядування, їхніх посадових і службових осіб, інших суб'єктів при здійсненні ними владних управлінських функцій. Тільки при проходженні всіх трьох інстанцій завдання адміністративної справи отримує своє завершення [2].

Адміністративний процес у суді першої інстанції поділяють на чотири стадії:

- 1) звернення з адміністративним позовом і відкриття провадження в адміністративній справі;
- 2) підготовче провадження;
- 3) судовий розгляд;
- 4) ухвалення судового рішення [3, с. 47].

Розгляд справи і ухвалення рішення в суді першої інстанції відбувається за загальними правилами і повинні відповідати вимогам, передбаченим статтями 159–160 КАС України [4].

Адміністративний позов пред'являється шляхом подання позовної заяви до суду першої інстанції. Позовна заява подається в письмовій формі позивачем або особою, якій законом надано право звертатися до суду в інтересах інших осіб. У позовній заяві позивач викладає свої вимоги щодо предмета спору та їх обґрунтування.

Отже розгляд адміністративної справи в суді першої інстанції є надзвичайно важливим механізмом забезпечення судового захисту прав та інтересів громадян. Цей етап процесу дозволяє оскаржити рішення адміністративних органів та здійснити перевірку їх дій на відповідність законодавству. Суд першої інстанції вирішує спірні питання та приймає рішення, які мають безпосередній вплив на права та свободи громадян. Тому, розгляд адміністративної справи в суді першої інстанції є першочерговим засобом гарантування справедливості та захисту прав людини.

Список використаних джерел:

1. Адміністративне судочинство : навч. посібник / укл. Н. П. Бортник, Н. В. Лесько, О. В. Скочиляс-Павлів, М. Р. Малець. Київ : Людмила, 2021. С. 158.
2. Національна академія внутрішніх справ. URL: https://arm.naiu.kiev.ua/books/adm_pravo_zch/nm/lec16.html
3. Адміністративне судочинство : навч. посібник / уклад. Н. П. Бортник, Н. В. Лесько, О. В. Скочиляс-Павлів, М. Р. Малець. Київ : Людмила, 2021. С. 158.
4. Кодекс адміністративного судочинства від 19.04.2023 № 2747-IV

Уткіна М. С.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
старший викладач кафедри кримінально-правових дисциплін
та судочинства*

*Сумського державного університету;
науковий дослідник*

Університету Ворик (м. Ковентрі, Велика Британія)

ФІНАНСОВИЙ МОНІТОРИНГ У СИСТЕМІ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ЗАСОБІВ ЗАПОБІГАННЯ ТА ПРОТИДІЇ ЛЕГАЛІЗАЦІЇ ДОХОДІВ, ОДЕРЖАНИХ ЗЛОЧИННИМ ШЛЯХОМ¹

Фінансовий моніторинг є одним із важливих складових елементів в системі адміністративно-правових засобів запобігання та протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом та фінансовим злочинам в цілому. Це зумовлено тим, що легалізація так званих злочинних доходів становить серйозну загрозу як для фінансової стабільності будь-якої країни, так і національної безпеки і розвитку суспільства. Легалізація доходів, одержаних злочинним шляхом, все частіше і частіше (якщо не завжди) використовується з метою приховування реального походження такого роду коштів. Зокрема, найбільше це стосується таких видів незаконної діяльності, як торгівля наркотичними засобами, контрабанда, корупційна складова, шахрайство й інші. З урахуванням вищезазначеного, фінансовий моніторинг становить необхідний елемент для виявлення, припинення та запобігання таким діям.

Розглядаючи фінансовий моніторинг у системі адміністративно-правових засобів запобігання та протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, увагу потрібно звернути на визначенні категорії «адміністративно-правові засоби». Так, Д. Гудков [1, с. 8] в авторефераті на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук надає визначення категорії «засоби адміністративно-правового регулювання». Зокрема, науковець під даною категорією пропонує розуміти прийоми регулювання суспільних відносин, що є складовою механізму правового регулювання та визначаються характером припису,

¹ Робота виконана за підтримки Британської Академії, за фінансування за схемою RaR/100538

зафіксованому в адміністративно-правовій нормі, й засобами впливу на поведінку осіб.

На нашу думку, під адміністративно-правовими засобами запобігання та протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом потрібно розуміти сукупність застосовуваних у порядку, врегульованому нормами адміністративного права, засобів, спрямованих на здійснення уповноваженими на те органами (посадовими особами), а також особами та громадянами відповідних процесуальних дій (процедур). Таким чином, фінансовий моніторинг потрібно розглядати як певного роду сукупність заходів, що провадять у сфері запобігання та протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом.

В цілому, відповідно до Закону України «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення», а саме – п. 66 ч. 1 ст. 1, фінансовий моніторинг – це сукупність заходів, що вживаються суб'єктами фінансового моніторингу у сфері запобігання та протидії, що включають проведення державного фінансового моніторингу та первинного фінансового моніторингу. Нами раніше також було сформульоване авторське визначення категорії «фінансовий моніторинг», під яким було запропоновано розуміти комплекс, визначених на законодавчому рівні заходів, що здійснюються уповноваженими суб'єктами первинного та державного фінансового моніторингу та спрямовані на виконання вимог чинного законодавства в контексті протидії та запобігання легалізації коштів злочинного походження [3, с. 292].

І. Гаєвський [4, с. 145] аналізуючи місце фінансового моніторингу в системі адміністративно-правових засобів протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, наголошує на тому, що важливим здобутком вітчизняної нормативно-правової бази є те, що фінансовий моніторинг має власний категоріально-понятійний апарат і свою спеціальну термінологію. Його потрібно аналізувати та досліджувати не лише щодо заходів відповідних й уповноважених суб'єктів, але й як інструмент впливу адміністративно-правового характеру, що має на меті забезпечення гарантування національної безпеки в цілому.

Фінансовий моніторинг як адміністративно-правовий засіб протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом орієнтований на виявлення, аналіз та розкриття фінансових операцій та транзакцій незаконного характеру, спрямованих на легалізацію доходів, одержаних злочинним шляхом. На нашу думку, серед основних аспектів фінансового моніторингу в системі адміністративно-правових засобів

слід виокремити наступні: обов'язкову ідентифікацію клієнтів, моніторинг фінансових операцій, звітність та безпосередній обмін інформацією, співпраця та міжнародний обмін інформацією між різними країнами.

В цілому, фінансовий моніторинг як один із адміністративно-правових засобів є важливим інструментом для запобігання та протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. Це зумовлено тим, що фінансовий моніторинг допомагає забезпечити прозорість фінансових операцій, знизити ризик фінансування тероризму та корупції, а також сприяє зміцненню правової держави, національної безпеки, забезпеченню й стабілізації фінансової системи й міжнародного співробітництва в контексті боротьби зі злочинністю.

Список використаних джерел:

1. Гудков Д. В. Адміністративно-правові засоби запобігання і протидії корупції : автореф. дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.07. Суми : Сумський державний університет, 2018. 18 с.

2. Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення : Закон України від 06 грудня 2019 р. № 361-IX. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361-20#Text>

3. Уткіна М. С. Фінансовий моніторинг як один засобів протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2020. № 7. С. 292–295.

4. Гаєвський І. М. Фінансовий моніторинг як адміністративно-правовий засіб запобігання та протидії легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом. 2010. С. 142–146.

**СЕКЦІЯ 8. КРИМІНАЛЬНЕ ПРАВО,
КРИМІНАЛЬНО-ВИКОНАВЧЕ ПРАВО,
КРИМІНОЛОГІЯ; КРИМІНАЛЬНИЙ ПРОЦЕС,
КРИМІНАЛІСТИКА**

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-318-0-29>

Барабаш А. А.,

*молодший науковий співробітник відділу дослідження проблем
кримінального процесу та судоустрою
Науково-дослідного інституту вивчення проблем злочинності
імені академіка В. В. Сташиса
Національної академії правових наук України*

**ОКРЕМІ ПИТАННЯ ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ
ЕЛЕКТРОННОЇ ПОСТАНОВИ СЛІДЧОГО, ПРОКУРОРА
(Ч. 6 СТ. 110 КПК УКРАЇНИ)²**

Із початком повномасштабного російського вторгнення в Україну було внесено значна кількість змін до національного законодавства. Для належного функціонування всієї системи кримінальної юстиції та ефективного виконання завдань кримінального провадження Верховна Рада внесла низку змін як до Кримінального процесуального кодексу України. Так, Законом України № 2137-IX від 15.03.2022 р. «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про електронні комунікації» щодо підвищення ефективності досудового розслідування «за гарячими слідами» та протидії кібератакам» було внесено зміни до ч. 6 ст. 110 КПК України, а якими передбачено можливість виготовлення електронної постанови слідчого або прокурора: «Постанова слідчого, дізнавача, прокурора виготовляється на офіційному бланку та підписується службовою особою, яка прийняла відповідне процесуальне рішення. У разі необхідності постанова слідчого, прокурора виготовляється в електронній формі з використанням кваліфікованого електронного

² Матеріал підготовлено у межах виконання фундаментальної теми дослідження «Теоретико-правові проблеми цифровізації кримінального провадження в Україні» (№ державної реєстрації в УкрІНТЕІ: 0121U114401).

підпису службової особи, яка прийняла відповідне процесуальне рішення, або створюється з використанням Інформаційно-телекомунікаційної системи досудового розслідування відповідно до статті 106-1 КПК України».

Також варто наголосити, що ч. 5 ст. 110 КПК України є суто імперативною та закріплює не лише процесуальну форму (структуру), а й вимоги до змісту постанови дізнавача, слідчого та прокурора. Разом з тим, КПК України не містить поняття, вимог та чіткого переліку ознак офіційного бланку. Такі вимоги до офіційного бланку, вичерпний перелік реквізитів та сталий порядок їх розміщення можна знайти в інструкціях з діловодства, що в обов'язковому порядку приймаються щорічно або на певний період часу у кожному органі дізнання, досудового розслідування та прокуратури. Діяльність цих органів без діючої, чинної та актуальної інструкції з діловодства просто неможлива [2].

Момент складання електронного документу повинен відображати час прийняття рішення у кримінальному провадженні або завершення проведення слідчої дії. Відповідно до п. 10 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про електронні довірчі послуги» від 05.10.2017 р. № 2155-VIII (далі – ЗУ. № 2155-VIII) згадується поняття «електронна позначка часу» – електронні дані, які пов'язують інші електронні дані з конкретним моментом часу для засвідчення наявності цих електронних даних на цей момент часу[3]. Таким чином електронний документ повинен містити електронну позначку часу, яка засвідчує наявність електронних даних на момент часу, відображає момент створення документу з усіма даними, які в ньому містяться. У свою чергу, відповідно до чч. 1, 2 ст. 6 Закону України «Про електронні документи та електронний документообіг» : створення електронного документа завершується накладанням електронного підпису, який також використовується для ідентифікації автора електронного документа [4].

Оригінал електронного документа повинен давати змогу довести його цілісність та справжність у порядку, визначеному законодавством; у визначених законодавством випадках може бути пред'явлений у візуальній формі відображення, в тому числі у паперовій копії.

Важливим є питання використання кваліфікованого електронного підпису. Визначення поняття «кваліфікованого електронного підпису» міститься у п. 23 ч. 1 ст. 1 Закону України «Про електронні довірчі послуги»: кваліфікований електронний підпис – це удосконалений електронний підпис, який створюється з використанням засобу кваліфікованого електронного підпису і базується на кваліфікованому сертифікаті відкритого ключа. Кваліфікований електронний підпис – вид електронного підпису, отриманого за результатом криптографічного перетворення набору електронних даних, який додається до

цього набору або логічно з ним поєднується і дає змогу підтвердити його цілісність та ідентифікувати підписувача [5].

Так наразі дозволено використання електронного підпису в окремих випадках, коли вимагається кваліфікований електронний підпис. Обов'язкове використання електронного підпису на захищених носіях планувалося запустити спочатку з 5 березня 2022 року. Але у зв'язку із повномасштабним вторгненням 24 травня 2022 року Кабінетом Міністрів України прийнято Постанову № 617 «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 17 березня 2022 р. № 300» (далі – Постанова № 617), якою обов'язкове використання електронного підпису на захищеному носії в Україні відтермінували на період дії воєнного стану та протягом 6 місяців із дня його припинення [6].

Оскільки на момент прийняття Постанови № 617 карантин продовжено не було і він повинен був закінчитися 31 травня 2022 року, то з 1 червня 2022 року користувачі електронних довірчих послуг втратили б можливість використовувати електронні підписи без їх зберігання на захищених носіях інформації. Про це стало відомо з пресрелізу Міністерства цифрової трансформації [7].

Користувачі електронних довірчих послуг з 1 червня 2022 року зможуть і надалі використовувати удосконалені підписи, що базуються на кваліфікованих сертифікатах для електронної взаємодії фізичних та юридичних осіб, а також автентифікації в держсистемах.

Таким чином можливість використання електронних підписів та печаток, що базуються на сертифікатах відкритого ключа, виданих кваліфікованими надавачами електронних довірчих послуг без відомостей про те, що особистий ключ зберігається на засобі кваліфікованого електронного підпису чи печатки, продовжено на період дії воєнного стану на території України та протягом 6 місяців з дня його скасування чи припинення.

Список використаних джерел:

1. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та Закону України «Про електронні комунікації» щодо підвищення ефективності досудового розслідування «за гарячими слідами» та протидії кібератакам»: Закон України від 15.03.2022 р. № 2137–ІХ URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2137-20#Text> (дата звернення 20.05.2023).

2. Постанова дізнавача, слідчого, прокурора як окремих вид процесуального рішення: про нормативне регулювання, особливості, процесуальну форму, зміст та значення: *advokat post* / А. Іванець. URL: <https://advokatpost.com/postanova-diznavacha-slidchoho-prokurora-ia-k>

okremyj-vyd-protsestualnoho-rishennia-pro-normatyvne-rehuliuвання-особливості-protsestualnu-formu-zmist-ta-znachennia-rozpoviv-advokat-andrij-ivanets/ – Назва з екрана (дата звернення 20.05.2023).

3. Про електронні довірчі послуги : Закон України від 05.10.2017 р. № 2155-VIII. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2155-19> (дата звернення: 21.05.2023)

4. Про електронні документи та електронний документообіг : Закон України від 22.05.2003 р. № 851-IV. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/851-15> (дата звернення: 21.05.2023).

5. Що таке кваліфікований електронний підпис (КЕП)? URL: <https://dmsu.gov.ua/faq/shho-take-kvalifikovaniy-elektronnij-pidpis-ker.html> – Назва з екрана (дата звернення: 22.05.2023).

6. Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 17 березня 2022 р. № 300: Постанова Кабінету Міністрів України від 24 травня 2022 р. № 617. Законодавство України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/617-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 22.05.2023).

7. Електронний підпис у воєнний час: юридична газета. URL: <https://yur-gazeta.com/dumka-eksperta/elektronniy-pidpis-u-voenniychas.html> – Назва з екрана (дата звернення: 22.05.2023).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-318-0-30>

Боровик А. В.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
професор кафедри кримінально-правових
та адміністративно-правових дисциплін*

*Міжнародного економіко-гуманітарного університету
імені академіка Степана Дем'янука*

СУБ'ЄКТИ ЗЛОЧИНІВ, ПЕРЕДБАЧЕНИХ СТАТТЯМИ 351, 351-1, 351-2 КРИМІНАЛЬНОГО КОДЕКСУ УКРАЇНИ: ОКРЕМІ ПИТАННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ

Незважаючи на те, що статті 351, 351-1, 351-2 КК України містять підстави кримінальної відповідальності за однорідні кримінальні правопорушення, що полягають у перешкоджанні діяльності представників держави чи відповідних органів влади, законодавець використав

різні підходи до визначення суб'єктів цих деліктів. Лише у статтях 351 та 351-1 КК України суб'єкт кримінального проступку спеціальний – службова особа. Натомість у ст. 351-2 КК України відсутня безпосередня вказівка на спеціального суб'єкта. Очевидно, що це недолік системи кримінально-правової охорони представників влади, оскільки по-різному забезпечується їх кримінально-правовий захист.

Розглядаючи службових осіб як суб'єктів кримінальних правопорушень, передбачених ст. 351 та 351-1 КК України, важливо зробити застереження про те, що суб'єктом перешкодження діяльності народного депутата України та депутата місцевої ради не може бути народний депутат України та депутат місцевої ради, член комітету Верховної Ради України, тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України чи спеціальної тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України, суб'єктом перешкодження діяльності Рахункової палати, члена Рахункової палати – член Рахункової палати, а суб'єктом перешкодження діяльності Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України – член Вищої ради правосуддя чи Вищої кваліфікаційної комісії суддів України.

Підтримуючи таку позицію Є. В. Пилипенко робить важливе уточнення, що особа, яка є носієм права на законну діяльність, не може бути суб'єктом злочину, що полягає в перешкодженні такій діяльності. Наприклад, не може військовослужбовець ЗСУ бути суб'єктом перешкодження законній діяльності ЗСУ чи інших ВФ, член профспілки чи політичної партії – діяльності цих об'єднань тощо. Перешкодження – це певний вплив «ззовні», тому не можна перешкоджати самому собі або певному об'єднанню, членом якого є особа. Якщо особа, яка є членом певного об'єднання (громадського об'єднання, політичної партії, профспілки, ВФ тощо), перешкоджає діяльності такого об'єднання, вона може бути притягнута до кримінальної відповідальності тільки тоді, якщо в її діях є ознаки іншого складу злочину (службового, проти життя, здоров'я, власності тощо), ніж перешкодження діяльності, або до інших видів відповідальності (цивільної, адміністративної тощо) [1, с. 150].

Варто звернути увагу на те, що вчені суб'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 351 КК України, пропонується визнавати не будь-яку службову особу, а, наприклад, «службову особу до якої була звернена законна вимога народного депутата, депутата місцевої ради або вимога комітету чи тимчасової слідчої комісії Верховної Ради України» (В. А. Клименко) [2, с. 789], «службову особу, яка мала обов'язок щодо надання народному депутату України, депутату місцевої ради, комітетам Верховної Ради України чи тимчасовим слідчим комісіям Верховної Ради України відповідної інформації у відповідь на його (їх) звернення, запит чи запитання» (С. І. Дячук) [3,

с. 1127], «службову особу, на яку покладено обов'язок виконувати вимоги народного депутата України чи депутата місцевої ради, комітетів Верховної Ради України, надавати їм певну інформацію, забезпечувати діяльність цих осіб або органів» (Л. П. Брич, Л. В. Дорош) [4, с. 740; 5, с. 1070], «службову особу на яку було покладено обов'язок виконати законні вимоги народного депутата України, депутата місцевої ради, комітету Верховної Ради України чи тимчасової слідчої комісії України, а також сприяти їх роботі або надати певну інформацію» (Г. Є. Болдарь) [6, с. 340].

Службова особа, яка відповідно до закону не зобов'язана виконувати ті чи інші вимоги осіб та органів, зазначених у диспозиціях частин 1 чи 2 ст. 351 (наприклад, суддя з приводу вирішення ним конкретної справи), надавати їм певну інформацію чи забезпечувати діяльність цих осіб, суб'єктом цього делікту щодо вчинення його шляхом невиконання законних вимог, не виступає [5, с. 1070].

Суб'єктом перешкоджання діяльності Рахункової палати, члена Рахункової палати (ст. 351-1 КК України) пропонують визнавати службову особу (В. І. Осадчий) [7, с. 818], а також службову особу, на яку покладено обов'язок виконувати відповідні вимоги (наприклад, інформацію про стан та рух коштів державного бюджету член Рахункової палати має право отримувати від центрального органу виконавчої влади, що реалізує державну політику у сфері казначейського обслуговування бюджетних коштів (Л. П. Брич) [5, с. 1072].

Щодо суб'єкта перешкоджання діяльності Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України (ст. 351-2 КК України) законодавець підійшов диференційовано. У випадку невиконання законних вимог Вищої ради правосуддя, її органу чи члена Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України чи члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України суб'єкт кримінального правопорушення очевидно спеціальний – особа, яка зобов'язана виконувати зазначені вимоги. Натомість у разі створення штучних перешкод у роботі зазначених органів та їх членів такий суб'єкт загальний.

Таку позицію обстоює Л. П. Брич, яка зазначає, що відповідальність за ст. 351-2 КК України за невиконання вимог Вищої ради правосуддя, її органу чи члена Вищої ради правосуддя, Вищої кваліфікаційної комісії суддів України чи члена Вищої кваліфікаційної комісії суддів України може нести лише та особа, на яку покладено обов'язок виконувати відповідні вимоги. Так, Вищої ради правосуддя, її органи, член Вищої ради правосуддя для здійснення своїх повноважень мають право витребувати та одержувати на їх запит необхідну інформацію та

документи від: 1) суддів, судів, органів суддівського самоврядування, інших органів та установ у системі правосуддя; 2) органів державної влади та органів місцевого самоврядування, їх посадових осіб; 3) юридичних осіб. Водночас особа, яка отримала запит Вищої ради правосуддя, її органу або члена Вищої ради правосуддя (крім органу державної влади), може відмовити у наданні інформації (документів), яка містить державну, професійну таємницю, таємницю досудового розслідування, банківську таємницю, таємницю про стан здоров'я або іншу таємницю, що охороняється законом. Розкриття такої таємниці здійснюється на вимогу Вищої ради правосуддя за судовим рішенням у порядку та на підставах, визначених законом. Натомість суб'єкт цього кримінального правопорушення у формі створення штучних перешкод у роботі – загальний [5, с. 1072].

Натомість В. І. Осадчий суб'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 351-2 КК України, визнає особу, яка відповідно до її повноважень зобов'язана виконати законні вимоги Вищої ради правосуддя, її органу чи члена, Вищої кваліфікаційної комісії судив України чи її члена; 16-річну осудну особу, яка створює штучні перешкоди в їх роботі [7, с. 822].

Таким чином під службовою особою як суб'єктом кримінальних правопорушень, передбачених ст. 351, 351-1, 351-2 КК України, є не будь-яка службова особа, а та, що зобов'язана виконувати законні вимоги відповідних органів влади та їх представників.

Застосування різних підходів до конструювання ознак суб'єктів однорідних кримінальних правопорушень, передбачених ст. 351, 351-1, 351-2 КК України, дає підстави висловити гіпотезу про помилку законодавця, допущену ще на етапі доповнення КК України вказаними статтями. Тому в контексті реформування кримінального законодавства положення вказаних статей, що стосуються суб'єкта кримінального правопорушення, слід уніфікувати.

Список використаних джерел:

1. Пилипенко Є. В. Перешкоджання діяльності у кримінальному праві України : дис. ... канд. юрид. наук : 12.00.08. Сєвєродонецьк, 2018. 228 с.
2. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / відп. ред. С. С. Яценко. 2-ге вид., переробл. та доповн. Київ : А.С.К., 2002. 968 с.
3. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / за заг. ред. П. П. Андрушка, В. Г. Гончаренка, Є. В. Фесенка. [2-ге вид., переробл. та доповн.]. Київ : Дакор, 2008. 1428 с.

4. Кримінальний кодекс України: наук.-практ. комент. : у 2 т. / за заг. ред. В. Я. Тація, В. П. Пшонки, В. І. Борисова, В. І. Тютюгіна. 5-те вид., доповн. Харків: Право, 2013. Т. 2 : Особлива частина. 1040 с.

5. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / [А. М. Бойко, Л. П. Брич, О. О. Дудоров та ін.] ; за ред. М. І. Мельника, М. І. Хавронюка. [10-ге вид., переробл. та доповн.]. Київ : Дакор, 2018. 1360 с.

6. Кримінальне право. Особлива частина: підручник / за ред. О. О. Дудорова, Є. О. Письменського. Луганськ: Елтон-2, 2012. Т. 2. 780 с.

7. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / [Д. С. Азаров, В. К. Гришук, А. В. Савченко та ін.] ; за заг. ред. О. М. Джужі, А. В. Савченка, В. В. Чернея. [2-ге вид., переробл. і доповн.]. Київ : Юрінком Інтер, 2018. 1104 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-318-0-31>

Вудвуд К. С.,

магістр права

Науковий керівник: Жаровська Г. П.,

доктор юридичних наук, доцент,

завідувач кафедри кримінального права

Чернівецького національного університету імені Юрія Федьковича

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ПРОТИДІЇ ОРГАНІЗОВАНИЙ ЗЛОЧИННОСТІ

В умовах мінливості соціального середовища, що виражається у трансформації суспільних відносин та виникненні їх нових видів, очевидною загрозою є явище організованої злочинності, рівень якої перманентно зростає. Деструктивна діяльність організованих злочинних угруповань є несумісною з послідовним розвитком, забезпеченням основоположних цінностей суспільства та національної безпеки країни, що увиразнює значення проблем протидії організованим злочинності.

Однією з ключових складових системи протидії організованим злочинності є правове регулювання. Удосконалення нормативно-правового забезпечення боротьби з організованою злочинністю як необхідність адаптації до кількісно-якісних змін такої злочинності – важлива тенденція у протиборстві з організованою злочинною діяльністю.

Головні напрями загальнодержавної політики та організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю визначає Закон України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» від 30.06.1993 р. № 3341-ХІІ. [1] Однак, як слушно вказує О. О. Бахуринська, «натепер цей Закон, неодноразово змінюваний та доповнюваний, не може бути визнаний таким, що відповідає сучасним політичним, економічним та правохоронним потребам у сфері протидії організованим злочинній діяльності». [2, с. 306] Подібного висновку доходить О. С. Доценко, зауважуючи, що «Закон України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю» є застарілим, більшість його норм суперечать іншим законодавчим актам, втратили свою ефективність і не відповідають ситуації сьогодення» [3, с. 36].

Кримінально-правове регулювання протидії організованим злочинностям відображене у нормах Кримінального кодексу України, [4] який окреслює організовану злочинність в межах категорії співучасті (Розділ VI «Співучасть у кримінальному правопорушенні» Кримінального кодексу України). Закон України про кримінальну відповідальність встановлює відповідальність за вчинені учасниками злочинних об'єднань кримінальні правопорушення, а також визначає протиправну діяльність організованої групи як кваліфікуючу ознаку складів ряду кримінальних правопорушень, передбачених Особливою частиною Кримінального кодексу України [5, с. 53].

З урахуванням новелізації кримінального законодавства на основі Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за злочини, вчинені злочинною спільнотою» від 04.06.2020 р. № 671-ІХ, стаття 255 «Створення, керівництво злочинною спільнотою або злочинною організацією, а також участь у ній» та стаття 256 «Сприяння учасникам злочинних організацій та укриття їх злочинної діяльності» Кримінального кодексу України викладені у новій редакції, а Кодекс доповнено статтями 255¹ «Встановлення або поширення злочинного впливу», 255² «Організація, сприяння у проведенні або участь у злочинному зібранні (сходці)», 255³ «Звернення за застосуванням злочинного впливу». [6] Водночас релевантність наведених оновлень, незважаючи на їх позитивне значення в контексті оптимізації кримінально-правового механізму протидії організованим злочинним угрупованням, піддається сумнівам, зокрема, з огляду на термінологічні зміни. Виокремлення злочинної спільноти як форми організованого злочинного об'єднання, введення у Кримінальний кодекс понять «злочинний вплив», «злочинне зібрання (сходка)», «вор в законі» породжують проблеми тлумачення законодавчих положень та їх практичного застосування.

Особливості розвитку організованої злочинності, зокрема взаємозв'язок організованої злочинності і корупції, активізація використання цифрових технологій в злочинних цілях, розширення масштабу організованої злочинності за межі національних кордонів, тобто набуття транснаціонального характеру, зумовлюють новітність проявів організованої злочинності, що актуалізує питання законодавчого регулювання цієї сфери.

Наприклад, протидія організованим злочинності і корупції «повинна мати найбільш комплексний характер, що пов'язаний із заходами протидії корупції, боротьби з легалізацією доходів, одержаних злочинним шляхом» [7, с. 118], що вимагає модернізації антикорупційного законодавства, у тому числі в частині пов'язаних з корупційними кримінальними правопорушеннями положеннями Кримінального кодексу України, з метою усунення недоліків у правовому регулюванні. Тоді як проблема організованої кіберзлочинності, правове регулювання протидії якій видається прогресивним, ускладнена необхідністю дослідження змін, внесених до кримінального законодавства, згідно із Законом України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо підвищення ефективності боротьби з кіберзлочинністю в умовах дії воєнного стану» від 24.03.2022 р. № 2149-IX [8], та водночас – врахування міжнародних, в тому числі європейських, актів і узгодження їх з національними правовими актами. Останнє стосується і питання протидії транснаціональній організованій злочинності, дієвість правового забезпечення якого неможлива без відповідного застосування міжнародних і європейських стандартів.

На основі наведеного слід визнати, що подолання організованої злочинності вимагає належного правового регулювання, відповідного змінам злочинного середовища. Натомість, законодавче забезпечення протидії організованим злочинності, що реформується ситуативно, характеризується недоліками, передумовою усунення яких є інтегроване розуміння проявів організованої злочинності, а відтак всебічний підхід до удосконалення правового механізму протидії організованим злочинності.

Список використаних джерел:

1. Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю: Закон України від 30.06.1993 № 3341-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3341-12#Text> (дата звернення: 08.06.2023 р.).

2. Бахуринська О. О. Окремі питання вдосконалення законодавства у сфері протидії організованих злочинності. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 2. С. 305–309.
3. Доценко О. С. Окремі питання нормативно-правового забезпечення протидії організованих злочинності в Україні. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2020. № 1. С. 33–37.
4. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення: 08.06.2023 р.).
5. Водько М. П. Правові та організаційні засади боротьби з організованою злочинністю в Україні : монографія / М. П. Водько, О. О. Подобний. Одеса : Видавничий дім «Гельветика», 2021. 208 с.
6. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за злочини, вчинені злочинною спільнотою: Закон України від 04.06.2020 № 671-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/671-20#Text> (дата звернення: 08.06.2023 р.).
7. Міщенко Т. М. Актуалізація проблем боротьби з організованою злочинністю з корумпованими зв'язками в Україні. *Вчені записки ТНУ імені В. І. Вернадського. Серія : Юридичні науки*. 2018. Т. 29(68), № 4. С. 115–119.
8. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо підвищення ефективності боротьби з кіберзлочинністю в умовах дії воєнного стану: Закон України від 24.03.2022 № 2149-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2149-20#Text> (дата звернення: 10.06.2023 р.).

Гечєва Л. А.,

*магістрантка кафедри кримінального права,
процесу та криміналістики
Міжнародного гуманітарного університету*

ПСИХОЛОГІЯ ЗЛОЧИННОЇ ПОВЕДІНКИ ТА ОСОБИ ЗЛОЧИНЦЯ У ПРАВООХОРОННІЙ ПРАКТИЦІ

Упродовж останніх десятиліть спостерігається тенденція зростання інтересу до вивчення психологічних аспектів злочинності, а також бажання розібратися у причинах, що змушують людей вчиняти злочини. Для розуміння будь-якої форми поведінки, зокрема злочинної, необхідне глибоке розуміння психології особистості, її мотивації та соціально-психологічних факторів, що впливають на неї.

Поведінка людини, всі її дії, у тому числі і протиправні, визначаються і контролюються свідомістю, волею і емоціями.

Активність свідомості і волі людини проявляється в тому, що вона має можливість обирати поведінку, усвідомлюючи свої дії та їх наслідки. Людина здатна вибирати між суспільно корисними діями і суспільно шкідливими чи небезпечними діями, розуміючи характер того, що вона робить. Суспільно корисні дії відповідають правовим нормам, тоді як суспільно шкідливі дії є, як правило, порушенням правових норм. Протиправна поведінка є антитезою правомірної поведінки, характеризується антисоціальною направленістю і породжує правопорушення, які караються законом. Правопорушенням вважається діяння, вчинене за свідомою волею суб'єкта правопорушення [2, с. 33].

Суб'єктом правопорушення визнаються дієздатні особи, які досягли певного віку, з якого ця особа може нести юридичну відповідальність за свої протиправні діяння. Це можуть бути як фізичні, так і юридичні особи [4, с. 163].

З суб'єктивної сторони кожне кримінальне правопорушення характеризується наявністю мотиву, мети та вини. Мотив – це внутрішній процес, який відбивається у свідомості людини і спонукає її до вчинення злочину. Мета – це уявлення особи, яка вчиняє правопорушення, бажаного результату, якого вона прагне. Основну роль у суб'єктивній стороні правопорушення відіграє почуття вини, тобто психічне ставлення особи до вчиненого злочину. Ступінь вини, а також мотив і мета правопорушення встановлюються правоохоронним органом за матеріалами конкретної справи і залежать від характеру

оцінки його діянь і передбачення настання суспільно небезпечних наслідків [1, с. 2].

Психологічні особливості виникнення злочинної поведінки визначаються і регулюються внутрішніми процесами та факторами особистості, що призводять до вчинення злочину та психічної діяльності, що регулює вчинення індивідом кримінального правопорушення.

Психічні процеси, які впливають на соціальну поведінку індивіда, в тому числі й злочинну, різняться за психологічними регуляціями (інтелектуальна, емоційна, імпульсивна). Інтелектуальна регуляція злочинної поведінки передбачає свідоме і продумане формування готовності до дії, а також внесення коректив під час виконання запланованих дій. Емоційна регуляція злочинної поведінки ґрунтується на емоційно-оцінній інтерпретації дійсності. Іншими словами, оцінка подій, поведінки інших людей, можливих варіантів дій та прийняття рішень відбувається під впливом емоцій. Імпульсивна регуляція злочинної поведінки проявляється в діях, які відбуваються здебільшого несвідомо, під впливом звички, стереотипів, автоматизму або сильних потягів, емоцій, стресу чи зміненого стану свідомості, в тому числі під впливом алкоголю чи інших речовин. Цей тип регуляції спостерігається або в типових для індивіда ситуаціях, або часто в стані підвищеного нервово-психічного напруження (стрес, афект), або в умовах дефіциту часу [3].

Розгляд особливостей особи злочинця виступає важливим аспектом при побудові тактики робіт, пов'язаних із вживанням профілактичних заходів тих чи інших злочинців. Різні категорії особи злочинців (вбивці, хулігани, злодії тощо) мають свої відмінні риси і легко піддаються аналізу та узагальненню, що ефективно використовується в інтересах правоохоронної діяльності.

Можна навести типову психологічну характеристику особистості злочинця – особистість злочинця, порівняно з особистістю законослухняного громадянина, відрізняється такими психологічними особливостями: складність соціальної адаптованості, обмежене засвоєння суспільних норм та цінностей, наявність антисоціальних цінностей, відчуженість від цінностей суспільства, низький рівень правосвідомості, наявність нестійких орієнтацій особистості, переважання особистих потреб над суспільними, підвищена вразливість у міжособистісних відносинах і частіше застосування насильства в конфліктах, недостатня здатність прогнозувати свої дії.

Аналізуючи характеристики особистості, що сприяють скоєнню протиправних дій, можна класифікувати злочинця за певною категорією і передбачити його майбутню поведінку, оцінюючи ймовірність

вчинення ним нових злочинів. Дослідження морально-психологічного компонента злочинної особистості дає інформацію про такі якості: виражений ступінь імпульсивності та агресивності; паранояльний синдром, який виражається у надмірній підозрілості і суб'єктивній оцінці довкілля як чогось небезпечного та загрозливого; наявність розладів психічної діяльності (психопатія, розумова відсталість, деякі органічні поразки мозку); дратливість та жорстокість; байдужість, відчуженість, часто низькі інтелектуальний та волевий контроль та ін.

Злочинні дії та їхні наслідки безумовно підривають безпеку суспільства. Однак міжнародне співтовариство зміщує акцент з покарання злочинців на психологічну реабілітацію осіб, які скоїли злочини. Вивчення зарубіжного досвіду може бути використане для розробки та вдосконалення вітчизняного законодавства, що дозволить знизити відсоток рецидивної злочинності в Україні.

Для США, які утримують провідні позиції щодо кількості ув'язнених у світі, питання реінтеграції колишніх ув'язнених у суспільство нині особливо актуальне. У деяких штатах діють спеціальні організації, які допомагають колишнім ув'язненим знайти роботу, навчають їх різним корисним навичкам і забезпечують всебічну підтримку: JUST of Dupage в штаті Іллінойс або Exodus Transitional Community, що знаходиться в Нью-Йорку.

На федеральному та місцевому рівнях у США реалізуються програми запобігання злочинам. Однією з них, що показала досить високий відсоток ефективності у питанні зниження рівня рецидивної злочинності, є програма The Challenge Incarceration Program (CIP), яка реалізується в США стосовно осіб, засуджених за ненасильницькі злочини та злочини проти власності [5].

У західних пенітенціарних установах застосовуються різноманітні програми впливу праці, освіти, дозвілля, групова психотерапія та групове консультування ув'язнених; рольові ігри та соціодрама; модифікація поведінки; диференційований некаральний вплив; гештальтпсихологічний та клінічний підходи; вплив реальності навколишнього світу; транзактний аналіз; відволікаючі програми та ін.

Отже, різноманітні програми реабілітації злочинців в усьому світі мають на меті виправити поведінку правопорушників і змінити їхнє мислення та ставлення, з метою уникнення рецидиву вчинення правопорушень.

Підсумовуючи, необхідно зазначити, що вивчення закордонного позитивного досвіду у сфері соціальної адаптації ув'язнених може стимулювати пошук та розробку нових, нестандартних схем профілактики рецидивної злочинності, орієнтованих на українське

суспільство. Ефективність запобігання повторного вчинення злочину особою залежить від вдосконалення у сферах профілактики злочинів, ефективної психологічної реабілітації правопорушників та догляду за ними після звільнення з місць позбавлення волі.

Список використаних джерел:

1. Корольов Ю. О. Психологічні підходи до причин злочинної діяльності. *Вісник Академії митної служби України. Серія Право*. 2012. № 1. С. 148–152. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/vamsup_2012_1%288%29__25
2. Коновалова В. О., Шепітько В. Ю. Юридична психологія : підручник. 3-ге вид., перероб. і доп. Харків, 2019. 288 с.
3. Ліфарева Н.В. Психологія особистості : навч. посіб. / Київ : ДУЕП, 2003. 240 с.
4. Теорія держави і права : навчальний посібник / Крестовська Н. М., Матвєєва Л. Г., Тицька Я. О., Атаманова Н. В., Арабаджи Н.Б. Міжнародний гуманітарний ун-т. 2021. 193 с.
5. Challenge Incarceration Program (CIP). URL: https://mn.gov/doc/assets/Challenge%20Incarceration%20Program_tcm1089-308975.pdf

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-318-0-33>

Євсєєва І. С.,

*студентка II курсу магістратури
за спеціальністю 262 «Правоохоронна діяльність»
Міжнародного гуманітарного університету*

СЛІДИ БІОЛОГІЧНОГО ПОХОДЖЕННЯ ЯК РЕЧОВІ ДОКАЗИ ПІД ЧАС РОЗСЛІДУВАННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ. МЕТОД БІОСКОПІЇ ТА ДНК-ІДЕНТИФІКАЦІЇ ПІД ЧАС ЇХ ДОСЛІДЖЕНЬ

Ми живемо в світі, де будь-який об'єкт матеріального світу є індивідуальним і не може залишатися непоміченим за будь-яких обставин. Розвиток цивілізації, сфера ІТ-технологій, зміна свідомості людей – все це не могло не зазнати і негативних наслідків. Злочинність теж видозмінилася. Ключовим залишилося питання доказування, сутність якого полягає у збиранні, розслідуванні, оцінці

та застосування у справі під час розкриття того чи іншого правопорушення.

Речовими доказами під час кримінальних проваджень виступають сліди біологічного походження: кров, слина, сеча, піт, волосся, органи та тканини організму людини, фрагменти людського тіла, тощо. Тобто, тіло людини, а найбільше кров, є джерелом про обставини вчинення кримінальних правопорушень.

Саме сьогодні, найбільш перспективною є діяльність експертно-криміналістичних підрозділів, а метод ДНК-ідентифікації все частіше використовується під час криміналістичного аналізу та є невід'ємною складовою процесу розкриття, зокрема встановлення особистості неопізнаних трупів та їх статевої ознаки. Під час фіксації злочинів, вчинених рф, отримана інформація має доказове значення та використовується слідчими для висування версій, планування слідчих дій та під час оперативно-розшукової діяльності. Динаміка умисних вбивств, особливо тих злочинів, що вчинені загарбниками, відносяться до категорії високої суспільної небезпеки.

Спеціалісти-криміналісти у складі СОГ (слідчо-оперативної групи) несуть службу на деокупованих територіях. Зібрані докази вносяться в базу ІПНП (Інформаційного порталу Національної поліції) «СЛІД» і свідчитимуть про вчинені злочини та перебування на території України. Виявлення слідів біологічного походження і встановлення причинних зв'язків між ними дає змогу побудувати картину події, вірогідні або дійсні моделі злочину, механізм його вчинення. Дослідження цих слідів або речових доказів має вказати на особу злочинця, особу потерпілого та обставини події, виявити інші негативні обставини і сліди приховування злочину [3, с. 238].

Основна особливість криміналістичної біоскопії в тому, що вона досліджує людину з позиції пізнання її біологічних характеристик, особливостей, слідів. Саме тут, людина – носій системи інформації біологічної природи, біологічна система, а також об'єкт, з яким поєдналася система утворення слідів та інших об'єктів біологічного походження.

Часто у слідчих виникає питання: а чи потрібно перед тим, як відправити предмети на експертизу, визнавати їх у певному порядку речовими доказами та приєднувати до матеріалів справи? Чи можна це зробити після проведення експертизи? Криміналістами сформована відповідна рекомендація: як правило, краще спочатку відправити предмети на експертизу і вже потім визнавати їх речовими доказами після їх детального вивчення. Це пов'язано з тим, що не всі адресні об'єкти мають ознаки, які дозволяють їх зарахувати до речових доказів. Далі, після експертизи, слідчий може при описі об'єктів застосувати

характеристики предмета, які наведені експертами у висновках (колір, розміри, тощо), відштовхуючись від протиріч. Але якщо в результаті експертизи потрібна трансформація об'єктів, краще визнавати їх речовими доказами до відправлення на експертизу і залучити до відповідного протоколу їх фотозображення.

Інші питання, які виникають в ході дослідження слідів: за допомогою якої речовини утворений конкретний слід, чи не схожий він з іншою речовиною біологічного походження; чи однорідні мікрочастки біологічного походження, виявлені на місці злочину та знайдені у підозрюваного (на ньому) та ін. З метою отримання достатніх доказових результатів, найбільш перспективними, на нашу думку, є формування молекулярно-генетичного ідентифікаційного аналізу, який здійснюється при виробництві молекулярно-генетичної експертизи. Під час розслідування злочинів, де мають місце біологічні сліди, зокрема спричинення тілесних ушкоджень, вбивства, сексуальні злочини, грабежі, розбої, порівняльний молекулярно-генетичний аналіз є провідним. Набув поширення він на початку 80-х років XX століття, коли досягнення в галузі молекулярної генетики уможливили дослідження дезоксирибонуклеїнової кислоти (далі – ДНК) з метою ідентифікації.

Нам відомо, що молекула ДНК – це унікальний комплекс всієї спадкової інформації про людину. Робота вчених велась роками, щоб розшифрувати генетичні коди низки ділянок ДНК, які відтворюють генетичну різноманітність людей. Відкриттям став і той факт, що дослідження ДНК можливе й у біологічному матеріалі, який зазнав змін (висушений матеріал у вигляді плям на різних предметах (кров, сперма, слина та ін.)). Далі цей метод стали називати геномним аналізом, ДНК-дактилоскопією, генотипоскопією. Родоначальником даного методу вважають британського генетика-дослідника Алека Джеффриза, який у вересні 1984 року виявив унікальність і неповторність ДНК кожної людини [4; с. 206]. Враховують чинник регіональності плям крові, щоб встановити місце злочину. Це дуже важливо під час розслідування злочинів, пов'язаних з розчленуванням трупів, статевих злочинів, вбивств із сексуальним мотивом. Таким чином, виключаються або додаються додаткові супутні версії. Використання цитологічного методу допомагає знайти і слідах крові наявність або відсутність інших елементів клітин та речовин, що є особливими для різних джерел кровотечі. Молекулярно-генетичний аналіз з кожним днем видозмінюється та розвивається інтенсивно, а разом з ним розвиваються інші можливості подібних досліджень. Проблема ідентифікації особи за слідами біологічного походження була вирішена з уведенням такої унікальної методики молекулярної генетики,

як полімеразна ланцюгова реакція (далі – ПЛР), що дозволило не тільки досліджувати початковий біологічний матеріал, направлений на дослідження, а й збільшити його кількість багаторазово, що дало можливість аналізувати матеріал однієї клітини.

Дослідження біологічного матеріалу виконується для встановлення належності чи відсутності таких слідів біологічного походження, як слина, кров, сперма, волосся, окремі тканини, яких налічують аж 59, як речових доказів, конкретній особі чи особам. Експертами-біологами розробляється та впроваджується в професійну діяльність метод діагностичного типування, щоб порівняти чи виключити певні обставини: настання вагітності після звалтування, викрадення чи підміни дітей, порівняння окремих частин трупа щодо приналежності певній людині, у випадках суперечливого батьківства (материнства), родинних зв'язків, тощо. Відомо, що молекула ДНК – носій спадкової інформації. Теоретично, метод генотипоскопічного аналізу є найбільш універсальним, адже так можна порівнювати різні біологічні зразки, якщо звісно в них наявна хоча б невелика кількість молекул ДНК. Використовуючи метод генотипоскопії та високо-технічні засоби, можна отримати результат з ймовірністю помилки, яка становитиме одиницю на декілька мільйонів. Можна сміливо говорити про те, що даний метод найбільш перспективний серед усіх методів ідентифікації людини. У випадку змішування в зразках крові, що досліджуються декількох елементів, що можуть належати різним особам чи одній – встановити конкретну кількість учасників та кожного з них.

Таким чином, сліди, що вивчаються, стають інформативними для встановлення місця, де були спричинені uszkodження, їх кількості та послідовності нанесення, переміщення потерпілого після спричинення йому проникаючих uszkodжень, тощо. Ідентифікація особистості завдяки ДНК має надзвичайно важливе значення в криміналістиці при розслідуванні особливо важких злочинів, зокрема тих, які вчинені російською федерацією: терористичних актах, масових вбивствах з їх подальшим захороненням у братських могилах, серійних вбивствах, поєднаних зі статевими злочинами, при виявленні неопізнаних людських трупів та їх частин, в локальних збройних конфліктах, техногенних катастрофах, екоциді, аваріях, тощо.

Список використаних джерел:

1. Інструкція з організації функціонування криміналістичних обліків Головного експертно-криміналістичного центру Державної

прикордонної служби України від 10.07.2017 р. за № 580. *Верховна Рада України*. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0957-17>

2. Інструкція про порядок залучення працівників досудового розслідування поліції та Експертної служби МВС України як спеціалістів для участі у проведенні огляду місця події від 03.11.2015 р. за № 1339. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1392-15>

3. Криміналістика : підручник / В. В. П'яковський, Ю. М. Черноус, А. В. Самодін та ін.; за заг.ред. В. В. П'яковського. 2-ге вид., переробл. і допов. Київ : Філія вид-ва «Право», 2020. 752 с.

4. Куслій Ю. Ю. Тільце барра та молекула ДНК – найкраща зброя при розкритті та розслідуванні злочинів на статевому ґрунті. *Криміналістичний вісник*. 2014. № 2. С. 206–210.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-318-0-34>

Карпушина М. Г.,

аспірантка

Академії адвокатури України;

спеціаліст сектору юридичного забезпечення

Регіонального сервісного центру ГСЦ МВС

у Дніпропетровській області (філія ГСЦ МВС)

Науковий керівник: Вереша Р. В.,

доктор юридичних наук,

завідувач кафедри кримінального та адміністративного права

Академії адвокатури України

МЕДИЧНА ПОМИЛКА В КОНТЕКСТІ ЗАКОНУ ПРО КРИМІНАЛЬНУ ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ

Європейський суд з прав людини у своїх рішеннях неодноразово зазначав, що допустимість доказів є прерогативою національного права і саме національні суди повноважні оцінювати надані їм докази, а порядок збирання доказів, передбачений національним правом, має відповідати основним правам, визнаним Конвенцією про захист прав людини і основоположних свобод від 04.11.1950 р.

У постанові Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 22.02.2021 р. у справі №754/7061/15 (провадження № 51-4584кмо18) вказано: «у кримінально – процесуальній доктрині загальноновизнаними є такі критерії допустимості доказів, як: належне

джерело; належний суб'єкт; належна процесуальна форма; належна фіксація; належна процедура; належний вид способу формування доказової основи» [1].

У своїх рішеннях Європейський суд з прав людини зазначає, що вираз «згідно із законом» насамперед вимагає, щоб оскаржуване втручання (у сферу прав і свобод людини) мало певну підставу в національному законодавстві; він також стосується якості законодавства і вимагає, щоб воно було доступне відповідній особі, яка, крім того, повинна передбачати його наслідки для себе, а також це законодавство має відповідати принципу верховенства права [2].

У Постанові Верховного Суду від 28.01.2021 р. у справі № 390/361/15-к (провадження № 51-1609км20): «показання є самостійним процесуальним джерелом доказів лише в тому випадку, коли вони надаються під час допиту» [3].

За чинним КПК під час досудового розслідування слідчий (прокурор) може допитати тільки потерпілого, свідка та підозрюваного (ч. 2 та ч. 3 ст. 95 КПК7). За ч. 4 ст. 95 КПК «суд не вправі обґрунтовувати судові рішення показаннями, наданими слідчому, прокурору, або посилатися на них, крім порядку отримання показань, визначеного статтею 615 цього Кодексу».

В ч. 11 ст. 615 КПК закріплено, що показання, отримані під час допиту свідка, потерпілого, у тому числі одночасного допиту двох чи більше вже допитаних осіб, у кримінальному провадженні, що здійснюється в умовах воєнного стану, можуть бути використані як докази у суді виключно у випадку, якщо хід і результати такого допиту фіксувалися за допомогою доступних технічних засобів відеофіксації», а під час допиту підозрюваного також брав участь захисник.

За ст. 300 КПК під час досудового розслідування кримінальних проступків (дізнання) дозволяється проводити всі слідчі (розшукові) дії, передбачені КПК, та окремі негласні слідчі (розшукові) дії, передбачені ч. 2 ст. 264 КПК та ст. 268 КПК. Докази, отримані під час дізнання, можуть бути доказами для досудового слідства тільки за ухвалою слідчого судді, яка постановляється за клопотанням прокурора (абз. 2 ч. 1 ст. 298-1 КПК). Системний аналіз положень КПК дозволяє дійти висновку, що проводити слідчі (розшукові) дії мають повноваження: слідчий (п. 2 ч. 2 ст. 40 КПК); дізнавач (п. 2 ч. 2 ст. 40-1 КПК); прокурор (п. 4 ч. 2 ст. 36 КПК); керівник органу досудового розслідування (п. 6 ч. 2 ст. 39 КПК); оперативні підрозділи за письмовим дорученням слідчого, дізнавача, прокурора, а підрозділ детективів, оперативно-технічний підрозділ та підрозділ внутрішнього контролю Національного антикорупційного бюро України – за письмовим дорученням детектива або прокурора Спеціалізованої

антикорупційної прокуратури (ст. 41 КПК); службові особи, вказані у ст. 519 КПК (керівник дипломатичного представництва чи консульської установи України та капітан судна України або визначена ними службова особа) (ст. 520 КПК) [4; с. 88–100].

За Ю.А. Вапсвою та на думку С.В. Антонова [5], статистика лікарських помилок на рівні національного розгляду майже зовсім закрита, і лише окремі випадки стають відомими громадськості.

Першим у вітчизняному кримінальному праві цю проблему підняв В.О. Глушков, який зазначав, що більшість вчених-медиків вважають, що лікарська помилка – поняття чисто медичне, а особа, яка її вчинила, не повинна притягуватись до відповідальності. До лікарських помилок він відносив помилкові дії лікаря щодо встановлення діагнозу чи лікування хворого, зумовлені станом медичної науки на даному етапі її розвитку, особливими, несприятливими умовами та обставинами надання медичної допомоги або недоліками лікарського досвіду, вчинені при відсутності небезпеки без передбачення можливості спричинення шкоди чи при впевненості в її відверненні.

Деякі вчені вважають, що лікарська помилка, зумовлена безвідповідальними діями лікаря, недбалістю, елементарною медичною безграмотністю, морально-етичною ушербністю, які юридично кваліфікуються в якості злочину або проступку, і які повинні бути кримінально караними. Лікарська помилка не підпадає під покарання, якщо вона не містить складу злочину та проступку і лікар в межах обов'язкових знань своєї професії не міг її передбачити та запобігти.

Враховуючи вищевикладене, слід зазначити, що лікарська помилка може тягнути кримінальної відповідальності при наявності вини або її доведення в установленому порядку доказування [6; с. 45–47].

Список використаних джерел:

1. Постанова Об'єднаної палати Касаційного кримінального суду Верховного Суду від 22.02.2021 р. у справі №754/7061/15 (провадження № 51-4584кмо18). URL: <https://verdictum.ligazakon.net/document/95139651>
2. Михайлюк та Петров проти України (Mikhaylyuk and Petrov v. Ukraine) : рішення Євро- пейського суду з прав людини від 10.12. 2009 р. (заява № 11932/02). URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_500
3. Полторацький проти України (Poltoratskiy v. Ukraine): рішення Європейського суду з прав людини від 29.04.2003 р. (заява № 38812/97). URL: http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/974_838
4. Гуртієва Л. Способи збирання доказів стороною обвинувачення на стадії досудового розслідування (в аспекті реалізації окремих положень

юридичної визначеності). *Нове українське право*. 2022. Т. 1, № 6 (присвяч. євроінтеграц. тематиці). С. 88–100.

5. Антонов С. В. Медична помилка: юридичний аспект. *Управління закладом охорони здоров'я*. 2007. № 8. URL: <http://www.medlawcenter.com.ua/ru/publications/75.html> (дата звернення: 12.06.2023).

6. Вапсва Ю. Щодо кримінальної відповідальності за лікарську помилку. *Кримінально-правові та кримінологічні засоби протидії злочинам проти громадської безпеки та публічного порядку* : зб. тез доп. міжнар. науково-практ. конф. до 25-річчя ХНУВС, м. Харків, 2 черв. 2023 р. Харків, 2019. С. 45–47.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-318-0-35>

Кувшинов О. Д.,
аспірант

*Луганського навчально-наукового інституту імені Е. О. Дідоренка
Донецького державного університету внутрішніх справ*

УЧАСТЬ СПЕЦІАЛІСТА У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОВАДЖЕННІ: ДОСВІД ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

Науково-технічний прогрес та фактична цифровізація суспільних відносин зумовлюють появу нових форм та способів протиправної діяльності з використанням нових технологій, електронних комунікацій та інших досягнень прогресу. Органам правопорядку у всіх цивілізованих країнах вже недостатньо тільки юридичних та базових технічних знань для ефективного розкриття та розслідування злочинів, тому все більшої актуальності набуває питання більш детальної правової регламентації участі спеціаліста у кримінальному провадженні.

Так, у відповідності до нової редакції ст. 71 КПК України спеціалістом у кримінальному провадженні є особа, яка володіє спеціальними знаннями та навичками і може надавати консультації, пояснення, довідки та висновки під час досудового розслідування і судового розгляду з питань, що потребують відповідних спеціальних знань і навичок [1].

Спеціаліст може бути залучений для надання безпосередньої технічної допомоги (фотографування, складення схем, планів, креслень, відбір зразків для проведення експертизи тощо) сторонами кримінального провадження під час досудового розслідування і судом

під час судового розгляду, а також для надання висновків з питань, що належать до сфери його знань, під час досудового розслідування кримінальних проступків, у тому числі у випадках, передбачених ч. 3 ст. 214 КПК України (ч. 2 ст. 71 КПК України) [1].

Крім того, участь спеціаліста є необхідною для фіксації (процесуального оформлення) доказів в електронній формі. Так, згідно із ч. 4 ст. 99 КПК України, дублікат документа (документ, виготовлений таким самим способом, як і його оригінал), а також копії інформації, у тому числі комп'ютерних даних, що міститься в інформаційних (автоматизованих) системах, електронних комунікаційних системах, інформаційно-комунікаційних системах, комп'ютерних системах, їх невід'ємних частинах, виготовлені слідчим, прокурором із залученням спеціаліста, визнаються судом як оригінал документа.

В той же час, у даній сфері суспільних відносин залишається значна частина невирішених питань, зокрема, щодо доказового значення перевірок та досліджень, які виконані спеціалістом у кримінальному провадженні; перевантаження системи експертних установ Міністерства юстиції України, що актуалізує проблему правової регламентації надання спеціалістом висновків з питань, що належать до сфери його знань, під час досудового розслідування злочинів тощо.

Отже, з метою удосконалення чинного кримінального процесуального законодавства важливим є дослідження позитивного зарубіжного досвіду правового регулювання та юридичної практики участі спеціаліста у кримінальному провадженні.

М. Скрипник справедливо зазначає, що успішний розгляд та вирішення певних питань при судовому провадженні в умовах стрімкого розвитку науки та техніки потребує застосування та використання спеціальних знань, що сприяє ухваленню справедливих та обґрунтованих судових рішень [2].

Водночас, у багатьох зарубіжних країнах фактично відсутня різниця між поняттями експерта та спеціаліста.

Так, М. Скрипник за результатами аналізу світового досвіду судово-експертної діяльності встановила, що правовий статус експерта у різних правових системах світу регламентується по-різному. У різних країнах статус експерта може варіюватись від категорії «свідок», «специфічний свідок» до «суддя фактів», «науковий суддя». У США, наприклад, прийняте поняття «expert witness» – «експерт-свідок», яке передбачено Федеральними правилами про докази (The Federal Rules of Evidence – FRE). Тобто «expert witness» – свідок, який виступає як експерт і чия думка приймається судом як доказ. Докази «expert witness»

можуть спростовуватись доказами інших «expert witness» чи іншими показаннями та фактами [2].

Таким чином, в США свідок, який виступає як експерт і чия думка приймається судом як доказ («expert witness») фактично є аналогом спеціаліста в національній юридичній практиці.

В польському законодавстві взагалі відсутнє визначення поняття «експерт» чи «судова експертиза». В Польщі експерт умовно прирівнюється до «зовнішнього засобу фахових знань», до якого звертаються суд чи прокурор у разі необхідності для прийняття правильного рішення. В Польщі існує чотири основні концепції, що вказують на статус експерта (спеціаліста) у кримінальному провадженні: концепція «наукового судді»; концепція «судовий експерт – помічник суду»; концепція «судовий експерт – свідок»; концепція «судовий експерт – самостійний учасник судочинства».

У Швеції окремі експерти (економісти, фахівці в галузі податків) мають широку компетенцію (участь у складі суду, який розглядає кримінальну справу), що дає підстави називати їх «суддями фактів». Це упроваджено з метою економії часу суду на вивчення та оцінку обставин справи [2].

На увагу заслуговує також досвід пострадянських держав у сфері правової регламентації участі спеціаліста у кримінальному провадженні.

Так, у відповідності до ст. 87.1 КПК Республіки Молдова від 14 березня 2003 р. спеціалістом є особа, яка особисто не зацікавлена в результаті кримінальної справи, викликана до суду для участі у провадженні процесуальної дії у випадках, передбачених цим кодексом. Вимога органу кримінального переслідування або судової інстанції про виклик до суду спеціаліста є обов'язковою для керівника підприємства, установи чи організації, де працює спеціаліст. Згідно з ч. 2 вказаної статті спеціаліст повинен мати достатні знання і спеціальні навички для надання необхідного сприяння органу кримінального переслідування або судової інстанції. Думка спеціаліста не підміняє висновок експерта. Відповідно до ст. 87.3 КПК спеціаліст не може призначатися або іншим чином залучатися до провадження по кримінальній справі як спеціаліст з юридичних питань. Відповідно до ст. 93 КПК поряд із висновком експерта доказами є науково-технічні і судово-медичні висновки [3, с. 115].

Згідно зі ст. 80 КПК Республіки Казахстан від 4 липня 2014 р. як спеціаліст для участі у провадженні у кримінальній справі може бути залучена не зацікавлена у справі особа, яка має спеціальні знання, необхідні для надання сприяння у збиранні, дослідженні та оцінці доказів шляхом роз'яснення учасникам кримінального процесу питань,

що входять до її спеціальної компетенції, а також застосування науково-технічних засобів. Спеціалістами є також педагог, психолог, які приймають участь у слідчих та інших процесуальних діях за участю неповнолітнього, а також лікар, який приймає участь у слідчих та інших процесуальних діях, крім випадків призначення його експертом. Як спеціаліст для проведення дослідження та надання висновку може бути залучений співробітник уповноваженого підрозділу правоохоронного або спеціального державного органу Республіки Казахстан [4].

А. Михайлов зазначає, що у КПК Азербайджанської Республіки, прийнятому 14 липня 2000 р., норми, пов'язані з інститутом спеціаліста і порядку застосування спеціальних знань у кримінальному процесі, отримали нову форму і зміст (раніше основним призначенням спеціаліста було надання сприяння слідчому у виявленні, встановленні та вилученні доказів).

В чинному кримінально-процесуальному законодавстві Азербайджану передбачено умови, необхідні для більш активного залучення спеціалістів при кримінальному судочинстві: в ст. 96.4.5, 236.5, 237, 238, 244, 251, 260, 262 КПК Азербайджану закріплено положення, що відкривають можливість для участі спеціаліста в проведенні всіх слідчих дій: проведення огляду, ексгумація трупа, особистий огляд, обшук і виїмка, накладення арешту на особисте майно, перевірка показань на місці, слідчий експеримент та інші слідчі дії.

Крім того, А. Михайлов зазначає, що у відповідь на виклики ХХІ ст. в КПК Азербайджану розширено коло обставин, які роблять участь спеціаліста необхідною. Процесуальним законодавством передбачено участь спеціаліста у сфері комп'ютерних технологій під час копіювання інформації з електронних носіїв, які виступають речовими доказами, а також в ході обшуку і виїмки, вилучення електронних носіїв інформації та копіювання інформації з електронних носіїв. Відповідно до ст. 96.4.5 КПК з метою надання допомоги особі, яка провадить слідчі чи інші процесуальні дії, використовуючи свої вміння і знання, спеціаліст зобов'язаний пояснювати особі, органу, що здійснює кримінальний процес, сторонам кримінального процесу, які беруть участь у судовому засіданні, пов'язані з його професією питання і дії, для виявлення, закріплення і вилучення документів і речей, використання технічних засобів і комп'ютерних програм, дослідження матеріалів справи, постановки питань перед експертом. Згідно зі ст. 96.6.3 КПК спеціаліст як учасник процесу отримав право привертати увагу учасників кримінального процесу на виявлення, закріплення і вилучення документів і речей, використання технічних засобів і комп'ютерних програм, дослідження матеріалів справи, постановку питань перед

експертом, а також на зміст питань, що стосуються його професії. Крім того, реалізуючи принцип змагальності і рівноправності сторін у кримінальному судочинстві, законодавець надав захиснику право отримати висновок експерта і дізнатися думку спеціаліста на основі договору.

Такі зміни в кримінально-процесуальному законодавстві, пов'язані з процесуальним статусом спеціаліста, на думку А. Михайлова, є дуже важливими. Усе це впливає з потреб судово-слідчої практики і значно розширює межі використання спеціальних знань у кримінальному судочинстві [3, с. 115].

Враховуючи проаналізований зарубіжний досвід участі спеціаліста у кримінальному провадженні та враховуючи суттєву завантаженість експертних установ, з метою підвищення ефективності та дотримання розумних строків досудового розслідування в національній юридичній практиці, доцільно поширити повноваження спеціаліста надавати висновки з питань, що належать до сфери його знань, на досудове розслідування всіх кримінальних правопорушень (внести відповідні зміни до КПК України). Реалізація такої пропозиції не призведе до звуження прав і свобод людини, адже особа, якій вручається повідомлення про підозру, матиме право не погодитись із висновком спеціаліста та протягом сорока восьми годин звернутися до дізнавача, слідчого або прокурора з клопотанням про проведення експертизи.

Таким чином, за наявності згоди особи із висновком спеціаліста, буде значно зекономлено час досудового роздування. Крім того, у разі засудження особи, на останню не будуть покладені витрати на проведення судової експертизи.

Перспектива подальшого дослідження даної теми обумовлена необхідністю аналізу та узагальнення досвіду участі спеціаліста у кримінальному провадженні в інших зарубіжних державах з метою формулювання пропозицій щодо удосконалення чинного кримінального процесуального законодавства та юридичної практики.

Список використаних джерел:

1. Кримінальний процесуальний кодекс України від 13.04.2012 № 4651-VI. Дата оновлення: 05.02.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651-17#Text> (дата звернення: 25.03.2023).

2. Скрипник М. Світовий досвід у судово-експертній діяльності. Експертно-дослідна служба України. URL: <https://ua-expert.com/ua/news/svitoviy-dosvid-u-sudovo-ekspertniy-diyalnosti/> (дата звернення: 25.03.2023).

3. Михайлов Анар Сахраб огли. Процесуальний статус спеціаліста, залученого для участі в кримінальному процесі. *Південноукраїнський правничий часопис*. 2018. № 4. Ч. 2. С. 113–117.

4. Кримінально-процесуальний кодекс Республіки Казахстан від 4 липня 2014 р. № 231-V ЗРК. Інформаційно-правова система нормативних правових актів Республіки Казахстан. Дата оновлення: URL: <https://adilet.zan.kz/rus/docs/K1400000231> (дата звернення: 27.03.2023).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-318-0-36>

Маршалек К. О.,

аспірант кафедри публічного права

Національного технічного університету «Дніпровська політехніка»

**ФАКТОРИ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ
НА ВЧИНЕННЯ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ
ПРОТИ СТАТЕВОЇ СВОБОДИ
ТА СТАТЕВОЇ НЕДОТОРКАНОСТІ,
ЯКІ ВЧИНЯЮТЬСЯ ОСОБАМИ ПОХИЛОГО ВІКУ**

Вплив соціальних умов життя та їхніх суперечностей на характер морального формування людини є визначальним, а отже, саме тут слід шукати детермінанти злочинності загалом і людей похилого віку зокрема. Кримінологічна детермінація є різновидом соціальної детермінації. Процес прийняття рішення включає в себе причини, умови та кореляти. Пропонуємо поділити детермінанти злочинності серед осіб похилого віку на групи

1. Фактори, що формують злочинність серед людей похилого віку (наприклад, сім'я, найближче оточення, негативний вплив засобів масової інформації, недоліки шкільного та домашнього виховання)

2. Умови, що полегшують вчинення злочину (недоліки в організації, які допомагають тим, хто вже сформував антисоціальну орієнтацію, «технічно» реалізувати свої злочинні наміри)

3. Обставини, що мають значення для поведінки жертв злочинів. На формування особи впливає весь комплекс відносин, в які вона вступає з іншими людьми. Розглянемо окремі фактори що впливають на вчинення кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості, що вчиняються особами похилого віку.

СТАТЬ

Розглянемо окремі фактори що впливають на вчинення кримінальних правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості, що вчиняються особами похилого віку.

В соціумі прийнято вважати, що досліджувані правопорушення найчастіше скоюють чоловіки. Згідно статистичних даних, відсоток правопорушень проти статевої свободи та статевої недоторканості, що вчиняються чоловіками становить 99,3%, а жінок на противагу цього всього 0.7% [1].

Згідно статистики Генеральної прокуратури України за 2018–2022 рік, в 2018 – 0 жінок, 326 чоловіків, 2019 – 1 жінок, 403 чоловіків, 2020 – 6 жінок, 389 чоловіків, 2021 – 1 жінок, 417 чоловіків, 2022 – 5 жінок, 267 чоловіків [1].

Крім того, згідно численних досліджень чоловіки більш схильні до психопатології, що відзначається вже в юному віці: хлопці частіше страждають від сексуальних розладів, дівчата – від розладів особистості, а також хлопці більш сприйнятливі до сімейної патології, що призводить до антисоціальної поведінки. У чоловіків похилого віку переважають розлади особистості, а також злочинність і психопатологія [2].

Останнім часом жіноча злочинність зростає в усьому світі, причому жінки скоюють все більше злочинів, пов'язаних з агресією.

Незважаючи на таку стрімку «фемінізацію» загальної злочинності, в сексуальних злочинах все ще домінують чоловіки.

АГРЕСІЯ

Усі теорії щодо причин агресії можна умовно поділити на три групи: біологічні, психологічні та соціальні. Крім того, існують також теорії, які визначають агресію багатофакторно.

Вважається, що сталість сексуальної поведінки людини визначається її особливим сприйняттям ситуації. Якщо суб'єкт отримує пороговий сигнал щодо типової ситуації та інтерпретує його певним чином, то нова ситуація призводить до агресивної поведінки, коли механізми контролю поведінки слабкі, а навички реагування на стрес агресією закріплені.

Дослідження популяцій агресивних людей показали, що вони мають слабкий антистресовий захист, неадекватну агресію, імпульсивність, слабкий самоконтроль, підвищену готовність до страху, зосередженість на сьогоденні та розвиток м'язового типу.

В агресивних особистих історіях виявлено кілька типових аспектів: сильний емоційний зв'язок з матір'ю, але нехтування особистістю матері, страх перед батьком, нездатність до розвитку тривалих чуттєвих стосунків, розділення сексуальної та чуттєвої сфер, сексуальний егоцентризм, агресивні форми сексуального контакту (через страх

залежності від жінки), безладні статеві зв'язки (через неусвідомлену потребу в сексуальних стосунках, де фізичний контакт замінює чуттєвий).

Аналіз літератури на цю тему показує, що чоловіки більш схильні до агресії по відношенню до своїх дружин і більш агресивні по відношенню до домінуючого подружжя в сім'ї пише з цього приводу, що «існує чіткий взаємозв'язок між владою і агресією». Водночас, домінуюча позиція в сім'ї не гарантує покірності другого з подружжя; навпаки, вона породжує незадоволення і, можливо, особливо за сприятливої ситуації, вони завжди готові відповісти в агресивний спосіб. Найяскравіше це виражено у випадку з бунтівними чоловіками, які займають підлегле становище в сім'ї.

Вони схильні ставати агресивними, коли об'єктивна оцінка супротивника (його фізичної сили) дає їм шанс на перемогу. Багато дослідників вважають, що отримання особистого досвіду агресії в дитинстві сприяє його збереженню і передачі між поколіннями [4].

Агресія може бути як особливістю патологічного розвитку особистості, так і формою реагування людини на загрозу. Специфіка процесу чоловічої соціалізації сприяє широкому поширенню агресії серед чоловіків, і в цьому середовищі агресія часто сприймається як один із стереотипів чоловічої поведінки. Безсумнівно, агресія також має певні культурні стимули.

Популяризація агресії та злочинності має небажані наслідки, які проявляються, зокрема, у вигляді психозів, страху, поклоніння суперменам та зростання рівня агресії в суспільстві.

АЛКОГОЛЬ

Питання впливу алкоголю як на агресію, так і на сексуальне насильство широко обговорюється в літературі. Багато дослідників писали про вплив алкоголю на вивільнення сексуальної агресії і, таким чином, сприяння сексуальному.

Водночас вважається, що алкоголь підвищує сексуальну агресію, особливо у чоловіків похилого віку, і цей ефект однаковою мірою стосується і тих, хто не є залежним від алкоголю [5]. Часто підкреслюється зв'язок між алкогольною залежністю та інцестом. Водночас, поширеність алкоголізму серед осіб, які вчинили інцест, у різних публікаціях оцінюється по-різному. Більшість злочинців цієї категорії страждають на алкогольну залежність, в той час як інші дані свідчать, що алкогольна залежність, є у меншій кількості осіб похилого віку.

Багато авторів вважають алкоголізм і алкоголізм злочинця основними факторами, що спонукають до звалтування .

Відповідно до досліджень медиків зв'язок між алкоголем і злочинністю зумовлений такими механізмами: алкоголь знімає

гальмівний вплив кори головного мозку на злочинну та девіантну поведінку; під впливом алкоголю відбуваються зміни в нейромедіаторних системах, які сприяють розвитку агресивної поведінки; хронічний алкоголізм призводить до дисфункції кори головного мозку, зокрема скроневої кори, тієї частини кори, яка сприяє поведінковій патології.

Можливо також визначити, ще низку інших факторів соціального й економічного характеру

Список використаних джерел:

1. Про зареєстровані кримінальні правопорушення та результати їх досудового розслідування. Генеральна прокуратура України. URL: https://old.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=114141&libid=1008200&c=edit&_c=fo

2. Ihsan Al-Isaa: Gender and psychopathology, Academic Press, New York 1982.

3. Петечел О. Ю. Види агресії та їх кримінально-правова оцінка. *Актуальні проблеми кримінального права, кримінального процесу та криміналістики (на вшанування Ганса Гросса): Збірник матеріалів Міжнародної науково-практичної конференції 29 січня 2016 року.* Львів: Видавництво Львівської політехніки, 2016. С. 45-47.

4. Петечел О. Ю. До питання про розуміння змісту поняття «агресія» *Вдосконалення правового регулювання прав та основних свобод людини і громадянина: Матеріали щорічної Всеукраїнської науково-практичної конференції молодих вчених і аспірантів 13–14 травня 2016 року.* Івано-Франківськ, 2016. С. 8–13.

5. C. Livingston, M. Me Intyre: Sexuality and alcoholism: w: Woods: Human sexuality, s. 415–434.

Нікітін А. О.,

*аспірант кафедри кримінального
та кримінального процесуального права
Національного університету «Києво-Могилянська академія»;
експерт із реформування законодавства
Консультативної місії Європейського Союзу в Україні*

ДЕЯКІ ПИТАННЯ МЕТОДОЛОГІЇ ДОСЛІДЖЕННЯ КРИМІНАЛЬНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ ЗА ЗЛОЧИНИ, ПОВ'ЯЗАНІ ЗІ ЗЛОЧИННИМ ВПЛИВОМ

Протидія злочинності залишається одним з найголовніших завдань держави, для виконання якого нею створюється низка державних інституцій на чолі з незалежним арбітром – судом. Організована злочинність, як найнебезпечніший її прояв, потребує розроблення особливих, посилених механізмів протидії їй, для ефективного функціонування яких необхідна відповідна правова база, у тому числі кримінально-правова, розроблена на належному рівні.

Як свідчить офіційна статистика правоохоронних органів, кількість виявлених в Україні організованих груп та злочинних організацій починаючи з 2016 року хоч повільно, але зростає, як і кількість злочинів, вчинених ними, а також осіб, які стають членами цих злочинних спільнот [1, с. 40–40; 2]. Ймовірно така тенденція може бути пов'язана, зокрема, із тим, що в Україні збільшилась кількість осіб, які мають певний авторитет та вплив у злочинному середовищі, а тому здатні створювати організовані злочинні угруповання, керувати ними, координувати злочинну діяльність інших осіб, підвищуючи її ефективність. Таке збільшення, на думку законодавця, частково пояснюється і тим, що до України з інших країн, зокрема Грузії, почали прибувати так звані «злодії в законі» після встановлення там кримінальної відповідальності за наявність у особи такого статусу [3; 1].

Окрім того, війна, розпочата російською федерацією проти України ще у 2014 році, сприяє, зокрема, зростанню кількості різноманітної зброї, наркотичних засобів, одурманюючих речовин, що перебувають у незаконному обігу у населення, створюючи додаткові сприятливі умови для організованої злочинності, а отже і для можливостей впливу на неї зі сторони кримінальних авторитетів. Система правоохоронних органів України, яка хоч і поступово реформується та оновлюється, на жаль, не здатна повною мірою проаналізувати ситуацію, що склалася, та ефективно протидіяти їй. Використання окремих адміністративних

засобів, як-от санкції РНБО, як інструменту для протидії злочинній діяльності певних осіб, у тому числі тих, які мають злочинний вплив, викликає ряд небезпідставних сумнівів з боку професійної спільноти.

На цьому фоні прийняття Верховною Радою України 4 червня 2020 року Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за злочини, вчинені злочинною спільнотою», яким, зокрема, внесено суттєві зміни до Розділу IX Особливої частини КК України та встановлено кримінальну відповідальність за нові діяння, пов'язані зі злочинним впливом, видається логічно обумовленим та необхідним кроком [4]. Водночас, продуманість та обґрунтованість цього кроку з точки зору законодавчої техніки, узгодження нових положень з вже існуючими та апробованими часом положеннями КК України та їх відповідності принципу правової визначеності, як складової частини принципу верховенства права, небезпідставно викликає багато запитань, які залишаються без належних відповідей. Внаслідок цього створюється реальний ризик того, що криміналізація таких діянь всупереч задекларованій меті може ускладнити життя в першу чергу не певним категоріям правопорушників, а навпаки – правоохоронним органам і суду, призводячи до неправильного застосування ними відповідних норм кримінального закону і, як наслідок, істотного порушення прав осіб, які притягуються до кримінальної відповідальності.

Наразі в юридичній літературі проблемам кримінальної відповідальності за діяння, пов'язані зі злочинним впливом (якщо не враховувати створення та керівництво злочинною організацією, бандитизм, які були передбачені як злочини в КК України і до цього) присвячено досить мало уваги. З цього приводу вже встигли висловитися, наприклад, О. Бахуринська, А. Вознюк, О. Дудоров, О. Кваша, І. Копйова, В. Навроцький, В. Речицький, М. Фоменко, М. Хавронюк, С. Чернявський, І. Фріс, П. Фріс, К. Юртаєва. Праці, присвячені цим питанням, обмежуються, в основному, декількома науковими статтями, тезами виступів на наукових конференціях та думками окремих фахівців, висловлених на юридичних інтернет-порталах, що закономірно, оскільки з моменту прийняття відповідних змін до КК України пройшло порівняно небагато часу. Першим, і наразі єдиним, комплексним дослідженням зазначених змін до КК України став науково-практичний коментар авторства А. Вознюка, О. Дудорова та С. Чернявського (2021). Таким чином, питання кримінальної відповідальності за нові діяння, пов'язані зі злочинним впливом, залишаються малодослідженими, а кількість наукових праць обмеженою.

Водночас, злочини, пов'язані зі злочинним впливом, які були передбачені в КК України ще до внесення згаданих змін до КК України

(створення та керівництво злочинною організацією), були предметом дисертаційних досліджень А. Вознюка (2018), Л. Демидової (2003), Б. Українця (2009), а також дисертаційних досліджень, присвячених інституту співучасті у злочині, зокрема, О. Кваші (2013), Р. Орловського (2019) та інших. Однак проводилися вони, звичайно, стосовно «старих» норм кримінального закону, які в подальшому зазнали суттєвих змін.

Зазначені вище обставини у своїй сукупності, безумовно, формують значний науковий інтерес, підтверджують необхідність у проведенні дослідження норм, які встановлюють кримінальну відповідальність за вчинення злочинів, пов'язаних зі злочинним впливом. Вважаємо, що у процесі здійснення такого дослідження можуть і мають бути використані наступні сучасні підходи наукового пізнання із застосуванням відповідних методів:

1. Філософський підхід, який у цьому випадку може об'єднувати: онтологічний метод (дослідження відповідних кримінально-правових норм як частини існуючого правового буття), аксіологічний метод (дослідження об'єкту відповідних злочинів, як визначених цінностей, що охороняються державою), антропологічний (вплив досліджуваних норм на людину та її основоположні права) та діалектичний (дослідження цих норм у процесі їх розвитку).

2. Загальнонауковий підхід, який у цьому випадку може об'єднувати: філологічний метод (з'ясування лексичних значень окремих слів та словосполучень); історичний метод (дослідження процесу виникнення, розвитку і зміни відповідних норм та окремих інститутів); формально-логічний метод (з'ясування схожостей, відмінностей та суперечностей між нормами); системно-структурний метод (з'ясування співвідношення нових і старих норм); статистичний метод (з'ясування підстав для встановлення кримінальної відповідальності, поширення злочинного впливу у суспільстві, стану протидії організованій злочинності в Україні).

3. Спеціально-науковий підхід, який у цьому випадку може об'єднувати: порівняльно-правовий метод (дослідження подібних норм у кримінальному законодавстві зарубіжних держав); метод юридичного аналізу (напрацювання пропозицій стосовно внесення відповідних змін до чинного КК України проєкту нового КК України і їх вдосконалення).

Вважаємо, що використання таких підходів та методів у своїй сукупності дозволило б найбільш повно охарактеризувати кримінальну відповідальність за злочини, пов'язані зі злочинним впливом, та визначити її оптимальну модель.

Список використаних джерел:

1. М. В'юнник, М. Карчевський, О. Арланова. Кримінально-правове регулювання в Україні: реалії та перспективи (аналітичні матеріали) ; упоряд. Ю. В. Баулін. Харків : Право, 2020. 212 с.

2. Звіти про результати боротьби з організованими групами та злочинними організаціями за січень-грудень 2020, січень-грудень 2021, січень-грудень 2022 років. Офіс Генерального прокурора. Електронний ресурс. URL: <https://www.gp.gov.ua/ua/posts/pro-rezultati-borotbi-z-organizovanimi-grupami-ta-zlochinnimi-organizaciyami-2> (дата звернення: 24.05.2023).

3. Пояснювальна записка до проєкту закону України «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо відповідальності за злочини, вчинені злочинною спільнотою» від 2 грудня 2019 р. Електронний ресурс. Верховна Рада України. URL: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=67506 (дата звернення: 24.05.2023).

4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за злочини, вчинені злочинною спільнотою : Закон України від 04.06.2020 № 671-IX // База даних «Законодавство України» / Верховна Рада України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/go/671-20> (дата звернення: 24.05.2023).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-318-0-38>

Хороновський О. І.,

*кандидат юридичних наук,
здобувач відділу аспірантури і докторантури
Національної академії Служби безпеки України*

ОСНОВНІ ФАКТОРИ НЕГАТИВНОГО ВПЛИВУ НА РОЗВИТОК УКРАЇНИ, ЗУМОВЛЕНІ ДІЯЛЬНІСТЮ ТРАНСНАЦІОНАЛЬНИХ ОРГАНІЗОВАНИХ ЗЛОЧИННИХ УГРУПОВАНЬ НА ШКОДУ ЕКОНОМІЧНИМ ІНТЕРЕСАМ ДЕРЖАВИ

На сучасному етапі в умовах глобалізації транснаціональна організована злочинність є поширеним явищем, яке фактично вкорінилось в усі сфери функціонування держави, завдавши величезної шкоди її розвитку. Тому подолання цього явища перетворюється у надзвичайно складну проблему, яка становить загрозу розвитку

держави, стабільності і безпеці суспільства, сприяє підризу демократичних інститутів і цінностей.

Для України як самостійної, незалежної та молодого суверенної держави транснаціональна організована злочинність стає все більш проблемним чинником. Існуючі довгий час недосконалі економічні відносини використовуються злочинцями для паразитування на тілі суспільства, забезпечення значних власних матеріальних надходжень за рахунок несплати податків, корупції, шахрайства з фінансовими ресурсами, легалізації грошових коштів, здобутих злочинним шляхом, заняття забороненими видами господарської діяльності, безпосередніх зазіхань на усі форми власності та вчинення інших злочинів економічної спрямованості [1].

На сучасному етапі кримінальне середовище в економічній сфері являє собою не окремі злочинні елементи, а організовані злочинні угруповання транснаціонального характеру, що дозволяє визнати існування організованої злочинності як вищої стадії організованого криміналітету. Сучасний стан боротьби з транснаціональною організованою злочинністю на шкоду економічним інтересам держави показав, що вищі ешелони злочинних угруповань, їх лідери для ефективної реалізації прийнятих на себе функцій повинні закріплюватись та обростати корупційними зв'язками з державним апаратом, передусім із правоохоронцями, працівниками різних міністерств і відомств, чиновниками, які здійснюють контролюючі та розподільчі функції.

Саме туди спрямовувались зусилля для того, щоб встановити надійні контакти з функціонерами в бюрократичній ієрархії. З часом на взаємовигідних умовах став складатись альянс галузевих і регіональних функціонерів економічної мафії і корумпованої бюрократії, які спільними зусиллями розпочали формувати структуру і тенденції розвитку тіньової економіки [2].

Розпочалась активна розробка нових схем отримання надприбутків протиправним шляхом. Як результат, сьогодні практика констатує появу нових напрямів злочинної активності: монополізацію найбільш дохідних її видів, територіальну експансію і, перш за все, з виходом за кордон та встановлення міжнародних злочинних зв'язків. Із аналізу практики боротьби з організованою злочинністю у сфері економічних відносин видно, що остання ґрунтується виключно на економіці і являє собою соціально-економічний процес отримання надприбутків протиправним шляхом. Головна мета діяльності злочинних формувань та їх лідерів, втягнутих у цей процес, – отримання надприбутків, нажива будь-якою ціною [3].

Як зазначає М.А. Погорецький, користуючись корупційними зв'язками, сучасна організована злочинність в економічній сфері має

транснаціональний характер, злочинні організації створюють транснаціональні компанії, які зайняті злочинним бізнесом у різних галузях економіки. Будучи пов'язаними з незаконними операціями з переміщення через державні кордони матеріальних і нематеріальних засобів, які приносять істотну економічну вигоду, використовуючи сприятливу ринкову кон'юнктуру інших держав, значні розбіжності в системах кримінального правосуддя різних країн, сучасні комунікаційні технології, банківські системи електронних розрахунків, проникають у легальну економіку інших країн за допомогою корупції й насильства, найбільшу зацікавленість у цих організацій викликає паливно-енергетичний комплекс [4, с. 104].

Сучасний стан економічної безпеки України свідчить, що серед основних небезпек, зумовлених діяльністю транснаціональних організованих злочинних угруповань на шкоду економічним інтересам держави, є впровадження різноманітних схем з ухилення від сплати податків, в результаті чого Державний бюджет України не доотримує значних доходів.

В Україні одним із найбільш поширених інструментів ухилення від сплати податків є контрабанда. Як зазначено в одному з аналітичних досліджень, контрабанда – це фактично звільнення імпортованих товарів від будь-яких податків і зборів на території України. Імпортёр, отримавши відшкодування ПДВ в середньому на рівні 20% при вивезенні продукції з країни походження та сплативши близько 5%, в якості трансакційних витрат на нелегальну доставку продукції в Україну, автоматично набуває непомірної конкурентної переваги над вітчизняним виробником [5]. Таким чином, український бізнес, навіть якщо знаходиться в абсолютній тіні, все одно поступається контрабандному імпорту. Що стосується макроекономічного ефекту, то, на наше переконання, реальна проблема контрабанди полягає не у втратах бюджету, а спотворенні внутрішнього ринку та принципів конкуренції від чого страждає, в першу чергу, легальний бізнес та інвестиційний клімат в країні загалом.

На сучасному етапі, в Україні, на жаль, громадське суспільство перебуває на стадії становлення, відповідно, дії транснаціональних організованих злочинних угруповань на шкоду економічним інтересам держави, які виявляються в їх співпраці з політичною елітою, фактично стають неконтрольованими. Щодо цього Шакун В.І. ще наприкінці 1990-х писав, що «влада в Україні користується безсилою ідеологією боротьби зі своїм тіньовим конкурентом. Якщо вона справді хоче перемоги, то повинна зробити для себе кілька висновків. Нелегальна влада в Україні за своїми масштабами і ресурсами перевершує легітимну. Тобто йдеться про тіньову структуру всього суспільства.

І цю структуру не можна перемогти силою. Наприклад, для цього неможливо використовувати держапарат. В умовах тотальної корупції будь-який примус чиновників до каральних заходів або розширення контрольних функцій призводить лише до додаткових стягнень. Політична влада не може примусити боротися з криміналітетом навіть правоохоронну систему» [6, с. 14].

Підсумовуючи, виділимо основні фактори негативного впливу на розвиток України, зумовлені діяльністю транснаціональних організованих злочинних угруповань на шкоду економічним інтересам держави, зокрема:

- поява нових напрямів злочинної діяльності транснаціонального масштабу;
- використання адміністративних ресурсів для отримання неконкурентних переваг у ході здійснення фінансово-господарської діяльності;
- консолідація та зрощування злочинних елементів з державним апаратом з метою забезпечення безперешкодного функціонування протиправних схем;
- активне залучення міжнародних злочинних зв'язків до реалізації протиправних схем;
- розвиток «тіньового» сектору економіки;
- впровадження різноманітних схем з ухилення від сплати податків, в тому числі використання контрабанди.

Вважаємо, що для подолання вищевказаних негативних факторів необхідно забезпечити: підконтрольність державних чиновників, державних інститутів громадянському суспільству; відкритість і прозорість прийняття рішень на усіх рівнях державної влади і місцевого самоврядування; свободу слова та неупередженість засобів масової інформації, включаючи контроль за їх реальними власниками; можливість громадського впливу на прийняття найважливіших економічних і політичних рішень; незалежність судової влади; збалансованість усіх гілок влади; чітку взаємодію держав, у першу чергу їх правоохоронних органів на всіх рівнях та спільну участь у заходах боротьби з цими негативними явищами.

Список використаних джерел:

1. Орехова Т. В. Транснаціоналізація економічних систем в умовах глобальної інтеграції : дис. ... д-ра екон. Наук : 08.00.02. Донецьк, 2008. 457 с.
2. Базилук А. В., Коваленко С. О. Тіньова економіка в Україні. Київ : НДЕІ Мінекономіки, 1998. 206 с.

3. Білоус В. Т. Координація боротьби з економічною злочинністю : монографія. Ірпінь : Академія державної податкової служби України, 2002. 449 с.

4. Погорецький М. А. Організована злочинність в Україні: тенденції розвитку та заходи протидії. *Боротьба з організованою злочинністю і корупцією*. Київ, 2007. № 16. С. 99–111.

5. Аналіз обсягів контрабанди в Україні: масштаби, прямі / непрямі втрати бюджету та економіки : веб-сайт. URL: <https://www.ukraine-economic-outlook.com/post> (дата звернення 11.01.2023).

6. Шакур В. І. Влада і злочинність. Київ : Пам'ять століть, 1997. 226 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-318-0-39>

Чернієнко А. О.,

кандидат юридичних наук,

доцент кафедри правознавства

Бердянського державного педагогічного університету

КРИМІНАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЗА НАСИЛЬНИЦЬКЕ ПЕРЕМІЩЕННЯ ОСОБИ ЗА МЕЖІ ТЕРИТОРІЇ УКРАЇНИ: ЗАКОНОДАВЧІ ІНІЦІАТИВИ

Верховна Рада України визнала дії, вчинені Збройними силами Російської Федерації та її політичним і військовим керівництвом під час останньої фази збройної агресії Російської Федерації проти України, яка розпочалася 24 лютого 2022 року, геноцидом Українського народу.

Вказане рішення було ухвалено Постановою Верховної Ради України «Про Заяву Верховної Ради України «Про вчинення Російського Федерацією геноциду в Україні»» від 14 квітня 2022 року № 2188-IX [1].

У зазначеній Заяві вказується, що акти геноциду в діях Російської Федерації проявляються, зокрема, у примусовому переміщенні українських дітей на територію Російської Федерації та передачі їх на виховання до чужого середовища з метою знищення їхньої самоідентифікації як українців, а також у вигнанні з власних домівок та депортації тисяч цивільних осіб з числа цивільного населення України на територію Російської Федерації.

Враховуючи системність переміщення дітей на територію країни-агресора із подальшим їх усиновленням, народні депутати України

внесли на розгляд Верховної Ради України аналогічні за змістом проекти законів України, а саме: «Про внесення змін до Кримінального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо насильницького вивезення особи в умовах збройної агресії» (реєстр. № 8326 від 30.12.2022) [2] (далі – законопроект реєстр. № 8326), «Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо насильницького переміщення особи за межі території України» (реєстр. № 9204 від 13.04.2023) [3] (далі – законопроект реєстр. 9204).

Законопроектом реєстр. № 8326 пропонується доповнити Кримінальний кодекс України (далі – КК України) новою статтею 438-1 «Насильницьке вивезення особи в умовах збройної агресії», у якій встановити кримінальну відповідальність за насильницьке вивезення особи за межі території України в умовах збройної агресії (ч. 1), та за вчинення таких дій щодо двох і більше осіб, або щодо неповнолітньої особи за відсутності ознак геноциду (ч. 2).

Законопроектом реєстр. № 9204 пропонується ст. 438 «Порушення законів та звичаїв війни» КК України викласти у новій редакції, якою встановити відповідальність за: жорстоке поводження з військовополоненими або цивільним населенням, насильницьке переміщення осіб за межі території України, вигнання цивільного населення для примусових робіт, розграбування національних цінностей на окупованій території, застосування засобів ведення війни, заборонених міжнародним правом, інші порушення законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також віддання наказу про вчинення таких дій (ч. 1 ст. 438 КК України в редакції проекту); ті самі дії, якщо вони були вчинені щодо неповнолітньої особи (ч. 2 ст. 438 КК України в редакції проекту); ті самі дії, якщо вони поєднані з умисним вбивством (ч. 3 ст. 438 КК України в редакції проекту).

Не заперечуючи безумовної актуальності та важливості законодавчого врегулювання питань дотримання прав і свобод дітей в умовах воєнного стану слід визначитись щодо доцільності запропонованих законопроектами змін.

Необхідно звернути увагу на те, що діюча диспозиція ч. 1 ст. 438 КК України є бланкетною, а перелік діянь, що підпадають під ознаки злочину, передбаченого цієї статтею не є вичерпним, адже передбачає, серед іншого, відповідальність за інші порушення законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами, згода на обов'язковість яких надана Верховною Радою України, а також віддання наказу про вчинення таких дій.

Пунктом «д» ч. 1 ст. 7 Римського статуту Міжнародного кримінального суду (далі – Римський статут) [4], який підписаний,

але не ратифікований Україною, «злочин проти людяності» означає, зокрема, депортацію або насильницьке переміщення населення, коли вони вчиняються в рамках широкомасштабного або систематичного нападу, спрямованого проти будь-якого цивільного населення, і такий напад вчиняється усвідомлено.

Для цілей п. 1 цієї статті, відповідно до п. «d» ч. 2 ст. 7 Римського статуту, «депортація або насильницьке переміщення населення» означає насильницьке переміщення відповідних осіб шляхом виселення або інших примусових дій з території, на якій вони законно перебувають, за відсутності підстав, що допускаються міжнародним правом.

В контексті зазначеного у п. «a» ч. 2 ст. 8 Римського статуту закріплено, що «воєнні злочини» означають грубі порушення Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, а саме будь-яке з таких діянь проти осіб або майна, що охороняються згідно з положеннями відповідної Женевської конвенції, як, зокрема, незаконна депортація або переміщення чи незаконне позбавлення волі.

Згідно з пп. «viii» (незаконна депортація або переміщення чи незаконне позбавлення волі) пункту «b» ч. 2 ст. 8 Римського статуту для цілей цього Статуту «воєнні злочини» означають інші серйозні порушення законів і звичаїв, що застосовуються в міжнародних збройних конфліктах у встановлених рамках міжнародного права, зокрема, переміщення, прямо чи опосередковано, окупаційною державою частини її власного цивільного населення на окуповану нею територію чи депортація або переміщення всього або частини населення окупованої території у межах чи за межі цієї території.

Окрім цього, відповідно до пп. «viii» пункту «e» ч. 2 ст. 8 Римського статуту під воєнними злочинами слід також розуміти інші серйозні порушення законів і звичаїв, що застосовуються у збройних конфліктах неміжнародного характеру в установлених рамках міжнародного права, а саме віддання розпоряджень про переміщення цивільного населення з причин, пов'язаних з конфліктом, якщо тільки цього не вимагають міркування безпеки відповідного цивільного населення або настійна необхідність військового характеру.

Також слід зазначити, що Україна є учасницею Женевських конвенцій про захист жертв війни, які визначають правила, закони та звичаї її ведення, поведження із цивільним населенням на окупованих територіях, в тому числі які не досягли повноліття, тощо.

Відповідно до ч. 1 ст. 49 Конвенції про захист цивільного населення під час війни [5] забороняється, незалежно від мотивів, здійснювати примусове індивідуальне чи масове переселення або депортацію осіб, що перебувають під захистом, з окупованої території на територію

окупаційної держави або на територію будь-якої іншої держави, незалежно від того, окупована вона чи ні.

Окрім цього, у п. «а» ч. 4 ст. 85 Додаткового протоколу до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 08 червня 1977 року [6] зазначається, що депортація чи переміщення всього або частини населення окупованої території у межах цієї території чи за її межі на порушення статті 49 Четвертої конвенції розглядаються як серйозні порушення цього Протоколу, якщо такі дії здійснюються навмисне.

Враховуючи вищевикладене, такі дії, як насильницьке переміщення особи за межі території України, підпадають під визначення поняття «порушення законів та звичаїв війни, що передбачені міжнародними договорами», відповідальність за які вже передбачена діючими положеннями ст. 438 КК України.

З приводу відповідальності за вчинення вказаних вище дій стосовно неповнолітньої особи необхідно зазначити, що насильницька передача дітей з однієї національної групи до іншої визнається геноцидом згідно з п. «е» ст. 2 Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього [7].

Водночас, відповідальність за вчинення геноциду вже передбачена ст. 442 КК України, у ч. 1 якої надається визначення поняття «геноцид» тобто діяння, умисно вчинене з метою повного або часткового знищення будь-якої національної, етнічної, расової чи релігійної групи, в тому числі шляхом насильницької передачі дітей з однієї групи в іншу.

Підсумовуючи викладене доцільно констатувати, що запропоновані законопроекти реєстр. №№ 8326, 9204 зміни вже передбачені діючими положеннями ст.ст. 438, 442 КК України, а тому їх прийняття лише переобтяжить кримінальний закон, але аж ніяк не сприятиме його удосконаленню.

Список використаних джерел:

1. Заява Верховної Ради України Про вчинення Російською Федерацією геноциду в Україні: Постанова Верховної Ради України від 14.04.2022 № 2188-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/2188-IX>
2. Про внесення змін до Кримінального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо насильницького вивезення особи в умовах збройної агресії: Проект Закону України від 30.12.2022 реєстр. № 8326. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/41094>
3. Про внесення змін до Кримінального кодексу України щодо насильницького переміщення особи за межі території України:

Проект Закону України від 13.04.2023 реєстр. № 9204. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billinfo/Bills/Card/41765>

4. Римський статут Міжнародного кримінального суду: Міжнародний документ від 17.07.1998. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/995_588#Text

5. Конвенція про захист цивільного населення під час війни: Угода від 12.08.1949. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text

6. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року: Міжнародний документ від 08.06.1997. URL: https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/995_199#Text

7. Конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього: Угода від 09 грудня 1948 року. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_155

СЕКЦІЯ 9. МІЖНАРОДНЕ ПУБЛІЧНЕ ТА МІЖНАРОДНЕ ПРИВАТНЕ ПРАВО

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-318-0-40>

Вінгловська О. І.,

кандидат юридичних наук,

професор кафедри публічного та приватного права

Таврійського національного університету імені В. І. Вернадського

ДЕЯКІ АСПЕКТИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА РЕАЛІЗАЦІЇ ПРАВ ДИТИНИ ПІД ЧАС ЗБРОЙНОГО КОНФЛІКТУ: ДОСВІД УКРАЇНИ ТА РЕСПУБЛІКИ ПОЛЬЩА

Одним з найбільш пріоритетних напрямків міжнародного в широкому сенсі та міждержавного співробітництва є захист прав людини в цілому та захист прав дитини зокрема, як в мирний час та особливо під час збройних конфліктів. Права дитини слід розглядати через призму прав людини, а саме як невід'ємну частину в контексті становлення, розвитку та подальшої перспективи в світі, що стрімко трансформується.

Прийняття Статуту ООН [1, 2] і закріплення в ньому серед інших фундаментальних принципів міжнародного права одного із основоположних, а саме принципу загальної поваги до прав і свобод людини без будь-якої дискримінації, а згодом і прав дитини як повноправної людини в майбутньому, стало переламним моментом в історії міжнародних відносин, міжнародного співтовариства та сучасного правопорядку в цілому. Одним з перших кроків Організації Об'єднаних Націй, заснованої на універсальних міжнародно-правових принципах було створення в 1946 році Спеціалізованої установи – Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ), компетенцією і повноваженнями якої став захист дітей та подальша кодифікація прав дитини. Таким чином, забезпечення всього спектру прав і свобод дитини, піклування, допомога і особлива увага щодо дітей стали основними із пріоритетних обов'язків держав. Усвідомлення цього факту міжнародним співтовариством спонукало до необхідності правової регламентації, інституціоналізації прав дитини, створення та розвитку відповідного адекватного механізму реалізації, згодом інституту міжнародного захисту прав дитини та створення в системі міжнародного права відповідної галузі право прав дитини або

міжнародного ювенального права, за визначенням всесвітньо відомої британської дослідниці, професора міжнародного права Лондонського університету королеви Марії Джералдин ван Буерн, однієї із авторів-розробників Конвенції про права дитини 1989 року. З моменту прийняття у 1989 році Конвенція з прав дитини [7, 8, 20, 21, 23] стала першим основним міжнародно-правовим документом, що закріплює статус дитини, індивідуальні, громадянські, політичні, соціальні, економічні права і основні свободи дитини, визначає право дитини на розвиток всіх можливостей в умовах, вільних від війни, голоду та нужди, від жорстокості, експлуатації й інших форм зловживань. Конвенція також, серед іншого, визначає і обов'язки держав щодо забезпечення та реалізації прав дітей-біженців, а саме право дітей на охорону здоров'я, соціальне забезпечення і рівень життя, необхідний для їхнього розвитку, право дітей на освіту, право на ідентичність, рідну мову і культуру, сповідування своєї релігії. Конвенція про права дитини 1989 року і ціла низка інших міжнародно-правових універсальних спеціальних актів, а також регіональних, таких як Європейська конвенція про здійснення прав дітей 1996 [10], направлених на захист прав дитини як в мирний час, так і під час збройних конфліктів, дітей-біженців та внутрішньо переміщених, закріплюють фундаментальні права і свободи дитини, побудовані на різноманітних культурних традиціях, правових системах [11, 12, 13, 14, 15].

В 2014 році Російська Федерація розпочала агресію проти України анексією Криму та окупацією частини території нашої суверенної, незалежної держави. 24 лютого 2022 року почалась нова фаза війни, повномасштабна агресія Російської Федерації проти України. За визначенням ООН, війна стала найбільш кривавою та жорстокою з часів Другої Світової війни, в порушення і всупереч всім принципам і нормам міжнародного права. Так, Управління Верховного комісара ООН із прав людини та ЮНІСЕФ підтвердило загибель 8 534 і поранення 14 370 цивільних осіб внаслідок повномасштабного вторгнення РФ та бойових дій в Україні [18]. Такими є дані Організації станом від 24 лютого 2022 року до 17 квітня 2023-го. Також від початку агресії РФ проти України на початок червня 2023 року за даними Генеральної Прокуратури України загинуло 485 дитини, поранено 1005, серед майже 91 267 тисяч зареєстрованих злочинів Російської Федерації основними скоєними злочинами є злочини проти людяності, проти законів і звичаїв війни, підготовка та ведення агресивної війни. Масовий характер набула депортація українських дітей з окупованих територій до Російської Федерації [19]. 17 березня 2023 року Палата попереднього провадження Міжнародного кримінального суду (МКС) видала ордери

на арешт двох осіб у контексті ситуації в Україні, а саме президента РФ Володимира Путіна та Уповноваженої з прав дитини РФ Марії Львової-Белової [5]. Зазначається, що вищезгаданих осіб підозрюють у воєнних злочинах у вигляді незаконних депортації та переміщення населення, зокрема дітей, з окупованої території України щонайменше з 24 лютого 2022 року. «Існують розумні підстави вважати, що Путін несе індивідуальну кримінальну відповідальність за вищезазначені злочини», – йдеться у повідомленні МКС. Вищезгадані ордери на арешт були видані на підставі клопотань, поданих прокуратурою 22 лютого 2023 року та згідно зі статтями 8(2)(a)(vii) і 8(2)(b)(viii) Римського статуту [4]. 27 квітня 2023 року Парламентська Асамблея Ради Європи ухвалила резолюцію про депортацію та примусове вивезення українських дітей до Росії і, посиляючись на Конвенцію ООН про запобігання злочину геноциду та покарання за нього 1948 року [6], визнає насильницьку депортацію формою геноциду: *Résolution 2495 (2023)1 «Version provisoire Déportations et transferts forcés d'enfants et d'autres civils ukrainiens vers la Fédération de Russie ou les territoires ukrainiens temporairement occupés: créer les conditions de leur retour en toute sécurité, mettre fin à ces crimes et sanctionner leurs auteurs»* [9].

Безпрецедентну за жорстокістю з часів Другої світової війни агресію Російської Федерації різко засудили більшість держав та міжнародних організацій світу. Так, Генеральна Асамблея ООН в прийнятій резолюції ES-11/1 засудила дії РФ і визнала її державою-агресором, закликала вивести війська з території України. За резолюцію проголосувала 141 держава. Низка держав майже від початку агресії почали надавати Україні, як державі – жертві агресії військову, фінансову, гуманітарну та іншу допомогу.

Серед наслідків широкомасштабної збройної агресії РФ серед зазначених злочинів проти людяності, геноциду, грубих та масових порушень прав людини, скоєних російською федерацією, цілеспрямована руйнація економіки, руйнація критичної інфраструктури, що є основою життєзабезпечення, гуманітарна та масштабна екологічна катастрофа. Згідно задокументованої офіційної інформації ООН, прокурорів Міжнародного кримінального суду, правозахисних міжнародних організацій Amnesty International та Human Rights Watch в результаті цілеспрямованих ракетних ударів зруйновано більше 100 тисяч помешкань, пошкоджено 3,5 тисяч установ соціальної інфраструктури: ясла, дитячі садочки, школи лікарні, вщент знищені більше 300 таких об'єктів, вщент зруйновані міста і селища.

Наслідком широкомасштабної агресії Російської Федерації проти України, що має характер міжнародного збройного конфлікту, стало

серед іншого біженство дітей і пов'язане з цим забезпечення цілої низки фундаментальних, життєво важливих прав дитини, в тому числі соціальних та економічних, культурних. Втручання армії Російської Федерації на територію України, ракетні регулярні обстріли цивільних об'єктів та інші воєнні злочини, що супроводжують агресію, гуманітарна катастрофа викликали потужну міграційну кризу. За даними ООН Україну в перші тижні війни покинуло 6,8 млн біженців, в основному жінки та діти. Національні законодавства щодо захисту прав дітей багатьох держав з початку збройного конфлікту, в першу чергу були адаптовані до максимального захисту дітей, забезпечення та реалізації всіх фундаментальних прав дітей через внесення змін та доповнень в існуючі національні законодавчі акти, країн, що приймають біженців, а також через прийняття нових законів та підзаконних актів, метою яких є як найкраще забезпечення прав та інтересів дитини згідно Конвенції з прав дитини 1989 року та інших міжнародно-правових стандартів. Так, наприклад, Республіка Польща стала дружньою країною для українських біженців від першого дня війни і прийняла найбільшу кількість в декілька мільйонів тих, хто шукав прихисток від війни. Більш того, Сейм Польщі на законодавчому рівні в перші тижні від початку війни закріпив основні права біженців від війни, порівнюючи їх до прав громадян країни, в першу чергу забезпечивши всі фундаментальні права дітей [17]. Таким чином, діти-біженці за час тривалої агресії РФ проти України отримали в Польщі не лише реалізацію та забезпечення всіх фундаментальних прав без будь-якої дискримінації, але й повноцінну інтеграцію в європейське суспільство, що стане в найближчому майбутньому запорукою успішної подальшої євроінтеграції України в Європейський Союз в якості повноправного члена Співтовариства. Такий всеохоплюючий досвід як досвід Республіки Польща, так і багатьох інших країн Європейського Союзу та Шангенської зони має бути досліджений на всіх рівнях від законодавчого, виконавчого до наукового.

Аналіз чисельних фактів порушення прав дитини під час війни РФ в Україні, аналіз успішної реалізації фундаментальних прав дитини під час збройного конфлікту дозволяє зробити наступні висновки: по-перше – внаслідок міжнародного збройного конфлікту, воєнних дій, окупації грубо порушуються фундаментальні права дитини, перш за все, право на життя, право на здоров'я, освіту, сімейне виховання, захист від усіх форм насилля та втягнення у воєнні дії і збройні конфлікти, вибору місця проживання дитини та ціла низка інших прав і основних свобод. Тобто, майже весь перелік прав і свобод дитини, що закріплений, перш за все в основоположному документі з прав дитини,

Конвенції про права дитини 1989 року та в інших міжнародно-правових актах, які містять міжнародні стандарти прав дитини; по-друге – діти, чий права грубо порушено, потребують особливого захисту та піклування як зі сторони держав так і всього міжнародного співтовариства на всіх рівнях. «Ми маємо продовжити захищати багатосторонній порядок, заснований на спільних цілях та міжнародному праві» від імені Європейського Союзу закликає Голова Єврокомісії Жозеф Борель [16]. Глобальні виклики, глобальні проблеми чутливі для всього світового співтовариства забезпечення та реалізація всіх основних прав дітей – майбутніх членів світового співтовариства можуть бути вирішені лише за умови об'єднання зусиль всіх держав, міжнародних організацій кожного з нас.

Список використаних джерел:

1. Статут ООН. URL: <https://treaties.un.org/doc/publication/ctc/uncharter.pdf> ; Charter of the United Nations: Done at the city of San Francisco, June 26, 1945. URL: <http://www.un.org/en/charter-unitednations/index.html>
2. ООН. URL: <https://www.un.org/en/>
3. Резолюції Генасамблеї ООН по Україні 2022 рік. URL: <https://digitallibrary.un.org/search?f1=author&as=1&sf=title&so=a&rm=&m1=p&p1=UN.+General+Assembly+%2811th+emergency+special+sess.+%3A+2022%29&ln=en>
4. Міжнародний кримінальний суд. URL: <https://www.icc-cpi.int/> ; Rome Statute of the International Criminal Court. Rome. 17 July 1998. Entry into force: 1 July 2002 in accordance with article 126.
5. Résolution 2495 (2023)1 «Version provisoire Déportations et transferts forcés d'enfants et d'autres civils ukrainiens vers la Fédération de Russie ou les territoires ukrainiens temporairement occupés: créer les conditions de leur retour en toute sécurité, mettre fin à ces crimes et sanctionner leurs auteurs».
6. Конвенція про запобігання злочину геноциду і покарання за нього. Резолюція 260 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 9 грудня 1948 р. URL: <http://www.preventgenocide.org/ua/konventsia.htm>
7. Офіційний реєстр міжнародних договорів ООН. URL: <https://treaties.un.org>
8. Офіційний сайт Комітету ООН з прав дитини. URL: <https://www.ohchr.org/EN/HRBodies/CRC/Pages/CRCIndex.aspx>
9. Council of Europe Treaty Office: <http://conventions.coe.int/>
10. European Convention on the Exercise of Children's Rights (ETS No. 160). Strasbourg, 25/01/1996, entry into force 01/07/2000. URL: <https://www.coe.int/en/web/conventions/full-list?module=treaty-detail&treatynum=160>

11. Декларація про захист жінок та дітей під час збройних конфліктів Declaration on the Protection of Women and Children in Emergency and Armed Conflict. Adopted by the UN General Assembly Resolution 3318(XXIX) on 14 December 1974. URL: <http://www.undocuments.net/a29r3318.htm>

12. United Nations Standard Minimum Rules for Non-custodial Measures (The Tokyo Rules). Adopted by General Assembly resolution A/RES/45/110 of 14 December 1990. URL: <http://www.un.org/documents/ga/res/45/a45r110.htm>

13. United Nations Standard Minimum Rules for the Administration of Juvenile Justice (The Beijing Rules). Adopted by General Assembly resolution A/RES/40/33 of 29 November 1985. URL: <http://www.un.org/documents/ga/res/40/a40r033.htm>

14. Guidelines on Justice in Matters involving Child Victims and Witnesses of Crime. ECOSOC Resolution 2005/20 of 22 July 2005. URL: <http://www.un.org/en/ecosoc/docs/2005/resolution%202005-20.pdf>

15. United Nations Declaration and International Convention of the Elimination of All Forms of Racial Discrimination // Publish by the United Nations Department of Information / Dpi (858) Rev/ HR – June 1997-97-13062-15 m.

16. Josep Borrell, Fontelles High Representative of the Union for Foreign Affairs and Security Policy. URL: https://www.eeas.europa.eu/eeas/ukraine-statement-high-representative-josep-borrell-latest-russian-atrocities_en

17. Спеціальний закон від 12 березня 2022 року «Про допомогу громадянам України у зв'язку із збройним конфліктом на території цієї держави», «Законодавчий вісник», п. 583., file:///C:/Users/riseadmin.filimonenk-nbc

18. Прес-реліз «Через війну в Україні загинули або отримали поранення близько 1 000 дітей». Заява виконавчої директорки ЮНІСЕФ Кетрін Рассел Серпня 2022. URL: <https://www.unicef.org/ukraine/press-releases/war-ukraine-has-left-nearly-1000-children-killed-or-injured>

19. Офіс Генерального прокурора. Злочини, вчинені під час повно масштабного вторгнення РФ станом на 05.09.2022 р. URL: <https://www.gp.gov.ua>

20. Convention on the Rights of the Child adopted 20 November 1989 BY General Assembly resolution 44/25: URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/convention-rights-child>

21. Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on the sale of children, child prostitution and child pornography adopted 25 May 2000 by resolution A/RES/54/263 at the fifty-fourth session of the General Assembly

of the United Nations: URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/optional-protocol-convention-rights-child-sale-children-child>

22. Optional Protocol to the Convention on the Rights of the Child on a communications procedure adopted 19 December 2011 BY General Assembly resolution A/RES/66/138: URL: <https://www.ohchr.org/en/instruments-mechanisms/instruments/optional-protocol-convention-rights-child-ommunications>

23. Convention for the Protection of Human Rights and Fundamental Freedoms (European Convention on Human Rights) Rome, 4 November 1950: URL: <https://www.echr.coe.int/Pages/home.aspx?p=basictexts&c>

24. Convention (I) for the Amelioration of the Condition of the Wounded and Sick in Armed Forces in the Field. Geneva, 12 August 1949.

25. Щодо дотримання Україною міжнародних стандартів захисту прав дітей у збройних конфліктах. Аналітична записка. Національний інститут стратегічних досліджень, відділ соціальної та демографічної безпеки (О.О. Кочемировська) № 11, Серія «Соціальна політика».

26. До питання міжнародно правового захисту дитини під час збройних конфліктів. О. С. Котуха. Львівський торговельно-економічний університет. *Вісник ЛТЕУ. Юридичні науки*. 2019. № 8.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-318-0-41>

Діп І. Ю.,
*кандидат юридичних наук, доцент,
заслужений юрист України,
Надзвичайний і Повноважний Посол України,
докторант
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»*

КОПЕНГАГЕНСЬКІ КРИТЕРІЇ ЯК СКЛАДНИК ПРОЦЕСУ ВСТУПУ ДО ЄС

З розпадом Радянського Союзу ряд країн Східної Європи висловили своє бажання приєднатися до Європейського Союзу (ЄС). У зв'язку з цим Рада Європейського Союзу у 1993 році у Копенгагені визначила ряд критеріїв, які визначили необхідні умови для вступу цих країн до ЄС, у подальшому вони отримали назву Копенгагенських критеріїв [1].

Критерії приєднання або Копенгагенські критерії – ряд основних умов, які країна-кандидат має виконати, щоб стати країною-членом ЄС. У загальному ці критерії можна поділити на три групи:

1. Політичні критерії – стабільність інститутів, що гарантують забезпечення демократії, верховенства права, права людини, а також права та захист національних меншин. Так, Європейська Комісія при оцінці відповідності бере до уваги цілий ряд факторів. Відповідно до принципу демократичного врядування необхідно, щоб усі без винятку громадяни держави мали право брати участь у прийнятті політичних рішень на кожному окремому рівні управління: від місцевого муніципалітету до найвищого рівня. Також громадяни мають право засновувати політичні партії, право на свободу думки, право на вільний доступ до судів тощо.

Відповідно до даних критеріїв, необхідно, щоб у державі було забезпечено верховенство права на всіх рівнях, а державна політика повинна здійснюватися згідно з прийнятими у державі законами.

Права людини повинні забезпечуватися відповідно до Конвенції про захист прав людини 1950 року, основні положення якої включають право на життя, заборону катувань, заборону на рабство та насильницьку працю, право на свободу та особисту недоторканність, право на справедливе судове розслідування, право на приватне та сімейне життя, право на свободу слова та релігії тощо [2].

Також національні меншини мають право на збереження своєї самобутньої культури, звичаїв та мови за умов, що це не порушує права інших людей, відповідно до Рамкової конвенції про захист національний меншин від 1995 року [3].

2. Економічні критерії – ринкова економіка та конкурентоспроможність. Основна складова економічних критеріїв полягає у функціонуванні ринкової економіки. Крім того, не менш важливим є також конкурентоспроможність національних виробників з виробниками ЄС [4]. З метою подальшого приєднання до євросони враховуються критерії конвергентності, визначені у Маастрихтському договорі 1992 року. У загальному ці критерії можна поділити на чотири групи: стабільність цін, стан державних фінансів, стабільність обмінного курсу, а також рівень відсоткової ставки у довгостроковому періоді [5].

3. Наближення законодавства – адміністративна та інституціональна спроможність щодо ефективного впровадження *acquis communautaire* і змога взяти на себе зобов'язання щодо членства: дотримання цілей політичного, економічного та валютного союзу [6].

Acquis communautaire – це сукупність загальних прав і обов'язків держави, які є обов'язковими для всіх держав-членів ЄС. У Євросоюзі постійно розробляють та удосконалюють законодавство відповідно до

викликів сьогодення. Основні компоненти даного критерію включають у себе: зміст, принципи та політичні цілі Договорів ЄС; законодавство, розроблене відповідно до цих Договорів та прецеденти, прийняті Судом ЄС; директиви та регламенти; документи, прийняті у рамках Спільної зовнішньої політики та політики безпеки; міжнародні договори, прийняті ЄС [7].

1997 року на засіданні Європейської Ради у Люксембурзі зазначили, що основною передумовою для початку переговорного процесу виступає відповідність політичним критеріям. Так, наприклад, переговори про вступ зі Словаччиною були призупинені, коли при владі знаходився уряд Володимира Мечіяра, який нехтував демократичними принципами.

Щодо відповідності економічним критеріям, то, на думку багатьох науковців, оцінка їх відповідності досить розпливчата. Оскільки чітко прописаних показників не існує на рівні Копенгагенських критеріїв [8].

Крім того, держави-кандидати повинні прийняти *acquis communautaire* перш ніж вони вступлять до альянсу і зроблять право ЄС частиною свого національного законодавства.

Отже, Копенгагенські критерії були створені Радою Європейського Союзу у 1993 році у відповідь на бажання країн Східною Європи приєднатися до складу альянсу. Копенгагенські критерії за своєю суттю складаються з трьох основних груп: політична, економічна, а також адміністративна та інституційна спроможність щодо ефективного впровадження *acquis communautaire* у середині держави. При цьому виконання політичної групи критеріїв виступає основним фактором початку переговорного процесу про вступ держави до Євросоюзу.

Список використаних джерел:

1. Oxford Reference. Copenhagen Criteria. URL: <https://www.oxfordreference.com/display/10.1093/oi/authority.20110803095637775;jsessionid=801D195535D6D137673B713C9CC4BC2E> (date of access: 06.06.2023).
2. European Union. European Convention on Human Rights. *Official website*. URL: <https://eur-lex.europa.eu/EN/legal-content/glossary/european-convention-on-human-rights-echr.html> (date of access: 06.06.2023).
3. Council of Europe. *Framework Convention for the Protection of National Minorities*. URL: <https://rm.coe.int/16800c10cf> (date of access: 07.06.2023).

4. European Commission. Economic accession criteria. *Official web-site*. URL: https://economy-finance.ec.europa.eu/international-economic-relations/candidate-and-neighbouring-countries/enlargement/economic-accession-criteria_en (date of access: 07.06.2023).

5. European Commission. Convergence criteria for joining. *Official web-site*. URL: https://economy-finance.ec.europa.eu/euro/enlargement-euro-area/convergence-criteria-joining_en (date of access: 07.06.2023).

6. European Commission. Accession criteria. *Official web-site*. URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/enlargement-policy/glossary/accession-criteria_en (date of access: 07.06.2023).

7. European Commission. European Commission – Enlargement – Acquis. *Official web-site*. URL: https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/enlargement-policy/glossary/acquis_en (date of access: 07.06.2023).

8. United Kingdom Parliament. Chapter 4: Absorption capacity and the borders of Europe. *Official web-site*. URL: <https://publications.parliament.uk/pa/ld200506/ldselect/1deucom/273/27307.htm> (date of access: 07.06.2023).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-318-0-42>

Дутчак А. І.,
магістр права

РОЗВИТОК ПІДХОДІВ ЄСПЛ ЩОДО РОЗУМІННЯ ЕЛЕМЕНТУ ЮРИДИЧНОЇ ВИЗНАЧЕНОСТІ ПРИНЦИПУ ВЕРХОВЕНСТВА ПРАВА (НА ПРИКЛАДІ СКАСУВАННЯ ОСТАТОЧНОГО СУДОВОГО РІШЕННЯ ЯК ПОРУШЕННЯ ПРАВА ВЛАСНОСТІ)

Дана проблематика особливо актуальна для України. Аналіз вітчизняної судової практики переконує, що у судовій системі України є наявними процедури, застосування яких може мати своїм наслідком скасування остаточних судових рішень, що в свою чергу, нерідко має своїм наслідком протиправне порушення права власності суб'єктів правовідносин. В числі цих процедур можна назвати поновлення строку на апеляційне чи касаційне оскарження судових рішень та перегляд їх за

нововиявленими обставинами. Зазначені процедури не тягнуть за собою неминучого порушення елементу юридичної визначеності принципу верховенства права, проте зловживання ними, що нерідко трапляється (до прикладу, неправомірне поновлення строку на апеляційний чи касаційний перегляд судового рішення, задоволення заяви однієї зі сторін про перегляд справи за нововиявленими обставинами, яке по суті частіше всього є прихованою апеляцією чи розгляд справи після поновлення, що виходить за межі нововиявлених обставин і змінює попередні оцінки та висновки щодо тлумачення права власності на користь апелянта та ін.). І хоча представники експертного середовища не перестають закликати суддівське товариство України зважено ставитися щодо задоволення заяв про поновлення строків на апеляційне та касаційне провадження чи заяв про поновлення строків за нововиявленими обставинами [1], судова практика навіть останніх років переконує в протилежному. Однією з причин цього є недостатнє вивчення даної проблеми науковцями та оприлюднення одержаних результатів.

Підходи ЄСПЛ до розуміння елементу юридичної визначеності принципу верховенства права, в тому числі і щодо тлумачення Судом скасування остаточного судового рішення як порушення права власності, пройшли суттєву еволюцію. Як відомо, це право особи закріплено у ст. 1 «Захист власності» Першого протоколу до Європейської конвенції з прав людини і основоположних свобод (далі – ЄКПЛ) і де-факто є еклектичним поєднанням в одній юридичній нормі двох ціннісно суперечливих, у значній мірі навіть протилежних його контекстів.

Зокрема, ч. 1 цієї статті стверджує, що кожна фізична чи юридична особа «має право мирно володіти своїм майном. Ніхто не може бути позбавлений своєї власності інакше, як в інтересах суспільства і на умовах, передбачених законом і загальними принципами міжнародного права» [2], – резюмується у ній. Це втілення у нормі права по суті ліберальної концепції розуміння природи та змісту права власності і його судового захисту. Як зазначають вітчизняні [3] та зарубіжні [4] дослідники стандартів ЄСПЛ щодо захисту права власності, до початку вісімдесятих років XX ст. вона була майже не затребуваною Європейським судом у його прецедентній судовій практиці.

ЄСПЛ з часу його створення до початку вісімдесятих років XX ст. послідовно послуговувався як світоглядним і методологічним критерієм у своїй практичній діяльності другою частиною статті 1 Першого протоколу до ЄКПЛ. Вона стверджує, що положення першої частини цієї ж статті «жодним чином не обмежують право держави вводити в дію

такі закони, які вона вважає за необхідне, щоб здійснювати контроль за користуванням майном відповідно до загальних інтересів або для забезпечення сплати податків чи інших зборів або штрафів» [2]. Таке розуміння юридичної визначеності як явища дійсності та елементу принципу верховенства права було по суті відверто упередженим, етатистським чи навіть соціалістичним, що по суті одне і те ж саме і фактично відкривало шлях до толерування і навіть виправдовування сваволі інститутів публічної влади, передусім держави у цій сфері суспільних відносин.

Яскравим прикладом цього підходу ЄСПЛ щодо розуміння елементу юридичної визначеності принципу верховенства права може бути його рішення 1978 року у справі *Handyside V The United Kingdom*. Вона стосувалася конфіскації і знищення друкованої продукції, яка відзначалася, за оцінкою органів влади, «непристойним вмістом». Прикметно, що Суд визнав порушення державою ст. 10 ЄКПЛ «Право на свободу слова» та водночас зазначив, що оскільки конфіскація і знищення майна були здійснені у межах кримінального процесу (не дивлячись на те, що вимоги до елементу юридичної визначеності у ньому мають бути найсуворішими. – Д.А.), а тому підлягає застосуванню друга частина ст. 1 до Першого протоколу Конвенції. Зокрема, Суд резюмував, що «Держави-Учасниці є єдиними суддями наявності «необхідності» втручання. Відповідно, Суд має обмежити себе перевіркою законності та мети обмеження» [5, Series A no. 24]. У підсумку Суд не побачив практичного нехтування з боку держави елементом юридичної визначеності принципу верховенства права і не розгледів у її вчинках порушення цього елементу.

Проте уже невдовзі після вищезазначеного рішення ЄСПЛ, у 1982 р., відбувається парадигмальна зміна підходів Суду до розуміння і тлумачення ним змісту юридичної визначеності у питаннях захисту власності, а саме тлумачення змісту статті 1 Першого протоколу до ЄКПЛ. Європейський суд з людських прав рішуче стає на захист приватної власності. Уже згадуваний нами вище П. Пацурківський пояснює цей парадокс більш широким поворотом у всій діяльності ЄСПЛ до так званої «прогресуючої практики». Він зазначає, що цей поворот розпочався із середини 70-х років XX ст. і тривав майже десятиліття [3].

Такою поворотною у розумінні і тлумаченні Судом юридичної визначеності щодо захисту приватної власності стала справа *Sporrong and Lonnroth v. Sweden*. Вона стосувалася дозволу муніципалітету міста на експропріацію земельних ділянок та будинків розташованих на них, які належали заявникам. Сам по собі цей дозвіл безпосередньо не обмежував прав заявників на їх майно, проте значно знижував його

ринкову вартість. Щодо вищезазначених земельних ділянок додатково було застосовано муніципалітетом міста «заборону нового будівництва». У відповідь заявники звернулися до муніципалітету з клопотанням надати їм дозвіл на поліпшення їх будинків та одержали згоду на це. В цілому правові режими дозволу і заборони застосовувалися щодо земельної ділянки одного із заявників двадцять чотири і двадцять два роки відповідно, щодо іншої – вісім та двадцять років відповідно [6, Series A no. 52, § 61].

Не маючи можливості детально проаналізувати у тезах доповіді вищезазначену справу через обмежений обсяг тез, зазначимо, що ЄСПЛ вперше у своїй практиці підійшов до її вирішення не формально юридично, а застосував інноваційний для цієї категорії справ підхід – з'ясування дотримання інститутом публічної влади балансу між публічним інтересом усього суспільства та захистом засадничих індивідуальних прав і свобод особи. В своєму рішенні у даній справі ЄСПЛ встановив, що було допущено порушення вищезазначеного балансу інтересів та що цим самим були суттєво ущемлені права і свободи заявників, а тому мало місце порушення ЄКПЛ з боку Швеції [6].

У наступному після цієї справи рішенні, а саме в рішенні ЄСПЛ у справі *James and Other v. The United Kingdom* Суд закріпив свій інноваційний підхід до тлумачення змісту ст. 1 Першого протоколу до ЄКПЛ і розвинув його далі. На цей раз інновація полягала в тому, що абсолютно пріоритетною було визнано під час застосування статті 1 Першого протоколу до ЄКПЛ її частину першу, а другу – похідною від неї [7, Series A no. 18]. Внаслідок цього захист порушеного права приватної власності дістав по суті інноваційний потужний інструмент.

Підходи ЄСПЛ до розуміння та тлумачення ним змісту елементу юридичної визначеності принципу верховенства права пройшли тривалу і глибоку еволюцію: від позитивістського (буквально текстуального) його розуміння і тлумачення Судом від початку його діяльності аж до початку вісімдесятих років XX ст до ціннісно протилежного – антропосоціокультурного його розуміння і тлумачення, починаючи від рішення Суду у справі *Sporrong and Lonnroth v. Sweden*. Це було закономірним наслідком процесів, які відбувалися у цей період в ЄСПЛ зокрема та у Європі в цілому.

Список використаних джерел:

1. Ліщина Іван. Порушення права власності шляхом скасування остаточних судових рішень: та сучасний стан проблеми в українській судовій системі. *Право України*. 2019. № 7. С. 187–197.

2. Європейська конвенція з прав людини і основоположних свобод з поправками, внесеними відповідно до положення Протоколів № 11 та 14 з Протоколами № 1, 4, 6, 7, 12 та 13. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text

3. Пацурківський Петро. Розвиток Європейським судом з прав людини стандартів щодо захисту права власності. *Сучасні виклики та актуальні проблеми судової реформи в Україні: Матеріали VI Міжнар. наук.-практ. конф.* (21 жовтня 2022р., Чернівці) / редкол.: О. В. Щербанюк та ін. Чернівці, 2022. С. 733–738.

4. Marguenaud J.-P. and Mouly J. Le droit de gagner sa vie par le travail devant la Cour européenne des droits de l'homme. Rec. Dalloz. 2006. pp. 477 et seq.

5. *Handyside v. The United Kingdom*, 5493/72, Council of Europe: European Court of Human Rights, 4 November 1976. URL: <https://www.refworld.org/cases,ECHR,3ae6b6fb8.html>

6. *Sporrong and Lönnroth v Sweden*, *Sporrong and Lönnroth v Sweden*, Judgment, Merits, App no 7151/75 (A/52), App no 7152/75 (A/52), IHRL 36 (ECHR 1982), 23rd September 1982, European Court of Human Rights [ECHR]. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/rus#%7B%22itemid%22:%5B%22001-57579%22%5D%7D>

7. *James and Others v. the United Kingdom*, 21 February 1986. (*Application no. 8793/79*) 8793/79, (1986) 8 EHRR 123, [1986] ECHR 2, Series A no 98, [1986] RVR 139, [1986] RVR 139. URL: <https://hudoc.echr.coe.int/tur#%7B%22itemid%22:%5B%22001-57507%22%5D%7D>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-318-0-43>

Новашок Д. О.,

аспірант кафедри міжнародного права

Львівського національного університету імені Івана Франка

ОБОВ'ЯЗОК ЗАПОБІГТИ ЯК АЛЬТЕРНАТИВА СТАНДАРТУ ЕФЕКТИВНОГО КОНТРОЛЮ В МІЖНАРОДНОМУ ПРАВІ

Міжнародна відповідальність держави може виникати як через дії, так і через бездіяльність. Таким чином, порушенням міжнародного зобов'язання є не лише позитивний акт, але в деяких випадках порушення може бути встановлено бездіяльністю. Однак, як вказує Дж. Кроуфорд, «бездіяльність – це більше, ніж просто «невиконання»

певної дії: вона є юридично значущою лише тоді, коли існує юридичний обов'язок вчинити дію, яка не виконується, і її значущість можна оцінити лише шляхом посилання на зміст цього обов'язку» [1, с. 156]. Таким чином, первинні норми міжнародного права є важливими для аналізу того, чи виникає відповідальність за бездіяльність.

У справі про «Застосування Конвенції про попередження злочину геноциду та покарання за нього (Боснія і Герцеговина проти Сербії та Чорногорії)» Міжнародний суд ООН проілюстрував, як взаємодіють вторинні правила атрибуції та первинні правила, що містять обов'язок запобігати: хоча поведінку сепаратистських утворень і воєнізованих груп не можна присвоїти Республіці Сербській через відсутність контролю, Республіка все ж несе відповідальність за неспроможність запобігти актам геноциду відповідно до статті 1 Проекту статей про відповідальність держави. Таким чином, невиконання обов'язку щодо запобігання може призвести до міжнародної відповідальності навіть за відсутності присвоєння поведінки, якщо державні органи чи установи, що здійснюють державні повноваження, не виконали своїх обов'язків. Хоча держави не несуть відповідальності за дії приватних осіб, які не контролюють їх, вони відповідатимуть за власну неспроможність захистити [2].

Як зазначає Дж. Крук, там, де застосування тесту на ефективний контроль призводить до прогалини у відповідальності, обов'язок запобігати став популярним «прихистком» [3]. У випадку з тероризмом, наприклад, прогалини між ефективним контролем та співучастю держави в сучасних проявах тероризму розглядаються частково шляхом зосередження уваги на першочергових зобов'язаннях щодо боротьби з тероризмом і його запобігання. Деякі існуючі галузеві договори визнають участь держави в терористичних актах міжнародним правопорушенням відповідно до статті 4 Проекту статей про відповідальність держав. Недоліки були усунені Резолюцією 1373 Ради Безпеки ООН, яка проголошує, що держави повинні «запобігати та припинити фінансування терористичних актів» і «перешкоджати тим, хто фінансує, планує, сприяє або вчиняє терористичні акти, використовувати їхні території для цих цілей проти інших держав або їхніх громадян» [4]. Дж. Кроуфорд стверджує, що це правильний підхід, зазначаючи, що краще розробити первинні норми, ніж штучно розширювати тест на ефективний контроль згідно з доктриною атрибуції [1, с. 201].

Хоча загального обов'язку запобігати не існує, М. Дутвілер виділяє перелік ряд договорів, резолюцій Ради Безпеки ООН та судових рішень, які формулюють обов'язок запобігати. Наприклад:

– Конвенція про попередження злочину геноциду та покарання за нього, Конвенція проти тортур та інших жорстоких, нелюдських або таких, що принижують гідність, видів поводження чи покарання і Міжнародна конвенція про боротьбу з бомбовим тероризмом є серед сучасних договорів, які містять обов'язок запобігати;

– Міжнародне право прав людини покладає на держави позитивні зобов'язання щодо захисту та запобігання;

– концепція вкоренилася в міжнародному кримінальному праві, в ситуаціях, коли військовий керівник «мав знати», що злочини вчиняються під його фактичним контролем, але не втручався, щоб запобігти їм [5].

Ці обов'язки запобігати виникли через звичай у певних галузях права, через резолюції Ради Безпеки ООН та нові нормативні документи. Враховуючи їх контекстуальну специфіку, обсяг будь-якого такого обов'язку є набагато вужчим, ніж обсяг вторинного стандарту, такого як ефективний контроль відповідно до доктрини атрибуції.

Обов'язок запобігати породжує зобов'язання для всіх держав, на які поширюється юрисдикція первинної норми, і потенційно для міжнародних організацій, стримувати наслідки поведінки приватних сторін, які можуть порушити міжнародне зобов'язання. Зобов'язання щодо запобігання регулюється правилом належної обачності. Другим, але важливим, обов'язком є обов'язок карати [6].

Отже, проаналізувавши можливість застосування обов'язку запобігти як альтернативу стандарту ефективного контролю, коли його застосувати не видається можливим, було виявлено, що порушенням міжнародного зобов'язання є не лише позитивний акт, але в деяких випадках порушення може бути встановлено бездіяльністю, коли на державу накладено обов'язок діяти у певних випадках, саме тому первинні норми міжнародного права є важливими для аналізу того, чи виникає відповідальність за бездіяльність. Також встановлено, що обов'язок запобігати породжує зобов'язання для всіх держав, на які поширюється юрисдикція первинної норми, і воно регулюється правилом належної обачності.

Список використаних джерел:

1. Crawford J. *State Responsibility: The General Part*. Cambridge University Press, 2013. 907 p.
2. Application of the Convention on the Prevention and Punishment of the Crime of Genocide (*Bosnia and Herzegovina v. Serbia and Montenegro*). *ICJ Report*. URL: <https://www.icj->

[cij.org/files/caserelated/
91/091-20070226-JUD-01-00-EN.pdf](https://www.cij.org/files/caserelated/91/091-20070226-JUD-01-00-EN.pdf)

3. Crook J. Symposium: The ILC's State Responsibility Articles – Introduction and Overview. *American Journal of International Law*. 2003. No. 2. P. 145–165.

4. Security Council resolution 1373 on threats to international peace and security caused by terrorist acts, UN Doc S/RES/1373. URL: <https://digitallibrary.un.org/record/449020?ln=es>

5. Duttwiler M. Liability for Omission in International Criminal Law. *International Criminal Law Review*. 2018. No. 57. P. 658–681.

6. Milanović M. State Responsibility for Genocide. *European Journal of International Law*. 2006. No. 8. P. 384–401.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-318-0-44>

Філатов В. В.,

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри публічного та приватного права
Університету митної справи та фінансів*

ДОСВІД СТВОРЕННЯ МІЖНАРОДНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ТРИБУНАЛІВ У МЕЖАХ ПЕРЕХІДНОГО ПРАВОСУДДЯ

Міжнародні кримінальні трибунали утворюються на перехідних етапах розвитку держав та виконують доволі важливі функції щодо кримінального переслідування винних в конфлікті осіб. Іоанніс Армаколас та Елені Воссу відзначають, що міжнародні кримінальні трибунали створюються у постконфліктних державах, коли масштаб та системність порушення прав людини дуже значні. Як правило, ці порушення пов'язані з воєнними злочинами, і вимагають втручання політики в судовий процес. Тобто, міжнародні кримінальні трибунали створюються для того, щоб діяти в наступних сферах: 1) покарання осіб, які безпосередньо вчиняли насильство та віддавали злочинні накази; 2) відшкодування шкоди, завданої жертвам конфлікту; 3) формування колективної пам'яті про конфлікт; 4) формування історичного наративу про причини конфлікту [1, с. 42].

Перше, на що варто звернути увагу, це передумови створення міжнародних кримінальних трибуналів. Вони напряму пов'язані зі збройними конфліктами та воєнними злочинами, які вчиняються

в цей період. Тобто, йдеться про випадки грубого порушення прав людини, коли є численні жертви воєнних злочинів. При чому, міжнародні кримінальні трибунали виконують важливі функції в рамках перехідного правосуддя: через кримінальне переслідування винних осіб, вони забезпечують формування колективної пам'яті та історичних наративів, необхідних для недопущення конфлікту у майбутньому. Очевидно, що це аналог судових процесів, які проводяться в особливих випадках та забезпечують невідворотність покарання.

Вольфганг Шомбург зазначає, що міжнародні кримінальні трибунали не тільки забезпечують відповідність міжнародних стандартів прав людини, але також допомагають розвивати міжнародні стандарти належної процесуальної процедури застосовуючи власні тлумачення міжнародного права. Втім простежується певна залежність ефективності роботи цих інституцій від ступеня залученості інших держав. Однак очевидно, що міжнародні кримінальні трибунали дозволяють перетворити безкарність на виняток там, де вона раніше була правилом. Це досягається за рахунок встановлення мінімальних стандартів захисту прав людини [2, с. 28]. В контексті завдань перехідного правосуддя варто зазначити наступне: 1) практика міжнародних кримінальних трибуналів дозволяє не тільки забезпечувати кримінальне переслідування, а й сприяє інституційним реформам, зокрема у сфері судочинства; 2) ці інституції наділені правозастосовними функціями та можуть виносити вирoki винним особам, що дозволяє уникнути безкарності; 3) певним недоліком роботи міжнародних кримінальних трибуналів є залежність від рівня співпраці з іншими країнами, які залучені до процесів миробудування.

Жан-Марк Сорель досліджуючи питання організації міжнародних кримінальних трибуналів наголошує, що їхнім основним завданням є недопущення того, щоб справедливість, яка може бути дуже суб'єктивною категорією для сторін конфлікту, не взяла верх над правдою, яка ґрунтується на чітких об'єктивних фактах. Тому, міжнародна система правосуддя є відображенням початкової невдачі, тобто вона концентрується не стільки на злочинах, скільки на передумовах виникнення конфлікту. Отже, можна говорити про поєднання в міжнародних кримінальних трибуналах дипломатичної та ідеологічної складової, які об'єднані заради неповторення воєнних злочинів у майбутньому [3, с. 41].

Таким чином міжнародні кримінальні трибунали схожі за своїм мандатом до Міжнародний кримінальний суд (МКС), але вони не функціонують на постійній основі, а створюються в залежності від контексту збройного конфлікту. Тим не менш, вони вирішують дуже

важливі завдання перехідного періоду, дозволяючи забезпечувати покарання винних осіб та формувати необхідні наративи в національній системі судочинства. Практично кожен із напрямків перехідного правосуддя втілений в цих інституціях, однак через призму процесуальної діяльності.

Список використаних джерел:

1. Ioannis Armakolas, Eleni Vossou Transitional justice in practice: The International Criminal Tribunal for the Former Yugoslavia and Beyond. *UNISCI Discussion Papers*. 2008. Vol. 18. P. 21–58.
2. Wolfgang Schomburg The Role of International Criminal Tribunals in Promoting Respect for Fair Trial Rights *Northwestern Journal of International Human Rights*. 2009. Vol. 8. Issue 1. P. 3–29.
3. Jean-Marc Sorel International Criminal Tribunals The Light and the Dark Sides of a Recent Grand Ambition. *In Revue Tiers Monde*. 2011. Vol. 205. Issue 1. P. 29–46.

СЕКЦІЯ 10. АКТУАЛЬНІ ПИТАННЯ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-318-0-45>

Бондарчук О. П.

*кандидат економічних наук, докторант кафедри публічного
та приватного права*

Університет митної справи та фінансів

ПРАВО ОСОБИ НА ГІДНИЙ РІВЕНЬ ЖИТТЯ: ЧИ МАЄ ЗАБЕЗПЕЧУВАТИСЯ СУЧАСНОЮ ДЕРЖАВОЮ?

Система соціальних прав має розумітися як узагальнення прав та інтересів особи, які нею реалізуються задля забезпечення її суспільного буття та фізичного існування. Як зазначає А.В. Олійник соціально-економічні права функціонально спрямовуються на створення можливостей для людини на забезпечення її існування [1].

Нормативно до системи соціальних прав відповідно до Конституції України відносяться такі права, як: право на працю (ст. 43 Конституції України); право на відпочинок (ст. 45 Конституції України); право на страйк (ст. 43 Конституції України); право на охорону здоров'я (ст. 49 Конституції України); право на соціальний захист (ст. 46 Конституції України); право на житло (ст. 47 Конституції України); право на достатній життєвий рівень (ст. 48 Конституції України); право на безпечне довкілля (ст. 50 Конституції України).

Отже, досягнення принципів побудови соціального діалогу, визначених у ст. 3 Закону України від 23 грудня 2010 року № 2862-VI, вимагає перегляду предмету адміністративно-правових відносин, і вимагає його розуміння як певної сукупності суспільних відносин між державою та особою, де базисом є запровадження ідеї розуміння людини як найвищої соціальної цінності, що і має бути вектором для визначення векторів розвитку спільноти.

Впровадження концептів людиноцентризму та соціального діалогу вимагає зміни ціннісного розуміння права як регулятора взаємовідносин особи та держави на засадах не владного примусу, а саме на засадах паритетних стосунків, що може досягатися в тому числі шляхом запровадження зручних прозорих процедур здійснення державними та

муніципальними органами у сфері здійснення дозвольно-ліцензійних, контрольно-наглядових, адміністративно-деліктних проваджень.

Реалізація концепції соціального діалогу в межах адміністративно-правових відносин здатна максимально повною мірою виконати головне завдання, що покладається на сучасну державу, яке полягає всебічному пануванні людини, її інтересів та потреб встановленні змісту компетенції органів публічної влади.

Специфіка захисту соціальних прав особи та створення системи гарантій їх реалізації тривалий час пов'язувалась із оцінкою економічного стану держави. Але наявна практика правозастосування засвідчила, що аргументація з боку держави наявності дефіциту бюджету як причини не виконання взятих нею зобов'язань перед особою щодо її соціального забезпечення є неприпустимою. Однак при цьому варто відзначити, що українська держава на конституційному рівні взяла на себе зобов'язання із достатнього рівня життя, що розуміється як гарантування рівня мінімальної заробітної плати на рівні із прожитковим мінімумом для відповідних осіб. Але західноєвропейська правова традиція виходить із запровадження підходів, що соціальні права особи мають розумітися як права особи на «гідний рівень життя», що є ширше за нормативне їх відображення у співвідношенням із категорією «достатній рівень життя».

Отже, соціальні права відносяться до прав, які забезпечують фізичне буття особи, її ідентифікацію в суспільстві, і не можуть бути обмежені підходами їх відповідності критерію достатності. Реалізація та захист соціальних прав має забезпечувати особі в сучасному світі саме гідний рівень життя, що відповідає вимогам соціальної справедливості та розумності.

Таким чином, під соціальними правами необхідно розуміти права, які допомагають людині здолати тяжкі життєві обставини (наприклад, втрата працездатності порушує механізм для нарахування відповідних виплат соціального забезпечення).

Список використаних джерел:

1. Олійник А.В. Сутність відносин, пов'язаних із реалізацією соціально-економічних прав людини. *Прикарпатський юридичний вісник*. 2019. № 1. Т. 2. С. 45-55.

Гладій О. В.

*кандидат юридичних наук, докторант кафедри публічного
та приватного права*

Університет митної справи та фінансів

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРОЦЕСУАЛЬНІ ПРАВОВІДНОСИНИ: ТРАНСФОРМАЦІЯ РОЗУМІННЯ СУТНОСТІ

Підписання Угоди про Асоціацію з Європейським Союзом актуалізувало питання розуміння ідеї розбудови держави на засадах адміністративної сервісності [1]. Ідея адміністративної сервісності прямо кореспондується із концепцією публічного управління, і відповідно публічно-управлінських відносин. С.Т. Гончарук визначає, що імперативним елементом публічно-управлінських правовідносин є суб'єкт владних повноважень [2, с. 191-198].

Спробу визначити відмінності між публічним та державним управлінням зроблено у наукових публікаціях Ю. О. Легези. Вченою зазначається, що поняття «державне управління» пов'язується із імперативним впливом механізму державних органів на інших соціальних осіб; натомість публічне управління характеризується розбудовою взаємовідносин у сфері реалізації компетенції державних органів та органів місцевого самоврядування на засадах координації, рівності та прозорості, що, зокрема, може досягатися за рахунок реалізації ідеї цифровізації суспільних правовідносин [3, с. 61-62]. Ідея публічного адміністрування та встановлення його нормативно-правових засад підтримана і у дослідженнях Р. С. Мельника, але при цьому вченим виділяється як його ознака політичний характер публічно-управлінських правовідносин, що хоча і не повинно впливати на здійснення посадовими особами їх компетенції, але і водночас обумовлює функціонування політичної публічної служби [4, с. 10].

Результативність нормативно-правового регулювання адміністративних та адміністративно-процесуальних правовідносин має кількісні та якісні показники, що мають бути основою системи критеріїв ефективності діяльності системи органів державної влади та місцевого самоврядування.

До ознак адміністративно-процесуальних відносин відноситься спеціальна система законодавства, що регулює публічно-управлінські правовідносини. Отже, однією із ознак адміністративно-процесуальних відносин є спеціальна система нормативно-правового регулювання, зокрема, такими є кодифіковані акти – Кодекс адміністративного

судочинства України, Кодекс України про адміністративні правопорушення, Закон України «Про адміністративну процедуру», Закон України «Про адміністративні послуги».

Другою ознакою адміністративно-процесуальних правовідносин є їх характер. Характер відносин виявляється у домінуючому значенні публічного інтересу як змісту між державою та суспільством, між державою та соціальними учасниками. Отже, публічний інтерес має визначатися як функціональна мета взаємодії держави та суспільства.

Наступною ознакою адміністративно-процесуальних відносин є специфіка їх суб'єктного складу. Як правило, однією із сторін публічно-управлінських правовідносин є суб'єкт владних повноважень, в тому числі суб'єкт делегованих повноважень.

При цьому варто підкреслити, що до реформи адміністративно-процесуального законодавства у 2017 році саме ознака суб'єктного складу визначається як єдина із можливих ознак. Запровадження змін до Кодексу адміністративного судочинства та реформа системи врегулювання управлінських спорів виявила доцільність не лише виокремлення суб'єктивних характеристик справи, але і встановлення її предмету, в основу розуміння якого покладається саме публічний інтерес.

Унікальність публічно-управлінських відносин вимагає використання спеціальних процедур врегулювання адміністративно-процесуальних справ, що зокрема, передбачає специфіку реалізації суддівського процесуального розсуду та інші особливості процедури.

Система адміністративно-процесуальних правовідносин робить можливим її побудувати за сферами виникнення спорів чи справ. Так, відповідно до змісту Єдиного реєстру судових рішень виділяються: спори у сфері адміністрування податків та зборів; спори з приводу забезпечення функціонування органів прокуратури, суду, нотаріату; спори у сфері охорони навколишнього природного середовища; спори у сфері реалізації державної економічної та фінансової політики; спори у сфері регулювання містобудівної діяльності та землекористування; спори у сфері освіти, науки та культури; виборчі спори; спори забезпечення громадського порядку та безпеки; спори у сфері запобігання корупції; спори з питань захисту політичних та громадських прав; спори з питань примусового виконання судових рішень; спори у сфері публічної служби; спори щодо статусу народного депутату, депутатів місцевих рад.

Список використаних джерел:

1. ASSOCIATION AGREEMENT between the European Union and its Member States, of the one part, and Ukraine, of the other part / Official Journal

of the European Union . [Електронний ресурс]. Режим доступу: http://publications.europa.eu/resource/cellar/4589a50c-e6e3-11e3-8cd4-01aa75ed71a1.0006.03/DOC_1

2. Гончарук Н. Т. Модернізація державної служби України на сучасному етапі розвитку / Н. Т. Гончарук, Л. В. Прудіус; за ред. О. В. Покатаєвої. *Право та державне управління: збірник наукових праць*: [у 2-х т.]. Запоріжжя : КПУ, 2017. Т. 2. № 4. С. 191-198

3. Легеза Ю.О. Сутність та структура адміністративно-правового механізму публічного управління у сфері використання природних ресурсів. *Visegrad journal on human rights*. 2016. № 6. Р. 1. С. 104–114.

4. Мельник Р. С. Категорія «публічне управління» у новій інтерпретації. *Адміністративне право і процес*. 2013. № 1(3). С. 8–14.

5. Ніканорова О. В. Адміністративні правові відносини : поняття та ознаки. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія. Юридичні науки*. 2014. Випуск 6-1. Т.2. С. 206-210

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-318-0-47>

Жадан Є. В.

*кандидат наук з державного управління,
докторант кафедри публічного права та приватного права
Університет митної справи та фінансів*

НОРМАТИВНЕ ЗАКРІПЛЕННЯ ЦІЛЕЙ СТАЛОГО РОЗВИТКУ: СТАНДАРТИ ЄС

До стратегічних проблем забезпечення національної екологічної безпеки належить відсутність традицій наступності у реалізації державної та регіональної політики загалом, особливо у сфері національної екологічної безпеки. Крім того, ще одним питанням, яке потребує розгляду, є декларативний характер встановлення сутності та структури механізму національної екологічної безпеки та його функціонального змісту, який має бути спрямований на виконання вимог Європейського «Зеленого курсу».

Європейський «Зелений курс» є для України обов'язковою частиною стратегії розвитку, яка ґрунтується на визнанні її кандидатом на членство в Європейському Союзі. Шлях розвитку інтеграції України до ЄС має бути пов'язаний із прийняттям Угоди про асоціацію між

Європейським Союзом та її державами-членами, з одного боку, та Україною, з іншого боку. Наступним кроком стало визнання України кандидатом у ЄС у 2022 році (23 червня 2022 року Європейська рада надала Україні статусу кандидата на вступ до Євросоюзу).

На українському нормативному рівні спроби впровадження категорії «національна екологічна безпека» у національний правовий простір робилися у 1995-1998 роках, коли було розроблено концептуальні підходи до встановлення структури та змісту механізму забезпечення вимог національної безпеки загалом та його структурної структури. елементи були відбиті. Однак, незважаючи на актуалізацію проблеми забезпечення вимог екологічної безпеки, починаючи з 1970-х років XX століття, стан правового регулювання забезпечення національної екологічної безпеки в Україні залишається досить неефективним і не відповідає вимогам сучасного європейського суспільства та Європейського «Зеленого курсу», до змісту якого входить створення такої моделі функціонування економіки, яка вимагає до 2050 року мінімізувати або повністю подолати проблему парникових газів, запровадити розвиток виробництва на основі принципів ресурсоефективності та конкурентоспроможності за умови відсутності ресурсної залежності та можливості «маніпулювання» енергоресурсами.

25 вересня 2015 року Резолюція 70/1 змінила наш світ: Генеральна Асамблея Організації Об'єднаних Націй ухвалила Порядок денний у сфері сталого розвитку на період до 2030 року. Цей історичний документ включає 17 цілей сталого розвитку, спрямованих на мобілізацію глобальних зусиль щодо викорінювання бідності, зміцнення миру, захисту прав та гідності всіх людей та захисту планети. Резолюція починається з декларації, в якій йдеться: «Ми сповнені рішучості в період до 2030 року повсюдно покінчити з злиднями та голодом; побудувати мирне, справедливе та інклюзивне суспільство; захищати права людини та просувати гендерну рівність; та забезпечити довготривалий захист планети та її природних ресурсів. Ми також сповнені рішучості створити умови для сталого, інклюзивного економічного зростання, загального процвітання та гідної роботи для всіх, враховуючи різні рівні національного розвитку та потенціалу».

Після того, як 11 грудня 2019 року Європейський зелений курс був офіційно представлений президентом ЄС Урсулою фон дер Ляєн в Європейському парламенті, ключовими напрямками EGD були визначені як чиста енергетика, боротьба зі зміною клімату, будівництво та реконструкція, стійка промисловість, стійка мобільність, зниження довкілля, біорізноманіття та стійка сільськогосподарська політика (Стратегія «Від ферми до виделки»).

Кліматична нейтральність до 2050 року є головною метою Європейського «Зеленого курсу». Для досягнення цієї мети ЄС одним із завдань є декарбонізація своєї енергетичної системи з метою досягнення «чистих нульових викидів парникових газів до 2050 року». Багато інших поточних та чинних правил також будуть переглянуті. 2023 року держави-члени оновлять свої кліматичні та енергетичні плани, щоб вони відповідали кліматичним цілям ЄС на 2030 рік. Ключові принципи включають пріоритет енергоефективності, розвиток енергетичного сектора, що базується головним чином на відновлюваних ресурсах, забезпечення доступного енергопостачання ЄС та наявність повністю інтегрованого, взаємопов'язаного ринку цифрової енергетики ЄС.

Концепція Сталого розвитку вимагає здійснення подальшої інформатизації суспільства. Цифровізація діяльності держави та її адміністративно-правового механізму є ознакою запровадження концепції публічного управління, де має забезпечуватися реальна влада народу шляхом застосування різноманітних форм демократії в усіх сферах суспільного життя, в тому числі в сфері охорони навколишнього природного середовища.

Таким чином, сутність адміністративно-правового механізму забезпечення цілей сталого розвитку у сфері охорони довкілля на регіональному рівні в Україні полягає у його здатності гарантувати на засадах оперативності, всебічності та прозорості ухвалення управлінських актів з питань використання природних ресурсів, що вимагає активізації процесів цифровізації владних відносин, адаптації національного законодавства України до «зеленого курсу» Європи.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-318-0-48>

Аверіна Є. А.

аспірантка

*Київського національного економічного університету
імені Вадима Гетьмана*

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ ЗМІСТ ФОРМ І МЕТОДІВ ДЕРЖАВНОГО РЕГУЛЮВАННЯ НОТАРІАЛЬНОЮ ДІЯЛЬНІСТЮ В УКРАЇНІ

Слід зазначити, що законодавство є інструментом не лише правового регулювання нотаріальної діяльності, але і її державного регулювання.

Так, згідно із ст. 2¹ Закону України «Про нотаріат» державне регулювання нотаріальної діяльності полягає у:

- встановленні умов допуску громадян до здійснення нотаріальної діяльності, порядку зупинення і припинення приватної нотаріальної діяльності, анулювання свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю;

- здійсненні контролю за організацією нотаріату, проведенням перевірок організації нотаріальної діяльності нотаріусів, дотримання ними порядку вчинення нотаріальних дій та виконання правил нотаріального діловодства;

- визначенні органів та осіб, які вчиняють нотаріальні дії, здійснюють контроль за організацією нотаріату, проводять перевірки організації нотаріальної діяльності нотаріусів, дотримання ними порядку вчинення нотаріальних дій та виконання правил нотаріального діловодства;

- визначенні ставок державного мита, яке справляється державними нотаріусами;

- встановленні переліку додаткових послуг правового і технічного характеру, які не пов'язані із вчинюваними нотаріальними діями, та встановленні розмірів плати за їх надання державними нотаріусами;

- встановленні правил професійної етики нотаріусів [1].

Функція державного регулювання нотаріальною діяльністю покладена на Міністерство юстиції України та його територіальні органи, а також на Міністерство закордонних справ України (в частині регулювання нотаріальною діяльністю за участю іноземного елемента).

Форми і методи державного регулювання нотаріальною діяльністю можна поділити на дві групи: форми і методи, що властиві для державного регулювання в цілому та форми і методи державного регулювання, що стосуються лише державного регулювання нотаріальною діяльністю.

Теоретичний аналіз понять «форма регулювання», «форма державного регулювання» дозволяє визначити форму державного регулювання нотаріальною діяльністю як юридично впорядковану діяльність суб'єктів державного регулювання по здійсненню певних дій, необхідних для успішної реалізації закріплених за ними функцій державного регулювання нотаріальною діяльністю. Форми державного регулювання нотаріальною діяльністю закріплені безпосередньо в компетенції відповідних органів державного регулювання чи витікають із неї [2].

Найбільш типовою класифікацією форм державного управління та регулювання, що зустрічається в юридичній літературі, є їх поділ на правові та неправові [3-6].

Правові форми державного регулювання нотаріальною діяльністю пов'язані із встановленням та застосуванням норм права, а їх використання викликає певні юридичні наслідки. Правові форми державного регулювання органічно пов'язані із правовими формами діяльності взагалі: правовстановлюючою, правовиконавчою та правоохоронною.

В юридичній літературі до правових форм державного регулювання відносять: 1) видання правових актів управління (нормативного та індивідуального, ненормативного характеру); 2) укладення адміністративних договорів; 3) застосування правових актів управління, здійснення юридично значущих дій [3-6].

Органи державного регулювання нотаріальною діяльністю, здійснюючи нормотворчу діяльність та видаючи нормативно-правові акти, встановлюють норми права, що регулюють суспільні відносини, які виникають у процесі нотаріальної діяльності. Нормативно-правові акти органів виконавчої влади, що видаються на підставі та на виконання законів, регулюють найбільш типові правила поведінки учасників нотаріальних відносин.

До неправових форм державного регулювання відносять діяльність по реалізації організаційних та матеріально-технічних дій, спрямованих на впорядкування управлінських відносин. У процесі реалізації функцій регулювання не завжди виникає необхідність у виданні нормативних та індивідуальних актів регулювання. Ряд питань вирішується в організаційному порядку шляхом інструктування, проведення зборів, нарад, семінарів, контролю, розповсюдження або збору інформації, розробки та підготовки різноманітних заходів, узагальнення різного роду матеріалів, складання інформаційних довідок, тиражування документів, організації реєстрації вхідної та вихідної кореспонденції і т. д. [3-6].

Крім правових та неправових, серед форм державного регулювання виділяються структурні форми та процедурні форми, оскільки регулюванням є цілеспрямована діяльність певних структур – суб'єктів регулювання, що створюють регулюючу систему. Кожний суб'єкт регулювання повинен бути відповідно організаційно та структурно оформленим. Державне регулювання нотаріальною діяльністю, як і будь-яка інша діяльність, здійснюється у вигляді послідовних і таких, що здійснюються в певному порядку дій, тобто регулювання здійснюється за певною процедурою, яка теж може розглядатися як форма по відношенню до змісту цієї діяльності [3-6].

Особливістю нотаріальної діяльності як об'єкта державного регулювання є те, що вона потребує поєднання та комплексного застосування різних форм регулювання.

При використанні форм державного регулювання застосовуються відповідні методи державного регулювання. Узагальнюючи різні наукові підходи, метод державного регулювання нотаріальною діяльністю можна визначити як юридично виражений спосіб практичного здійснення суб'єктами державного регулювання владно-організуючого впливу на керовані об'єкти у сфері нотаріальної діяльності, що відповідає характеру й обсягу наданих цим суб'єктам функцій та повноважень (компетенції), а також особливостям керованих об'єктів у сфері нотаріальної діяльності [2].

В юридичній літературі за основу класифікації методів державного регулювання беруться різні ознаки. Загальною є така класифікація методів державного регулювання: організаційні (що виражаються у здійсненні певних управлінських дій по відношенню до об'єктів регулювання, не пов'язаних із вирішенням того чи іншого питання); адміністративні (що виражаються у прийнятті рішень, обов'язкових для об'єктів регулювання); економічні (що виражаються у впливі суб'єктів регулювання на економічний стан об'єктів регулювання) [2-6].

Всі зазначені методи державного регулювання тісно пов'язані між собою у практичній діяльності. Це обумовлено тим, що зазначені методи є елементами впливу відповідних державних органів (як суб'єктів регулювання) на об'єкти регулювання у сфері нотаріальної діяльності.

За допомогою адміністративних методів здійснюється централізоване регулювання нотаріальною діяльністю, що відображається у компетенції Міністерства юстиції України та Міністерства закордонних справ України.

До економічних методів державного регулювання нотаріальною діяльністю слід віднести такі методи, як планування, економічний аналіз, госпрозрахунок, фінансово-кредитні методи та ряд інших.

Список використаних джерел:

1. Про нотаріат : Закон України від 02 вересня 1993 р. № 3425-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text>
2. Омельченко А. В. Адміністративно-правові засади зовнішньоекономічної діяльності в Україні : монографія. К.: КНЕУ, 2011. 309 с.
3. Адміністративне право України. Академічний курс : підручник : у 2 т. / [редкол.: В.Б. Авер'янов (голова) та ін.]. К.: Юрид. думка, Т. 1. Загальна частина. 2007. 592 с.
4. Адміністративне право України : підруч. / [Битяк Ю.П., Гарашук В.М., Дьяченко О.В. та ін.] ; за ред. Ю.П. Битяка. К.: Юрінком Інтер, 2006. 544 с.

5. Теоретичні засади вирішення проблем державного управління в Україні / [заг. ред. Ю.С. Шемшученка, В.Б. Авер'янова]. К.: ІДП НАН України, 1995. 23 с.

6. Цветков В.В. Теоретичні і методологічні передумови аналізу проблем управління / В.В. Цветков // Правова держава : зб. наук. праць. К.: Ін-т держави і права ім. В. М. Корецького НАН України, 1994. Вип. 5. С. 20 – 27.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-318-0-49>

Матковський А. А.

*аспірант кафедри міжнародного та європейського права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ОСОБЛИВОСТІ ВИКОНАННЯ РІШЕНЬ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ

Процедура виконання рішень Міжнародного кримінального суду в нашій країні має низку особливостей, оскільки Україна підписала Римський статут МКС, однак досі його не ратифікувала, хоча зобов'язалася ратифікувати та імплементувати Римський Статут Міжнародного кримінального суду та пов'язаних з ним документів з метою зміцнення миру та міжнародного правосуддя [1]. Верховна Рада України, реалізувала право, надане п. 3 ст. 12 Статуту Міжнародного Кримінального Суду [2] та подала Секретареві Суду заяви, якими визнала здійснення Судом юрисдикції стосовно двох випадків скоєння міжнародних злочинів на території України [3–4]. Тим самим наша держава прийняла обов'язок співробітничати із Судом без будь-яких затримок або винятків. Це стосується, зокрема, виконання рішень МКС. Зазначимо також, що заяви не призводять до визнання юрисдикції МКС щодо всіх міжнародних злочинів, що були скоєні на території України, адже юрисдикція МКС є компліментарною, що закріплено у Преамбулі і ст. 1, 17–20 Римського статуту МКС та підтверджується у Правилах відбору справ і пріоритетів 2016 стосовно двох випадків скоєння міжнародних злочинів на території України [5] і Правилах попереднього розслідування 2013 р. стосовно двох випадків скоєння міжнародних злочинів на території України [6]. Притягнення до відповідальності підозрюваних осіб залишається у віданні української правоохоронної системи відповідно до ч.1 ст. 17 Римського статуту яка забороняє прийняття до провадження справи, якщо «у цій справі здійснюється розслідування або кримінальне переслідування державою, яка

має юрисдикцію щодо неї, за винятком випадків, коли ця держава не бажає або не здатна належним чином здійснювати розслідування або кримінальне переслідування». Це підтвердила і прокурорка МКС Фату Бенсуда у своєму звіті [7]. 1.12. 2020 р. було завершено попереднє вивчення ситуації в Україні підтверджено перехід на стадію розслідування. На думку прокурорки МКС, «існували розумні підстави вважати, що в контексті ситуації в Україні був скоєний широкий обсяг діянь, які становлять воєнні злочини та злочини проти людяності, що потрапляють під юрисдикцію Суду» [8]. При цьому низка справ відповідає критеріям прийнятності МКС, оскільки українські компетентні органи не спроможні здійснювати кримінальне переслідування підозрюваних на окупованих територіях та на території рф.

02.03. 2022 р. розслідування ситуації в Україні вийшло на новий рівень. Почалося розслідування міжнародних злочинів, скоєних на території України з моменту вторгнення на територію України збройних формувань рф. Таке рішення прокурора МКС Каріма Хана було прийняте завдяки підтримці звернень України до МКС з боку 43 держав [9].

17. 03. 2023 р. Палата досудового провадження II видала ордери на арешт президента рф В.В. Путіна та уповноваженої з прав дитини при президенті рф М.О. Львової-Белової, підозрюваних у незаконній депортації дітей в російську федерацію, що підпадає під визначення злочинів за статтями 8(2)(a)(vii) та 8(2)(b)(viii) Римського статуту[10].

Виникає питання щодо виконання виданого ордеру на арешт, адже з МКС рф не співпрацює. Також відкритим залишається питання щодо того чи мають ордери на арешт МКС юридично значущі наслідки. Вбачається, що наслідки є переважно моральними, оскільки видача ордеру свідчить про засудження підозрюваних світовим співтовариством. Крім того посилюється їх міжнародна ізоляція, оскільки 124 держави-учасниці Римського статуту зобов'язані передати підозрюваних МКС, якщо вони з'являться на їх території.

Щодо України, то хоча вона і не є членом статуту, але визнала юрисдикцію МКС в певних випадках та зобов'язалася співробітничати з МКС. 3.05. 2022р. було прийнято Закон «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо співробітництва з Міжнародним кримінальним судом» [11], а Кримінально-процесуальний кодекс був доповнений розділом IX². Зміни в цілому відповідають Римському статуту, однак розділ починається словами про те, що він був введений у законодавство "виключно... з метою поширення юрисдикції (МКС) на осіб", які "були підпорядковані та/або діяли з метою здійснення збройної агресії проти України та/або на підставі рішень... рф або іншої країни, що здійснювала агресію або сприяла її здійсненню проти України". Ми не можемо підтримати це положення, оскільки держава не може обирати за власним

розсудом коло осіб, щодо яких виконувати свої зобов'язання щодо співпраці з МКС. Ст. 636 КПК визначається порядок виконання вироків МКС в Україні, а також порядок виконання рішень МКС про штраф та/або конфіскацію майна. Вбачається, що між Україною та ЄС має бути укладена угода, аналогічна тій, яка була укладена між Україною та ООН про виконання вироків, винесених Міжнародним кримінальним трибуналом для колишньої Югославії. Підписання такої угоди сприятиме більш тісному співробітництву між Україною та МКС та пришвидшить ратифікацію Римського статуту МКС.

Список використаних джерел:

1. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_

2. Римський статут Міжнародного кримінального суду URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/>

3. Заява Верховної Ради України до Міжнародного кримінального суду про визнання Україною юрисдикції міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності вищими посадовими особами держави, які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян під час мирних акцій протестів у період з 21 листопада 2013 року по 22 лютого 2014 року від 25.02.2014 № № 790-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/790-18#Text>

4. Про визнання Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності та воєнних злочинів вищими посадовими особами Російської Федерації та керівниками терористичних організацій "ДНР" та "ЛНР", які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян. Заява Верховної Ради України від 04.02.2023 № 145-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/145-19#Text>

5. Policy Paper on Case Selection and Prioritisation, 2016 URL: <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/itemsDocuments/>

6. Policy Paper on Preliminary Examinations, <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files>

7. Office of the Prosecutor. Report on Preliminary Examination Activities (2015) 12 November 2015. URL: <https://www.icc-cpi.int/sites/default/files/iccdocs/otp/OTP-PE-rep-2015-Eng.pdf>

8. Statement of the Prosecutor, Fatou Bensouda, on the conclusion of the preliminary examination in the situation in Ukraine, December 11, 2020.

URL: <https://www.icc-cpi.int/news/statement-prosecutor-fatou-bensouda-conclusion>

9. Situation in Ukraine. ICC-01/22. URL:<https://www.icc-cpi.int/situations/ukraine>

10. Situation in Ukraine: ICC judges issue arrest warrants against Vladimir Vladimirovich Putin and Maria Alekseyevna Lvova-Belova, March 17, 2023. URL:<https://www.icc-cpi.int/news/situation-ukraine>

11. Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України та інших законодавчих актів України щодо співробітництва з Міжнародним кримінальним судом. Закон України від 03.05.2022 № 2236-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2236-20#Text>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-318-0-50>

Слаблюк Н. С.

*аспірант кафедри адміністративного права та процесу
Одеського державного університету внутрішніх справ,
адвокат*

ПРОВЕДЕННЯ ПЕРЕВІРОК ПОДАТКОВИМИ ОРГАНАМИ В УМОВАХ ДІЇ ВОЄННОГО СТАНУ

Глобальною проблемою людства є розгортання збройних конфліктів. Внаслідок початку повномасштабної збройної агресії Російської федерації проти територіальної цілісності України було запроваджено воєнний стан, який відповідно до чинного законодавства визнається особливим правовим режимом, що впроваджується у разі небезпеки державній незалежності України та передбачає тимчасове обмеження прав і свобод людини та громадянина й законних інтересів юридичних осіб [1].

Збройні конфлікти негативно впливають на стан економіки, зумовлюють закриття бізнесу, відтік спеціалістів високого профілю, неможливість функціонування підприємництва на тимчасово окупованих територіях, призводять до погіршення інвестиційного клімату, подекуди повне або часткове знищення виробничих потужностей, зменшення податків та інших негативних наслідків. Окрім цього, в державі виникає потреба у збільшенні бюджетних витрат на соціальне забезпечення громадян із категорій соціально незахищених, та

тих, що постраждали внаслідок воєнних дій, чисельність яких неспинно зростає.

Зіштовхнувшись із новими викликами та загрозами, у державі повинні швидко відбуватись зміни, які покликані максимально адаптуватись до нових умов.

З огляду на те, що саме податкові органи здійснюють контроль за сплатою податків, в умовах діє воєнного стану постала нагальна необхідність перегляду існуючих методів контролю та перевірок, щоб створити в державі такі умови, які надають можливість бізнесу працювати навіть в умовах війни.

Слід відмітити, що податкові правовідносини в Україні за роки незалежності вперше набули максимально гнучної форми. В податкове законодавство було внесено численні зміни для стабілізації економіки, знижено податкове навантаження, спрощено окремі процедури, відмінено перевірки, що в свою чергу дало можливість максимально наблизити баланс в правах та обов'язках платників податків і контролюючих органів.

Особливо актуальним під час дії воєнного стану є дослідження ефективності впроваджених змін у контексті проведення податкових перевірок як форми податкового контролю.

З початком повномасштабного вторгнення Російської федерації дія цього положення була зупинена, натомість пункт 4 Закону України «Про захист інтересів суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни» від 03.03.2022 року передбачає, що у період дії воєнного стану або стану війни, будь-які перевірки щодо своєчасності та повноти подання будь-яких звітів чи документів звітного характеру уповноваженими органами не здійснюються [2]. Це положення встановило заборону проведення ДПС України камеральних перевірок в період воєнного стану.

Наступним кроком стало запровадження мораторію на усі можливі податкові перевірки. Законом України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей оподаткування та подання звітності у період дії воєнного стану» від 03.03.2022 року, підрозділ 10 розділу XX «Перехідні положення» Податкового кодексу України було доповнено пунктом 69, підпункт 69.2 якого вказує, що податкові перевірки не розпочинаються, а розпочаті перевірки зупиняються [3]. Проте, наразі на розгляд Верховної Ради України передано проект Закону України «Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо особливостей оподаткування у період дії воєнного стану» №8401 від 31.01.2023 р. [4].

Законопроектом №8401 від 31.01.2023 р. передбачається відновлення можливості податкових органів здійснювати камеральні, фактичні та документальні позапланові перевірки.

Також до нововведень податкового законодавства під час дії воєнного стану в Україні можна віднести формування переліку безпечних умов для проведення перевірок, до яких віднесено забезпечення безпечного:

доступу, допуску до територій, приміщень та іншого майна, що використовуються для провадження господарської діяльності та/або об'єктами оподаткування, або використовуються для отримання доходів (прибутку), або пов'язані з іншими об'єктами оподаткування таких платників податків;

доступу, допуску до документів, довідок про фінансово-господарську діяльність, отримані доходи, видатки платників податків та іншої інформації, пов'язаної з обчисленням та сплатою податків, зборів, платежів, про дотримання вимог законодавства, здійснення контролю за яким покладено на контролюючі органи, а також до фінансової і статистичної звітності у порядку та на підставах визначених законом;

проведення інвентаризації основних засобів, товарно – матеріальних цінностей, коштів, зняття залишків товарно – матеріальних цінностей, готівки [4].

Вищезазначені зміни, обмежуючі контрольну діяльність Державної податкової служби, стали суттєвою підтримкою для платників податків у нестабільні часи.

Висновки. Державна податкова служба України як центральний орган виконавчої влади, що реалізує державну податкову політику, уповноважена здійснювати податковий контроль у формі перевірок. Зважаючи на нові виклики та загрози, які постали перед Україною внаслідок повномасштабного збройного вторгнення Російської федерації, законодавцем тимчасово запроваджено мораторій на їх проведення. З однієї сторони такі заходи мають позитивні сторони, оскільки покликані стимулювати платників податків продовжувати свою діяльність в умовах дії воєнного стану, не відволікати від діяльності, а з іншої - можуть мати наслідком збільшення кількості податкових правопорушень, недонадходжень податків та зборів до державного бюджету.

За таких умов важливим є проведення роз'яснювальної роботи серед платників податків щодо підняття рівня правової культури, зокрема їх обов'язків та доведення інформації, що не проведення контрольно-перевірочних заходів в період дії воєнного стану не позбавляє їх

відповідальності за допущені податкові порушення, якщо такі будуть виявлені уповноваженими органами після війни.

Список використаних джерел:

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 р. № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>.

2. Про захист інтересів суб'єктів подання звітності та інших документів у період дії воєнного стану або стану війни: Закон України від 03.03.2022 р. № 2115-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2115-20#Text>.

3. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законодавчих актів України щодо особливостей оподаткування та подання звітності у період дії воєнного стану: Закон України від 03.03.2022 р. № 2118-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2118-20#Text>.

4. Про внесення змін до Податкового кодексу України та інших законів України щодо особливостей оподаткування у період дії воєнного стану: проект Закону України від 31.01.2023 р. №8401. URL: <https://itd.rada.gov.ua/billInfo/Bills/CardByRn?regNum=8401&conv=9>.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-318-0-51>

Павзюк А. А.

*аспірант кафедри конституційного права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ЩОДО СТАТИСТИЧНИХ ДАНИХ З ОПИТУВАННЯ ПРО ВИКОРИСТАННЯ Е-ТЕХНОЛОГІЙ У ЗДІЙСНЕННІ НАРОДНОГО ВОЛЕВІЯВЛЕННЯ В УКРАЇНІ

Сучасний розвиток е-технологій впливає на різні сфери життя, включаючи виборчі процеси. У зв'язку з цим було проведено онлайн-опитування у період 1.02.2023-01.04.2023, серед громадян України (2876 респондентів). Метою дослідження було визначити ставлення громадян України до використання е-технологій у процесі волевиявлення та визначити можливі напрямки для подальшого розвитку цих технологій.

Вікова структура респондентів (одна відповідь=один респондент):

- 18-24 років: 5.8%
- 25-34 років: 26.9%
- 35-44 років: 23.1%
- 45-54 років: 28.8%

– 55 років і старше: 15.4%

Статеву структуру респондентів (одна відповідь=один респондент):

- Чоловіча: 26.9%
- Жіноча: 73.1%
- Інша: 0%

Регіональну структуру респондентів (одна відповідь=один респондент): по 4.1% представників із кожної області України.

Роль у виборчому процесі (одна відповідь=один респондент):

- Громадянин-виборець: 98.1%
- Член виборчої комісії: 0%
- Представник політичної партії: 0%
- Представник громадської організації: 1.9%
- Інше: 0%

Використання електронних сервісів (одна відповідь=один респондент):

- Так, регулярно: 67.3%
- Так, іноді: 30.8%
- Ні: 1.9%

Ставлення до впровадження е-голосування (одна відповідь=один респондент):

- Так: 36.5%
- Ні: 46.2%
- Важко сказати: 17.3%

Переваги е-голосування (три відповіді=один респондент):

- Зручність та швидкість: 44.2%
- Відсутність черг: 26.9%
- Зменшення впливу адміністративного ресурсу: 19.2%
- Зниження ризику порушень та фальсифікацій: 36.5%
- Економія коштів на проведення виборів: 50%
- Інше: 1.9%

Страху та занепокоєння щодо е-голосування (три відповіді=один респондент):

- Недостатній рівень захисту від хакерів: 48.1%
- Відсутність анонімності: 32.7%
- Технічні проблеми: 34.6%
- Неможливість перевірити результати голосування: 34.6%
- Маніпуляції з результатами голосування: 59.6%
- Недоступність технологій для всіх громадян: 69.2%
- Інше: 1.9%

Готовність взяти участь в е-голосуванні (одна відповідь=один респондент):

- Так, безумовно: 38.5%

- Тільки після того, як будуть вирішені мої страхи та занепокоєння: 23.1%
- Ні, я віддаю перевагу традиційному голосуванню: 34.6%
- Важко сказати: 3.8%

Зазначені результати дослідження вказують на наявність інтересу громадян України до впровадження е-технологій у процесі волевиявлення. За даними опитування, понад 36% респондентів позитивно ставляться до використання е-голосування. Водночас, понад 46% виявили своє сумніви щодо його впровадження. Однією з основних переваг е-голосування, вказаних респондентами, є зручність та швидкість процедури. Понад 50% вважають, що впровадження е-технологій може призвести до економії коштів при проведенні виборів. Проте, багато респондентів також висловили страхи та занепокоєння щодо е-голосування, зокрема, стосовно недостатнього рівня захисту від хакерів, недоступності технологій для всіх громадян та можливих маніпуляцій з результатами голосування.

Дослідження щодо використання е-технологій у здійсненні народного волевиявлення в Україні є важливим з кількох причин:

1. Визначення ставлення громадян. Це дослідження надає можливість з'ясувати ставлення громадян України до використання електронних технологій у виборчому процесі. Розуміння громадської думки допомагає урядовим органам та виборчим комісіям налаштовувати політику та реформи відповідно до вимог суспільства.

2. Розробка політики. Результати цього дослідження можуть бути використані для розробки нових законів, стандартів та стратегій щодо впровадження е-технологій у виборчому процесі, що сприяє створенню більш сучасної та відкритої системи виборів.

3. Підвищення довіри до е-технологій. Розуміння страхів і занепокоєнь громадян стосовно е-голосування дозволяє враховувати ці аспекти при розробці системи та впровадженні заходів безпеки, що сприяє підвищенню довіри до нових технологій у виборчому процесі.

4. Планування інформаційних кампаній. Ці результати дослідження можуть бути використані для створення інформаційних кампаній, спрямованих на підвищення обізнаності громадян щодо переваг та ризиків використання е-технологій у виборчому процесі.

5. Залучення громадськості та експертів. Це дослідження допомагає включити громадські організації та експертів у дискусію щодо впровадження е-голосування, забезпечуючи більшу прозорість та довіру до цього процесу.

6. Поступове впровадження. Результати цього дослідження можуть служити як вказівка для поступового впровадження е-голосування, дозволяючи розпочати з обмежених виборчих процедур та згодом розширити його обсяги, щоб уникнути раптових змін у виборчій системі.

У цілому, дослідження щодо використання е-технологій у виборчому процесі має важливе значення для забезпечення відкритості, демократії та довіри до виборчої системи в Україні. Результати цього дослідження можуть бути використані для подальшого вдосконалення е-технологій у виборчому процесі в Україні та розробки інформаційних кампаній для підвищення обізнаності громадян щодо переваг та ризиків використання е-технологій у волевиявленні.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-318-0-52>

Третьяков Д.А.

*кандидат юридичних наук, доцент кафедри кримінального права,
процесу та криміналістики*

*Міжнародного гуманітарного університету
м. Одеса, Україна*

СЛУЖБОВА ОСОБА ЯК СУБ'ЄКТ КОРУПЦІЙНИХ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ

Проведений аналіз окремих положень Особливої частини Кримінального Кодексу України (далі КК України) дозволяє зробити висновок, що службова особа може бути суб'єктом ряду корупційних кримінальних правопорушень передбачених статтями 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410 у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем, а також кримінальних правопорушень, передбачених статтями 210, 354, 364, 364-1, 365-2, 368-369-2 цього Кодексу [1].

Загалом питанням класифікації корупційних кримінальних правопорушень та їх суб'єктів на сьогоднішній день рядом науковців приділена достатня увага [2, с. 314-375; 3, с. 110-154; 4, с. 51-59; 5, с. 47-56]. Разом з тим, диференціація службових осіб в Особливій частині КК України свідчить про розмежування їх кримінальної відповідальності. Так, наприклад КК України містить декілька понять «службової особи».

У ч. 3 ст. 18 КК України розкривається загальне поняття службових осіб, ними є особи, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також постійно чи тимчасово обіймають в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом державної влади, органом місцевого

самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною службовою особою підприємства, установи, організації, судом або законом.

До представників влади слід віднести працівників державних органів і установ, наділених правом у межах своєї компетенції висувати вимоги, а також приймати рішення, обов'язкові для виконання фізичними та юридичними особами незалежно від їх відомчої належності чи підлеглості. Закон пов'язує визнання особи представником влади не за посадою, яку вона обіймає, а за наявністю в неї владних повноважень.

Під організаційно-розпорядчими обов'язками потрібно розуміти функції зі здійснення керівництва галуззю промисловості, трудовим колективом, ділянкою роботи, виробничою діяльністю окремих працівників на підприємствах, в установах або організаціях незалежно від форми власності. Такі функції, зокрема, здійснюють керівники міністерств, відомств, державних, комунальних або приватних підприємств, громадських організацій, їх заступники та керівники структурних підрозділів або ділянок робіт.

Адміністративно-господарські обов'язки охоплюють повноваження з управління чи розпорядження державним, комунальним або приватним майном, яке полягає в установленні порядку його зберігання, переробки, реалізації, контролю за здійсненням цих операцій тощо. Такі повноваження у тому обсязі мають начальники планово-господарських, постачальних, фінансових відділів і служб, їхні заступники, завідувачі складів, магазинів, відомчі ревізори та контролери тощо.

Згідно з п. 1 примітки до ст. 364 КК України службовими особами у статтях 364, 368, 368-5, 369 КК України є особи, які постійно, тимчасово чи за спеціальним повноваженням здійснюють функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також обіймають постійно чи тимчасово в органах державної влади, органах місцевого самоврядування, на державних чи комунальних підприємствах, в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій, або виконують такі функції за спеціальним повноваженням, яким особа наділяється повноважним органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом, повноважним органом чи повноважною особою підприємства, установи, організації, судом або законом.

Що стосується кримінальних правопорушень, передбачених ст. 364-1 та ч. 4 ст. 368-3 КК України, то їх суб'єктом виступає службова особа юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми.

Характеризуючи дані категорії службових осіб, необхідно зазначити, що відповідно до Цивільного Кодексу України (далі ЦК України) юридичні особи, залежно від порядку їх створення, поділяються на юридичних осіб приватного права та юридичних осіб публічного права

[5]. Поняття «юридична особа публічного права» не визначено в жодному нормативно-правовому акті України.

Юридичні особи мають три підстави створення: 1) юридичні особи, створені відповідно до ЦК України; 2) юридичні особи – державні, комунальні та інші підприємства, створені відповідно до Господарського Кодексу України (далі ГК України); 3) інші юридичні особи, які здійснюють господарську діяльність та зареєстровані в установленому законом порядку.

З огляду на загальний поділ юридичних осіб на юридичних осіб приватного права і юридичних осіб публічного права варто наголосити, що переважна більшість юридичних осіб приватного права створюється відповідно до ЦК України, а юридичні особи публічного права – відповідно до положень Конституції України, ГК України та відповідних законів України. До юридичних осіб публічного права належать усі установи (організації), що створюються державою та територіальними громадами і не здійснюють господарської діяльності.

Тут потрібно мати на увазі також положення п. 1 примітки до ст. 364 КК України, згідно з яким для цілей статей 364, 368, 368-5, 369 цього Кодексу до державних та комунальних підприємств прирівнюються юридичні особи, у статутному фонді яких відповідно державна чи комунальна частка перевищує 50 % або становить величину, що забезпечує державі чи територіальній громаді право вирішального впливу на господарську діяльність такого підприємства.

Юридичні особи приватного права, своєю чергою, поділяються на товариства, установи та юридичні особи, створені в інших формах відповідно до закону.

Крім того, аналіз законодавства України свідчить про наявність таких суміжних понять як «посада» і «служба», «державний службовець» і «службова особа», які вживаються у різних законодавчих актах й за змістом не співпадають. Так, поняття «службова особа», яке вживається у КК України, та поняття «державний службовець», яке вживається у Законі України «Про державну службу», за змістом є суміжними поняттями, але на відміну від державного службовця, до службових осіб відносяться також і особи, що здійснюють функції представника влади, а також обіймають посади, пов'язані з виконанням адміністративно-господарських обов'язків. Крім цього статус службової особи зумовлений не тільки постійністю, але й тимчасовістю здійснення відповідних функцій чи виконання обов'язків або наданням спеціальних повноважень, якщо вказані функції чи обов'язки покладені на таку особу правомочним органом (правомочною службовою особою).

Питання про те, які працівники підприємств, установ, організацій не є службовими особами; чи можуть визнаватись службовими особами за ознакою виконання організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків за спеціальним повноваженням особи, які не знаходяться в трудових відносинах з підприємством, установою, організацією, у разі виконання таких обов'язків за договором, рішенням

суду чи в інших випадках, передбачених законом, або ж за дорученням юридичної особи (представник); чи є службовими особами приватні нотаріуси, аудитори, експерти, лікарі, викладачі та деякі інші особи, наділені правом видавати чи посвідчувати певні документи, якими посвідчуються певні факти, що тягнуть за собою юридично значимі наслідки, чи будь-які інші особи, наділені правом взагалі вчинювати певні дії, які тягнуть за собою такі ж наслідки, а отже, визнаються суб'єктами корупційних кримінальних правопорушень не знайшло однозначного вирішення ні в теорії кримінального права, ні в правозастосовній практиці. Крім того, по-різному вирішуються питання про те, чи можливе виконання функцій представника влади за спеціальним повноваженням; що потрібно розуміти під тимчасовим виконанням вказаних у ч. 3 ст. 18 КК України функцій та обов'язків; про співвідношення понять «функції» та «обов'язки».

При встановленні службової особи як суб'єкта корупційного кримінального правопорушення необхідно розрізняти службові функції та професійні обов'язки. Для притягнення службової особи до кримінальної відповідальності за вчинення корупційного кримінального правопорушення необхідно чітко й однозначно вказати у процесуальних документах, до якої категорії службових осіб відноситься особа у зв'язку із вчиненням нею діянням, оскільки обіймання особою певної (конкретної) посади може бути пов'язане із виконанням нею як функцій представника влади, так і організаційно-розпорядчих чи адміністративно-господарських обов'язків.

Література:

1. Кримінальний кодекс України. Відомості Верховної Ради України, 2001, № 25, ст. 131.
2. Настільна книга детектива, прокурора, судді: коментар антикорупційного законодавства/Хавронюк М. І., Дудоров О. О., Калмиков Д. О. та ін.; за ред. М. І. Хавронюка. Київ: Дакор, 2016, 496 с.
3. Савченко А.В. Корупційні злочини (кримінально-правова характеристика): навч. посіб. Київ: Центр учб. літ., 2016, 168 с.
4. Осадчий В. І. Корупційні злочини: монографія. Київ: Вид-во Європ. ун-ту, 2016, 81 с.
5. Кузнецов В. В., Грудзур О. М., Кузнецова Л. О. Кримінальна відповідальність за корупційні злочини. Альбом схем: навч. посіб. Київ: ФОП Кандиба Т.П., 2017, 82 с.
6. Цивільний кодекс України. Голос України, 2003, № 45.

Колодін Д.О.

*кандидат юридичних наук, доцент,
декан факультету цивільної та господарської юстиції
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ОСОБЛИВОСТІ ОБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 158-1 КК УКРАЇНИ

У ст. 158-1 КК України передбачена кримінальна відповідальність за незаконне використання виборчого бюлетеня, бюлетеня для голосування на референдумі, голосування виборцем, учасником референдуму більше одного разу, викрадення, пошкодження, приховування або знищення виборчого бюлетеня, бюлетеня для голосування на референдумі. Дане діяння є одним із найпоширеніших серед інших кримінальних караних посягань на виборчу систему України.

Відповідно у даному складі кримінального караного діяння передбачено ряд альтернативних дій у формі яких може бути вчинено дане правопорушення та які утворюють як основний, так і його кваліфікований склади.

Відповідно формами об'єктивної сторони кримінального правопорушення, передбаченого ст. 158-1 КК України є:

- надання виборчого бюлетеня чи бюлетеня для голосування на референдумі особою, яка не має права його надавати;
- отримання виборчого бюлетеня чи бюлетеня для голосування на референдумі особою, яка не має права його отримувати;
- надання виборцю, учаснику референдуму заповненого виборчого бюлетеня чи бюлетеня для голосування на референдумі;
- голосування виборцем, учасником референдуму більше одного разу;
- незаконне опускання виборчого бюлетеня чи бюлетеня для голосування на референдумі до виборчої скриньки;
- викрадення виборчого бюлетеня, бюлетеня для голосування на референдумі;
- пошкодження виборчого бюлетеня, бюлетеня для голосування на референдумі;
- приховування виборчого бюлетеня, бюлетеня для голосування на референдумі;

- знищення виборчого бюлетеня, бюлетеня для голосування на референдумі;
- вчинення попередньо зазначених дій повторно;
- вчинення попередньо зазначених дій попередньою змовою групою осіб;
- вчинення попередньо зазначених дій спеціальним суб'єктом: кандидатом, членом виборчої комісії чи членом комісії з референдуму, довіреною особою кандидата, уповноваженою особою політичної партії, представником організації партії у виборчій комісії, уповноваженою особою суб'єкта процесу всеукраїнського референдуму, членом ініціативної групи референдуму, офіційним спостерігачем;
- якщо попередньо зазначені дії якщо призвели до неможливості проведення підрахунку голосів на виборчій дільниці чи дільниці з референдуму чи до визнання голосування на виборчій дільниці або дільниці референдуму недійсним.

Наприклад, відповідно до виборчого законодавства виборець не має права передавати свій виборчий бюлетень іншим особам, а отримання виборчого бюлетеня від інших осіб (крім уповноваженого члена виборчої комісії, який видає бюлетені), заохочення або змушування шляхом підкупу, погроз або в інший спосіб виборців до передачі бюлетеня іншим особам забороняється. Виборець опускає заповнений виборчий бюлетень у виборчу скриньку, забезпечуючи при цьому таємницю голосування (URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/83909056>).

Також до прикладу. Відповідно до виборчого законодавства при проведенні голосування на виборчій дільниці два члени дільничної виборчої комісії надають виборцю можливість проголосувати: один член дільничної виборчої комісії, за умови пред'явлення виборцем одного з документів, що підтверджує особу та громадянство виборця, та наявності виборця у списку виборців на відповідній виборчій дільниці, надає виборцю список для підпису; другий член дільничної виборчої комісії у позначеному місці на контрольному талоні виборчого бюлетеня вписує своє прізвище, ініціали, розписується та проставляє номер, за яким виборця внесено до списку виборців на дільниці. Виборець розписується за отримання виборчого бюлетеня у списку виборців та на визначеному місці на контрольному талоні виборчого бюлетеня. Після цього член виборчої комісії відокремлює від виборчого бюлетеня контрольний талон та видає виборцю виборчий бюлетень (URL: <http://www.reyestr.court.gov.ua/Review/84105822>).

Варто відмітити, що поєднання в одному складі кримінального правопорушення такої значної кількості альтернативних дій викликає чималі складнощі при кримінально-правовій кваліфікації. Всього за цією

категорією справ у 2019 році винесено 312 обвинувальний вирок: 15 – за результатами президентських виборів та 16 – за результатами парламентських виборів. У двох справах дії винних були кваліфіковані за сукупністю злочинів передбачених ч. 1 ст. 158-1 та ч. 1 ст. 158-2 КК України. Примітно, що жодна винна особа не понесла покарання у вигляді позбавлення чи обмеження волі. В переважній більшості випадків було укладено угоди з прокурором щодо визнання вини та призначено покарання у вигляді штрафу. У справах з кваліфікацією злочину за ч. 1, 2 ст. 158-1 КК України покарання у вигляді позбавлення волі з позбавленням права обіймати певні посади (11 справ) та обмеження волі (4 справи) на підставі ст. 75 КК України винних осіб було звільнено від відбування покарання з випробуванням строком від 1 до 3 років.

Особливість цієї категорії кримінальних правопорушень полягає в тому, що протиправні дії охоплюють значну кількість складів кримінальних правопорушень із кваліфікуючими ознаками включно, що вимагає відповідної реакції законодавця з попереднім теоретичним обґрунтуванням та розробкою зазначеної проблематики на належному доктринальному рівні.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-318-0-54>

Кобильнік Д.А.

*доктор юридичних наук, доцент кафедри податкового права,
Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого*

ЩОДО ПИТАННЯ ПОДАТКОВО-ПРАВОВОГО ПРИМУСУ

Примус є ефективним способом регулювання правовідносин, хоча реальність суспільного життя сьогодні, на жаль, все ще характеризуються переважним браком правосвідомості громадян. Водночас необхідно наголосити на необхідності визначення меж застосування державою (через спеціально уповноважені органи державної влади) примусу до учасників певних правовідносин з підстав невиконання або неналежного виконання приписів законодавства. У цьому контексті, на нашу думку, йдеться про допустимість державного примусу як необхідний критерій обов'язковості останнього. Водночас допустимість примусу пов'язана зі справедливістю, а справедливість проявляється у пропорційності та раціональності у сфері відповідного правового регулювання.

При цьому ефективність державного примусу слід розглядати як правову примусову підставу в широкому розумінні, а пропорційність пов'язувати з певними індивідуальними обставинами, які можуть бути використані для коригування впливу державного примусу на конкретного суб'єкта з урахуванням особливостей кожного конкретного випадку.

У сукупності наведені міркування дозволяють зробити висновок, що державний примус має такі характеристики:

- застосовується спеціально уповноваженим суб'єктом;
- підстави та система застосування примусових заходів регламентовані законом;
- має виключно правовий характер;
- є способом організації та впливу на відповідні суспільні відносини, врегульовані нормами права;
- підставами для застосування таких примусових заходів є невиконання (порушення) або неналежне виконання вимог законодавства;
- підставою для застосування такого примусу є невиконання (порушення) або неналежне виконання вимог законодавства;
- передбачає настання різних несприятливих наслідків (майнових або організаційних обмежень) для суб'єкта, який допустив порушення принципу верховенства права;
- односторонній порядок застосування (застосовується лише державою без згоди іншої сторони, зокрема порушника норми права);
- межі його застосування визначаються законом за принципом пропорційності та розумності.

Можна розрізняти види примусу за галузями права. Такий підхід є цілком логічним та аргументованим і підтримується науковою спільнотою донині, виокремлюючи, зокрема, адміністративний примус, фінансовий примус та кримінально-правовий примус. Є.С. Дмитренко зазначає, примус у фінансовому праві-це обмеження особистого, організаційного або майнового характеру з метою охорони фінансових правовідносин, покарання правопорушників, запобігання правопорушенням і стимулювання суб'єктів цих правовідносин до належних дій у сфері фінансово-господарської діяльності. Владно-примусовий вплив, який здійснюється державою в особі її компетентних органів на суб'єктів фінансових правовідносин у разі вчинення ними фінансових правопорушень шляхом покладення на них певних негативних наслідків. Примусовий характер цих заходів проявляється в тому, що вони застосовуються без згоди іншої сторони, яка зобов'язана вчинити певну дію або утриматися від певного діяння [1, с. 222].

Схожу аргументацію розвиває О.М. Дуванський, виділяючи фінансово-правовий примус як самостійний вид державного примусу. На думку цього вченого, фінансово-правовий примус-це певний негативний вплив на суб'єктів фінансового права у вигляді обмежень особистого, організаційного чи майнового характеру, з метою охорони фінансових правовідносин, покарання правопорушників, запобігання правопорушенням та спонукання суб'єктів цих правовідносин до належної поведінки у сфері фінансової діяльності. Владно-примусовий вплив, який здійснюється державою в особі її компетентних органів на суб'єктів фінансового права у випадках вчинення ними фінансових правопорушень шляхом встановлення наслідків[2, с.1]. Загалом такий підхід можна підтримати, оскільки він відображає всі загальні ознаки державного примусу та присутній при його застосуванні у фінансовій сфері. Водночас низка факторів (динамічний розвиток суспільних відносин, триваючий євроінтеграційний процес, новітні законодавчі підходи до відповідного регулювання у сфері публічних фінансів тощо) поставили на порядок денний питання про необхідність виокремлення фінансового права як галузі права. Фактично, в сучасних умовах бюджетне право та податкове право, зокрема, слід розглядати як окремі галузі права, тоді як раніше вони вважалися підгалузями фінансового права. Це пов'язано з тим, що податкове право відповідає всім ознакам, які повинні бути притаманні галузі права, а саме: а) наявність однорідних суспільних відносин; б) наявність більш дрібних утворень (комплексних інститутів, органів та норм права); в) унікальні об'єкти та методи регулювання; г) наявність кодифікованих законів, що регулюють такі відносини. З огляду на викладене, вважаємо за доцільне та обґрунтоване виокремлення податково-правового примусу як окремої правової категорії та виду державного примусу.

Коли йдеться про податково-правовий примус, який є різновидом державного примусу, то цілком логічною є наявність системи примусових заходів, що застосовуються лише у податковій сфері. У цьому контексті вважаємо недоцільним розмежування в системі заходів податкового примусу між різними заходами податково-правового примусу, які проявляються як через обтяжуючі, так і через заохочувальні заходи. Однією з особливостей національного податкового законодавства України, яке набрало чинності з 1 січня 2021 року, є те, що податковою відповідальністю можуть бути притягнуті не лише суб'єкти, пов'язані з оподаткуванням, а й адміністративні органи та їхні працівники, а також застосування податково-правової відповідальності та штрафних санкцій. Відповідно до частини 4 статті 109 Податкового кодексу України, відповідальність за вчинення податкового правопорушення несе суб'єкт владних повноважень, незалежно від

наявності його вини. Водночас передбачено, що контролюючий орган (службова (посадова) особа) несе відповідальність у вигляді відшкодування збитків особі, щодо якої вчинено податкове правопорушення [3, ст. 110, п. 110.3].

Література:

1. Дмитренко Е. С. Юридична відповідальність суб'єктів фінансового права у механізмі правового забезпечення фінансової безпеки України: монографія. Київ: Юрінком Інтер, 2009. 592 с.

2. Дуванський О. М. Примусові заходи, пов'язані з невиконанням обов'язку зі сплати податків і зборів : дис. канд. юрид. наук: 12.00.07. Харків, 2012. 206 с.

3. Податковий кодекс України від 2.12.2010. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/conv#n227>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-318-0-55>

Холявка С.В.

*аспірант кафедри цивільного права та процесу
Львівський національний університет імені Івана Франка*

ДОГОВІР ЯК ПІДСТАВА ЗДІЙСНЕННЯ ІННОВАЦІЙНОЇ ІНВЕСТИЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ

Динамічний розвиток громадянського суспільства та економіки будь-якої держави потребує перманентного застосування нових технологій, винаходів, організаційно-технічних рішень та інших «позитивних» результатів інтелектуальної діяльності людини. В законодавстві новостворені (застосовані) і (або) вдосконалені конкурентоздатні технології, продукція або послуги, а також організаційно-технічні рішення виробничого, адміністративного, комерційного або іншого характеру, що істотно поліпшують структуру та якість виробництва і (або) соціальної сфери названі терміном «інновації» [1].

ЗУ «Про інноваційну діяльність» дає також визначення інноваційної діяльності – це діяльність, що спрямована на використання і комерціалізацію результатів наукових досліджень та розробок і зумовлює випуск на ринок нових конкурентоздатних товарів і послуг. Дефініцію інноваційної діяльності містить і ГК України у ст. 325: це діяльність учасників господарських відносин, що здійснюється на основі реалізації інвестицій з метою виконання довгострокових науково-технічних програм

з тривалими строками окупності витрат і впровадження нових науково-технічних досягнень у виробництво та інші сфери суспільного життя [2]. Більше того, визначення інноваційної діяльності можемо зустріти в ЗУ «Про інвестиційну діяльність»: це сукупність заходів, спрямованих на створення, впровадження, поширення та реалізацію інновацій відповідно до Закону України «Про інноваційну діяльність» з метою отримання комерційного та/або соціального ефекту, які здійснюються шляхом реалізації інвестицій, вкладених в об'єкти інноваційної діяльності [3]. Примітно, що останнє визначення кардинально відрізняється від інших, оскільки прив'язує здійснення інноваційної діяльності до реалізації інвестицій, вкладених в об'єкти інноваційної діяльності. Хоча на нашу думку, не завжди до інноваційної діяльності залучаються інвестиції – вона може здійснюватися на основі матеріально-технічної бази суб'єкта інноваційної діяльності без зовнішніх запозичень, однак насправді цей вид діяльності є часо-, ресурсо- та наукозатратним, а тому потребує належного фінансування. Як зазначає Ю.Є. Атаманова, інвестування, з одного боку, становить необхідну умову інноваційної діяльності, а з другого – є її невід'ємною складовою. Це також означає, що до предмета інноваційної діяльності крім упровадження, використання та комерціалізації результатів наукових досліджень і розробок у виробництво і соціальну сферу входить також інвестування у відповідні нематеріальні активи [4, с. 157].

Основні правові форми інвестування – корпоративна (шляхом створення та/або участі в юридичній особі) та договірна (шляхом укладення договорів інвестиційного характеру). В широкому розумінні термін «інвестиційний договір» застосовується щодо договорів, які укладаються між інвестором та іншими учасниками інвестування і спрямовані на реалізацію будь-яких видів і форм інвестицій з метою одержання прибутку або досягнення соціального ефекту [5, с. 177].

Договірна форма інвестиційної інноваційної діяльності має низку переваг, до яких можна віднести гнучкість, можливість укладення для виконання одноразової операції, відсутність витрат на утримання організаційно-правової форми юридичної особи та інші.

К.М. Врублевська виокремлює такі загальні критерії договору інноваційного інвестування. По-перше, об'єктом є інноваційний продукт; предметом договору – господарське використання інноваційного продукту у виробничій діяльності; ця діяльність повинна мати комерційний характер, адже по суті це реалізація товарів та послуг з метою отримання прибутку (роялті або інші платежі), тому що діяльність з метою досягнення соціального або іншого нематеріального ефекту не відповідає економічному характеру інвестування; мати оплатний характер, тому що саме за рахунок прибутку і реалізуються інтереси інвестора [6, с. 178].

На нашу думку, не всі виділені автором ознаки притаманні договору інноваційного інвестування. Зокрема, не поділяємо позицію, що

інноваційна діяльність може здійснюватися лише з метою одержання прибутку. Навіть із самого визначення інноваційної діяльності вбачається, що нові науково-технічні досягнення можуть впроваджуватися не лише у виробництво (що переважно якраз пов'язане із отриманням прибутку), але і в інші сфери суспільного життя. Більше того, навіть враховуючи основний аргумент на користь підприємницького характеру інноваційної діяльності – здійснення її на основі залучення інвестицій, не можна зробити однозначний висновок про наявність мети одержання прибутку. Так, згідно зі ст. 1 ЗУ «Про інвестиційну діяльність» інвестиціями є всі види майнових та інтелектуальних цінностей, що вкладаються в об'єкти підприємницької та інших видів діяльності, в результаті якої створюється прибуток (дохід) та/або досягається соціальний та екологічний ефект. Таким чином, інноваційна діяльність може бути пов'язаною із одержанням прибутку, а може мати на меті покращення соціальної сфери та досягнення іншого соціального або екологічного ефекту.

На основі наведеного можна підсумувати, що однією із найбільш поширених підстав здійснення інноваційної інвестиційної діяльності є договір. Договірна форма інвестиційної інноваційної діяльності має низку переваг, до яких можна віднести гнучкість, можливість укладення для виконання одноразової операції, відсутність витрат на утримання організаційно-правової форми юридичної особи та інші. Договір інноваційного інвестування характеризується спрямованістю на створення інноваційного продукту, його впровадження або комерціалізацію, наявністю інвестора та реципієнта, вкладенням цінностей (інвестицій) в об'єкт інноваційної інвестиційної діяльності, а також метою отримання прибутку або досягнення соціального чи екологічного ефекту.

Література:

1. Про інноваційну діяльність: Закон України від 4 липня 2002 року. № 40-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/40-15#Text>.
2. Господарський кодекс України від 16.01.2003 року № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15/conv#Text/>
3. Про інвестиційну діяльність: Закон України від 18.09.1991 року № 1560-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1560-12#Text>.
4. Правове регулювання інноваційних відносин: монографія. С.М. Прилипка, А.П. Гетьман, Ю.Є. Атаманова та ін. Х. : Юрайт. 2013. 688 с.
5. Вінник О. М. Інвестиційне право : навч. посіб. / О. М. Вінник. – К. : Прав. єдність, 2009. – 616 с.
6. Врублевська К.М. Договірно-правові форми інноваційного інвестування. Економічна теорія та право. № 2 (25) 2016. С. 171-182.

Осауляк А.О.

*студентка 4 курсу освітнього рівня бакалавр спеціальності 081 Право
Запорізького національного університету*

Титаренко М.В.

*доктор філософії зі спеціальності Право,
доцент кафедри конституційного та адміністративного права
Запорізького національного університету*

Євтушенко Д.С.

*доктор філософії зі спеціальності Право,
старший викладач кафедри конституційного
та адміністративного права
Запорізького національного університету*

ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ У СФЕРІ ЗАХИСТУ СЛУЖБОВИХ СОБАК: ДОСВІД УКРАЇНИ

Людина дуже давно оцінила природні якості собаки: гострий нюх, тонкий слух, хороший зір, швидкий біг, фізичну силу, спритність, а головне – високі показники до дресирування.

Службові собаки беруть участь у забезпеченні правопорядку, боротьбі з правопорушеннями та тероризмом, здійсненні оперативно-розшукової діяльності, пошуку наркотичних речовин та інших об'єктів, заборонених у обігу, а також використовуються як ефективний засіб посилення охорони об'єктів (в тому числі стратегічно важливих – аеропортів, авто- і залізничних вокзалів та інших місць масового скупчення людей) і державного кордону, оскільки вони завдяки своїм природним здібностям за умови грамотного розвитку та професійного удосконалення здатні попереджати про наближення порушників, а також здійснювати їх розшук по невидимих слідах (по запаху).

Кінологічні центри тісно співпрацюють із підрозділами: особливого призначення, кримінальної, патрульної, спеціальної поліції [1, с.20]. А також із Службою Безпеки України, прикордонною службою України, Національною гвардією, Військовою службою правопорядку та іншими інститутами захисту громадського порядку на території України.

Законодавча база має розгалужену систему нормативно-правових актів, щодо регулювання питань діяльності та захисту службових собак в Україні. Сукупність нормативно-правових актів, які складають основу правового регулювання кінологічного забезпечення можна поділити їх

на: 1) загальні (загальна нормативна правова база щодо тваринного світу) та 2) спеціальні (визначають особливості безпосереднього використання службових собак під час підготовки, тренування, утримання та застосування собак, особливості взаємовідносин людини і собаки).

До першої, загальної категорії можна віднести:

1. Закон України "Про захист тварин від жорстокого поводження";
2. Закон України "Про тваринний світ";
3. Європейська конвенція про захист свійських тварин;
4. Закон України "Про ветеринарну медицину".

До другої категорії (спеціальної) можна віднести:

1. Інструкція з організації діяльності кінологічних підрозділів Національної поліції України від 01.11.2016 № 1145;

2. Інструкція з організації службової кінології у Національній гвардії України від 05.08.2014 № 772;

3. Наказ Міністерства фінансів України "Про кінологічне забезпечення в Державній митній службі України" від 10.03.2021 № 148;

4. Постанова Кабінету Міністрів України «Про норми годування штатних тварин військових частин, закладів, установ та організацій Збройних сил, інших військових формувань, структурних підрозділів Державної спеціальної служби транспорту, органів та підрозділів Національної поліції, цивільного захисту та установ кримінально-виконавчої служби» від 15.10.2001 № 1348;

5. Наказ Управління державної охорони України «Про затвердження Інструкції щодо утримання та використання службових собак в Управлінні державної охорони України» від 30.12.2021 №1036.

Також на території України діє Всесвітня громадська організація «Кінологічна спілка України», яка у 2018 році затвердила «Кодекс етики», що в свою чергу є обов'язковим нормативно-правовим актом для дотримання не тільки учасниками спілки, а й заводчиками, суддями, власниками та опікунами собак, інструкторами та іншими особами [2].

Відповідальність за службову собаку покладено на інспектора-кінолога, який працює з нею на постійній основі. У законодавстві України, окрім дисциплінарної відповідальності, яка закріплена в Статутах підрозділів, також передбачена адміністративна та кримінальна відповідальність

Кодексом України про адміністративні правопорушення ст. 89 передбачається штраф (у розмірі від 268 400 до 671 000 гривень) або адміністративний арешт (до 15 діб), з факультативним (додатковим) видом покарання- конфіскацією тварини, за жорстоке поводження, а саме знущання з тварин, заподіяння побоїв або вчинення інших насильницьких дій, що спричинили тварині фізичний біль, страждання і

не спричинили тілесні ушкодження, каліцтва чи загибель, залишення тварин на долі, у тому числі порушення правил утримання тварин [3].

Кримінальним кодексом України ст. 229 за жорстоке поводження з тваринами, що скоєно навмисне та призвело до каліцтва чи загибелі тварини, а також нацькування тварин одна на одну чи інших тварин, вчинене за хуліганськими чи корисливими мотивами, публічні заклики до вчинення діянь, що мають ознаки жорстокого поводження з тваринами, а також поширення матеріалів із закликами до вчинення таких дій – передбачається обмеження волі (строком від 1 до 3 років) або позбавлення волі (від 2 до 8 років) із обов’язковою конфіскацією тварини [4].

Сьогодні кінологічні служби та підрозділи існують при Національній поліції України, Національній гвардії України, Державній прикордонній службі, Державній служби України з надзвичайних ситуацій, в них собаки є невіддільними від своїх провідників – кінологів. Перед ними поставлені відмінні завдання, вони виконують різноманітні функції з однією спільною метою – забезпечення публічного прядку та безпеки. Основне призначення кінологічної діяльності полягає насамперед у тому, щоб сприяти співробітникам цих структур у підвищенні ефективності їх діяльності щодо запобігання, припинення, розкриття і розслідування злочинів шляхом використання при цьому спеціальних знань кінологів, а також умілого застосування ними службових собак як спеціального засобу.

Література:

1. Салманова О.Ю.; Саманов О.В. «Адміністративно-правове регулювання використання службових собак у діяльності Національної поліції України» : Всеукр. наук.-практ. конф. (Харків, 14 груд. 2018 р.) / МВС України, Харків. нац. ун-т внутр. справ. Харків, 2018. С.18-21.
2. Кодекс етики ВГО «Кінологічна спілка України» від 16.02.2018 року. URL: http://uku.com.ua/oficial_inform/codex_etyky.html
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення від 07.12.1984 № 8073-X. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text>
4. Кримінальний Кодекс України від 05.04.2001 № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

Пересоляк О.В.

*аспірант кафедри адміністративного,
фінансового та інформаційного права
юридичного факультету*

ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

e-mail: oksanaperesolyak@ukr.net

ORCID ID 0009-0003-1259-2488

СПРИЯННЯ ПІДПРИЄМНИЦЬКІЙ ДІЯЛЬНОСТІ ВНУТРІШНЬО ПЕРЕМІЩЕНИХ ОСІБ В УКРАЇНІ В РАМКАХ УРЯДОВОГО ПРОЄКТУ «ЄРОБОТА»

У процесі євроінтеграції України, адміністративної реформи, забезпечення прав внутрішньо переміщених осіб в Україні, подолання негативних наслідків повномасштабної агресії рф, розвитку економіки України, важливого значення набуває дослідження проблематики сприяння підприємницькій діяльності внутрішньо переміщених осіб в Україні в рамках урядового проєкту «єРобота».

Дослідження сприяння підприємницькій діяльності внутрішньо переміщених осіб в Україні в рамках урядового проєкту «єРобота», сприятиме пошуку рішень оптимальних задля вдосконалення окремих елементів урядового проєкту «єРобота», практики реалізації права на підприємницьку діяльність внутрішньо переміщених осіб в Україні, удосконаленню діяльності в даній сфері уповноважених суб'єктів.

Метою доповіді є охарактеризувати проблематику сприяння підприємницькій діяльності внутрішньо переміщених осіб в Україні в рамках урядового проєкту «єРобота».

Проблематика сприяння підприємницькій діяльності внутрішньо переміщених осіб в Україні в рамках урядового проєкту «єРобота» є актуальною, а окремі аспекти її були предметом дослідження сучасних науковців, зокрема: Д. Андрієнко, Я. Лазура, Ю. Маркуц, та Т. Маршалок.

Мотивації внутрішньо переміщеним особам на облік ставати сприятимуть запроваджені Урядом програми їх підтримки, адже без реєстрації такі особи не зможуть отримувати таку допомогу [1], зокрема і урядовий проєкт “єРобота”.

Важливе значення у рамках адміністративно-правового регулювання різних видів підтримки діючого бізнесу для внутрішньо переміщених осіб в Україні має урядовий проєкт “єРобота”, запроваджений Урядом у липні 2022 року. Урядовий проєкт “єРобота” передбачає надання грантів

громадянам України для започаткування бізнесу, розвитку підприємництва та й навчання. Його спрямовано на активізацію підприємницької діяльності та й стимулювання створення робочих місць. Проект включає шість грантових програм, зокрема, громадяни України можуть отримати:

- гранти для розвитку переробного підприємства;
- мікрогранти для створення власного бізнесу;
- державне фінансування закладки саду;
- грант на реалізацію стартапу, у тому числі в сфері ІТ;
- кошти для розвитку тепличного господарства;
- кошти на навчання ІТ-спеціальностям.

Отримати такі гранти можуть як підприємці-початківці, так і люди, які вже мають досвід у бізнесі. Подача такої заявки на грант здійснюється відповідно через Портал Дія [2].

Найзатребуванішою є програма мікрогрантів “Власна справа” серед українців, за якою можна отримати до 250 тис. грн. Одним із бенефіціаріїв цієї програми є підприємство «Цітіус С», яке здійснює виробництва бронескла та капсул бронеавтомобілів. Воно змушене було релокуватись двічі через війну. Спочатку ще у 2014 році компанія через російську окупацію разом із працівниками та й обладнанням залишила рідний Крим і переїхала в Запорізьку область.

Коли вже почалося повномасштабне вторгнення у 2022 році, підприємство це релокувалось вже вдруге – із Мелітополя на захід України. Місто Мелітополь було майже одразу захоплено, тож цього разу, на жаль, вивезти нічого не вдалося, тому що обладнання занадто важке, а розібрати його неможливо, а часу організувати його перевезення просто не було, тому з собою брали лише найцінніше своїх працівників. Виїхали всі головні майстри компанії, усього вісім родин.

Частину своїх автомобілів дана компанія на початку вторгнення передала Київській теробороні – на них евакуювали цивільних із окупованих районів Київщини. Один із таких рейсів попав під кулеметний вогонь росіян, але всі пасажирів цього рейсу вижили, бо бронекapsула автомобіля витримала кулеметний вогонь.

На новому місці компанії промислові потужності довелося відновлювати з нуля. На щастя, партнери компанії їй довіряють, бо вже раз вони довели, що вистоять за будь-яких обставин. Частину нового обладнання їм вдалося закупити за допомогою програми грантової «Власна справа». Вже у жовтні 2022 року це підприємство відновило виробництво скла, а пізніше вже запустили й другий цех, вдалося покращити, навіть, показники ефективності підприємства. Зараз тут збирають не тільки автомобілі інкасації, але й і техніку для гуманітарного розмінування в Україні [3].

Одним із бенефіціаріїв є Оксана Макарова, яка із дворічним сином виїхала із Маріуполя 18 березня 2022 р. Прихисток вона знайшла у селі Милуші Луцького району Волинської області, її чоловік зараз захищає Україну. Згодом жінка розпочала шити військове спорядження самостійно, оскільки був в неї досвід у швейній справі. Шують в цеху жіночі і чоловічі плитоноски, дощовики, РПС, баули тощо. Останні розробки для військових – це є тактичний медичний наплічник. Також О. Макарова отримала допомогу на розвиток власного бізнесу у розмірі 250 тис. грн в рамках урядової програми «Робота». А саме – для її смоляної майстерні. Оксана Макарова виготовляє нині також підставки та годинники із епоксидної смоли [4].

Іншим бенефіціарієм даної грантової програми є Людмила Кирилова – співвласниця бренду Miracle Kids. Перші кроки для неї були непростими: треба їй було розібратись, як працює фешн-індустрія, що саме таке виробництво одягу і взуття, де брати матеріали тощо. Вперед рухала цікавість та й бажання зробити “вау-продукт”. Тільки почало усе налагоджуватись, як почалася епідемія ковіду, але згодом виявилось, що пандемія дала новий поштовх – Miracle Kids вже об’єднав навколо себе декілька магазинів дитячого одягу, які обмінювались аудиторіями, й всі вони від цього виграли. Саме у цей час прийшла Людмила до рішення створювати не тільки для дітей одяг, але й для їхніх батьків – “сімейні луки”. Так і з’явилась перспектива розширення виробництва.

Новим викликом для її бізнесу стало повномасштабне вторгнення росії. Людмила болісно переживала ці зміни: багато членів колективу поїхали із України, виробництво зупинилося, і що робити далі – було зовсім незрозуміло.

Про урядову грантову програму “Власна справа” пані Людмила дізналась від свого брата, який пішов захищати Україну, і вирішила спробувати отримати цей грант. Все вийшло! Грантові кошти нею були витрачені на нове обладнання, що дало змогу їй нарешті відновити й розширити виробництво та збільшити обороти її бізнесу[5].

Ще одним із бенефіціаріїв є Мар’яна Вершиніна – громадська активістка, яка вже 10 років очолює ГО «Мами Прикарпаття», що об’єднує 12 тисяч жінок в м. Івано-Франківську.

26 лютого 2022 року Мар’яна об’єднала своїх знайомих психологів та й запустила центр невідкладної психологічної допомоги для людей, котрі тікали від війни. Більшість з них це жінки із дітьми. Навесні стала вже очевидною потреба не лише в психологічній підтримці — комунальні дитсадки не справлялись із потоком переселенців-дітей. До того ж, із окупованих територій люди привозили досвід моторошних історій, а діти, яким провести довелося тижні у підвалах, приїжджали дуже налякані і іноді не говорили.

Тож у травні пані Мар'яна відкрила Центр Психології і Розвитку «Разом» – дитсадок для внутрішньо переміщених осіб, із фокусом на психологічну допомогу. Тут із дітьми працюють терапевти, логопеди та й посилено вивчають англійську мову. Мама можуть отримати теж допомогу та підтримку в пошуку роботи. На отриманий грант за урядовою програмою «Власна справа» вона придбала для садочку меблі, постелі для ліжечок та й посуд [6].

Держава вже інвестувала у розвиток малого і середнього бізнесу 4,4 млрд грн. Гранти на започаткування або ж розширення своєї справи отримали вже 8 000 українців через «Робота». Ці інвестиції вже працюють – створені нові компанії, діючі компанії збільшили свої виробничі потужності та відкрили свої нові лінії. А ще це нових майже 30 тисяч робочих місць на малих та й середніх підприємствах. Окрім того, отримувачі грантів уже сплатили до бюджету вже понад 800 млн грн податків та й зборів і таким чином вже повернули частину інвестованих державою коштів.

Загалом із початку запуску проекту «Робота» в липні 2022 року, станом на травень 2023 року:

- за програмою «Власна справа» – вже видано 7305 мікрогрантів на 1,7 млрд грн;
- на садівництво і розвиток тепличного господарства – видані 122 гранти на 490 млн грн;
- на розвиток переробних підприємств – видані 417 грантів на 2,2 млрд грн;
- ветеранам і членам їхніх родин – видані 83 гранти на 28 млн грн [7].

Нижче розглянемо більш детально гранти для розвитку переробного підприємства. Дане питання врегульовано на основі Постанови Кабінету Міністрів України «Деякі питання надання грантів для переробних підприємств» від 24 червня 2022 р. № 739 [8].

Розмір гранту, який надається для розвитку переробного підприємства одному отримувачу, не перевищує 8 млн. гривень. Гранти ці надаються за умови їх співфінансування із отримувачем у наступному співвідношенні:

- для грантів, отримувачами котрих є суб'єкти господарювання, які зареєстровані і провадять чи планують провадити підприємницьку діяльність на територіях активних бойових дій, або ж територіях активних бойових дій, на котрих функціонують державні електронні інформаційні ресурси, і тимчасово окупованих рф територіях, включених до переліку територій, де ведуться (велися) бойові дії або ж тимчасово окупованих рф, затвердженого наказом Мініреінтеграції, для яких визначено дату завершення бойових дій або ж тимчасової окупації,

до 80 відсотків від вартості проекту – за рахунок коштів грантів, не менше як 20 відсотків – за рахунок вже коштів отримувача (власних або ж кредитних);

– для всіх інших грантів, рішення щодо надання яких прийнято, до 50 відсотків від вартості проекту – за рахунок грантів, а не менше як 50 відсотків – за рахунок вже коштів отримувача (власних або ж кредитних).

Внесок за рахунок ж власних коштів отримувача (не кредитних коштів) має становити не менше як 20 відсотків від вартості проекту.

Отримувач отримувати може один грант або ж для створення одного нового переробного підприємства, або ж для збільшення потужностей вже існуючого виробництва діючого переробного підприємства. Грант надають лише одному отримувачу із урахуванням пов'язаних з ним осіб.

У випадку руйнації такого переробного підприємства внаслідок збройної агресії рф держава компенсує такому отримувачу його власний внесок в повному обсязі, сплата котрого підтверджується документально.

Визначення шкоди і збитків, завданих внаслідок збройної агресії рф, здійснюється відповідно до Порядку визначення шкоди і збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії рф, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 року № 326 [9].

Гранти надаються такі для створення нових виробництв переробних підприємств або ж збільшення потужностей вже існуючих виробництв переробних підприємств задля покриття таких напрямів витрат, як:

– доставка та введення у експлуатацію основних засобів виробництва (верстатів і технологічного обладнання), включаючи їх програмне забезпечення.

– придбання основних засобів виробництва (машини й обладнання), котре не підлягає відчуженню до виконання умов договору про надання гранту (окрім випадків відчуження їх внаслідок звернення стягнення уповноваженим банком на нього відповідно до договору застави);

Надання таких грантів отримувачам здійснюється Мінекономіки і Державним центром зайнятості через банки, в яких більше 50% акцій належить державі (далі – уповноважені банки). Обмін інформацією і даними здійснюється між ними відповідно до договору про взаємодію між Мінекономіки, технічним адміністратором Порталу Дія, Мінцифри, Державним центром зайнятості і уповноваженим банком (далі – договір про взаємодію).

Для виплати отримувачам грантів за рахунок коштів програми бюджетної “Надання грантів для створення або розвитку бізнесу”

Мінекономіки в Казначействі відкриває реєстраційні рахунки загального і спеціального фондів державного бюджету.

Виплата грантів отримувачам за рахунок коштів Фонду здійснюється із окремого рахунка 3554 “Рахунки державних цільових фондів”, відкритого у Казначействі для обслуговування коштів Фонду (далі – рахунок Фонду), у межах обсягу коштів, передбачених у бюджеті Фонду за відповідним напрямом на поточний бюджетний період.

Отже, важливе значення у рамках адміністративно-правового регулювання різних видів підтримки діючого бізнесу для внутрішньо переміщених осіб в Україні має урядовий проєкт “єРобота”. Він передбачає надання грантів громадянам України для започаткування бізнесу, розвитку підприємництва та й навчання, і вже чимало є успішних прикладів із його реалізації в різних сферах бізнесу.

Існують перспективи подальших наукових досліджень у даному напрямку, зокрема, щодо: порівняльно-правового аналізу адміністративно-правового забезпечення права на підприємницьку діяльність внутрішньо переміщених осіб в Україні та країнах ЄС; реформування адміністративного законодавства України; міжнародного співробітництва України з питань прав внутрішньо переміщених осіб.

Отже, у даній доповіді охарактеризовано проблематику сприяння підприємницькій діяльності внутрішньо переміщених осіб в Україні в рамках урядового проєкту «єРобота».

Література:

1. Маршалок Т., Маркуц Ю., Андрієнко Д. Підтримка внутрішньо переміщених осіб: поточний стан та що робити далі? URL: <https://voxukraine.org/pidtrymka-vnutrishno-peremishhenyh-osib-potochnyj-stand-ta-shho-robyty-dali> (дата звернення: 17.05.2023).

2. єРОБОТА: гранти від держави на відкриття чи розвиток бізнесу. URL: <https://me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=94321ef8-1418-479c-a69f-f3d0fdb8b977&title=Robota-GrantiVidDerzhaviNaVidkrittiaChiRozvitokBiznesu> (дата звернення: 17.05.2023).

3. єРОБОТА: Виробник бронеавтомобілів «ЦІТІУС» двічі релокувався через війну. URL: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=11490daf-4414-4027-ad61-0907031d4f65&title=Robota-Virobnik> (дата звернення: 17.05.2023).

4. Успішний приклад релокації малого бізнесу: як у Луцьку переселенка з Маріуполя розвиває виробництво. URL: <https://www.volynnews.com/news/all/uspishnyy-pryklad-relokatsiyi-maloho-biznesu-iaak-u-lutsku-pereselenka-z-mariupolia-rozvyvaye-vyrobnytstvo/> (дата звернення: 17.05.2023).

5. єРОБОТА: MIRACLE KIDS відновили та розширили виробництво одягу та взуття. URL: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=aa51989f-abce-4729-a5b3-b90cecaa8c6d&title=Robota-MiracleKids> (дата звернення: 18.05.2023).

6. єРОБОТА: в Івано-Франківську працює садочок для дітей переселенців. URL: <https://me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=8851107e-8bcc-4148-81e1-1f0735834e69&title=Robota-VIvanofrankivsku> (дата звернення: 18.05.2023).

7. єРОБОТА: 8 000 підприємців отримали гранти від держави для розвитку бізнесу на 4,4 млрд. грн. URL: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=428a2762-6f78-4e8a-a189-b683991b0936&title=Robota-8-000-Pidprimtsiv> (дата звернення: 19.05.2023).

8. Деякі питання надання грантів для переробних підприємств: Постанова Кабінету Міністрів України від 24 червня 2022 р. № 739. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/739-2022-%D0%BF#Text> (дата звернення: 19.05.2023).

9. Про затвердження Порядку визначення шкоди та збитків, завданих Україні внаслідок збройної агресії Російської Федерації: Постанова Кабінету Міністрів України від 20 березня 2022 р. № 326. *Офіційний вісник України*. 2022. № 26. Ст. 1413.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-318-0-58>

Ждан М.Д.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри цивільно-правових дисциплін і трудового права
імені професора О. І. Процевського
Харківського національного педагогічного університету
імені Г. С. Сковороди*

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВІ ОЗНАКИ ОСОБИ, ЯКА ВЧИНЯЄ КРИМІНАЛЬНІ ПРАВОПОРУШЕННЯ ПРОТИ ТРУДОВИХ ПРАВ ГРОМАДЯН

Кримінально-правові ознаки особи в межах кримінологічної характеристики є факультативними, оскільки, фактично, вони призначені для правильної кваліфікації діяння, а також встановлення обставин, які його обтяжують або пом'якшують. В контексті кримінальних правопорушень проти трудових прав особи важливими для аналізу та оцінки є дані щодо вчинення їх у складі організованої

групи або злочинної організації (у т.ч. з міжрегіональними зв'язками та за участю неповнолітніх осіб), у стані сп'яніння, а також особами, які раніше вчиняли кримінальні правопорушення (у т.ч. судимість з яких не знята та не погашена).

Розглядувана група кримінальних правопорушень не є типовою для віднесення до такої, що вчиняється організованою групою або злочинною організацією, що зумовлено особливостями об'єктивної та суб'єктивної сторони, які не потребують залучення декількох осіб. Що стосується діянь проти безпеки виробництва, необхідно зауважити, що такі правопорушення не вчиняються у складі організованої групи та злочинної організації, оскільки суб'єктивна сторона цих діянь характеризується необережною формою вини, що виключає таку кваліфікуючу ознаку. Водночас, кримінальні правопорушення проти трудових прав в окремих випадках можуть вчинятись у співучасті, якщо цього потребує механізм реалізації кримінально протиправного умислу.

Врахування під час оцінки особи кримінального правопорушника такої кримінально-правової ознаки як вчинення діяння у складі організованої групи або злочинної організації надає можливість оцінити ступінь його суспільної небезпеки, а також зв'язки із іншими фігурантами. Така ознака також може мати факультативне значення для визначення потенційної небезпеки здійснення кримінально протиправної діяльності, пов'язаної із більш серйозними суспільно небезпечними діяннями, наприклад, із незаконним обігом наркотичних засобів та зброї, легалізацією коштів, отриманих незаконним шляхом, окремими службовими правопорушеннями.

Відповідно до аналізу державної статистики, у 2018 році 0,49 % кримінальних правопорушень проти трудових прав було вчинено у складі організованої групи або злочинної організації; у 2019 та 2021 році не було встановлено такої додаткової ознаки; у 2020 році – 0,12 %; у 2022 – 0,42 %. Фактів вчинення кримінальних правопорушень проти безпеки виробництва з 2018 по 2022 роки у складі організованої групи або злочинної організації не було зафіксовано [1].

Окремої уваги заслуговують випадки, коли кримінальні правопорушення вчиняються у співучасті із неповнолітніми особами. На справедливу думку Є.С. Назимка, такі випадки заслуговують на особливу увагу. Вчений вказує, що учинення злочину в такій групі характеризує неповнолітнього як менш суспільно небезпечного, ніж у попередній групі. Однак ступінь його суспільної небезпечності є більш високим, ніж під час вчинення у співучасті аналогічного злочину з особою, яка досягла повноліття. Пленум Верховного Суду України зазначає, що суди мають зважено підходити до призначення покарання неповнолітнім, які вчинили злочини внаслідок втягнення їх у злочинну

діяльність дорослими, враховуючи, що ця обставина, як правило, свідчить про меншу суспільну небезпечність цих неповнолітніх порівняно із тими, які вчинили такі ж злочини без впливу дорослих. При оцінці ступеня суспільної небезпечності вчиненого неповнолітніми діяння, суди мають брати до уваги дані, які характеризують дорослу особу, що втягнула його у злочин, ступінь її небезпечності, характер стосунків між ними, формальну чи неформальну залежність неповнолітнього тощо [2, с. 161]. Як вже вище зазначалось, кримінальні правопорушення проти безпеки виробництва не вчиняються у співучасті, а отже участі у них неповнолітніх виключається. Діяння, які посягають на трудові права, якщо вони не передбачають безпосередньої участі спеціального суб'єкта можуть розглядатись як теоретично можливі для залучення підлітків. Вказане підтверджується і статистичними даними, відповідно до яких у 2018 та 2019 році 0,53 % кримінальних правопорушень проти трудових прав були вчинені за участю неповнолітніх осіб, у 2020 – 0,37 %, у 2021 – 0,16 %, станом на грудень 2022 таких фактів не було зафіксовано [1]. Стан сп'яніння часто стає причиною вчинення необережних кримінальних правопорушень, або діянь, які характеризуються змішаною формою вини. Водночас, якщо кримінальні правопорушення, які посягають на трудові права вчиняються із прямим умислом, а їх суб'єкт прагне порушити нормальні трудові відносини, то діяння проти безпеки виробництва, які мають необережну форму вини, як свідчить аналіз судової практики, часто вчиняються у стані алкогольного сп'яніння.

Варто також звернути увагу, що враховуючи виокремлення законодавцем стану алкогольного сп'яніння як обставини, яка обтяжує кримінальну відповідальність, така обставина надає можливість оцінити ступінь суспільної небезпечності особи в момент вчинення кримінального правопорушення, а також меж кримінальної відповідальності та покарання, необхідних та достатніх для її виправлення. Відповідно до статистичної інформації, у 2018 році 8,8 % кримінальних правопорушень проти трудових прав громадян були вчинені у стані алкогольного сп'яніння, у 2019 – 9,3 %, у 2020 – 11,8 %, у 2021 – 7,8 %, станом на грудень 2022 року 6,5 % кримінальних правопорушень проти трудових прав громадян були вчинені у стані алкогольного сп'яніння [1].

Вчинення кримінальних правопорушень особами, які вже мають кримінально протиправний досвід або судимість, яка не знята та не погашена є одним із основних показників неспроможності кримінально-правового та кримінологічного інструментарію, його рудиментарності та непридатності для реалізації запобіжної та виховної функції. У зв'язку із цим, а також враховуючи відповідні характеристики таких осіб, в

кримінальному законодавстві передбачено більш репресивну відповідальність рецидивістам.

Відповідно до даних, викладених на сайті Офісу Генерального прокурора України, у 2018 році 27,4 % суб'єктів кримінальних правопорушень проти трудових прав, раніше вчиняли суспільно небезпечні діяння; у 2019 році – 29,6 %; у 2020 – 27,4 %; у 2021 – 23 %; станом на грудень 2022 року 18,7 % суб'єктів кримінальних правопорушень проти трудових прав, раніше вчиняли суспільно небезпечні діяння. Кримінальні правопорушення проти безпеки виробництва протягом останніх п'яти років майже не вчинялись особами, які раніше вчиняли суспільно небезпечні діяння (відсоток складає менше ніж 0,10 %) [1].

Що стосується кримінальних правопорушень проти трудових прав громадян, аналіз державної статистики дозволив підсумувати, що у 2018 році досліджувані діяння вчинило 16,2 % осіб, які мають незняту/непогашену судимість; у 2019 – 17,6 %; у 2020 – 16,6 %; у 2021 – 14 %; у 2022 – 11,2 %. Отже, наведені дані свідчать про достатню розповсюдженість розглядуваних правопорушень для осіб, які мають кримінальний досвід (у т.ч. – пов'язаний із іншими кримінальними правопорушеннями) [1].

Таким чином, особа, яка вчиняє кримінальні правопорушення проти трудових прав громадян характеризується такими особливостями: чоловік у віці 40–54 років (40,3 %), який має професійну (професійно-технічну) (23,6 %) або базову середню та профільну середньою освіту (69,7 %), громадянин України (99,8 %), часто – такий, що вчиняє кримінальне правопорушення повторно (25,2 %), зокрема, має незняту та непогашену судимість (15,1 %). Суспільно небезпечна поведінка зумовлена дією зовнішніх умов та внутрішніх спонукань, а також необхідністю задоволення власних потреб та інтересів; наявне праворозуміння та правоосвіченість за відсутності правосвідомості; відсутні стійкі девіації; нівелює правилами моралі; відсутні ціннісних орієнтирів.

Типовий портрет особи, яка вчиняє кримінальні правопорушення проти безпеки виробництва є наступним: чоловік 40–54 років (40,3 %), який має професійну (професійно-технічну) (27,2 %) або базову середню та профільну середньою освіту (19,3 %), громадянин України (99,8 %). Характеризується відсутністю толерантності, розуміння правил особистої та трудової безпеки; деформованим уявленням про трудові обов'язки та необхідність їх неухильного виконання; має низький рівень відповідальності та трудової культури.

Література:

1. Статистика. Офіс Генерального прокурора. URL: <https://new.gp.gov.ua/ua/posts/statistika>

2. Назимко Є.С. Покарання за злочини, вчинені спільно з дітьми: проблеми нормативно-правового регулювання та практики його застосування. Боротьба з організованою злочинністю і корупцією (теорія і практика). № 2 (30). 2013. С. 161-169.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-318-0-59>

Савінова А.В.

аспірант кафедри податкового права

*Національного юридичного університету імені Ярослава Мудрого,
адвокат*

РОЗУМНІСТЬ ЯК ПРИНЦИП УСТАНОВЛЕННЯ ПОДАТКОВИХ ПІЛЬГ

Хоч принцип розумності рідко розглядається під кутом правотворчості, проте деякі дослідники все ж приділяють йому увагу в окресленому контексті [1, с. 169]. Розумність у межах досліджуваного її прояву пояснюється загальною необхідністю дотримуватись у процесі творення права базової настанови – діяти відповідно до здорового глузду, тобто регулювати відносини так, щоб не допустити існування явно абсурдних норм [2, с. 197–198], таких, що є недоречними, необґрунтованими, нерозсудливими. Податкове законодавство прямо не закріплює названого принципу. Однак слід ствердити, що розумність є невід’ємною характеристикою, втіленою у зміст правового регулювання в цілому, тому вона має бути забезпечена в тому числі й в сфері оподаткування.

З огляду на сказане доцільно звернутись до думки С. В. Шевчука, який зазначив, що розумність позитивного права є основною ідеєю природного права [3, с. 52], а правова система України має будуватись відповідно до цього принципу [3, с. 56]. Убачається за потрібне наведений погляд дещо доповнити міркуваннями у прив’язці до сфери правотворення. Остання є елементом правової системи [2, с. 515], отже, і на неї має розповсюджуватись дія вказаного принципу. Не можна при наведенні такої тези упускати той факт, що створення норми є процесом текстуального вираження правової ідеї, втілити яку вона й покликана. Норма за своєю суттю є загальною, при її формуванні складно наперед

визначити всю сукупність варіантів юридичних ситуацій, які практично можуть підпасти під її вплив. Тож вимога розумності у рамках розглядуваного напрямку владної діяльності має виражатись через раціональність існування норми в правовому полі в тому виді, в якому її формує розробник. Порушення досліджуваного принципу вбачається не тільки в тому випадку, коли приймається норма, що не є обґрунтованою, а й тоді, коли, з огляду на доцільність і необхідність існування норми, нормотворець нею не заповнює правовий вакуум, ігноруючи суспільний (об'єктивний) запит на її прийняття.

Перейдемо до практичної площини дії цього принципу в межах установлення податкових пільг, зосередившись на волонтерській діяльності.

В абз. 2 пп. «а» пп. 170.7.8 п. 170.7 ст. 170 Податкового кодексу України (далі – ПК України) передбачено, що благодійна допомога у будь-якій сумі (вартості), яка надається відповідно до пп. 165.1.54 п. 165.1 ст. 165 цього ж Кодексу, не оподатковуються, якщо така допомога надана:

- 1) чітко визначеним платникам податку, зокрема, і волонтерам;
- 2) для закупівлі товарів, робіт або послуг;
- 3) якщо останні прямо передбачені в абз. 2 пп. «а» пп. 170.7.8 п. 170.7 ст. 170 ПК України або визначені в переліку, розробленому Кабінетом Міністрів України [4].

Напевно протягом повномасштабного вторгнення кожен українець натрапляв на новину, в якій зазначено, що певна фізична особа збирає кошти для потреб Збройних Сил України. Щодо оподаткування донатів, які зараховуються на рахунок волонтерів, механізм дії досліджуваної пільги такий: волонтер реєструється в спеціальному реєстрі шляхом подання заяви до контролюючого органу, вказуючи при цьому реквізити усіх рахунків, що ним використовуються для благодійної діяльності [5]; на ці рахунки від інших суб'єктів надходять суми коштів; зібрані грошові ресурси витрачаються, зокрема, на придбання товарів, робіт і послуг, що передбачені в абз. 2 пп. «а» пп. 170.7.8 п. 170.7 ст. 170 ПК України чи внесені до відповідного переліку; витрати документально фіксуються; у декларацію про майновий стан і доходи волонтер вносить відомості про суми, які були акумульовані ним на спеціальних рахунках протягом звітного періоду, як такі, що не включаються до розрахунку оподатковуваного доходу.

І в контексті дії цієї пільги все було б прозоро й зрозуміло, якби держава вчасно відреагувала на практичну проблемну ситуацію, що склалась. Мова йде безпосередньо про згаданий вище перелік, який затверджується Кабінетом Міністрів України. З початку воєнного стану і до 03.06.2023 р. діяв перелік, затверджений Постановою Кабінету Міністрів України від

24.02.2016 р. № 112. На момент введення воєнного стану цей список товарів, робіт і послуг виявився не актуальним, оскільки там були відсутні ті позиції, що в умовах сучасної війни є вкрай затребуваними з безпекової точки зору. Держава у особі вищого органу у системі органів виконавчої влади, діючи, точніше допускаючи необґрунтовану бездіяльність, до 02.06.2023 р. не реагувала на заклики волонтерів указаний перелік доповнити категоріями, що дійсно потрібні (зокрема, дрони, їх складові частини). Тільки 02.06.2023 р. Уряд почув волонтерську спільноту й все таки перелік доповнив, прийнявши відповідний нормативно-правовий акт, який набрав чинності 03.06.2023 р. [6; 7].

Чи є наведена ситуація такою, що з 24.02.2022 р. й до 02.06.2023 р. відповідала принципу розумності? Очевидно, ні, оскільки протягом терміну, що перевищив один рік, регулятор допускав безглузду проблему – попит на дрони масовий, збори на них повсюдні, але сам товар знаходиться за межами відповідного переліку, таким чином, його придбання тягне за собою оподаткування сум, які були зібрані волонтером на спеціальному рахунку і витрачені з нього ж, на загальних умовах: 18 % податку на доходи фізичних осіб та 1,5 % військового збору. Регулятор свою помилку виправив, зазначивши, що Постанова від 02.06.2023 р. № 550, якою розширено перелік, застосовується з 24.02.2022 р. Але це не відмінняє того факту, що протягом довгого періоду часу практичний і нормативний аспекти не були узгоджені.

Керуючись наведеним, слід резюмувати таке. Розумність є принципом, на підставі якого здійснюється нормотворча діяльність, у тому числі й щодо встановлення, зміни чи скасування податкових пільг. Указана засада, не будучи прямо закріпленою у ст. 4 ПК України, є невід’ємною в контексті творення податкових пільг, оскільки впливає з загальних вимог до розробки норм права. Її зміст відображається шляхом своєчасного прийняття обґрунтованих і доречних податкових норм.

Література:

1. Буряковська К. О. Юридичні стандарти, що ґрунтуються на принципі розумності. *Філософія права і загальна теорія права*. 2015. № 1–2. С. 169–177.
2. Загальна теорія права: підручник / О. В. Петришин, Д. В. Лук’янов, С. І. Максимов, В. С. Смородинський та ін.; за ред. О. В. Петришина. Харків: Право, 2021. 568 с.
3. Шевчук С. В. Основи конституційної юриспруденції: навч. посіб. Харків: Консум, 2002. 296 с.
4. Податковий кодекс України: Закон України від 02.12.2010 р. № 2755-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2755-17/conv#Text> (дата звернення: 10.06.2023).

5. Про благодійну діяльність та благодійні організації: Закон України від 05.07.2012 р. № 5073-VI. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5073-17#Text> (дата звернення: 10.06.2023).

6. Про затвердження переліку засобів, товарів (робіт, послуг), сума (вартість) благодійної допомоги для закупівлі або у вигляді яких не включається до оподатковуваного доходу платників податку на доходи фізичних осіб: Постанова Кабінету Міністрів України від 24.02.2016 р. № 112. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/112-2016-%D0%BF#Text> (дата звернення: 10.06.2023).

7. Про внесення змін у додаток до постанови Кабінету Міністрів України від 24 лютого 2016 р. № 112: Постанова Кабінету Міністрів України від 02.06.2023 р. № 550. *Урядовий кур'єр*. 2023. № 111.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-318-0-60>

Волюйко О.М.

*старший викладач кафедри юридичної психології
Національної академії внутрішніх справ
<https://orcid.org/0000-0002-3723-5415>*

КОМПЛЕКСНИЙ ТРЕНІНГ ДЛЯ ПРАЦІВНИКІВ ПОЛІЦІЇ, СПРЯМОВАНИЙ НА РОЗВИТОК ТА ОПТИМІЗАЦІЮ ЇХ ПСИХОЛОГІЧНОЇ ГОТОВНОСТІ ДО ІННОВАЦІЙНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ (ОПИС)

У період реформування Національної поліції України необхідність успішної реалізації професійної діяльності працівників поліції актуалізує проблему їх психологічної готовності до інновацій. Під час проектування комплексного тренінгу ми виходили із положення, що професійне вдосконалення поліцейських – це безперервний процес цілеспрямованого розвитку особистості в результаті здійснення професійної діяльності та особистої активності, спрямованої на освоєння і використання інноваційного правоохоронного досвіду з метою професійного зростання і самореалізації у професії. Готовність до інновацій, як різновид психологічної готовності, являє собою багатокомпонентний комплекс, що включає ініціативність, готовність до змін, особистісну та діяльнісну рефлексію, індивідуально – стильові особливості саморегуляції, здатність до самоуправління, реактивні та проактивні стратегії долаючої поведінки, психологічну ресурсність та можливості застосування цих характеристик в реальній професійній

діяльності, яка супроводжується постійним виникненням різноманітних стресових ситуацій, що виходять за межі традиційного службового досвіду. Часто екстремальні умови професійної діяльності працівників поліції висувають високі вимоги до їх стресостійкості та витримки в ситуаціях високого психічного напруження. Ефективність співпраці в умовах стресу, а також психологічний клімат в колективі значною мірою залежать від уміння працівників регулювати свою поведінку, контролювати настрій, стримувати почуття в залежності від вимог ситуації і оточення, тобто від розвитку емоційно-вольової саморегуляції.

Для досягнення зазначених цілей рекомендують використовувати структуровані вправи, рольові ігри, арт-терапію, методи візуалізації тощо. Задля підвищення ефективності психопрофілактичних та психокорекційних заходів науковці рекомендують використовувати форму тренінгу [1, 2]. У якості методів саморозвитку особистості поліцейських ми використовували такі, як самоаналіз, самозвіт, заснований на рефлексивних уміннях, що підвищують рівень усвідомленості як зовнішніх, так і внутрішніх умов діяльності.

Спіраючись в процесі реалізації програми на принцип суб'єкта і суб'єктності, ми прагнули до встановлення суб'єктно суб'єктних відносин. Діалогічність взаємодії як форма співпраці, на нашу думку, має сприяти створенню позитивного емоційного фону, розвитку у поліцейських рефлексії, готовності до змін, навичок саморегуляції та самоуправління, ініціативності, реактивних та проактивних стратегій долаючої поведінки та психологічної ресурсності.

Повноцінне функціонування психологічної служби створює цілісну систему психологічного супроводу працівників поліції. Основні завдання психологічної служби полягають у проведенні якісної психологічної діагностики особистості поліцейського для подальшої розробки індивідуальних та групових програм психокорекції, створення умов для їх особистої зацікавленості у самовихованні та саморозвитку. Наступними завданнями є психопрофілактична робота щодо збереження психічного здоров'я працівників поліції, психокорегувальна цілеспрямована робота із закріплення або формування рис особистості, що сприяють удосконаленню їх готовності до інноваційної діяльності; психологічна підтримка в напрямку корекції та поновлення психічних функцій, станів особистості. Дуже актуальною є робота щодо підвищення психологічної компетентності працівників поліції та соціально-психологічного супроводу їх службової діяльності.

Психолог у даному випадку має бути фахівцем, який не лише констатує наявність певних явищ і дає рекомендації як рядовим поліцейським, так і керуючому складу. Він має особисто здійснювати індивідуально-психологічне консультування та корекцію поведінки,

проводити групові тренінги, вирішувати конфлікти, відстежувати й регулювати психічний стан особового складу.

У якості розвивальних та коригувальних напрямків роботи психолога можна виділити такі:

- психологічне просвітництво: лекції, бесіди з проблеми життєвих планів особистості;
- індивідуальні та групові консультативні бесіди;
- психологічна профілактика: зниження дії факторів, що перешкоджають, і активізація факторів, що сприяють розвитку і реалізації позитивних навичок саморегуляції, проактивної долаючої поведінки, рефлексії;
- психологічна корекція: усвідомлення і аналіз життєвих цілей і перспектив, аутогенне тренування, соціально-психологічні тренінги.

Аналіз літератури дозволяє стверджувати, що в ході тренінгів психологи формують в учасників вміння регулювати свій психічний стан, стримувати та перемикають на інший вид активності агресію, вирішувати конфліктні ситуації, адекватно оцінювати свої вчинки. Для оптимізації психологічного клімату в підрозділі важливо здійснювати цілеспрямовану роботу з керівниками підрозділів.

Психокорекційна робота з поліцейськими має проводитись переважно у формі групових та індивідуальних бесід, в яких основну активну позицію займає психолог. В ході індивідуальної бесіди працівник поліції має можливість виговоритися, поділитися проблемами, які він не може оприлюднити у службовій обстановці.

Найбільш продуктивний вплив на поліцейських у заданому напрямку можна організувати в ході ігор та тренінгів. Найефективнішими є групові тренінги. Груповий досвід допомагає вирішенню внутрішньоособистісних проблем, надає можливість отримати навички та зворотній зв'язок, що допоможе вбудувати потрібні новоутворення у структуру особистості. Група полегшує процеси саморозкриття, самопізнання та самодослідження. Для формування навичок, вмінь та настанов, які необхідні для успішного сприйняття та впровадження інновацій у діяльності Національної поліції ми пропонуємо комплексний тренінг, спрямований на розвиток складових психологічної готовності поліцейських до інноваційної діяльності.

Під час комплектування тренінгових груп важливо дотримуватися принципу добровільності. Не можна залучати поліцейських в такі групи під загрозою дисциплінарних стягнень. Однак психологу, начальникам відділень психологічної служби потрібно проводити з поліцейськими активну індивідуальну роз'яснювальну роботу, переконуючи їх в необхідності пройти спеціальну психологічну підготовку.

До складу груп не слід залучати особистостей, які знаходяться у надмірному емоційно нестабільному стані внаслідок можливих життєвих потрясінь. Зрозуміло, що вербальна агресія, неспокій завжди мають місце у психокорегувальній роботі. Це може бути стимулом розвитку групи. З особами, які в гострій ситуації можуть застосувати фізичний вплив на інших учасників тренінгу, слід проводити індивідуальну психокорегувальну роботу.

Оптимальна чисельність тренінгової групи – 15 осіб. За меншої чисельності скорочується можливість взаємного обміну досвідом, а за чисельністю понад 15 осіб зменшується час на взаємний обмін думками, на аргументацію своєї позиції, на активну участь кожного учасника. Необхідною умовою досягнення позитивних результатів є налагодження доброзичливих стосунків та взаєморозуміння між психологом та учасниками процесу.

Література

1. Полякова О. Б. Саморегуляция как предпосылка предупреждения профессиональных деформаций. *Новое в психолого-педагогических исследованиях*. 2015. № 2. С. 213–222.
2. Приходько І. І. Засади психологічної безпеки персоналу екстремальних видів діяльності: монографія. Харків : Акад. ВВ МВС України, 2013. 745 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-318-0-61>

Кандусь Д.В.

*викладач кафедри інформаційно-аналітичних технологій інституту
інформаційно- телекомунікаційних технологій інституту
інформаційно- комунікаційних технологій та кібероборони
Національного університету оборони України*

ІНФОРМАТИЗАЦІЯ ПІДРОЗДІЛІВ ЗБРОЙНИХ СИЛ УКРАЇНИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ В УКРАЇНІ

В умовах воєнного стану завданням процесу інформатизації військ є забезпечення інформаційних потреб центральних органів влади, органів місцевого самоврядування, органів місцевого самоврядування і навіть усього населення на основі єдиного джерела інформації.

Автоматизація всього комплексу космічних, адміністративно-господарських процесів, використання сучасних засобів автоматизованого управління, соціально-економічного моніторингу,

електронного документообігу, аналітичної обробки даних та підтримки прийняття військових рішень.

Реалізація цих завдань потребує, перш за все, визначення стратегії підтримки ІТ-телекомунікацій та інформаційно-аналітичної діяльності Збройних Сил, формування основних принципів автоматизації всіх їхніх військових та управлінських функцій з використанням сучасного електронного документообігу, засобів управління, секретних військових документів усіх галузей військового документообігу в рамках правового режиму військового законодавства в Україні та автоматичного управління для вирішення технічних або військово-економічних та інших завдань у сферах діяльності Збройних Сил.

Необхідність прогнозування, виявлення та прогнозування тенденцій розвитку ситуацій потребує використання різноманітних аналітичних прийомів обробки вихідної інформації в сучасних умовах життя.

Для з'ясування можливих шляхів розвитку ситуації необхідно не лише узагальнити оприлюднену інформацію, а й дати їй оцінку.

Потреба в інформаційно-аналітичних дослідженнях зумовлена не лише наявністю інформаційних бар'єрів, що перешкоджають збору необхідної інформації, а й браком часу для усвідомлених дій споживача.

Суб'єкти управління як споживачі інформації мають дефіцит часу, тому перед ними поставлено завдання постійного моніторингу інформації, виділення необхідної інформації із загальної інформації та збору інформації відповідно до виявлених інформаційних потреб. Необхідний перехід до спеціальних інформаційних сервісів. Трансформуючий аналіз інформації та інтеграція. Джерела інформації відповідно до потреб споживачів.

Виконання цих завдань потребує побудови системи інформаційного забезпечення споживачів інформації. У цій системі споживач інформації виступає вирішальним елементом у створенні інформаційно-аналітичних документів.

В Україні також був створений чат-бот у Telegram для пошуку даних про захисників, які не виходять на зв'язок з певних причин. Наприклад, за допомогою чат-боту "Розшук по даних Національного інформаційного бюро" створили спеціальні інструменти, за допомогою яких рідні та близькі українських оборонців, які потрапили у полон до ворога або зникли безвісти за особливих обставин, можуть здійснити швидкий пошук даних про них. Для того, щоб родич міг визначити статус військовослужбовця, який перебуває в розшуку, для цього необхідно надати наступну інформацію: ідентифікаційний код, прізвище, ім'я та по батькові, номер телефону та дата народження розшукуваної особи, прізвище, ім'я та по батькові, дата народження та ідентифікаційний код особи, яка розшукується. У результаті пошуку

рідні та близькі зможуть отримати у чат-боті один із поточних статусів полоненого: про особу немає даних у реєстрі НІБ. Якщо їх не вносили, чат-бот запропонує додати ці відомості; дані є, але в базі даних НІБ немає відомостей, чи перебуває особа в полоні; дані є, особа ймовірно перебуває в полоні (бракує підтвердження від Міжнародного комітету Червоного Хреста – МКЧХ); дані про особу є в базі НІБ, перебування в полоні підтверджено МКЧХ; полонена особа звільнена під час обмінів.

Враховуючи вищевикладене, хочемо зробити висновок, що в активну фазу війни на території України, метою є підтримання на високому рівні всієї розвідувально-аналітичної діяльності, а також злагодженої роботи всіх напрямків.

У сфері штучної зброї з часом з'являється багато нових технологій, які завжди вимагають кваліфікованих працівників для їх дотримання, тому необхідно постійно підвищувати кваліфікацію всіх працівників технічної сфери.

Якщо говорити про технічну складову інформаційно-аналітичної діяльності Збройних сил України в теперішній час дії правового режиму воєнного стану на території України [1], потрібно створювати та розвивати ці бази даних та накопичувати й зберігати інформацію у різних сферах аналітичного військового процесу, а це потребує забезпечення технічними приладами і засобами європейського зразку інших країн.

Література:

1. Про введення воєнного стану в Україні: Указ Президента України від 24.02.2022 № 64/2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/64/2022#Text>.

2. Про оборону України: Закон України від 06.12.1991 р. №1932-XII. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/t193200?an=1&ed=2023_03_21.

Про розвідувальні органи України: Закон України від 22.03.2001 р. № 2331-III. URL: https://ips.ligazakon.net/document/view/t012331?an=ul-120&ed=2008_06_03

Семенчук Н.О.

*здобувач кафедри конституційного
та адміністративного права
Запорізького національного університету*

ПОНЯТТЯ «ПУБЛІЧНО-ПРАВОВИЙ СПІР У СФЕРІ МІСТОБУДУВАННЯ»

Спори, що виникають у сфері містобудування відносяться до публічно-правових, якщо пов'язуються із виникненням, зміною та припиненням взаємодії між суб'єктами права, де суперечність спричинюється виконанням публічно-управлінських функцій, реалізацією та захистом суб'єктивних публічних прав та інтересів, і функціонально має пріоритет у врегулюванні – задоволення суспільних потреб та досягнення виконання важливих стратегічних задач держави в цілому, і зокрема у сфері будівництва та містобудування [1, с. 747].

Будівництво та містобудування відіграють ключову роль у розвитку інфраструктури, задоволенні потреб населення та створенні умов для економічного зростання. Створення об'єктів соціальної інфраструктури, таких як школи, лікарні, дороги, мости, житлові комплекси, громадські приміщення тощо, є необхідним для забезпечення комфортних умов проживання та функціонування суспільства. Дотримання державних будівельних стандартів і норм гарантує якість та безпеку цих об'єктів. Чинне законодавство визначає поняття будівництва і встановлює правила, за якими ця галузь має функціонувати. Це включає в себе вимоги до ліцензування, екологічної безпеки, охорони праці та інші аспекти, спрямовані на забезпечення якості та безпеки будівельних робіт.

Будівництво та містобудування є важливою складовою стратегічного економічного розвитку та соціального благополуччя країни. Ця галузь впливає на різні аспекти суспільства та господарства, і його роль є багатогранною. Будівництво створює робочі місця, сприяє розвитку підприємництва та привертає інвестиції. Нові будівельні проекти сприяють сталому економічному зростанню та розвитку інфраструктури. Будівництво відіграє ключову роль у створенні та підтримці інфраструктури, такої як дороги, залізниці, аеропорти, енергетичні об'єкти тощо. Будівництво житла, освітніх та медичних установ сприяє покращенню якості життя громадян. Створення комфортних та безпечних місць проживання підвищує соціальний рівень та задоволення потреб населення. Будівельна галузь активно

використовує нові технології та інновації для покращення якості будівельних проєктів і зниження впливу на навколишнє середовище.

Отже, містобудування має важливий внесок у загальний розвиток економіки та соціального прогресу країни.

Розуміння містобудування та містобудівної діяльності має виходити із встановленої нормативної конструкції, де запроваджено підхід до встановлення його сутності як певного різновиду господарської діяльності, яка може вимагатися через ліцензування, дотримання національної екологічної безпеки, економічної безпеки, технологічної безпеки тощо. Саме тому впровадження будівельних робіт має відповідати встановленим стандартам та вимогам. Окремі види будівельних робіт вимагають здійснення ліцензування в порядку п. 9 ст. 7 Закону України «Про ліцензування видів господарської діяльності» [2].

Узагальнення відомостей про стан здійснення ліцензування містобудівної діяльності здійснюється у спеціальних державних реєстрах, де розміщуються відомості про визначені ДБН, вживані для об'єкту містобудівні умови та обмеження із дотриманням відповідності технологіям забудови, та положенням містобудівної документації (ст. 22-2 Закону України «Про регулювання містобудівної діяльності») [3]. Процеси ліцензування господарської діяльності постійно перебувають у стані реформації, спрямованій на спрощення доступу приватних осіб до здійснення тих чи інших робіт, але при цьому видача ліцензії залишається інструментом контролю за дотриманням безпеки окремих видів суспільних процесів, а також створення умов дотримання балансу інтересів як держави, соціуму, так і інтересів інвесторів, без участі яких не є можливим розвиток будівельної галузі країни. Саме з метою створення сприятливого інвестиційного клімату положеннями Закону України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення порядку надання адміністративних послуг у сфері будівництва та створення Єдиної державної електронної системи у сфері будівництва» було скасовано вимогу здійснення архітектурної діяльності як складової процесу містобудування [4]. Натомість було запроваджено процедуру сертифікації діяльності суб'єктів, які займаються архітектурною діяльністю.

Метою здійснення містобудівної діяльності згідно із Законом України «Про основи містобудування» є забезпечення формування «повноцінного життєвого середовища». Відповідно в основу врегулювання публічно-правового спору має покладатися саме дотримання вимог формування такого сприятливого для забезпечення фізичного існування людини, а також створення умов для її соціального буття, що має охоплюватися інтересами відповідної спільноти чи громади. Таким чином, коли ми говоримо про встановлення змісту

публічно-правового спору у сфері містобудування, то ним є певна суперечність, що виникла між особою, що виконує функції держави чи особою-володільцем делегованих повноважень та суб'єктом господарювання із здійснення діяльності із проведення підготовчих, архітектурних, будівельних робіт, робіт у сфері землеустрою, що спричинює створення перешкод до формування «повноцінного життєвого середовища».

Отже, ознаками публічно-правового спору у сфері містобудування є: суб'єктний склад правовідносин, що реалізуються через діяльність носіїв державної влади, а також виконавців функцій місцевого самоврядування; встановлення спеціального характеру спорів, що проявляється у встановленні перешкод для формування повноцінного життєвого середовища для людини та суспільства; встановлення спеціальної процедури врегулювання наявної суперечності.

Література

1. Великий енциклопедичний юридичний словник / [ред. Ю. С. Шемшученко]. К.: ТОВ «Вид-во «Юрид. думка», 2007. 992 с.
2. Про ліцензування видів господарської діяльності: Закон України від 2 березня 2015 року № 222-VIII. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-19#Text>
3. Про регулювання містобудівної діяльності: Закон України від 17 лютого 2011 року № 3038-VI. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3038-17#Text>
4. Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо удосконалення порядку надання адміністративних послуг у сфері будівництва та створення Єдиної державної електронної системи у сфері будівництва: Закон України від 17 жовтня 2019 року № 199-IX. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/199-20#n63>

Губачова Д.В.

*здобувачка кафедри конституційного та адміністративного права
Запорізького національного університету*

СУБ'ЄКТИ ПУБЛІЧНОЇ АДМІНІСТРАЦІЇ ЯК СТОРОНА ВЗАЄМОДІЇ З ГРОМАДСЬКИМИ ОБ'ЄДНАННЯМИ

Наразі одним із найгостріших питань сьогодення, що має вплив на становлення громадянського суспільства та України як демократичної держави, є формування стійкої взаємодії держави та суспільства. Як держава взаємодіє через органи державної влади та органи місцевого самоврядування, то суспільство реалізує такий вплив за допомогою його інститутів, особливе серед яких посідають громадські об'єднання. Дійсно, у сучасному світі взаємодія громадськості та держави є тим визначальним фактором, який враховуючи думку та інтереси населення як при прийнятті управлінських рішень, так і реалізації важливих для життя населення заходів, сприяє належному партнерству суспільства та держави.

Визначення суб'єктів публічної адміністрації як сторони взаємодії з громадськістю потребує окреслення їх системи. Щодо змісту поняття «публічні інституції», то відмітимо, що на законодавчому рівні воно не є закріпленим. Водночас аналізуючи чинне законодавство, розглянемо поняття «державний орган» під яким розуміють орган державної влади, зокрема колегіальний державний орган, інший суб'єкт публічного права, який згідно чинного законодавства має повноваження від імені держави реалізовувати владні управлінські функції, та юрисдикція якого може поширюватися як на всю територію України, так і виключно на окрему адміністративно-територіальну одиницю [1]. Досить близьким за змістом є поняття «орган публічної влади» під яким розуміють (а) будь-який урядовий або інший орган публічного адміністрування; (б) будь-який суб'єкт чи особу, які виконують публічні адміністративні функції відповідно до національного права, або мають публічні обов'язки чи функції, або надають публічні послуги [2]. Тобто, публічні інституції мають зв'язок із органами публічного адміністрування та виконують публічні адміністративні функції (надають публічні послуги), залишаючись при цьому ширшим за змістом поняттям.

Автори підручника «Адміністративне право. Повний курс» досліджуючи суб'єктів публічної адміністрації звертають увагу, що до системи суб'єктів публічної адміністрації віднесено 1) органів виконавчої влади, 2) суб'єктів місцевого самоврядування, 3) суб'єктів

делегованих повноважень: а) громадські об'єднання; б) інші суб'єкти під час здійснення делегованих законодавством виконавчих функцій [3, с. 73]. Крім того, враховуючи функціональне спрямування окремих органів, що не входять до системи органів виконавчої влади або суб'єктів місцевого самоврядування, але реалізують окремі виконавчі повноваження, до публічних інституцій також доцільно віднести таких органів, як Президента України, Раду міністрів АРК, Службу безпеки України, Раду національної безпеки і оборони України, Уповноваженого Верховної Ради України з прав людини тощо.

Аналізуючи викладене, а також положення Законів України «Про центральні органи виконавчої влади», «Про місцеві державні адміністрації», «Про місцеве самоврядування в Україні», «Про Кабінет Міністрів України», Конституції України, систему суб'єктів публічної адміністрації доцільно представити наступним чином:

1) Органи та особи, що виходять за триаду гілок влади: а) Президент України, б) Рада міністрів АРК, в) Служба безпеки України, г) Рада національної безпеки і оборони України, д) Уповноважений Верховної Ради України з прав людини, інші органи, що здійснюють виконавчі повноваження;

2) Органи виконавчої влади:

2.1) центральні органи виконавчої влади: а) Кабінет Міністрів України; б) міністерства, агентства, служби, інспекції, комісії, бюро; в) центральні органи виконавчої влади із спеціальним статусом; г) інші центральні органи виконавчої влади; д) колегіальні органи;

2.2) місцеві органи виконавчої влади: а) місцеві державні адміністрації; б) територіальні органи міністерств та інших центральних органів виконавчої влади; в) військово-цивільні адміністрації;

3) Органи місцевого самоврядування: а) територіальна громада; б) сільська, селищна, міська рада; в) виконавчі органи сільської, селищної, міської ради; г) районні та обласні ради, що представляють спільні інтереси територіальних громад сіл, селищ, міст; д) органи самоорганізації населення.

Правовою доктриною передбачено декілька узагальнених форм можливої взаємодії держави та громадського суспільства залежно від реального впливу на процес прийняття управлінських рішень: а) інформування, що характеризується процесом доведення інформації до інститутів громадянського суспільства; б) консультування, що характеризується залученням громадян до процесу реалізації управлінських рішень з метою дослідження їх думки; в) участь характеризується власною ініціативою громадськості брати участь у процесах реалізації державної політики, у здійсненні експертиз проєктів нормативно-правових актів, оцінюванні та розробленні проєктів

нормативно-правових актів; г) державно-приватне партнерство, що є найвищою стадією взаємодії держави та громадського суспільства, та характеризується як участю громадськості у прийнятті владних рішень, так і в обміні ресурсами задля задоволення інтересів держави та суспільства [4, с. 7-8].

На сучасному етапу розвитку спостерігається активізація взаємодії держави та громадського суспільства. Так, прикладом взаємодії національного рівня є підписання Міністерством цифрової трансформації України та громадської організації «МІНЗМІН» меморандуму про співпрацю та проведення спільних освітніх заходів для посилення захисту дітей в інтернеті [5]; реалізація громадською організацією «Товариство дослідників України» разом з Міністерством культури та інформаційної політики України проекту «Центри культурних послуг, як інструмент згуртованості громади» територіальних громад [6]; за участю Міністерства оборони України надано допомогу громадській організації «Київський клуб «Червона Зірка» в проведенні воєнно-технічного фестивалю «На броні Перемоги», разом із Всеукраїнським товариством «Просвіта» імені Т. Шевченка взято участь у відзначенні Дня пам'яті Героїв Крут у м. Києві [7]. Вказане свідчить про поширення взаємодії держави та громадського суспільства на національному рівні та відсутність взаємодії на локальному та регіональному рівнях.

Висновки. Одним із головних питань сьогодення є формування стійкої взаємодії держави та суспільства. Рівнями взаємодії громадських об'єднань та суб'єктів публічної адміністрації є ступені впливу громадських об'єднань на публічні органи різної юрисдикції, що поділяються на 1) національний рівень; 2) регіональний рівень; 3) локальний рівень. З метою забезпечення реальної взаємодії громадських об'єднань та суб'єктів публічної адміністрації необхідним є реалізація наступних заходів: а) досягнення відповідності законодавства України, яким регламентована співпраця держави та громадянського суспільства, досвіду Європейського Союзу; б) покращення механізмів взаємодії публічних інституцій та громадських об'єднань та нормативним закріпленням їх конкретних форм; в) пошук шляхів до ефективної участі громадських об'єднань у державних справах.

Література

1. Про медіа: Закон України від 13.12.2022 року № 2849-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2849-20/ed20221213#n18>.

2. Регламент Європейського Парламенту з Ради (ЄС) 2016/1011 від 8 червня 2016 року про індекси, які використовують як бенчмарки у фінансових інструментах і фінансових договорах або для вимірювання

результативності інвестиційних фондів, та про внесення змін до директив 2008/48/ЄС та 2014/17/ЄС і Регламенту (ЄС) № 596/2014. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_042-16/ed20160608#n102.

3. Адміністративне право України. Повний курс : підручник / Галунько В., Діхтієвський П., Кузьменко О., Стеценко С. та ін. Херсон : ОЛДІ-ПЛЮС, 2018. 446 с.

4. Збірник звітів за результатами оцінки діяльності органів виконавчої влади за напрямком «взаємодія з громадськістю»: Збірка / Упоряд.: Любов Паливода К.: [БФ «Творчий центр ТЦК»] Б 2018. 72 с.

5. Захист дітей в інтернеті: Мінцифри співпрацюватиме з громадською організацією «МІНЗМІН». URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3203075-zahist-ditej-v-interneti-mincifri-spivpracuvatime-z-gromadskou-organizacieu-minzmin.html> URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-society/3203075-zahist-ditej-v-interneti-mincifri-spivpracuvatime-z-gromadskou-organizacieu-minzmin.html>.

6. Громадська організація «Товариство дослідників України» у співпраці з Міністерством культури та інформаційної політики України, оголошують початок відбору територіальних громад до участі в проєкті «Центри культурних послуг, як інструмент згуртованості громади». URL: <https://mkip.gov.ua/news/5190.html>.

7. Проведення спільних заходів та проєктів за участю громадських організацій. URL: <https://www.mil.gov.ua/diyalnist/zvyazki-z-gromadskisty/gromadska-rada/robochi-zviti-ta-vivchennya-gromadskoi-dumki/2014/07/07/provedennya-spilnih-zahodiv-ta-proektiv-za-uchastyu-gromadskih-organizacij/>.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-318-0-64>

Мавродієва М.В.

*здобувач кафедри конституційного
та адміністративного права
Запорізького національного університету*

КОДИФІКАЦІЯ ЗАКОНОДАВСТВА У СФЕРІ МІСТОБУДУВАННЯ

На національному рівні питання застосування адміністративно-господарських санкцій у сфері містобудування здійснюється у порядку регулювання договірних відносин (книга V Цивільного кодексу України [1]), встановлення статусу суб'єктів господарювання, що визначено у Господарському кодексі України [2], встановлення вимог із дотримання

безпеки використання природних ресурсів при здійсненні забудови населених пунктів, що закріплюється рядом актів земельного та екологічного законодавства (Земельний кодекс України [3], Закон України від 19 червня 2003 року № 962-IV «Про охорону земель» [4], Закон України від 25 червня 1991 року № 1264-XII «Про охорону навколишнього природного середовища» [5]) та ін.; регламентації здійснення дозвільно-наглядових та контрольно-наглядових проваджень у сфері містобудування – Закони України «Про ліцензування певних видів господарської діяльності» [6], «Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності» [7], «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності» [8], «Про Перелік документів дозвільного характеру у сфері господарської діяльності» [9]; «Про адміністративні послуги» [10], «Про адміністративну процедуру» [11] тощо.

У сфері містобудування на загальнодержавному рівні формується окрема галузь законодавства, до складу якої необхідно віднести такі Закони України, як: «Про основи містобудування», «Про систему громадського здоров'я», «Про відповідальність за правопорушення у сфері містобудівної діяльності», «Про архітектурну діяльність», «Про благоустрій населених пунктів», «Про запобігання впливу світової кризи на розвиток будівельної галузі та житлового будівництва», «Про регулювання містобудівної діяльності», «Про будівельні норми».

На рівні підзаконних нормативно-правових актів національні стандарти містобудування встановлюються: 1) в постановах Верховної Ради України (наприклад, Постанова Верховної Ради України «Про заходи із збереження історичної забудови міста Одеси, його всесвітньо відомих пам'яток архітектури та містобудування в період економічної кризи» від 15 квітня 2009 року № 1272-VI; 2) Указів Президента України - «Про Координаційну раду з вирішення проблемних питань у сфері містобудування» Указ Президента України від 29 вересня 2020 року № 413/2020; 3) у постановах та розпорядженнях КМ України: «Про затвердження Положення про порядок накладення штрафів за правопорушення у сфері містобудування», «Питання прийняття в експлуатацію закінчених будівництвом об'єктів», «Деякі питання виконання підготовчих і будівельних робіт», «Про внесення зміни до пункту 3 Порядку застосування будівельних норм, розроблених на основі національних технологічних традицій, та будівельних норм, гармонізованих з нормативними документами Європейського Союзу, та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України», «Про затвердження Порядку затвердження проектів будівництва і проведення їх експертизи та визнання такими, що втратили чинність, деяких постанов Кабінету Міністрів України»; «Про утворення

територіальних органів Державної архітектурно-будівельної інспекції», «Про затвердження Порядку здійснення державного архітектурно-будівельного контролю», «Деякі питання професійної атестації відповідальних виконавців окремих видів робіт (послуг), пов'язаних із створенням об'єктів архітектури», «Про затвердження Порядку проведення експертизи містобудівної документації», «Про затвердження Порядку проведення громадських слухань щодо врахування громадських інтересів під час розроблення проектів містобудівної документації на місцевому рівні», «Деякі питання забезпечення діяльності Державної архітектурно-будівельної інспекції, її територіальних органів та їх працівників», «Про містобудівний кадастр», «Про затвердження Порядку проведення державної експертизи інвестиційних програм (проектів)»; у наказах Мінрегіону України - «Про затвердження Порядку розроблення проектної документації на будівництво об'єктів», «Деякі питання здійснення експертизи проектної документації на будівництво об'єктів», «Про затвердження Порядку видачі будівельного паспорта забудови земельної ділянки», «Про затвердження Типового положення про архітектурно-містобудівні ради», «Про затвердження форм актів та інших документів, які складаються під час або за результатами здійснення державного архітектурно-будівельного контролю» та ін..

Регулювання здійснення містобудівельної діяльності встановлюється також на рівні так званих будівельних норм [12]. Під будівельними нормами розуміється сукупність нормативних стандартів здійснення «нового будівництва, реконструкції, реставрації, капітального ремонту, технічного переоснащення будинків, будівель, споруд, лінійних об'єктів інженерно-транспортної інфраструктури». Натомість будівельні норми відрізняються від технічних норм, під якими розуміються сукупність правил, які визначають економічно обґрунтовані та екологічно безпечні засоби та методи забудови. Технічні норми, які стають частиною національного законодавства України, набувають характеру будівельних норм – ДБН, що є обов'язковими до виконання та за порушення яких застосовується відповідальність [13]. У сфері містобудування є доволі розгалужена система ДБН. Наприклад, такими є такі: ДБН В.2.2-15:2019 Житлові будинки. Основні положення [14]; та ін.. Державні будівельні норми відображають технологічний процес забудови, тому мають розумітися як певні соціальні норми, що набувають імперативності в разі їх відповідності потребам забудови відповідних територій чи України в цілому.

Отже, питання систематизації законодавства у сфері містобудування в Україні є актуальним вже доволі триваючий час, і особливо актуалізується в умовах необхідності створення сприятливого

«інвестиційного» клімату для залучення іноземних фінансових ресурсів для відбудови України.

Література

1. Цивільний кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>
2. Господарський кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text>
3. Земельний кодекс України: Закон України від 25 жовтня 2001 року № 2768-III. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2768-14#Text>
4. Про охорону земель: Закон України від 19 червня 2003 року № 962-IV. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/962-15#Text>
5. Про охорону навколишнього природного середовища: Закон України від 25 червня 1991 року № 1264-XII. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1264-12#Text>
6. Про ліцензування видів господарської діяльності: Закон України від 2 березня 2015 року № 222-VIII. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/222-19#Text>
7. Про дозвільну систему у сфері господарської діяльності: Закон України від 6 вересня 2005 року № 2806-IV. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2806-15#Text>
8. Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності: Закон України від 5 квітня 2007 року № 877-V. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/877-16#Text>
9. Про Перелік документів дозвільного характеру у сфері господарської діяльності: Закон України від 19 травня 2011 року № 3392-VI. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3392-17#Text>
10. Про адміністративні послуги: Закон України від 6 вересня 2012 року № 5203-VI. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5203-17#Text>
11. Про адміністративну процедуру : Закон України від 17 лютого 2022 року № 2073-IX. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20/print>
12. Про затвердження Технічного регламенту будівельних виробів, будівель і споруд: Постанова КМ України від 20 грудня 2006 р. № 1764. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1764-2006-п#Text>
13. Ткаченко В. Співвідношення будівельних та правових норм у будівництві в контексті настання відповідальності за їх порушення. *Підприємництво, господарство і право*. 2018. №9. С. 40-45. URL.: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2018/9/9.pdf>
14. ДБН В.2.2-15:2019 Житлові будинки. Основні положення. URL.: https://dbn.co.ua/load/normativy/dbn/dbn_v_2_2_15_2015_zhitlovi_budinki_osnovni_polozhennja/1-1-0-1184

Червонописький В.С.

*здобувач кафедри адміністративного, кримінального права і процесу
Міжнародного університету бізнесу і права*

АДМІНІСТРАТИВНО-ДЕЛІКТНІ ПРАВОВІДНОСИНИ: СУТНІСТЬ ТА ОЗНАКИ

Адміністративно-деліктні відносини виступають як об'єкт правового дослідження і відображають сучасні реалії та рівень розвитку суспільства. Ліквідація чинників, через наявність яких виникають адміністративно-деліктні відносини, може бути однією з головних мет цих відносин. Зазвичай, адміністративне право спрямоване на регулювання поведінки суб'єктів влади та громадян з метою забезпечення порядку, безпеки, дисципліни та інших важливих аспектів функціонування суспільства. Такі відносини дозволяють державі реагувати на порушення законодавства та вживати заходів впливу, спрямованих на усунення порушень, покарання винних осіб та забезпечення дотримання правопорядку. І, звісно ж, адміністративно-деліктні відносини відображають стан суспільно-політичної системи та відображають її розвиток у конкретний історичний період [1].

В сучасній юриспруденції поступово формується ідея необхідності запровадження окремої галузі знань – адміністративної деліктології.

Адміністративна деліктологія є галуззю адміністративного права, що вивчає адміністративно-правові відносини, пов'язані з вчиненням адміністративних правопорушень та застосуванням адміністративної відповідальності. Напрямами розвитку адміністративної деліктології та проблемами її розвитку: визначення сутності адміністративних правопорушень; вивчення системи заходів адміністративної відповідальності; дослідження факторів розвитку адміністративної деліктології, суспільних потреб та викликів; реформування системи адміністративного законодавства, його неоднозначність або непрозорість нормативно-правових актів, що можуть призводити до непорозумінь та складнощів у визначенні адміністративних правопорушень; непропорційність заходів адміністративної відповідальності; впровадження цифрових технологій; потреба у вивченні міжнародного досвіду та впливів глобальних процесів на адміністративну сферу. Розвиток адміністративної деліктології є важливим для забезпечення ефективного функціонування адміністративно-правової системи, а також для захисту прав та свобод громадян від надмірної влади та зловживань з боку публічних органів [2].

Адміністративно-деліктні відносини характеризуються певною сукупністю загальних та спеціальних ознак. До загальних ознак адміністративно-деліктних відносин, що визначають їх схожість із іншими видами деліктних правовідносин, відносяться: вольовий характер дій правопорушника, що визначають спрямування їх дій чи діяльності; історико-обумовлений характер їх виникнення та нормативної охорони; нормативна форма взаємодії держави, суспільства та особи; санкціонування державою [3, с. 70-74].

Спеціальними ознаками адміністративно-деліктних правовідносин є: процедура застосування правообмежувального заборонного впливу; спеціальний суб'єктний склад правовідносин; оперативність застосування адміністративних стягнень [4, с. 275].

Специфіка суб'єктного складу адміністративно-деліктних правовідносин полягає в тому, що переважно заходи адміністративної відповідальності накладаються не судом, а саме адміністративними органами (в розумінні категорії «адміністративний орган», що визначена Законом України «Про адміністративну процедуру» від 17 лютого 2022 року № 2073-IX [5]).

Таким чином, економічність адміністративно-деліктних відносин проявляється в кількох аспектах: обумовленість суспільною потребою, що розуміється як менша суспільна шкідливість адміністративно-деліктних відносин у порівнянні із кримінально-правовими відносинами; балансу між ефективністю та вартістю, що виявляється у забезпеченні ефективності адміністративно-деліктного провадження, що призводить до припинення протиправної діяльності та відшкодування завданої шкоди; процесуальній економії, яка повинна бути збалансованою, тобто забезпечувати ефективний контроль і відповідальність без надмірних витрат; дотриманні балансу витрат, що визначає важливість розрахунків витрат і прибутків від адміністративних процедур, хоча це може бути складно, оскільки суспільна шкода адміністративних деліктів має якісний вимір; розумність строків адміністративних проваджень визначається швидкістю вирішення справ та ефективністю боротьби з правопорушеннями; публічний характер, що пов'язується із наявністю правил, що обумовлюють обов'язок переслідування та покарання, забезпечує виявлення та врегулювання порушень; врахування волі потерпілого, особливо в разі порушення приватного інтересу в адміністративно-деліктних відносинах.

Література

1. Дембіцька С.Л. Адміністративна деліктність як небезпека зростання правопорушень в Україні. *Право і суспільство*. 2018. № 1. С. 165-170.
2. Остапенко О.І. Адміністративна деліктологія: соціально-правовий феномен і проблеми розвитку: монографія. Львів: Львівський інститут внутрішніх справ при Українській академії внутрішніх справ, 1995. 312 с.
3. Шульга Є.В. Специфічні ознаки адміністративно-деліктних відносин. *Часопис Київського університету права*. 2017. № 2. С. 70-74
4. Бандурка О.М. Адміністративний процес України: монографія. Харків: ХНУВС; Майдан, 2019. 422 с.
5. Про адміністративну процедуру: Закон України від 17 лютого 2022 року № 2073-IX. URL.: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2073-20#Text>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-318-0-66>

Польща В.Ф.

*аспірант кафедри цивільного, трудового та господарського права
Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара*

СТАН НАУКОВОЇ РОЗРОБКИ ПРОБЛЕМИ УПРАВЛІННЯ НЕБЕЗПЕЧНИМИ ВІДХОДАМИ

Питання правового регулювання поводження з небезпечними відходами є проблемою, що має характер комплексного міжгалузевого дослідження, і вимагає зосередження зусиль представників технічних, економічних, екологічних, юридичних наук.

В межах проведених досліджень з питань забезпечення вимог екологічної безпеки поводження з небезпечними відходами обґрунтовується підхід, сутність якого зводиться до пошуку напрямів оптимізації такої діяльності із тісному взаємозв'язку не лише із вдосконалення економічної складової такої діяльності, а і правового рівня врегулювання. Так, у наукових розробках Г. П. Євграшкіної, Н. П. Шерстюк, І. А. Власової обґрунтовано висновок, що подолання проблеми неконтрольованого та безхазяйного складування небезпечних відходів повзується в тому числі із удосконаленням нормативно-правового регулювання такого режиму, окрім питання запровадження інноваційних технологій та економічних інструментів оптимізації

господарювання [1, с. 31-32]. Однак не зважаючи на практичну затребуваність у вирішенні проблеми нормативно-правового врегулювання поводження із небезпечними відходами, чинним законодавством України і досі не визначено їх адміністративно-правовий режим. Так, в межах Закону України «Про відходи» лише один раз згадується категорія «промислових» відходів (п. «ї» ст. 42) у контексті визначення підстав відповідальності осіб, винних у порушенні законодавства про відходи [2]. Крім того попри наявність вимоги встановлення спеціальних підстав застосування заходів адміністративної відповідальності за порушення використання небезпечних відходів відповідно до положень чинного адміністративно-деліктного законодавства України не визначено. Так, чинним адміністративно-деліктним законодавством без специфікації різновидів відходів передбачається адміністративна відповідальність за «Псування і забруднення сільськогосподарських та інших земель» (ст. 52 КУпАП), «Пошкодження лісу стічними водами, хімічними речовинами, нафтою і нафтопродуктами, шкідливими викидами, відходами і покидьками» (ст. 72 КУпАП), «Засмічення лісів відходами» (ст. 73 КУпАП), «Порушення вимог щодо поводження з відходами під час їх збирання, перевезення, зберігання, оброблення, утилізації, знешкодження, видалення або захоронення» (ст. 82 КУпАП), «Порушення правил ведення первинного обліку та здійснення контролю за операціями поводження з відходами або неподання чи подання звітності щодо утворення, використання, знешкодження та видалення відходів» (ст. 82-1 КУпАП), «Виробництво продукції з відходів чи з їх використанням без відповідної нормативно-технічної та технологічної документації» (ст. 82-2 КУпАП), «Приховування, перекручення або відмова від надання повної та достовірної інформації за запитами посадових осіб і зверненнями громадян та їх об'єднань щодо безпеки утворення відходів та поводження з ними» (ст. 82-3 КУпАП), «Змішування чи захоронення відходів, для утилізації яких в Україні існує відповідна технологія, без спеціального дозволу» (ст. 82-4 КУпАП), «Порушення правил передачі відходів» (ст. 82-5 КУпАП), «Порушення встановлених правил і режиму експлуатації установок і виробництв з оброблення та утилізації відходів» (ст. 82-6 КУпАП), «Приховування перевищення встановлених лімітів на обсяги утворення та розміщення відходів» (ст. 91-3 КУпАП). Спеціальні підстави адміністративної відповідальності встановлюються за вчинення діяння, пов'язаного із захороненням неперероблених (необроблених) побутових відходів (ст. 82-8 КУпАП), невжиття заходів щодо забезпечення охорони посівів снотворного маку чи конопель, місць їх зберігання та переробки (ст. 106-1 КУпАП), порушення порядку видобутку, виробництва, використання та реалізації дорогоцінних

металів і дорогоцінного каміння, дорогоцінного каміння органогенного утворення та напівдорогоцінного каміння (ст. 189-1 КУпАП) [3].

Натомість відповідно до вимог статті 339 Угоди про Асоціацію України з Європейським Союзом встановлюється необхідність визначення спеціального режиму поводження з небезпечними (промисловими) відходами [4]. Відтак однією із умов успішності євроінтеграційних процесів України є встановлення на законодавчому рівні особливостей режиму поводження з небезпечними (промисловими) відходами. На разі в сучасних умовах єдиною нормативною згадкою поняття «промислові (небезпечні) відходи» або ж поняття «відходи виробництва» здійснюється відповідно до положень Державного класифікатора відходів, що є документом інформаційного забезпечення та управління відходами [5]. Так, відповідно до Державного класифікатора відходів визначено, що відходи залежно від свого походження поділяються на відходи виробництва (промислові відходи) (в межах даного дослідження застосування поняття «небезпечні» відноситься до синонімічного категоріального ряду); та побутові відходи (відходи споживання або відходи вжитку). Однак при цьому в Україні немає жодного нормативно-правового акту, що встановлюють режим поводження з небезпечними відходами [6]. Відсутність нормативно-правової підстави відповідно до чинного законодавства України для здійснення класифікації відходів, визначення ступеня небезпеки їх використання своїм негативним наслідком має подальше поглиблення небезпечної екологічної катастрофи.

Література

1. Євграшкіна Г.П., Шерстюк Н.П., Власова І.А. Екологічна експертиза територій, що прилягають до хвостосховища Північного гірничо-збагачувального комбінату (Кривбас). *Екологічний вісник*. 2009. № 1. С. 31-32.
2. Про відходи : Закон України від 05 квітня 1998 р. № 187/98-ВР. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/187/98-%D0%B2%D1%80> (втратив чинність).
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення: Закон УРСР від 7 грудня 1984 року № 8073-Х. *Відомості Верховної Ради Української РСР*. 1984. Додаток до № 51. Ст.1122
4. Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергії і їхніми державами-членами, з іншої сторони: Закон України № 1678-VII від 16 вересня 2014 року. *Офіційний вісник України*. 2014. №75. Ст. 83. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/984_011#Text

5. Державний Класифікатор відходів ДК 005-96: Наказ Державного комітету по стандартизації, метрології та сертифікації України від 29.02.1996 № 89. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0089217-96#Text>

6. Державний класифікатор відходів: класифікація відходів на основі системи обліку. URL: <https://ecolog-ua.com/news/derzhavnyy-klassifikator-vidhodiv-klassyfikaciya-vidhodiv-na-osnovi-sistemy-obliku>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-318-0-67>

Чернявська Б. В.

*доктор філософії в галузі права,
доцент кафедри теорії та історії держави і права
Вищого навчального закладу «Національна академія управління»,
м. Київ, Україна
Запрошений дослідник Юридичного факультету
Вільного Університету Амстердаму,
м. Амстердам, Королівство Нідерландів*

ІНФОРМАЦІЙНИЙ СУВЕРЕНІТЕТ: ПРАВОВЕ ВИЗНАЧЕННЯ ТА ШЛЯХИ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

«У військових діях атака на розум – головне завдання, атака на укріплення – другорядне завдання. Психологічна війна – це головне, бій – це другорядна справа».

Сунь-Цзи

Увага світу наразі прикута до подій, що відбуваються в Україні. Держава знаходиться у стані війни, але, як відомо війна – це каталізатор змін. Так, наразі Україна вступає у новий етап свого розвитку – становлення новітньої системи забезпечення національної безпеки. В умові оголошеного воєнного стану актуалізуються положення Стратегії воєнної безпеки України: «Воєнна безпека – всеохоплююча оборона» у якій вказується на необхідність превентивних дій та протидії нав'язуванні чужої волі в інформаційному просторі; використанні для відсічі агресії всього потенціалу держави та суспільства у тому числі духовного, культурного [1]. Відповідно від науковців, правників, законотворців вимагається розробка специфічних норм і стандартів поведінки з приводу забезпечення безпеки, як на формальному рівні (національне законодавство), так і у вигляді певних цінностей, цілей,

інтересів, типів поведінки, тобто потребує наукової розробки не лише інституціонально-правова, а й соціально-інституціональна складова [2]. Така масштабна сфера потребує навіть окремої галузі наукового пошуку і побудови вертикалі національного законодавства. На сьогоднішній день, ми вважаємо за необхідність визначення у Конституції України поняття інформаційного суверенітету, яке надасть можливість комплексно захистити інформаційну сферу. Інформаційний суверенітет відноситься до здатності держави контролювати, захищати і управляти своїми інформаційними ресурсами, зокрема, інформаційним простором, мережами, даними та інформаційними системами. Це означає, що держава має право приймати рішення щодо збереження, обробки, передачі та використання інформації з метою захисту своїх національних інтересів. В контексті інформаційного суверенітету держава ставить перед собою завдання забезпечення безпеки інформаційних систем, захисту від кібератак, крадіжки даних, шпигунства та інших загроз [3, с. 8].

Ця правова не визначеність актуалізувалася наразі як ніколи в Україні. Війна завжди була пов'язана з розумом: Карл фон Клаузевіц визначав війну як «акт насильства, спрямований на те, щоб змусити супротивника виконати нашу волю». Ерве Кутю-Бегарі нагадує нам, що стратегія – це «діалектика інтелекту в умовах конфлікту», коли кожна сторона намагається передбачити реакцію іншої сторони, щоб отримати перевагу. У світлі військової історії та стратегічної думки твердження Джеймса Джордано про те, що «людський мозок став полем бою 21 століття» актуально і сьогодні.

Гібридна війна, яка де-юре ведеться на території України та де-факто охоплює більшу кількість учасників з усього світу, за своїм змістом, формами та методами ведення може розглядатися як специфічний варіант четвертого покоління війни (4GW). Право й закон окремих держав не діє, а вихідними правилами стають «право сильного», «хитрого», а інколи «безжалюного». Разом з тим, якщо бойові дії можливо зупинити, інформаційно-психологічні впливи, атаки, операції (ПсО, ППО) не мають свого фізичного проявлення, але вони породжують дестабілізуючі внутрішні та зовнішні процеси в державі, стають причиною агресії, занепокоєння та невдоволення населення у наслідок чого невідмінно виникає відкритий фізичний конфлікт. І не завжди можна зрозуміти його причину, так як існує припущення про існування третіх сторін (проксі війна). Інформаційно-психологічні війни не оголошуються і, отже, не можуть бути завершені у класичному розумінні закінчення воєн та військових конфліктів. Наразі великі обсяги неконтрольованої інформації, її деструктивність, складність та інше формують негативне інформаційне середовище для сучасної

людини, специфічний інформаційний простір, який є місцем формування, розвитку та існування свідомості. Людина, хоча і пристосовується до нього, проте контролювати повноцінно вплив на себе не може. Це викликає великий стрес для психіки, що у результаті дестабілізує, дизгармонізує та розбалансовує цілісність індивіда, у результаті порушується нормальний розвиток усього соціуму [4, с. 186]. З цього стає зрозумілим, що інформаційний простір має бути захищеним. Заборони у ньому не діють. Бо саме потреба в інформації і задоволенні інформаційних потреб людини є одним з визначальних її критеріїв буття. Це ж визначено й у резолюції 59 (1) Генеральної Асамблеї ООН зазначено, що «свобода інформації є основним правом людини і критерієм усіх інших свобод».

Світу вже відомі інформаційні провокації, які стали причинами масштабних акцій протесту, які координувалися через соціальні мережі в Інтернеті: Тунісі, Єгипті, Лівії (2011 р.), Сирії (2011-2012 рр.), Україні (2013-2014 рр.), Гонконгу (2014 р.), Вірменії (2015 р.) Для політичної дестабілізації використовувалися без обмежень блоги, соціальні мережі, електронні карти та сайти відеохостингу, за допомогою яких можна було отримувати негайну підтримку однодумців та публікувати матеріали екстремістського характеру, що сприяли ескалації соціально-політичних, етнічних, міжконфесійних конфліктів. Такі події заставили уряди держав переглянути політику щодо захисту психологічної («ментальної» на американський манер) сфери.

На жаль, Законом України «Про Правовий режим воєнного стану» визначено лише загрози технічного втручання у інформаційні системи, посилення охорони державної таємниці (ст. 8 п.11, 22), разом з тим залишаються невизначеними способи захисту нормального психологічного стану особи та психічного здоров'я суспільства. Непідготовлена психіка особи (відсутність критичного мислення, психічні розлади тощо) нездатна протистояти загрозам, які надходили шляхом різного роду комунікацій і, відповідно, спотворювали наслідки неналежної інтерпретації інформації [5].

Отже, окрім правової визначеності інформаційного суверенітету і його складових, для забезпечення інформаційно-психологічної безпеки необхідними вважаються:

1. Здійснення інформування громадян про основні принципи критичного мислення, медіаграмотності та вміння розрізняти дезінформацію. Освіта та підвищення інформаційної грамотності громадян є важливими елементами боротьби з маніпуляціями.

2. Проводження систематичного моніторингу інформаційного простору з метою контролю за поширенням дезінформації, пропаганди

та шкідливого впливу у медіа, соціальних мережах та інших джерелах інформації.

3. Визначений перелік не є вичерпним. Але, на наш погляд тема правового визначення і організації забезпечення інформаційного суверенітету є необхідною й актуальною як для юристів, так і фахівців інших галузей науки.

Література

1. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року «Про Стратегію воєнної безпеки України»: Указ Президента України №121/2021.

2. Про рішення Ради національної безпеки і оборони України від 15 жовтня 2021 року «Про Стратегію воєнної безпеки України»: Указ Президента України від 28 грудня 2021 року № 685/2021.

3. Нашинець-Наумова А.Ю. Інформаційна безпека: питання правового регулювання: монографія. Київ: Видавничий дім «Гельветика», 2017. 168 с.

4. Хворост Х. Ю. Інформаційно-психологічний вплив у розрізі безпеки здоров'я. *Наука і освіта*. 2016. № 2-3. URL: <https://evnuir.vnu.edu.ua/bitstream/123456789/10713/14/33.pdf>

5. Миронов Ю.Б., Крамар Р.М. Основи рекламної діяльності. Навчальний посібник. Дрогобич: Посвіт, 2007. 108 с. URL: <https://kerivnyk.info/osnovy-reklamnoi-diyalnosti5-2>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-318-0-68>

Козьяков Р.С.

начальник

*Головного управління Національної поліції
в Кіровоградській області*

ВИДИ ТА НАПРЯМИ РЕАЛІЗАЦІЇ МЕТОДІВ КОНТРОЛЬНО-НАГЛЯДОВОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В НАЦІОНАЛЬНІЙ ПОЛІЦІЇ УКРАЇНИ

До числа методів адміністративно-правового механізму контрольно-наглядової діяльності в Національній поліції України варто зарахувати перевірку, огляд та обстеження, моніторинг та спостереження, аналіз тощо.

Зокрема, реалізація методу перевірки в контрольно-наглядовій діяльності Національної поліції знаходить відображення в процесі: перевірки документів особи; поверхневої перевірки і огляду; перевірки дотримання вимог дозвільної системи органів внутрішніх справ; застосування технічних приладів і технічних засобів, що мають функції фото— і кінозйомки, відеозапису, засобів фото— і кінозйомки, відеозапису; перевірки дотримання обмежень, установлених законом стосовно осіб, які перебувають під адміністративним наглядом, та інших категорій осіб [1].

Також, метод перевірки знаходить відображення під час реалізації повноважень Національною поліцією у сфері безпеки дорожнього руху, а саме під час: перевірки генеральних планів окремих забудов у населених пунктах із подальшим оформленням документів щодо її розгляду та затвердження з наданням погодження або відмови в наданні погодження; перевірки проєктів комплексних схем організації руху та спорудження ліній міського електричного транспорту з подальшим оформленням документів щодо її розгляду та затвердження з наданням погодження або відмови в наданні погодження; перевірки проєктної документації щодо будівництва, реконструкції і ремонту автомобільних доріг, вулиць та залізничних переїздів, об'єктів дорожнього сервісу, інших дорожніх споруд із подальшим оформленням документів щодо її розгляду та затвердження з наданням погодження або відмови в наданні погодження; перевірки проєктної документації щодо забудови окремих територій населених пунктів з подальшим оформленням документів щодо її розгляду та затвердження з наданням погодження або відмови в наданні погодження; перевірки схем організації дорожнього руху на відповідність технічним умовам та нормативно-правовим актам із безпеки дорожнього руху з подальшим оформленням документів щодо її розгляду та затвердження з наданням погодження або відмови в наданні погодження [2];

Метод огляду та обстеження застосовується уповноваженими підрозділами Національної поліції в процесі реалізації контрольно-наглядових повноважень, шляхом здійснення: техніко-криміналістичного забезпечення огляду місця події, в тому числі пов'язаної з пожежами, та спеціальні вибухотехнічні роботи за фактами скоєння вибухів, надходження повідомлень про виявлення підозрілих вибухонебезпечних предметів, загрозу вибуху; огляду зброї, спеціальних засобів, боєприпасів, що знаходяться у фізичних та юридичних осіб, інших предметів, матеріалів і речовин, щодо зберігання та використання яких визначено спеціальні правила чи порядок та на які поширюється дозвільна система органів внутрішніх справ, з метою перевірки дотримання правил поведінки з ними та правил їх

використання [1]; особистого огляду та огляду речей; огляду місця дорожньо-транспортної пригоди; огляду транспортних засобів; огляду осіб, які керують транспортними засобами, на стан сп'яніння [3], і т.д.

Методи моніторингу, спостереження та аналізу використовуються уповноваженими підрозділами Національної поліції під час: збору, оцінки, аналізу інформації про криміногенну ситуацію на території обслуговування, кримінальні правопорушення, порушення публічної безпеки і порядку, інші надзвичайні події та заходи реагування, що вживаються підрозділами ГУ для усунення недоліків; підготовки зведень про кримінальні правопорушення та інші, не пов'язані з ними, події, а також обмін інформацією стосовно них з іншими державними органами влади; участі в організації діяльності оперативних штабів, ситуаційних центрів/відділів, робочих груп з координації дій та управління силами і засобами поліції під час проведення масових заходів, державних свят і надзвичайних подій; участі у розробленні та контролі за реалізацією типових планів операцій спільно із заінтересованими підрозділами Головного управління Національної поліції; підготовки комплексної оцінки криміногенної ситуації на території обслуговування за півріччя і рік; підготовки узагальнених матеріалів за підсумками роботи засідань колегії та нарад керівництва ГУ; підготовки аналітичних довідок про оперативну обстановку на території обслуговування і заходи, що вживаються підрозділами ГУ з метою зміцнення правопорядку; підготовки доповідних записок керівництву ГУ з проблемних питань діяльності підрозділів ГУ [4].

Проте, в науці адміністративного права існують різні погляди на набір організаційно-правових інструментів, які відносяться до числа методів контролю та нагляду, що й зумовлює потребу здійснення їх систематизації та виокремлення класифікаційних характеристик.

У науковому словнику за редакцією Ю.С. Шемшученка, термін «класифікація» визначається як свідомий порядок речей, явищ, поділ їх на різновиди (класи, види, групи), відповідно до визначених та науково обґрунтованих критеріїв [5, с. 357].

Заслуговує на увагу класифікація методів діяльності органів публічної служби у правоохоронній сфері, здійснена В. А. Шатілом, на підставі якої автор здійснює їх систематизацію за наступними критеріями: за способом (напрямом) впливу: методи прямого (адміністративного) і непрямого впливу (соціально-психологічні, ідеологічно-пропагандистські, економічні та інші); за цілями і засобами впливу: методи переконання, заохочення, примусу; залежно від суб'єктів здійснення державної влади: методи здійснення державної влади реалізуються органами публічної влади у вузькому і широкому значенні; залежно від суб'єктів реалізації методів здійснення державної

влади: методи, реалізовані органами законодавчої, виконавчої, судової влади, суб'єктами з особливим правовим статусом (наприклад, Президентом України, органами прокуратури); за юридичними фактами, що слугують підставою для застосування: методи, реалізовані в результаті настання подій, вчинення дій, зміни станів об'єктів державно-владного впливу; за сферою дії: методи, які застосовуються в економічній, соціальній, політичній, культурній, екологічній та інших сферах; за умовами і характером методів здійснення державної влади: загальні та спеціальні методи здійснення державної влади; залежно від кола суб'єктів правового впливу: методи, які застосовуються до загальних суб'єктів права, та методи, які застосовуються до спеціальних суб'єктів права; за характером застосування: звичайні та екстраординарні методи; за часовим критерієм дії: постійні та тимчасові; за територіальною сферою дії: внутрішньо-державні та зовнішньо-державні; за правовими наслідками реалізації методів здійснення державної влади: правостановлювальні, правозмінювальні, правоскасовувальні; за способом оформлення реалізованих методів: методи здійснення державної влади, які вимагають винесення спеціального індивідуального правового акта, та методи, які не потребують винесення такого акта; за ознакою обов'язковості методів державної влади: директивні (імперативні) та дискреційні (диспозитивні) методи [6, с. 68–69].

Висновки. Методи контрольно-наглядової діяльності в Національній поліції представляють сукупність прийомів та засобів адміністративно-правового впливу на поведінку підконтрольних/піднаглядних об'єктів, які використовуються посадовими особами органів та підрозділів Національної поліції, наділеними контрольно-наглядовими повноваженнями, в процесі реалізації тієї чи іншої форми контрольно-наглядової діяльності.

Відтак, до числа методів адміністративно-правового механізму контрольно-наглядової діяльності в Національній поліції України варто зарахувати перевірку, огляд та обстеження, моніторинг та спостереження, аналіз тощо.

Спираючись на запропоновані вищевказаними дослідниками критерії методів адміністративної діяльності органів публічного управління, вважаємо за доцільне сформулювати авторський підхід до їх систематизації в контрольно-наглядовій діяльності органів та підрозділів Національної поліції. На нашу думку, до числа таких критеріїв відноситься:

- за способом регулюючого впливу: імперативні, диспозитивні;
- за пріоритетністю застосування: основні, допоміжні;

- за юридичними властивостями: викликають виникнення юридичних наслідків, не викликають виникнення юридичних наслідків;
- за напрямком впливу: контрольні, наглядові;
- за періодичністю застосування: разові, тимчасові, постійні;
- за способом впливу: прямі (адміністративні), непрямі (організаційні);
- за об'єктами регулюючого впливу: методи, що застосовуються до загальних об'єктів, методи, що застосовуються до спеціальних об'єктів;
- за способом процесуального оформлення: методи, що потребують прийняття індивідуальних актів управління, методи, що не потребують прийняття індивідуальних актів управління.

Література

1. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. Відомості Верховної Ради. 2015. № 40-41. Ст. 379.
2. Інформація щодо надання платних послуг у сфері БДР / Офіційний сайт патрульної поліції. URL: <https://patrolpolice.gov.ua/paid-services-bdr/>
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення : Закон України від 7 груд. 1984 р. № 8073-X. Верховна Рада України : [сайт]. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80732-10>.
4. Про затвердження Типового положення про управління організаційно-аналітичного забезпечення та оперативного реагування головних управлінь Національної поліції України в Автономній Республіці Крим та м. Севастополі, областях, м. Києві: наказ МВС України від 22.01.2016 №39.
5. Великий енциклопедичний юридичний словник: за ред. Ю.С. Шемшученка. Київ: Юридична думка, 2007. 992 с.
6. Шатіло В.А. Принципи діяльності державної влади і методи їх здійснення. Вісник Київського національного університету імені Тараса Шевченка. Серія «Юридичні науки». 2014. № 1(99). С. 66–70.

Дума О.О.

*здобувач кафедри адміністративного, кримінального права і процесу
Міжнародного університету бізнесу і права*

ЗМІСТ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО СТАТУСУ АГЕНТСТВА З РОЗШУКУ ТА МЕНЕДЖМЕНТУ АКТИВІВ: ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Вивчення реалізації державної політики у сфері виявлення, розшуку та управління активами, здобутих внаслідок корупційних та інших пов'язаних із корупцією правопорушень, вимагає звернення дослідницької уваги до питання визначення суб'єктного складу таких правовідносин.

Визначення системи суб'єктів із пошуку активів, здобутих протиправним шляхом, вимагає розмежування категоріального апарату, пов'язаного із встановленням змісту понять «розшук», «виявлення» активів та «управління» активами. Згідно із чинним законодавством України встановлено, що під «виявленням» активів необхідно розумітися «діяльність із встановлення факту існування активів, на які може бути накладено арешт у кримінальному провадженні, чи у справі про визнання необґрунтованими активів та їх стягнення в дохід держави» [1].

Здійснення процесу виявлення активів вимагає налагодження ефективних взаємозв'язків та взаємодії органів публічної адміністрації галузевої та міжгалузевої компетенції з приводу з об'єктом, що має забезпечити реалізацію функціональних завдань, які стоять у сфері виявлення, розшуку та управління активами.

Функціональне спрямування у сфері здійснення діяльності, пов'язаної із виявленням, розшуком та управлінням активами, може супроводжуватися дотриманням процедури арешту активів, що корелюється із вимогами ст. 1 Закону України «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» [1]. Таким чином, діяльність суб'єктів із запобігання обігу активів, здобутих протиправним шляхом, вимагає не лише пошуку таких об'єктів, але і накладення на них арешту, у разі обґрунтованості є логічним процесом, що завершує взаємодію учасників провадження. Така ідея підтримана у ряді наукових розробок, де обґрунтовується, що зміст здійснення державної політики із розшуку, виявлення та управління (менеджменту) активами, своїм кінцевим результатом має впровадження ідеї по арешту майна [2, с. 54],

де як зазначається у працях А.М. Давидюк важливе значення має кримінально-правова складова здійснення функції із забезпечення вимог фінансової та економічної безпеки держави [2, с. 54].

Здійснення пошуку підходів до встановлення змісту категорії «розшук активів» є допустимим через розкриття змісту ряду суміжних категорій, до яких, зокрема, належить «розшук майна», що загальновизнано характеризує сферу кримінально-правових суспільних відносин.

У кримінально-правових дослідженнях обстоюється науковий підхід, що спрямування діяльності із розшуку майна, але при цьому вимагає поєднання дій як слідчих органів, так і впровадження оперативно-розшукових дій, результативно які мають бути втілені у створення базису для арешту майна [3, с. 104].

Очевидно, що реформування державної політики із запобігання корупції призвело до обґрунтування нормативних підходів до розширення об'єкту впливу, коли відбувся перехід від категорії «розшук майна» до «розшуку активів». При цьому виконання такої по суті правоохоронної функції покладено на адміністративний орган, яким є АРМА. Адміністративно-сервісне спрямування діяльності АРМА походить власне із компетенційного змісту його повноважень, частина яких вимагає запровадження методів та засобів управління та менеджменту, що очевидно, як зазначає Р.І. Крамар [4] відноситься до змісту адміністративної діяльності [5, с. 126-130].

Крім того, діяльність, пов'язана із здійсненням управління активами, має господарсько-правове» забарвлення, фактично вимагає здійснення повноважень не лише із пошуку активів, але і належного на відповідному рівні правової ефективності здійснення повноважень з володіння, користування та розпорядження таким майном та майновими правами, коштами та іншими матеріальними цінностями.

Таким чином, АРМА є унікальним центральним органом виконавчої влади, що у своїй компетенції поєднує як правоохоронні функції, так і адміністративно-управлінські повноваження.

Література

1. Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів: Закон України від 10 листопада 2015 року № 772-VIII. *Відомості Верховної Ради*. 2016. № 1. Ст. 2.

2. Давидюк А.М. Правове забезпечення публічного адміністрування у сфері виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук. ... 12.00.07. Тернопіль, 2020. 204 с.

3. Пономаренко А. В. Проблемні питання щодо здійснення розшуку майна підозрюваного (обвинуваченого) та накладення на нього арешту. Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія : Право. 2014. Вип. 28 (3). С. 103-106.

4. Крамар Р.І. Деякі аспекти виявлення, розшуку, арешту та конфіскації активів, легалізованих злочинним шляхом. *Актуальні проблеми правознавства*. 2021. № 1. С.140-146

5. Крамар Р.І. Адміністративна діяльність у сфері виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів: теоретичні та практичні аспекти. Тернопіль, ВПЦ «Економічна думка», 2021. 350 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-318-0-70>

Коренєв С.М.

здобувач

Закладу вищої освіти «Міжнародний університет бізнесу і права»

ПОЗАКОНКУРСНА ФОРМА ПРИЗНАЧЕННЯ КЕРІВНИКІВ ОБ'ЄКТІВ КОМУНАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ: ПЕРЕВАГИ, НЕДОЛІКИ, СФЕРА ТА ПОРЯДОК ЗАСТОСУВАННЯ

На теперішній час відсутній єдиний нормативно-правовий акт з питання призначення керівників підприємств, установ, організацій комунальної форми власності. В той час як в певних сферах (таких як культура, загальна середня освіта, надання соціальних послуг, охорона здоров'я) держава запровадила на рівні закону обов'язковість конкурсної процедури заміщення таких посад, в інших сферах питання залишається на розсуд органів місцевого самоврядування. Стан місцевої нормотворчості дозволяє дійти висновку, що позаконкурсна форма призначення таких керівників досі практикується та є розповсюдженою. Тому актуальним питанням є дослідження переваг, недоліків, сфери та порядку застосування позаконкурсної форми призначення в досліджуваній сфері.

Залежно від рівня складності та наявності конкурентних засад при здійсненні добору, можливо виділити три основні форми реалізації кадрових повноважень органів місцевого самоврядування у сфері управління об'єктами комунальної власності (в контексті предмету адміністративно-правового дослідження) – позаконкурсну, конкурсну і виборну. При цьому, будь-яка з цих форм має кінцевою метою видачу

індивідуального адміністративного акта про призначення особи на посаду керівника об'єкта комунальної власності. Таке призначення може бути постійним (як правило) або тимчасовим (якщо йдеться про призначення особи, яка тимчасово виконує обов'язки керівника об'єкта комунальної власності).

Позаконкурсна форма реалізації кадрових повноважень органами місцевого самоврядування у сфері управління об'єктами комунальної власності передбачає видачу органом чи посадовою особою місцевого самоврядування індивідуального адміністративного акта про призначення особи на посаду керівника об'єкту комунальної власності, на розсуд суб'єкта призначення, без конкурентних засад та без проведення перед цим будь-яких форм відбору.

Поняття «позаконкурсне призначення» було предметом аналізу в правовій науці переважно в контексті публічної служби. Так, автори підручника «Адміністративне право України. Повний курс» 2021 року наводять таку класифікацію публічної служби: залежно від порядку доступу до посади – за результатами виборів, а також за призначенням, яке (з огляду на передуючу йому процедуру) теж може бути диференційоване на *конкурсне призначення* (здійснюється за результатами проведення кваліфікаційного відбору, у процесі якого перевіряється рівень професійної компетентності кандидатів та відбирається або один, або декілька переможців, або формується рейтинговий список фаховості претендентів), а також *позаконкурсне призначення* (здійснюється без кваліфікаційного відбору на основі політичних чи особистісних вподобань, ураховуючи службову «наступність» із попередньою, зайнятою на підставі конкурсу, посадою, винятковість адміністративної ситуації/режиму або досвід-вік функціонера) [1, с. 369].

Термін «позаконкурсне призначення» згадується при дослідження функціоналу тих посад, які мають ознаки політичних. Зокрема, О. Ільницький та Б. Пшивора аналізують закон, за яким голови та заступники голів місцевих державних адміністрацій виведені з-під сфери дії профільного закону про державну службу, і наголошують на тому, що це засвідчує реальний політичний характер їхньої діяльності, яка не відповідає нормативній моделі, та зумовлює *позаконкурсне призначення* на ці посади [2, с. 32]. В. Тимошук зазначає про те, що довільний добір кандидатів на найвищі посади державної служби робить можливим призначення на ці посади за політичними чи іншими особистими мотивами, хоча відомо, що позаконкурсне призначення на посаду державної служби допустиме лише для країн з високою правовою культурою та низьким рівнем корупції [3, с. 4]. С. Федчишин, досліджуючи питання вступу на дипломатичну службу України,

наголошує на допустимості позаконкурсного призначення на посади послів, представників та постійних представників і глав місій при міжнародних організаціях, оскільки це відповідає специфіці цих посад, адже їм одночасно властиві ознаки як адміністративних, так і політичних посад [4, с. 177].

Отже, позаконкурсному призначенню на посади характерна мінімізація об'єктивних чинників при визначенні кандидатури, що підлягає призначенню, оскільки в цьому випадку не встановлюються ні критерії відбору кандидатур, ні можливість самих кандидатів змагатися між собою за найкращі показники в рамках таких критеріїв. Вибір кандидатури здійснюється на основі суб'єктивних уподобань суб'єкта призначення (якщо суб'єкт призначення є одноосібним) чи на основі консолідованої політичної позиції (якщо суб'єкт призначення є колегіальним). Тому, як неодноразово зазначається у наукових працях, присвячених публічній службі, позаконкурсне призначення є доцільним, як правило, лише для політичних посад.

Безумовно, політичні процеси відбуваються і на рівні місцевого самоврядування, підтвердженням цьому є участь політичних партій у місцевих виборах. Разом з тим, управління об'єктами комунальної власності – не є тим процесом, який визначає напрямки державної політики; зміна політичної еліти з однієї на іншу, в тому числі на місцевому рівні, – не є чинником, який об'єктивно має викликати зміни у роботі комунального господарства, системи охорони здоров'я, роботі закладів освіти, культури, роботі комунального транспорту тощо. Належна робота зазначених сфер має характеризуватися стабільністю, сталим розвитком. Крім того, для таких сфер, як освіта, незалежність від політичних процесів є законодавчою засадою. Отже, процес комплектування посад керівників комунальних підприємств, установ, організацій та закладів не має бути залежним від зміни політичних еліт. Тому такий критерій, як політичний характер посади, не має жодного стосунку до посад керівників об'єктів комунальної власності.

Як вже зазначалося у цитованих наукових працях, позаконкурсне призначення для неpolітичних посад є виправданим лише в державах з низьким сприйняттям корупції. Як свідчать дані з веб-сайту Transparency International Ukraine, в 2022 році Україна, за індексом сприйняття корупції, посіла 116 місце зі 180 держав. І хоча за останні 10 років показник України зріс на 10 балів [5], але наразі нашу країну важко назвати державою з низьким сприйняттям корупції. Виходячи з цього, постає логічне запитання, чи є позаконкурсна процедура добору на посади керівників об'єктів комунальної власності доцільною в нинішніх умовах корупційних ризиків і при нинішньому стані правової свідомості? При цьому, наявність цих ризиків не залежить від показників

територіальної громади, адже у великих міських громадах такі ризики впливають зі значного обсягу ресурсів комунальної власності, якими управляє відповідна міська рада, а у невеликих сільських громадах ці ризики пов'язані з недостатнім рівнем громадського контролю і відкритості в діяльності органів місцевого самоврядування.

Позаконкурсна форма призначення, в контексті предмета дослідження, є історично першою. Так, конкурсна форма добору керівників комунальних закладів культури була запроваджена лише в 2016 році Законом України від 28 січня 2016 року № 955-VIII. Як зазначалося в пояснювальній записці до законопроекту, метою проекту закону було встановлення *прозорої* конкурсної процедури призначення керівників закладів культури, визначення *чітких характеристик* професійних та особистих якостей особи для зайняття цієї посади. Запропонована колегіальність у прийнятті рішення про призначення сприятиме *зростанню професійності* керівників закладів культури, їх *авторитету, престижу* займаної посади, *особистої мотивації* в удосконаленні професійних якостей, а також забезпечить *ротацію кадрів та рівні можливості* усіх кандидатів [6].

Конкурсна форма добору керівників комунальних закладів охорони здоров'я та комунальних закладів загальної середньої освіти – була запроваджена ще пізніше – в 2017 році Законами України від 6 квітня 2017 року № 2002-VIII та від 5 вересня 2017 року № 2145-VIII, а у сфері соціальних послуг – ще пізніше, а саме в 2019 році Законом України від 17 січня 2019 року № 2671-VIII. Отже, еволюція добору на посади керівників об'єктів комунальної власності від позаконкурсної до конкурсної форми – є процесом, що набув розвитку лише за останнє десятиліття і триває дотепер.

Разом з тим, позаконкурсна форма призначення має одну беззаперечну перевагу, а саме – оперативність, оскільки може здійснюватися за один день, шляхом видачі одного акту індивідуальної дії про призначення особи. Тому існують випадки, коли ця форма є виправданою. На думку автора, застосування позаконкурсної форми призначення, в контексті предмета дослідження, є виправданим у трьох випадках:

- 1) у випадку реорганізації об'єкта комунальної власності шляхом приєднання або його ліквідації – коли особа призначається на посаду голови комісії з припинення (ліквідаційної комісії), та одночасно виконує функції керівника цього об'єкта до моменту його припинення, адже в цьому випадку об'єкт припиняє існування, як припиняє існування і посада його керівника, і тому проведення конкурсу на заміщення такої посади є об'єктивно недоцільним;

2) для тимчасового заміщення вакантної посади, шляхом призначення виконуючого обов'язки, на період до моменту призначення керівника на постійній основі на підставі контракту за наслідками проведення конкурсу;

3) якщо в умовах невідворотних, надзвичайних, виняткових обставин проведення конкурсу є неможливим чи ускладненим з міркувань безпеки, наприклад у територіальних громадах, що перебувають на території активних чи можливих бойових дій – до моменту усунення обставин, які перешкоджають проведенню конкурсу. Слід зазначити, що на теперішній час ч. 5 ст. 10 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» передбачає позаконкурсну форму призначення для всіх територіальних громад на час воєнного стану, хоча при цьому проведення конкурсу в тих територіальних громадах, які не перебувають на території активних чи можливих бойових дій, є об'єктивно можливим з огляду на відсутність обставин непереборної сили, які б перешкождали його проведенню. Тому, надмірно широке застосування позаконкурсної форми призначення в період воєнного стану є не виправданим і може призвести до зловживань шляхом вибору кандидатур керівників об'єктів комунальної власності виключно на підставі суб'єктивних уподобань суб'єкта призначення.

Отже, в усіх випадках крім трьох описаних вище, перспективним є подальший еволюційний розвиток на користь розширення сфер застосування конкурсної форми призначення. Адже переваги, описані у наведений вище пояснювальній записці (прозорість призначення, чіткість вимог, зростання професійності керівництва, підвищення авторитету і престижності посад, ротація кадрів та однакові можливості для претендентів) – стосуються не лише сфери культури, а є загальними для застосування конкурсної процедури в будь-якій сфері діяльності місцевого самоврядування.

Безумовно, конкурсна форма призначення не може повністю витіснити позаконкурсну, яка має ряд описаних вище випадків для її об'єктивного застосування. В умовах, коли позаконкурсна форма є необхідною, її недоліки (передусім – суб'єктивний характер призначення) мають компенсуватися колегіальним прийняттям рішення, оскільки в такому випадку обов'язковою передумовою прийняття рішення є його обговорення, а рішення приймається на засадах консолідації позицій різних членів колегіального органу. Отже, при позаконкурсному призначенні, колегіальність прийняття рішення однозначно відіграє позитивну роль.

Висновки. Застосування позаконкурсної форми в досліджуваній сфері є виправданим лише у трьох випадках – у випадку реорганізації об'єкта комунальної власності шляхом приєднання або його ліквідації;

для тимчасового заміщення вакантної посади, шляхом призначення виконуючого обов'язки, на період до моменту призначення керівника на постійній основі; якщо в умовах невідворотних, надзвичайних, виняткових обставин проведення конкурсу є неможливим чи ускладненим з міркувань безпеки. В інших випадках доцільно запроваджувати добір кандидатур керівників на конкурентних засадах шляхом проведення відкритого конкурсу.

Література

1. Адміністративне право України. Повний курс: підручник / В. Галунько, П. Діхтієвський, О. Кузьменко та ін.; за ред. В. Галунька, О. Правоторової. Видання четверте. Херсон: ОЛДІ-ПЛЮС, 2021. 656 с. URL: <https://cutt.ly/vwA8y700>.

2. Ільницький О.В., Пшивора Б. Аналіз проміжних результатів реформи системи місцевого самоврядування в Україні та викликів її продовження. Державне будівництво та місцеве самоврядування: збірник наукових праць; за ред. С.Г. Серьогіна та ін. Харків: право, 2018. Випуск 35. 314 с. С. 21-36. URL: <https://dspace.nlu.edu.ua/bitstream/123456789/16449/1/35.pdf>.

3. Тимошук В. Новий закон про державну службу: новели та проблеми. *Юридичний вісник України*. 2012. № 5. С. 4-5.

4. Федчишин С. Законодавче регулювання конкурсу в разі вступу на дипломатичну службу України. *Підприємництво, господарство і право*. 2020. № 10. С. 176-182. URL: <http://pgp-journal.kiev.ua/archive/2020/10/30.pdf>.

5. Індекс сприйняття корупції – 2022. Дані з веб-сайту Transparency International Ukraine. URL: <https://cpi.ti-ukraine.org/>

6. Пояснювальна записка до проекту Закону України «Про внесення змін до деяких законів України щодо запровадження контрактної форми роботи в галузі культури та конкурсної процедури призначення керівника державного чи комунального закладу культури» № 2669-д від 17.09.2015. URL: <https://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc34?id=&pf3511=56517&pf35401=357635>.

Шуст Н.А.

*аспірантка кафедри публічного
управління та адміністрування
Національної академії внутрішніх справ*

**РОЛЬ І МІСЦЕ МІЖНАРОДНОГО ДОСВІДУ
В УДОСКОНАЛЕННІ ФУНКЦІОНУВАННЯ
ІНСТИТУТУ АДМІНІСТРАТИВНОГО СУДОЧИНСТВА
НА АПЕЛЯЦІЙНОМУ РІВНІ**

Міжнародний досвід правового регулювання адміністративно-правового статусу судів апеляційної інстанції в адміністративному судочинстві, станом на сьогодні, коли сучасна система судоустрою України потребує доктринального оновлення та застосування нових прийомів і методів управління може стати неоцінним щаблем у напрацюванні цього базису. Крім цього, належить доречно звернути увагу на те, що євроінтеграційні намагання України в частині вступу до Європейського союзу набувають все більш реалістичних нарисів, а тому, сучасна система судоустрою має бути готовою до такого кроку та відповідати високим стандартам судочинства в Європейському союзі, що в свою чергу потребує виконання значної кількості роботи та проведення відповідних досліджень, а також напрацювання можливих шляхів імплементації структурованого та впорядкованого досвіду до правової системи України, як незалежної та суверенної держави.

Історія розвитку інституту адміністративної юстиції засвідчує, що наріжним каменем і основною темою дискусій між науковцями різних поколінь було обґрунтування організаційної моделі адміністративної юстиції, визначення її оптимальної внутрішньої структури та сфер впливу відповідно до специфічних вітчизняних правових традицій та суспільно-політичної ситуації в той чи інший період. Недаремно ще наприкінці XIX століття «належну організацію адміністративної юстиції» було визначено основною умовою забезпечення законності в сфері публічного управління [1, с. 4]. Належить зауважити, що як в Україні, так і закордоном, адміністративний суд, або суд, до компетенції якого віднесено розгляд спорів у сфері адміністративних відносин користується неабиякою завантаженістю та потребує системного доопрацювання основних аспектів, пов'язаних не лише з його діяльністю в сфері відправлення правосуддя, а й у контексті укріплення системи внутрішньоорганізаційного забезпечення його функціонування.

Правовий статус судді закордоном, як і в Україні, передбачає симбіоз наступних елементів: відбір, призначення, проходження служби та звільнення. У деяких країнах відбір суддів здійснюється з кола баристерів та соліситорів. Під баристерами розуміють юристів так званої «вищої касты», що здійснюють розгляд справ вузької спеціалізації за певними галузями права. Континентальна система права здебільшого використовує систему конкурсного відбору суддів. Виняток становить Швейцарія, де судді обираються жителями або парламентом. Загальними правилами відбору для кандидатів на посаду суддів є відповідний рівень освіти юриспруденції, будь-який практичний досвід [2]. Відповідно, таке адмініструвальне різноманіття та багатоваріативність підходів до питання внутрішньоорганізаційного забезпечення діяльності окремо взятого суду, а також підходи до перегляду ухвалених судових рішень, судами нижчої інстанції викликає не лише цікавість, а й об'єктивну необхідність, оскільки станом на сьогодні, в умовах широкомасштабного російського вторгнення, важливим аспектом укріплення правової системи суспільства є запозичення найбільш ефективних міжнародних практик, що існують для підвищення рівня функціонування апеляційних адміністративних судів.

Дослідники вказують, що з огляду на досить тривалу відсутність реального адміністративного судочинства в нашій державі такі дослідження ґрунтувалися, переважно, на аналізі зарубіжних моделей адміністративної юстиції. Вони мали вагоме теоретико-пізнавальне та прикладне значення при виборі та законодавчому закріпленні вітчизняної системи адміністративних судів, оскільки відображали основні світові тенденції становлення сучасної державності, а також особливості історичного розвитку окремих країн [3, с. 22]. Відповідно, логічним буде підкреслити, що система судоустрою будь-якої країни нерозривно пов'язана з її історією становлення та відповідними традиціями, що накладали відбиток не лише на інституційний розподіл влади всередині країни, а й на правову та соціальну систему такого суспільства загалом. В первинному розумінні такі основи та вихідні показники базуються на тих розуміннях правильного й не правильного в суспільстві, що прийняті за основу самим соціумом.

Вагоме значення для України під час проведення судової реформи має вивчення досвіду функціонування судової гілки влади окремих країн. Тому багато праць вчених полягає у аналізі конституційних основ організації судової влади, здійснення судового управління, характеристики судової системи та суддівського корпусу окремих зарубіжних країн. Підвалиною законодавчої регламентації судової влади у більшості зарубіжних країн є конституція, а конституційні засади деталізуються у спеціальних законах. Конституції більшості сучасних зарубіжних країн містять розділи, присвячені судовій гілці влади: «Про

судову владу» – конституції Іспанії, Франції, Японії; «Правосуддя» – Основний закон ФРН; «Суди» – конституція Португалії; «Судочинство» – конституція Угорщини; «Судова система» – конституція Македонії тощо. У вказаних розділах визначено її конституційні засади: визначення судової влади як однієї зі складових системи розподілу влад; основні принципи організації та діяльності судової системи; правовий статус суддів; судові гарантії прав і законних інтересів громадян. Обсяг конституційного регулювання судової влади у зарубіжних країнах також різний [4].

Отже, належить зазначити, що інструментами конституційного права, наразі в Конституції України врегульовано низку адміністративних питань, зокрема загальна структура суду, принципи судоустрою та інші загальні положення пов'язані, перш за все з внутрішньоорганізаційною діяльністю в середині судової гілки влади, що на нашу думку є вірним підходом до юридичного гарантування та фундації такої діяльності, як відправлення правосуддя. Водночас, більш «процесуальні» та адміністративні норми містяться в галузевому законодавстві, наприклад у Законі України «Про судоустрій і статус суддів».

Література

1. Кампо В. М. Становлення нового адміністративного права України : науково-популярний нарис / Кампо В. М., Нижник Н. Р., Шльоєр Б. П. ; за заг. ред. В. М. Кампо. К. : Видавничий Дім «Юридична книга», 2000. 60 с.
2. Лісняк (Овсякова) М.Ю. Особливості зарубіжного досвіду адміністративноправового регулювання правового статусу суддів. Матеріали XII Всеукраїнської науково-технічної конференції аспірантів та молодих вчених «Наукова весна» 2022. URL: https://ir.nmu.org.ua/jspui/bitstream/123456789/161172/1/%d0%97%d0%b1%d1%96%d1%80%d0%bd%d0%b8%d0%ba_%d0%9d%d0%92_2022-258-260.pdf
3. Курінний Є. Адміністративна юстиція як невід'ємна складова адміністративно-правового захисту. *Підприємництво, господарство, право*. 2004. № 2. С. 20–25.
4. Лісна І. С. Зарубіжний досвід функціонування судових систем та можливість його використання під час проведення судової реформи в Україні. *Актуальні проблеми права: теорія і практика*. 2018. № 1 (35).

Пилипенко О.Ю.

*здобувач кафедри адміністративного,
кримінального права і процесу*

Закладу вищої освіти «Міжнародний університет бізнесу і права»

ДЕРЖАВНА ПОЛІТИКА У СФЕРІ НОТАРІАТУ: ПОНЯТТЯ ТА СКЛАДОВІ

Нотаріат в Україні розглядається як це система органів і посадових осіб, на які покладено обов'язок посвідчувати права, а також факти, що мають юридичне значення, та вчиняти інші нотаріальні дії, передбачені Законом України «Про нотаріат», з метою надання їм юридичної вірогідності.

Окрім цього, нотаріат в Україні можна охарактеризувати через призму наступних детермінант, до яких віднесено: а) покладення вчинення нотаріальних дій на нотаріусів, які працюють в державних нотаріальних конторах, державних нотаріальних архівах (державні нотаріуси) або займаються приватною нотаріальною діяльністю (приватні нотаріуси); б) можливості покладення законом на нотаріусів, які працюють у державних нотаріальних конторах або займаються приватною нотаріальною діяльністю вчинення інших дій, відмінних від нотаріальних, з метою надання їм юридичної вірогідності; в) можливості проведення нотаріусами медіації у порядку, визначеному законом, за умови проходження ними базової підготовки медіатора [1].

Нотаріат у правовій системі України відіграє значну роль як орган безспірної цивільної юрисдикції та превентивного правосуддя [2, с. 47].

Що стосується нормативного визначення «державна політика в сфері нотаріату» то його в нормативно-правових актах не закріплено. Водночас згідно Положення про Міністерство юстиції України, затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 02.07.2014 р. № 228 до завдань Міністерства юстиції України віднесено: 1) забезпечення формування та реалізацію державної політики у сфері державної реєстрації (зокрема, актів цивільного стану; речових прав на нерухоме майно та їх обтяжень; обтяжень рухомого майна; юридичних осіб; громадських формувань, що не мають статусу юридичної особи; фізичних осіб – підприємців), а також реєстрації (зокрема, статуту територіальної громади м. Києва; статутів Національної академії наук та національних галузевих академій наук організація роботи нотаріату; 2) організація роботи нотаріату [3].

Політика в традиційному розумінні інтерпретується як середовище взаємодії між різними соціальними групами, партіями, націями, народами, державами, владою і населенням, а також громадянами та їх об'єднаннями. Під державною політикою слід розуміти сукупність ціннісних цілей, державно-управлінських заходів, рішень і дій, порядок реалізації державно-політичних рішень (поставлених державною владою цілей) і системи державного управління розвитком країни.

Державна політика змінюється у результаті розрізнених чинників усвідомлених вимог і можливостей, які можуть бути чинником зміни технологій, ринкових структур або інших об'єктивних умов, зрушень у системі цінностей або їх сприйнятті, а також відносного впливу різних груп інтересів. Способи перетворення всіх цих чинників у нові напрями політики зумовлені певними інститутами та процедурами формування і зміни власне політики [4, с. 11].

Сучасне розуміння державної політики незалежно від її спрямування пов'язано з визначенням того як держава через уповноважених суб'єктів та наявний інструментарій діє, щоб вирішити суспільні питання.

В статті 2¹ Закону України «Про нотаріат» зазначено, що державне регулювання нотаріальної діяльності полягає у встановленні умов допуску громадян до здійснення нотаріальної діяльності, порядку зупинення і припинення приватної нотаріальної діяльності, анулювання свідоцтва про право на зайняття нотаріальною діяльністю; здійсненні контролю за організацією нотаріату, проведенням перевірок організації нотаріальної діяльності нотаріусів, дотримання ними порядку вчинення нотаріальних дій та виконання правил нотаріального діловодства [1]. Отже, нормативно визначено лише фактичну предметну сферу державної політики, що стосується нотаріальної діяльності.

З огляду на вищевикладене, вважаємо за можливе визначити поняття «державна політика в сфері нотаріату» як сукупність ціннісних цілей, державно-управлінських заходів, рішень і дій, порядок їх реалізації, що стосується суспільних відносин в сфері нотаріальної діяльності та умов її здійснення. Водночас, до складових державної політики в сфері нотаріату віднесемо: 1) формування передумов для здійснення нотаріальної діяльності; 2) забезпечення належного здійснення нотаріальної діяльності; 3) супровідне матеріально-технічне забезпечення нотаріальної діяльності.

Висновки. На нормативному рівні прямо не вказано на формування та реалізацію політики в сфері нотаріату, що в свою чергу зумовлює необхідність переформатування відносин щодо державної політики в сфері нотаріату та перенесення їх у правову площину.

Державну політику в сфері нотаріату визначено як сукупність ціннісних цілей, державно-управлінських заходів, рішень і дій, порядок

їх реалізації, що стосується суспільних відносин в сфері нотаріальної діяльності та умов її здійснення. Запропоновано до складових державної політики в сфері нотаріату віднесення: формування передумов для здійснення нотаріальної діяльності; забезпечення належного здійснення нотаріальної діяльності; супровідне матеріально-технічне забезпечення нотаріальної діяльності.

Література

1. Про нотаріат: Закон України від 02.09.1993 р. № 3425. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3425-12#Text>.

2. Нелін О. Реалії сучасного нотаріату на шляху до сталого функціонування окремого інституту захисту прав і законних інтересів фізичних та юридичних осіб. Юридична Україна. 2016. № 7-8. С. 47. URL: file:///C:/Download/urykr_2016_7-8_9.pdf.

3. Про затвердження положення про Міністерство юстиції України: Постанова Кабінету Міністрів України від 02.07.2014 р. № 228. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/228-2014-%D0%BF#Text>.

4. Державна політика : підручник / Нац. акад. держ. упр. при Президенті України ; ред. кол. : Ю.В. Ковбасюк (голова), К.О. Ващенко (заст. голови), Ю. П. Сурмін (заст. голови) [та ін.]. К. : НАДУ, 2014. 448 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-318-0-73>

Москаль Д.Д.

*здобувач кафедри адміністративного, кримінального права і процесу
Міжнародний університет бізнесу і права*

РЕФОРМА РОЗПОДІЛУ ПОВНОВАЖЕНЬ МІЖ ОРГАНАМИ МІСЦЕВОГО САМОВРЯДУВАННЯ ТА ТЕРИТОРІАЛЬНИМИ ОРГАНАМИ ДЕРЖАВНОЇ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ В УКРАЇНІ

Врегулювання проблем необхідності фінансової децентралізації є можливим через: створення дієвих матеріально-організаційних умов для функціонування органів МС задля ефективного здійснення ними власних і делегованих повноважень; співмірність та субсидіарність розподілу делегованих повноважень між органами МС та органами державної виконавчої влади; запровадження дієвої системи державного контролю за діяльністю органів МС та МДА і територіальних управлінь

ЦОВВ; належне кадрове забезпечення діяльності органів МС та МДА [1, с.13] тощо.

Н.С. Кузнецова зазначає, що триваюча в Україні реформа розподілу повноважень між органами МС та територіальними органами державної виконавчої влади, характеризується нерівномірністю, що допускає поряд із створення таких прогресивних інституцій публічного адміністрування як спроможні ОТГ окремих населених пунктів, де функціонують застарілі селищні чи сільські ради, які швидше є перешкодою для розвитку громади, ніж гарантією [2]. Вирішення такої проблеми вченою пов'язується із переглядом системи місцевих податків, її розширенням та належністю законодавчого відображення [2].

Врегулювання проблем співвідношення повноважень у сфері регулювання реалізації функцій, покладених на МС та МДА, а також територіальні органи ЦОВВ, на думку А.Ф. Ткачука, має пов'язуватися із активізацією процесів налагодження соціального партнерства між владними суб'єктами [3, с.35].

Таким чином, доцільним зробити проміжний висновок, що реалізація розмежування повноважень між органами виконавчої влади й органами місцевого самоврядування України вимагає обґрунтування визначеного історичними умовами розвитку українського суспільства принципів впровадження фінансової децентралізації.

Отже, розмежування повноважень між органами МС та місцевими органами виконавчої влади на практиці зустрічає багато нормативних та організаційних перепон. Варто відмітити складність та неперфектність системи адміністративно-територіального устрою в Україні, що обумовлюється: існуванням дуалізму виконавчої влади та місцевого самоврядування, що на регіональному рівні може призводити до конфліктів і непорозумінь у розподілі повноважень та функцій; повільними темпами децентралізації повноважень, що ускладнює розвиток та ефективне функціонування органів МС, а також обмежує їхню фінансову самостійність; недосконалість адміністративно-правових засад розподілу власних та делегованих повноважень; застосування адміністративного ресурсу та політичного тиску на органи МС, що може обмежувати їхню автономію та незалежність; потреба в укрупненні адміністративно-територіальних одиниць та активізації процесів створення об'єднаних територіальних громад; залежність від політичної ситуації та відсутність стабільної системи розмежування повноважень, яка залежить від політичних настроїв, може викликати нестабільність та непередбачувані зміни. Розв'язання цих проблем може вимагати комплексних адміністративно-територіальних реформ, що базуються на консультаціях з різними зацікавленими сторонами,

включаючи представників місцевих громад та експертів у сфері управління.

До проблем розмежування повноважень органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування у фінансовій сфері необхідно також віднести відсутність чіткої та зрозумілої процедури делегування повноважень та відмови від їх виконання, що є серйозним обмеженням для ефективного функціонування системи адміністративно-територіального управління. Швидкі зміни в обставинах чи потреби громад вимагають перегляду розподілу повноважень між різними рівнями влади. Відсутність процедур та недосконала практика укладення адміністративних договорів щодо розмежування власних та делегованих повноважень може унеможливлювати місцевим органам самостійно вирішувати питання, які вимагають швидкого реагування. Без чіткої процедури делегування та відмови від повноважень поширеною є практика несправедливого та недобросовісного розподілу повноважень. Невизначеність щодо делегування повноважень може призводити до конфліктів між різними рівнями влади та не врегульованих ситуацій. Для вирішення цих питань може бути корисним розробити чітку і прозору процедуру делегування повноважень, визначити відповідальні сторони та забезпечити механізми для ефективного вирішення суперечок чи відмови від повноважень. Урахування інтересів місцевих територіальних громад та консультації з ними також важливі для створення дієвих та справедливих процедур.

Таким чином, адміністративно-територіальний устрій України та тенденції історичного та суспільного розвитку вимагає пошуку оптимальної моделі співвідношення органів МС та місцевих органів виконавчої влади, що мають виконувати роль певних гарантій від узурпації влади на регіональному рівні, здійснення контролю за діяльністю владних суб'єктів, та передусім контролю за використанням бюджетних надходжень, але при цьому має бути мінімізовано втручання у процеси акумуляції фінансових ресурсів. Але при цьому у той же час нагальна потреба в удосконаленні розмежування повноважень між органами виконавчої влади й органами місцевого самоврядування в контексті здійснюваних адміністративно-територіальної та бюджетної реформи, децентралізації влади тощо вимагає чіткого визначення й аналізу відповідних відносин і сфер, що набуває особливого значення, зважаючи на переважну суміжність сфер компетенції органів виконавчої влади й органів місцевого самоврядування.

Література

1. Місцеве самоврядування в Україні: сучасний стан та основні напрями модернізації: наук. доп. / редкол.: Ю.В. Ковбасюк, К.О. Ващенко, В.В. Толкованов та ін.; за заг. ред. д-ра наук з держ. упр., проф. Ю.В. Ковбасюка. К.: НАДУ, 2014. 128 с.
2. Кузнєцова Н. Реформа місцевого самоврядування в Україні: організаційно-правовий аспект. URL: <http://soskin.info/ea.php?pokazold=200710&n=11-12&y=2007>
3. Ткачук А.Ф. Місцеве самоврядування та децентралізація. Законодавство (навчальний модуль). К.: ІКЦ «Легальний статус», 2016. 80 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-318-0-74>

Монін І.В.

аспірант,

*Класичний приватний університет,
м. Запоріжжя, Україна*

ЩОДО ОСОБЛИВОСТЕЙ ВИЗНАЧЕННЯ ПОКАРАННЯ ЗА ЗЛОВЖИВАННЯ ПОВНОВАЖЕННЯМИ СЛУЖБОВОЮ ОСОБОЮ ЮРИДИЧНОЇ ОСОБИ ПРИВАТНОГО ПРАВА НЕЗАЛЕЖНО ВІД ОРГАНІЗАЦІЙНО-ПРАВОВОЇ ФОРМИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Ще з 2008 року було започатковано зміни до кримінального права щодо сфери службової діяльності юридичних осіб приватного права та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг [1]. Так, у 2011 році Законом України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення» було реалізовано ідею, закладену в Кримінальній конвенції про боротьбу з корупцією, в Конвенції ООН проти транснаціональної організованої злочинності та в Конвенції ООН проти корупції, ратифікованих Україною, щодо диференціації кримінально-правової охорони службових відносин в публічній і приватній сферах. Ця диференціація відбулася шляхом викладення назви Розділу XVII Особливої частини КК в новій редакції – «Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язаної з наданням публічних послуг» та включенням нових статей, якими окремо встановлювалась відповідальність службових осіб юридичних осіб приватного права та

осіб, які надають професійні послуги: ст. 364-1 «Зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми», ст. 365-1 «Перевищення повноважень службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми», ст. 365-2 «Зловживання повноваженнями особами, які надають публічні послуги», ст. 368-2 «Незаконне збагачення», ст. 368-3 «Комерційний підкуп службової особи юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми», ст. 368-4 «Підкуп особи, яка надає публічні послуги», ст. 369-2 «Зловживання впливом» [2-7]. І тут ми погоджуємося з думкою Д. О. Балабанової про те, що поява цих статей не можна визнати криміналізацією відповідних діянь – це саме процес приведення вітчизняного нормативного акту у відповідність до міжнародних зобов'язань шляхом уточнення певних, вже існуючих положень. Також вона вказувала, що у подальшому законодавець неодноразово ще звертав увагу на відповідний розділ і ухвалював закони, якими: вносилися нові редакції вже існуючих статей (переважна більшість законів); криміналізувалися та декриміналізувалися відповідні діяння (вказівка на те, що суб'єктом перевищення влади або службових повноважень може бути тільки працівник правоохоронних органів, та відбувалися процеси пеналізації та депеналізації (посилення та пом'якшення санкцій відповідних норм) тощо. Вона зазначала те, що системного і послідовного підходу до протидії корупційним і службовим злочинам протягом внесення цих законодавчих змін не існувало: часто ці зміни знаходились у протиріччі одна до одної, або були неправовими, мали політичні перестороги, нівелювалися, поновлювалися, – що свідчить не стільки про наміри виконати зобов'язання щодо протидії корупції, скільки створити умови, за яких той чи інший антикорупційний закон мав би відображення у Кримінальному кодексі України [8, с. 3-7].

Зараз, у непростий для нашої країни час, з початком, наростанням та подовженням російської військової агресії звичний порядок життя держави вже назавжди змінився.

Важливим фактором, не дивлячись на внесення змін у режим діяльності Державного апарату у період дії воєнного стану, організації роботи державних установ статусу державних службовців та інше, є справедливість покарання та індивідуальний підхід до його визначення (і з урахування всіх супутніх чинників сьогодення).

У сьогоднішніх реаліях, не зважаючи на військовий стан, кримінальні хроніки пістріють новинами про встановлення фактів та розслідування корупційних правопорушень. Зокрема, про злочини пов'язані з використанням влади чи службового становища відповідно до ст. 364-1 (Зловживання повноваженнями службовою особою

юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми) Кримінального кодексу України.

Разом з тим, все ще залишається не досконалою правова база (яка надає можливість відчувати безкарність окремим службовцям (різного рівня)). Які, замість того, щоб стояти на сторожі дотримання закону, самі допускають порушення і вчиняють злочини, порушуючи законодавство України.

За статистикою, динаміка цих злочинів постійно збільшується. Істотна шкода чіткої організації і діяльності державного апарата країни вчиняється злочинним та корумпованим відношенням службової особи до виконання своїх службових обов'язків. Будучи наділені великими правами і розпоряджаючись нерідко значними матеріальними цінностями, такі особи своїми зловживаннями заподіюють не тільки велику матеріальну, але і моральну шкоду, дискредитуючи тим самим весь державний апарат, що спричиняє негативні наслідки для всієї країни (руйнування апарата керування суспільством і державою в цілому; негативне сприйняття країни у світі тощо).

Таким чином, при вчиненні зловживання владою або службовим становищем у службової особи наявні як визначені законами та іншими нормативно-правовими актами повноваження (права та обов'язки), так і фактичні можливості, що надаються самим авторитетом посади (її загально визнана вага, важливість, впливовість тощо). Звідси зловживання можливе не тільки за місцем роботи (служби), а й на інших підприємствах, установах або організаціях як через існуючий авторитет цієї посади.

Типовими ситуаціями завдання шкоди владою або службовим становищем є: неправомірне сприяння фізичним або юридичним особам у здійсненні ними господарської діяльності, одержанні субсидій, субвенцій, дотацій, кредитів, пільг, укладанні контрактів (у т. ч. на закупівлю товарів, робіт і послуг за державні кошти); неправомірне сприяння призначенню на посаду особи; неправомірне втручання в діяльність органів державної влади, органів місцевого самоврядування або посадових осіб; неправомірне надання переваги фізичним або юридичним особам у зв'язку з підготовкою проектів, виданням нормативно-правових актів та прийняттям рішень, затвердженням (погодженням) висновків; зайняття іншою оплачуваною або підприємницькою діяльністю (крім викладацької, наукової і творчої діяльності, медичної практики, інструкторської та суддівської практики із спорту), якщо інше не передбачено Конституцією або законами України; нецільове використання коштів; неправомірне звільнення осіб від сплати податків, зборів (обов'язкових платежів); створення надлишків товарів чи інших матеріальних цінностей задля наступного

заволодіння ними; укладання вигідних для службової особи чи інших зацікавлених суб'єктів угод тощо.

І якщо ми знаходимося на шляху завершення формування правової та демократичної держави, сьогодні важливо удосконалити всі види службової діяльності, розробити дієвий механізм протидії злочинності службових осіб. Бо у ситуації, що склалася, складно не тільки визначати відповідність кримінально-правової оцінки порушення, але й покарання за зловживання повноваженнями службовою особою юридичної особи приватного права незалежно від організаційно-правової форми в умовах воєнного стану.

Література

1. Кримінальний кодекс України 2341-III від 05.14.2001 року. *Офіційний сайт Верховної Ради України*. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

2. Закон України «Про визнання такими, що втратили чинність, деяких законів України щодо запобігання та протидії корупції» від 21.12.2010 року № 2808-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 25. Ст. 188. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2808-17#Text>

3. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення» від 11.06.2009 року № 1508-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2009. № 46. Ст. 699. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1508-17#Text>

4. Закон України «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо відповідальності за корупційні правопорушення» від 07.04.2011 року № 3207-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2011. № 41. Ст. 414. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3207-17#Text>

5. Кримінальна конвенція про боротьбу з корупцією. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/994_101#Text

6. Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_789#Text

7. Конвенція ООН проти корупції, ратифікованих Україною. *Верховна Рада України. Законодавство України*. URL : https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_c16#Text

8. Балабанова Д. О. Траєкторія кримінально-правових норм щодо протидії корупції. Проблеми вдосконалення діяльності правоохоронних органів щодо виявлення, припинення та превенції корупційних проявів : матеріали постійно діючого науково-практичного семінару (м. Львів, 27 травня 2022 року) / упорядник І. Б. Газдайка-Василишин. Львів : ЛьвДУВС, 2022. 100 с.

Недохлєбов І.І.

здобувач кафедри конституційного та адміністративного права
Запорізького національного університету

СИСТЕМА ІНФОРМАЦІЙНОЇ БЕЗПЕКИ США: ПРАВОВІ ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ АСПЕКТИ

Досвід США дуже важливий для нашої держави, оскільки в умовах повномасштабного вторгнення ця країна активно допомагає Україні протидіяти інформаційному тероризму з боку держави-агресора. О. В. Соснін зазначає, що політика США у сфері інформаційної безпеки має за мету закріплення домінування держави в глобальному інформаційному просторі. Також політика США у цій сфері поєднує як ринкові інструменти лібералізації і регулювання, так і намагання встановити прямий державний контроль над інформаційними ресурсами [1, с. 158]. На нашу думку, суперечливість між цими напрямками діяльності держави може бути вирішена шляхом розподілу сфер впливу між державою та бізнесом.

Важливим суб'єктом інформаційної безпеки у США є громадянське суспільство. Зокрема, в американській державній системі забезпечення інформаційної безпеки утворилася унікальна модель державно-приватного партнерства правоохоронних, військових і розвідувальних органів, а також громадськості [2, с. 170]. Переваги цієї моделі очевидні, адже за рахунок долучення суспільства, держава значно розширює власний потенціал протидії реальним і потенційним загрозам.

Американський дослідник Шон Бойн зазначає, що в рамках забезпечення інформаційної безпеки в США правоохоронним органам надані повноваження здійснювати моніторинг загроз інформаційній безпеці, зберігаючи при цьому секретність розслідувань. В свою чергу, американські суди розробили практику збалансування національних інтересів (проведення розслідувань) та конфіденційності (приватності) громадян [3, с. 329]. Цей досвід також є доволі унікальним, оскільки дозволяє розмежувати приватність особистості від національних інтересів в інформаційній сфері. До речі, це також один із засобів вирішення суперечливості між ліберальними методами та жорстким державним контролем у сфері інформаційної безпеки.

У США є декілька пріоритетних сфер діяльності, які становлять основу інформаційної безпеки. Однією з них є захист приватності. З цього приводу Міха Альтман наголошує, що на цей час у США активно працюють у напрямку захисту приватних даних, тобто персональної інформації. Зокрема, планується створення Федерального агенства із

захисту даних. В його структурі планується створення Управління громадянських прав, яке матиме право накладати штрафи за незаконні, несправедливі, оманливі, образливі дії або дискримінаційні методи обробки даних [4, с. 48]. Для нашої держави цей досвід цікавий тим, що влада надає громадськості не просто консультативно-дорадчі компетенції, а закріплює за нею реальні механізми впливу на порушників приватності, тобто суб'єктів, які забезпечують збір та обробку персональних даних.

У Національному звіті США «Захист даних у Сполучених штатах» за 2022 рік зазначаються наступні перспективні форми захисту персональних даних: 1) зобов'язання щодо захисту медичних записів, а також різноманітні вимоги відповідно до Закону про сімейні та медичні відпустки; 2) зобов'язання щодо недискримінації генетичної інформації; зобов'язання щодо захисту інформації про справедливі та точні кредитні операції. Тобто, роботодавці повинні зберігати інформацію про стан здоров'я працівника, генетику, інвалідність, розумне пристосування та позитивні результати аналізів на наркотики в окремому, конфіденційному, безпечному електронному або фізичному файлі і розкривати ці відомості виключно уповноваженим особам [5, с. 46].

Одним із визначальних напрямів забезпечення інформаційної безпеки у США є захист кіберпростору. США формують міжнародні принципи захисту кіберпростору, спираючись на власні індикатори та національні інтереси. Втім, доволі значна робота триває і на внутрішньодержавному рівні. Так, у Національній стратегії кібербезпеки США від 2023 року вказані наступні напрями політики держави: захист критичної інфраструктури; нейтралізація джерел загроз інформаційній безпеці; формування програм для підвищення безпеки та стійкості; інвестування в майбутнє; налагодження міжнародного партнерства; імплементація позитивного досвіду [6]. Слід відзначити комплексність та актуальність окреслених пріоритетних сфер діяльності, що свідчить про чітке розуміння владою США наявних і потенційних загроз.

Натомість, для досвіду США в досліджуваній сфері притаманні окремі негативні аспекти, які слід врахувати Україні. Так, особливістю політики інформаційної безпеки в США є брак наступності та послідовності. Кожна нова президентська адміністрація пропонувала і реалізовувала свої власні тактичні і стратегічні дії [7, с. 68]. На нашу думку, цей недолік свідчить про надмірну політизованість сфери інформаційної безпеки, яка грає не на користь національним інтересам та інтересам особистості. Вбачається, що наслідком цієї політизованості може бути незавершеність окремих ініціатив та нестабільність інформаційної системи держави.

Також варто зазначити, що США визнають неможливість забезпечення інформаційної безпеки в односторонньому порядку. Тому,

важливою складовою стратегії США є міжнародна співпраця з питань забезпечення інформаційної безпеки. У зв'язку з цим США прагнуть реалізувати такі можливості на міжнародному рівні: 1) заохочувати країни посилювати відповідальність за забезпечення безпеки інформаційних систем і мереж; 2) створити правовий режим, необхідний для забезпечення транскордонного доступу до інформації; 3) сформувати режим колективної безпеки в рамках НАТО та інших двосторонніх і багатосторонніх угод зі стратегічними партнерами; 4) зберегти максимально можливу свободу дій в інформаційному просторі для проведення всіх видів інформаційних операцій [8, с. 96]. Зауважимо, що розуміння неефективності одностороннього підходу лише умовно можна назвати недоліком політики США.

Таким чином досвід США у сфері забезпечення інформаційної безпеки є позитивним, і може бути імплементований Україною в частині формування національного інформаційного простору, розбудови механізмів попередження та наукового обґрунтування загроз, створення системи громадського інформаційного врядування, а також утвердження спеціальних владно-розпорядчих інституцій для захисту національних інтересів в інформаційній сфері.

Література

1. Соснін О. В. Державна політика в галузі управління інформаційним ресурсом України: дис. ... д-ра політ. наук: 23.00.02. Одеса. 2005. 264 с.
2. Кириченко І. Стратегічні імперативи національної інформаційної безпеки адміністрації Б. Клінтона. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2011. № 103. С. 165–171.
3. Shawn Marie Boyne Data Protection in the United States. *The American journal of comparative law*. 2018. Vol. 66. P. 299–343.
4. Altman Micha Practical approaches to big data privacy over time. *International Data Privacy Law*. 2018. Vol. 8 (1). P. 29–51.
5. Data protection in the United States: U.S. national report. Robert H. McKinney School of Law. Legal Studies Research Paper. 2022. 52 p.
6. National cybersecurity strategy. March 2023. URL: <https://www.whitehouse.gov/wp-content/uploads/2023/03/National-Cybersecurity-Strategy-2023.pdf> (date of application: 10.01.2024).
7. Черновол І. Інформаційна безпека США в контексті актуальних загроз і викликів. «Травневі студії 2020: історія, міжнародні відносини»: Збірник матеріалів Міжнародної наукової конференції (м. Вінниця, 24 квітня 2020 р.). Вінниця: ДонНУ імені Василя Стуса. 2020. С. 67–70.
8. Саранча В. І., Шабуніна В. В., Тур О. М. Управління інформаційною безпекою: американський досвід. *Бібліотекознавство. Документознавство. Інформологія*. 2023. № 3. С. 89–98.

Раздольська О.В.

*аспірант кафедри поліцейського права
Національної академії внутрішніх справ*

ОСОБЛИВОСТІ ДОТРИМАННЯ ПРАВ І СВОБОД ЛЮДИНИ ПІД ЧАС ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ЗАХОДІВ

Особливості дотримання прав і свобод людини і громадянина під час застосування поліцейських заходів, перш за все полягають в тому, що на сучасному етапі функціонування української державності, основні перешкоди до досягнення балансу та правопорядку в суспільстві утворює збройна агресія росії проти України, що в свою чергу ускладнює роботу органів правопорядку загалом та зокрема, поліції. Слід звернути увагу на те, що поліція, як орган державної влади, з метою забезпечення прав і свобод людини і громадянина, має права щодо обмеження прав і свобод людини і громадянина, якщо їх дії кваліфікуються як правопорушення, тобто діяння, що за своїми правоконструктивними особливостями підпадає під ознаки протиправного й караного (в адміністративний, кримінальний чи інший спосіб).

Закон України «Про Національну поліцію» визначає, що Національна поліція України (поліція) є центральним органом виконавчої влади, який служить суспільству шляхом забезпечення охорони прав і свобод людини, протидії злочинності, підтримання публічної безпеки й порядку [1]. Слід зауважити, що оскільки поліція має виключні повноваження, котрі й стосуються забезпечення правопорядку в суспільстві, основним і найбільш непорушним у даному контексті є те, що порядок і спосіб застосування виключних повноважень, котрими й є поліцейські заходи визначається конкретно регульованими алгоритмами й законодавчими приписами, що на нашу думку потребують удосконалення крізь призму утвердження принципу забезпечення дотримання прав і свобод людини і громадянина.

Про це також указують й інші дослідники, зокрема підкреслюється, що для забезпечення правопорядку в суспільстві органи поліції наділені повноваженнями здійснювати поліцейські заходи. Національне законодавство визначає поліцейський захід як дію або комплекс дій превентивного або примусового характеру, що обмежує певні права і свободи людини й застосовується поліцейськими відповідно до закону для забезпечення виконання покладених на поліцію повноважень (ч. 1 ст. 29 Закону). Уважаємо, що ключовим словосполученням у цьому визначенні є «обмеження прав». Саме поняття «обмеження прав» потрібно чітко відмежовувати від поняття «порушення прав людини».

Якщо на теоретичному рівні ця межа добре простежується, то на практичному часто виникають проблеми (будь-яке незаконне обмеження прав людини автоматично стає їх порушенням). Тому сьогодні проблема практичного застосування поліцейських заходів набирає все більшої актуальності [2].

Водночас, на нашу думку, надзвичайно актуальним є проблематика забезпечення дотримання прав і свобод людини і громадянина, зокрема й під час реалізації правоохоронної функції держави, оскільки саме правомірне й тимчасове обмеження прав і свобод людини і громадянина в Україні, уповноваженими на це суб'єктами виступає одним із найбільш ефективних способів недопущення порушення прав і свобод в неправомірний спосіб, або ж відновлення вже порушених прав (коли волю держави й від її імені, діють конкретні органи правопорядку чи їх посадові особи, виконуючи покладені функції та реалізуючи поставлені завдання). Важливим також у цьому контексті є внутрішня узгодженість принципів і стандартів забезпечення дотримання прав і свобод людини і громадянина, що в свою чергу дозволяють врегульовувати окремі системні неузгодженості, що вможливають функціонування даної конструкції, як цілісної, непорушної та логічно побудованої системи.

Усунення негативних соціальних явищ, зниження темпів правопорушень, здійснення заходів щодо зниження рівня соціальної апатії у суспільстві, зневіра у силі закону та влади є вкрай важливими при застосуванні принципу законності на сучасному етапі історичного розвитку. При цьому важливо керуватися новою філософією поліцейської діяльності, в основі якої – перехід від реактивної, репресивної моделі, тобто виявлення, розслідування злочинів та покарання правопорушників, до проєктивної моделі служіння громадянам з акцентом на попередження правопорушень та спільну роботу з населенням. Як наслідок – значення ролі так званої соціальної компетенції, тісного співробітництва з населенням. Тобто поліція, як репресивний інструмент держави, перетворилася на «помічника, партнера» для громадян. Технологічний прогрес призводить до появи нових викликів для прав людини, адже правове регулювання, як правило, регулює існуючі правовідносини і не розраховане на появу нових форм [3]. Слід зазначити, що вказаний концепт, із імплементацією до політичної доктрини держави з орієнтиром на людиноцентристський і євроінтеграційний вимір було впроваджено в діяльність саме Національної поліції України, як широко й багатofункціонального правоохоронного органу, чия компетенція поширюється на значне коло правовідносин, за виключенням специфіки предметності та об'єктності правопорушень та інших діянь, пов'язаних із порушеннями прав і свобод людини і громадянина.

Тому, поліцейські заходи, як інструмент забезпечення правопорядку в суспільстві та спосіб досягнення поставленої правоохоронної мети є

надзвичайно ефективними, але водночас, вони можуть суттєво обмежити права і свободи людини і громадянина, що на нашу думку потребує визначення фундаментального підходу до питання опрацювання теоретико-правового та практичного механізму їх застосування крізь призму забезпечення дотримання прав і свобод людини і громадянина в діяльності Національної поліції України.

Література

1. Про Національну поліцію : Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. Відомості Верховної Ради України. 2015. № 40–41. Ст. 379.

2. Соловійова О.М., Якубов Б.В. ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ОСОБИ ПІД ЧАС ЗАСТОСУВАННЯ ПОЛІЦЕЙСЬКИХ ЗАХОДІВ. Юридичний науковий електронний журнал, № 2/2020. URL: http://www.lsej.org.ua/2_2020/73.pdf

3. Бакутін Є.І. ПРИНЦИП ЗАКОННОСТІ В ДІЯЛЬНОСТІ ПОЛІЦІЇ ПІД ЧАС ВИКОРИСТАННЯ ТЕХНІЧНИХ ЗАСОБІВ ФІКСАЦІЇ АДМІНІСТРАТИВНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ. Часопис Київського університету права • 2020/2. DOI: 10.36695/2219-5521.2.2020.36

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-318-0-77>

Набокова О.Г.

*здобувач кафедри конституційного та адміністративного права
Запорізького національного університету*

КОНЦЕПЦІЯ ПУБЛІЧНОГО АДМІНІСТРУВАННЯ ЯК ЗОВНІШНЬООРГАНІЗУЮЧА ДІЯЛЬНІСТЬ ОРГАНІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ ТА ІНШИХ ВЛАДНИХ СУБ'ЄКТІВ: СУЧАСНИЙ СТАН ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ

Серед адміністративістів велику кількість прибічників має концепція, яка розглядає публічне адміністрування як зовнішньоорганізовуючу діяльність органів виконавчої влади та інших владних суб'єктів. Втім, в межах цієї концепції можна зустріти різні наукові підходи, які наповнюють поняття «публічне адміністрування» специфічним змістом. Розглянемо їх більш детально.

Наприклад, Л.В. Шевченко розглядає публічне адміністрування як зовнішню діяльність органів виконавчої влади, зокрема, про це свідчить той факт, що автор класифікує засоби публічного адміністрування у сфері цивільного захисту населення на: 1) регулятивні (наприклад,

ліцензування, стандартизація і ін.); 2) правоохоронні (наприклад, державний контроль у сфері цивільного захисту населення і ін.) [1, с. 11]. І регулятивні, і правоохоронні засоби є проявами зовнішньоорганізуючої діяльності органів виконавчої влади та інших уповноважених на те суб'єктів. Втім, проблема дослідження, яке здійснила Л.В. Шевченко, полягає в тому, що вчена не присвятила розкриттю змісту поняття «публічне адміністрування» жодного параграфу дисертації і в положеннях її дослідження відсутнє загальне визначення публічного адміністрування в сфері цивільного захисту населення. Вважаємо, що тема запропонованого авторкою дослідження вимагала від неї висловлення більш чіткої позиції в першому розділі роботи щодо змісту публічного адміністрування взагалі та публічного адміністрування в сфері цивільного захисту населення зокрема. Але цього, з невідомих нам причин, не було зроблено.

Негативно реагуючи на розбіжності в науці адміністративного права щодо трактування поняття «публічне адміністрування» О.І. Миколенко пропонує визначати публічне адміністрування як «зовнішньоорганізуючу діяльність органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування, крім правотворчої, юрисдикційної, контрольно-наглядової та правоохоронної діяльності» [2, с. 105].

Дещо іншу концепцію публічного адміністрування як зовнішньоорганізуючої діяльності органів виконавчої влади та інших владних суб'єктів пропонують Р.С. Мельник та В.М. Бевзенко. Вчені стверджують, що під «публічним адмініструванням можна розуміти зовнішньоорієнтовану діяльність широкого кола суб'єктів (насамперед публічної адміністрації), пов'язану з реалізацією політичних рішень та впровадженням у життя Конституції та законів України, що має на меті задоволення публічного інтересу» [3, с. 44].

В межах концепції публічного адміністрування як зовнішньоорганізуючої діяльності органів виконавчої влади та інших владних суб'єктів, склалося три наукових підходи:

1) неусвідомлена підтримка положень даної концепції (наприклад, Є.Р. Бодунов, Л.Л. Савранчук, Л.В. Шевченко, Ю.В. Якимець і ін.), тобто адміністративісти характеризують публічне адміністрування як зовнішньоорганізуючої діяльності, але не дають пояснень чому саме так, а не інакше слід трактувати зміст поняття «публічне адміністрування»;

2) усвідомлена підтримка положень даної концепції, але із додатковими вимогами та критеріями щодо змісту поняття «публічне адміністрування» (наприклад, О.І. Миколенко), в результаті чого публічне адміністрування розглядається лише як один із видів зовнішньої діяльності, що здійснюють органи виконавчої влади та інші владні суб'єкти, звужуючи його зміст до публічно-сервісної діяльності;

3) обґрунтування концептуальних засад даної концепції (наприклад, В.М. Бевзенко, Р.С. Мельник і ін.), в результаті чого вся зовнішня

діяльність органів виконавчої влади та інших владних суб'єктів характеризується одним терміном «публічне адміністрування».

З'ясовано, що основними засадами концепції публічного адміністрування як зовнішньоорганізуючої діяльності органів виконавчої влади та інших владних суб'єктів є наступні:

- чітке розмежування зовнішньої та внутрішньої діяльності органів виконавчої влади та інших публічно-владних суб'єктів, де зовнішня діяльність отримує чітке термінологічне визначення «публічне адміністрування», а внутрішня діяльність – термінологічне визначення «внутрішньоуправлінська діяльність»;

- чітке закріплення за діяльністю виконавчої влади такої її зовнішньої форми прояву як публічне адміністрування, що дає можливість визначати роль публічного адміністрування в механізмі розподілу державної влади;

- внутрішньоуправлінська діяльність органів виконавчої влади та інших публічно-владних суб'єктів отримує статус самостійного і специфічного (на відміну від публічного адміністрування) об'єкту науки адміністративного права. Це дозволяє чітко розмежувати між собою об'єкти економічних наук (коли мова йде про менеджмент), теорії державного управління (коли мова йде про державне управління) та науки адміністративного права (коли мова йде виключно про організаційно-правові форми реалізації управління в середині публічно-владних суб'єктів).

До переваг концепції публічного адміністрування як зовнішньоорганізуючої діяльності органів виконавчої влади та інших владних суб'єктів можна віднести наступні:

- в категоріальному апараті адміністративного права залишається місце для такого поняття як «внутрішньо-управлінська діяльність», що дозволяє викинути на сміття історії визначення поняття «державне управління» у «широкому», «вузькому» чи «помірному» значеннях, адже воно буде мати чітке змістовне наповнення і чітке співвідношення із поняттям «публічне адміністрування»;

- поняття «публічне адміністрування» за змістовним наповненням не буде штучно роздуге, що допоможе пов'язати цей термін із виконавчою владою, як свого часу законотворчість пов'язали із законодавчою гілкою влади правосуддя – із судовою гілкою влади.

Втім, концепція публічного адміністрування як зовнішньоорганізуючої діяльності органів виконавчої влади та інших владних суб'єктів має один суттєвий недолік – за змістом поняття «публічне адміністрування» залишається складним поняттям, яке охоплює собою і правотворчу, і юрисдикційну, і публічно-сервісну, і контрольну діяльності, які дуже різні за цільовою спрямованістю, результатами та організаційно-правовим забезпеченням.

Література

1. Шевченко Л.В. Публічне адміністрування у сфері цивільного захисту населення. Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук зі спеціальності 12.00.07 – адміністративне право і процес; фінансове право; інформаційне право. Запорізький національний університет, Запоріжжя, 2012. 244 с.
2. Миколенко О.І. Поняття «державне управління» і «публічне адміністрування» в категоріальному апараті адміністративного права. *Правова держава*. 2018. № 30. С. 101-107.
3. Мельник Р.С., Бевзенко В.М. Загальне адміністративне право: Навчальний посібник / За заг. ред. Р.С. Мельника. К.: Ваіте, 2014. 376 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-318-0-78>

Волошанівська Т. В.

*кандидат юридичних наук, доцент,
доцент кафедри кримінального процесу та криміналістики
Одеського державного університету внутрішніх справ
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-1060-5412>*

ОКРЕМІ ТИПОВІ СЛІДОВІ КАРТИНИ КРИМІНАЛЬНИХ ПРАВОПОРУШЕНЬ, ВЧИНЕНИХ ДІТЬМИ

Досудове розслідування кримінальних правопорушень взагалі та процес доказування зокрема передбачає пошук та збір доказової інформації, достатньої для причетності суб'єкта до суспільно небезпечної події та визначення ступеню його вини. Для реалізації цієї мети органами досудового розслідування під час проведення слідчих (розшукових) дій ретельно вивчаються слідчі картини, що особливо актуально під час первинного огляду місця події. Це надасть можливість передбачити типові слідчі ситуації, побудувати слідчі версії та правильно підібрати тактику та методику подальших етапів досудового розслідування. Необхідно зауважити, що особливо актуальним вивчення слідових картин набуває, коли кримінальне правопорушення вчинено неповнолітньою особою, оскільки часто у таких випадках на місці події залишається максимальна кількість слідів, які надають можливість розкрити діяння у найкоротші терміни.

Так, у більшості випадків неповнолітні особи вчиняють кримінальні правопорушення корисливо-насильницького спрямування, залишаючи при цьому сліди біологічного та дактилоскопічного походження. Проте, непоодинокими також є випадки вчинення дітьми тяжких та особливо

тяжких кримінальних правопорушень. В цьому контексті Л.В. Дмитрієва вказує, що за результатами проведеного дослідження з'ясовано, що, наприклад, при зґвалтуванні, вчиненому неповнолітнім, типовими є наступні сліди в чистому вигляді: тілесні ушкодження на потерпілій особі – 36,8 %, епітелій або мікрОВОлокна (мікрочастини) тканини в піднігтьовому вмісті – 5,3 %. Частіше сліди зустрічаються в наступних сполученнях: тілесні ушкодження на потерпілій особі і речі потерпілої, підозрюваного з нашаруваннями речовини біологічного походження – 36,7 %; тілесні ушкодження на потерпілій особі і епітелій або мікрОВОлокна (мікрочастини) тканини в піднігтьовому вмісті – 5,3 %; тілесні ушкодження на потерпілій і зразки ґрунту, рослинності – 5,3 %; епітелій або мікрОВОлокна (мікрочастини) тканини в піднігтьовому вмісті і речі потерпілої, підозрюваного з нашаруваннями речовини біологічного походження – 5,3 %; інші – 5,3 % [1]. Отже, виходячи із наведеного, можна констатувати, що у випадках вчинення насильницьких кримінальних правопорушень (умисних вбивств, зґвалтувань, тяжких тілесних ушкоджень тощо) більш характерними є слідові картини біологічного походження (кров, сперма, потожирова речовина тощо).

О.М. Заєць вказує, що зважаючи на специфіку окремої методики розслідування вчинених неповнолітніми різних видів злочинів, говорити про сліди протиправного діяння, не означивши якого саме, неможливо. Іншими словами, в кожному конкретному випадку слідова картина можна варіюватися залежно від об'єктивної сторони складу злочину. У цілому сліди можна групувати в такі основні комплекси: сліди на потерпілому у вбивстві, заподіянні тілесних ушкоджень, хуліганстві, зґвалтуванні, розбійному нападі, порушенні правил безпеки дорожнього руху або експлуатації транспорту особами, які керують транспортними засобами способом наїзду на пішохода: садна, синці, переломи, вивихи, розриви внутрішніх органів, відриви і відділення частин тіла, колоті, різані рани, інші ушкодження, сліди боротьби, розірваний та пошкоджений одяг, мікрооб'єкти, зокрема волосся, кров, епітелій під нігтьовими пластинами, інші біологічні сліди, волокна з одягу неповнолітнього; сліди на місці злочину (залишені знаряддя, сліди взуття, відбитки пальців рук, плями крові, мікрооб'єкти, сліди транспортного засобу та ін.); сліди на особі злочинця (сліди крові потерпілого, сліди боротьби тощо); сліди за місцем проживання (тимчасового перебування) неповнолітнього злочинця: наркотичні засоби, викрадені речі, одяг зі слідами злочину, гроші, здобуті злочинним способом, відмички та інші технічні знаряддя і засоби для злому замків приміщень, транспортних засобів, а також знаряддя та засоби вчинення злочинів у сфері використання комп'ютерів (технічні пристрої, електронні та магнітні носії інформації тощо) [2]. Отже, слідові картини можуть бути диференційовані на ті, що пов'язані із

передкримінальною стадією реалізації кримінально протиправного умислу (сліди приготування до суспільно небезпечного діяння); ті, що пов'язані із кримінальною стадією (наявність відповідних пошкоджень, ушкоджень на потерпілому тощо); сліди посткримінальної стадії (сліди приховування кримінальної події, інсценування тощо).

Аналіз матеріалів кримінальних проваджень свідчить, що сліди втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність у 79 % випадків виявлялися на місці вчинення діяння. Поза місцем їх учинення сліди утворювалися внаслідок дій злочинців, що пов'язані з підготовкою і приховуванням протиправної діяльності. Вивчення нами судово-слідчої практики дозволило встановити, що найбільш характерними для розглядуваного виду правопорушень є сліди: рук – 39 %, крові та інших органічних речовин – 32 %, знарядь учинення злочину – 28 %. Також встановлено, що сліди рук виявлялися переважно при розслідуванні кримінальних правопорушень проти власності; крадіжок, грабежів, розбоїв, шахрайства, а сліди крові та інших біологічних – при розслідуванні протиправних діянь проти громадського порядку, зокрема хуліганства. При цьому нами було визначено основні ділянки зосередження слідів кримінального правопорушення. Зокрема це місця: безпосереднього вчинення неповнолітніми протиправних діянь; проживання злочинця; проживання неповнолітнього; вчинення дій щодо втягнення неповнолітнього у протиправну діяльність [3]. Розробка тактики відокремлення слідових картин кримінальних правопорушень, які вчиняються неповнолітніми через особисті мотиви та тих, що пов'язані зі втягненням дітей у кримінально протиправну діяльність необхідна для уникнення випадків прийняття помилкових процесуальних рішень та залишення винних осіб без належного покарання. На сьогоднішній день втягнення дітей у вчинення суспільно небезпечних діянь є достатньо розповсюдженим феноменом, що свідчить про нагальну потребу в удосконаленні методики їх розслідування.

Таким чином, проведене дослідження надало підставу констатувати, що типові слідові картини кримінальних правопорушень, вчинених неповнолітніми особами розрізняються як за видом діяння, так і за об'єктивними та суб'єктивними обставинами суспільно небезпечного діяння. Особливе значення в цьому контексті також має встановлена особа потерпілого та свідків, які можуть надати інформацію про потенційно ймовірні сліди, які могли бути залишені неповнолітнім кримінальним правопорушником або його співучасниками (за наявності). Із урахуванням виду кримінального правопорушення та механізму реалізації кримінально протиправного умислу слідчий ще перед проведенням огляду місця події може передбачити ймовірні слідові картини та місця їх розташування, що надасть можливість уникнути випадків їх втрати чи ігнорування.

Література:

1. Дмитрієва Л.В. Методика розслідування згвалтувань, вчинених неповнолітніми. URL: <https://dspace.univd.edu.ua/server/api/core/bitstreams/d496b872-fed9-40b5-845e-b0a80b37394e/content>
2. Заєць О.М. Лекція до теми: «Особливості розслідування злочинів, скоєних неповнолітніми». URL: <https://oduvs.edu.ua/wp-content/uploads/2016/09/lecia-29.pdf>
3. Пиріг І. В., Чаплинська Ю. А. Криміналістична характеристика втягнення неповнолітніх у протиправну діяльність. URL: <http://baltijapublishing.lv/omp/index.php/bp/catalog/download/287/7893/16471-1?inline=1>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-318-0-79>

Шевченко І. О.

*аспірант Київського університету
інтелектуальної власності та права
Національний університет
«Одеська юридична академія»
<https://orcid.org/0009-0000-2497-1897>*

ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ БЕЗПОСЕРЕДНЬОГО ОБ'ЄКТА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ НЕВЖИТТЯ ЗАХОДІВ ЩОДО ЛІКВІДАЦІЇ НАСЛІДКІВ ЕКОЛОГІЧНОГО ЗАБРУДНЕННЯ (СТ. 237 КК)

Кожне кримінальне правопорушення посягає на певний об'єкт, завдає йому істотної шкоди чи ставить під загрозу завдання такої шкоди ці конкретні суспільні відносини [1, с. 52]. У цьому контексті важливо звернути увагу на те, що визначення кримінального правопорушення показує юридичні й соціальні ознаки, які властиві будь-якому кримінальному правопорушенню. Це ознаки (суспільна небезпечність, кримінальна протиправність, винність та караність), які дозволяють відмежовувати злочинне діяння від інших правопорушень, що не є кримінальним правопорушенням. Проте, за названими ознаками в межах усієї сукупності можливих злочинних діянь відсутня можливість відмежувати одне кримінальне правопорушення від іншого, наприклад «Порушення правил екологічної безпеки» (ст. 236 КК) від іншого кримінального правопорушення – «Невжиття заходів щодо ліквідації наслідків екологічного забруднення» (ст. 237 КК). Тому, для того, щоб

віділити з усього масиву злочинних діянь певне (конкретне) кримінальне правопорушення, тобто «Невжиття заходів щодо ліквідації наслідків екологічного забруднення» (ст. 237 КК) і введено (використано) особливе поняття «склад кримінального правопорушення». У цьому сенсі слід погодитися з твердженням, яке має місце в юридичній літературі, що «конкретизація об'єкта складу кримінального правопорушення дає змогу поряд з іншим можливість виробити підстави і критерії вибору об'єктів кримінально-правової охорони та засоби їх захисту» [2, с. 22].

У наукових публікаціях не завжди чітко визначається безпосередній об'єкт досліджуваного складу кримінального правопорушення. Так, 1) О.О. Дудоров та В.М. Комарницький «під основним безпосереднім об'єктом цього злочину розуміють екологічну безпеку в частині встановленого порядку ліквідації та усунення наслідків екологічного забруднення, а додатковим об'єктом – життя особи, власність або інші блага» [3, с. 361]; 2) С.Б. Гавриш заявляє, що «безпосереднім об'єктом цього злочину є екологічна безпека» [4, с. 266]; 3) М.М. Панько запевняє, що «об'єктом цього злочину є охорона оточуючого природного середовища України, її безпека для життя і здоров'я людей, рослинного і тваринного світу» [5, с. 499]; 4) Л.В. Ільковець переконує, що «об'єктом цього злочину, який є новим у кримінальному законодавстві України, виступають відносини в сфері захисту населення, яке перебуває на території, що зазнала забруднення небезпечними речовинами або випромінюванням від негативних наслідків такого забруднення» [6, с. 414]; 5) В.І. Антипов стверджує, що «таким об'єктом є екологічна безпека довкілля» [7, с. 526]; 6) С.Б. Гавриш дещо уточнює свою позицію і наполягає на тому, що «об'єктом цього злочину є екологічна безпека довкілля, захист населення, яке проживає чи перебуває на території, що зазнала забруднення небезпечними речовинами або випромінюванням від негативних наслідків такого забруднення» [8, с. 634]; 7) В.С. Плугатир та О.В. Кришевич заявляють, що «основним безпосереднім об'єктом цього діяння є екологічна безпека у частині встановленого порядку ліквідації та усунення наслідків екологічного забруднення, а додатковим безпосереднім об'єктом життя та здоров'я особи, власність та інші блага – такий стан навколишнього природного середовища, за якого забезпечується запобігання погіршенню екологічної обстановки та виникненню небезпеки для життя і здоров'я людей. Крім того, екологічна безпека об'єднує в собі цілу низку заходів, спрямованих на недопущення виснаження і знищення природних ресурсів, захворюваності та смертності людей» [9, с. 534]; 8) А.М. Шульга вважає, що «безпосереднім об'єктом злочину, передбаченого ст. 237 КК, є екологічна безпека – такий стан навколишнього середовища, при якому забезпечується попередження погіршення екологічної обстановки та виникнення небезпеки для

здоров'я людей в частині встановленого порядку ліквідації та усунення наслідків екологічного забруднення, а додатковим безпосереднім об'єктом даного злочину є життя, здоров'я людей, їх законні інтереси, а також нормальний якісний стан об'єктів довкілля, їх складових та якостей» [10, с. 40]; 9) В.К. Матвійчук наполягає на тому, що «основним безпосереднім об'єктом цього злочину є відносини, які забезпечують умови з екологічної безпеки в частині ліквідації й усунення наслідків екологічного забруднення територій, що зазнали такого забруднення, небезпечними речовинами або випромінюванням, а додатковим безпосереднім об'єктом цього злочину є відносини, що забезпечують умови з охорони життя та здоров'я людей, а також відносини, що забезпечують охорону територій, які зазнали екологічного забруднення» [11, с. 157]; 10) В.К. Матвійчук та І.О. Харь переконують, що «основним безпосереднім об'єктом цього злочину є суспільні відносини, що забезпечують умови з охорони екологічної безпеки навколишнього природного середовища, а додатковим безпосереднім об'єктом – залежно від наслідків, що настали, можуть бути суспільні відносини, що забезпечують умови з охорони життя, здоров'я людей, власність і т. ін.» [12, с. 313-315]; 11) Андрій Турій заявляє, що «об'єктом цього кримінального правопорушення є відносини у сфері захисту громадян, що знаходяться на території, яка зазнала випромінювання або забруднення шкідливими речовинами від тяжких наслідків таких забруднень» [13].

З метою оптимального визначення основного безпосереднього об'єкта та додаткового обов'язкового безпосереднього об'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 237 КК, необхідно врахувати всі позитивні підходи до дослідження цих суспільних відносин. Стосовно позитивного з названих вище підходів на основний безпосередній об'єкт кримінального правопорушення нежиття заходів щодо ліквідації наслідків екологічного забруднення, на наше переконання, можна зупинитися на тому, що: 1) об'єктом кримінального правопорушення, передбаченого ст. 237 КК слід визнавати суспільні відносини, які в першу чергу поставлені під охорону закону про кримінальну відповідальність, а не просто екологічну безпеку як стан, як це стверджують: С.Б. Гавриш (автор другої точки зору), В.І. Антипов (автор п'ятої точки зору); не екологічна безпека, в частині встановленого порядку ліквідації та усунення наслідків екологічного забруднення, як це стверджують: О.Л. Дудоров та В.М. Комарницький (автори першої точки зору); не екологічна безпека довкілля, захист населення, яке проживає чи перебуває на території, що зазнала забруднення небезпечними речовинами або випромінюванням, від негативних наслідків такого забруднення, як це стверджує С.Б. Гавриш (автор шостої точки зору); не екологічна безпека у частині встановленого порядку ліквідації та усунення наслідків екологічного забруднення,

тобто такий стан навколишнього природного середовища, за якого забезпечується запобігання погіршенню екологічної обстановки та виникненню небезпеки для життя і здоров'я людей, а також, що екологічна безпека об'єднує в собі цілу низку заходів, спрямованих на недопущення виснаження і знищення природних ресурсів, захворюваності та смертності людей, як це стверджують В.С. Плугатир та О.В. Кришевич (автори сьомої точки зору); не екологічна безпека, тобто такий стан навколишнього середовища, при якому забезпечується попередження погіршення екологічної обстановки та виникнення небезпеки для здоров'я людей в частині встановленого порядку ліквідації та усунення наслідків екологічного забруднення, як це стверджує А.М. Шульга (автор восьмої точки зору); не охорона оточуючого природного середовища України і її безпека для життя і здоров'я людей, рослинного і тваринного світу, як це стверджує М.М. Панько (автор третьої точки зору); 2) дещо більш переконливим є визначення безпосереднього об'єкта кримінального правопорушення, що запропонувала Л.В. Ільковець, а саме – відносини в сфері захисту населення, яке перебуває на території, що зазнала забруднення небезпечними речовинами або випромінюванням, від негативних наслідків такого забруднення (авторка четвертої точки зору), але й це визначення потребує з'ясування за допомогою складових суспільних відносин; 3) більш вдалим можна вважати визначення основного безпосереднього об'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 237 КК, запропонованого В.К. Матвійчуком та І.О. Харь (авторів дев'ятої та десятої точок зору), оскільки вони основним безпосереднім об'єктом цього діяння визнають суспільні відносини, які забезпечують умови з охорони екологічної безпеки в частині ліквідації й усунення наслідків екологічного забруднення територій, що зазнали такого забруднення небезпечними речовинами або випромінюванням. Також позитивною щодо безпосереднього об'єкта є позиція Андрія Турія, оскільки він визнає такими відносини у сфері захисту громадян, що знаходяться на території, що зазнала забруднення випромінюванням або шкідливими речовинами (автор одинадцятої точки зору).

Більш вдалим є визначення додаткового обов'язкового безпосереднього об'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 237 КК, запропонованого В.К. Матвійчуком, де таким є «відносини, що забезпечують умови з охорони життя та здоров'я людей, а також відносини, що забезпечують охорону територій, які зазнали екологічного забруднення» (автор дев'ятої точки зору) [11, с. 157]. Крім того заслуговує на увагу і позиція В.К. Матвійчука та І.О. Харь, які визначають, що «додатковим безпосереднім об'єктом цього діяння – залежно від наслідків, що настали, можуть бути суспільні

відносини, що забезпечують умови з охорони життя, здоров'я людей, власність і т. ін.» [12, с. 313-315].

Маючи зазначене вище можна сформулювати визначення безпосереднього об'єкта цього складу кримінального правопорушення. Цим безпосереднім об'єктом виступають суспільні відносини, які забезпечують умови з належної, у відповідності з чинним законодавством, екологічної безпеки територій, що зазнали забруднення небезпечними речовинами або випромінювання відповідними відновлювальними заходами в частині ліквідації усунення таких наслідків екологічного забруднення.

Література

1. Матвійчук В.К., Присяжний В.М. Забруднення, засмічення та виснаження водних об'єктів : відповідальність, досудове і судове слідство та запобігання : [монографія]. Київ : КНТ, 2007. 272 с.

2. Клименко В.А. Злочини проти довкілля. Кримінальне право України. Особлива частина : [підручник] (Ю.В. Александров, О.О. Дудоров, В.А. Клименко та ін.) / За ред. М.І. Мельника. К. : Юридична думка, 2004. С. 267-317.

3. Дудоров О.О., Комарницький В.М. Злочини проти довкілля. Кримінальне право (Особлива частина) : [підручник] ; за ред. О.О. Дудорова, Є.О. Письменського. [2-ге вид.]. Київ : «ВД» «Декор», 2013. С. 355-393.

4. Гавриш С.Б. Злочини проти довкілля. Кримінальне право України, Особлива частина : підручник (Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін.) за ред. проф. В.Я. Тація, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. 5-те вид., переробл. та допов. ; Харків : Право, 2015. С. 266-284.

5. Панько М.М. Злочини проти довкілля. Кримінальний кодекс України. Коментар : Під. ред. Ю. А. Кармазіна та Є. Л. Стрельцова. Харків : ТОВ «Одісей», 2001. С. 496-541.

6. Ільковець Л.В. Злочини проти довкілля : Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України / у 2 т. ч. 2. Під заг. ред. Потебенька М.О., Гончаренка В.Г. Київ : «Форум», 2001. С. 407-452.

7. Антипов В.І. Коментар до ст. 236-246 КК. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України (за станом законодавства та постанов Пленуму Верховного Суду України на 1 грудня 2001 р.) ; відп. ред. С. С. Яценко. К. : А.С.К., 2002. С. 521-554.

8. Гавриш С.Б. Злочини проти довкілля. Кримінальний кодекс України: Науково-практичний коментар / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, С.Б. Гавриш та ін. ; За заг. ред. проф. В.Т. Маляренка, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. Вид. третє. Харків : ТОВ «Одісей», 2006. С. 628-684.

9. Плугатир В. С., Кришевич О. В. Злочини проти довкілля. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д.С. Азаров,

В.К. Гришук, А.В. Савченко [та ін.] ; за заг. ред. О.М. Джужі, А.В. Савченка, В.В. Чернея. Київ : Юрінком Інтер, 2016. С. 530-578.

10. Шульга А.М. Злочини проти довкілля. Питання кваліфікації : науково-практичне видання. Х. : НікаНова, 2012. 192 с.

11. Матвійчук В.К. Кримінально-правова охорона навколишнього природного середовища : проблеми законодавства, теорії та практики : дис. д-ра юрид. наук: спеціальність 12.00.08 – кримінальне право та кримінологія; кримінально-виконавче право. Київ : ВНЗ «Національна академія управління», 2008. 511 с.

12. Матвійчук В.К., Харь І.О. Злочини проти довкілля. Велика українська юридична енциклопедія : у 20т. Том 17 : Кримінальне право / редкол.: В.Я. Тацій (голова), В.І. Борисов (заст. голови) та ін. ; Нац. акад. прав. наук України ; Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАН України ; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого. 2017. 1064 с.

13. Турій Андрій. Відповідальність за неприйняття заходів щодо ліквідації наслідків екологічного забруднення. URL : <http://surl.li/mwxiz>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-318-0-80>

Борисов С. С.

*аспірант Київського університету
інтелектуальної власності та права*

*Національного університету «Одеська юридична академія»
<https://orcid.org/0009-0001-9266-9988>*

ВИТОКИ ТА ГЕНЕЗИС ЧАСУ ЯК ОЗНАКИ ОБ'ЄКТИВНОЇ СТОРОНИ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

Дослідження витоків та генезису такої ознаки об'єктивної сторони, як час вчинення кримінального правопорушення, доцільно розпочати з «Руської правди» – збірника стародавнього руського права, складеного у Київській Русі в XI-XII століттях на основі звичаєвого права [1, с. 603-608; 2, с. 72].

У дослідженні витоків та генезису часу вчинення кримінального правопорушення як ознаки об'єктивної сторони, ми схиляємося до періодизації, запропонованої істориками та юристами, а саме: про існування шести (загальнолюдських) та восьми — на території нашої держави, періодів, різних за часом і впливу на людей в правовому забезпеченні такої ознаки як час вчинення кримінального правопорушення [3, с. 40; 4, с. 112; 5, с. 1–736].

На підставі дослідження різних історичних та правових джерел можна констатувати, що в IX—X стст. на Русі існувала система норм усного звичаєвого права (це *другий період*). Частина цих норм, пізніше не була зафіксована у збірниках і літописах, які були складені у XI—XII стст., тому й не дійшла до нас. Проте не слід відкидати й того, що еволюція такої обов'язкової ознаки об'єктивної сторони окремих кримінальних правопорушень, як час їх вчинення на теренах нинішньої України безпосередньо зв'язана з виникненням і розвитком кримінально-правових інститутів, понять і ознак, історія яких коріннями входить у перші століття існування Давньоруської держави.

Третій період охоплював час, коли Українська держава була під управлінням князів (XI–XIV ст.ст.) Як відомо, до нас не дійшло не тільки будь-якого писаного закону, але навіть і згадки про будь-який писаний закон до кінця X ст. Тому необхідно зосередитися на пошуках витоків ознаки об'єктивної сторони окремих кримінальних правопорушень як час їх вчинення на теренах нашої держави з XI століття [6, с. 17; 7, с. 12-26; 8, с. 137-144].

Четвертий період (XIV ст. і до поч. XVIII ст.) в історії має назву «Козацька ера». Необхідно акцентувати увагу, що названий період характеризувався застоєм до XIV ст., пов'язаним з татаро-монгольським ігом [9, с. 58; 6, с. 12-26]. З метою належного дослідження зазначеного періоду розвитку суспільства та державності, важливо погодитися з думкою, що існує в юридичній літературі, що «для усвідомлення наявності такої ознаки об'єктивної сторони, як час вчинення злочину в зазначений період необхідно з'ясувати, які джерела права на теренах нашої держави в той час діяли» [6, с. 12-26].

П'ятий період (XVIII ст. – початок XIX ст.) дістав назву «Під імператорської владою» [10, с. 62; 3, с. 58-60; 6, с. 12-26].

Як зазначає В.Є. Рубаник, що «на початку XVIII ст. збільшується кількість нормативних актів самодержавної влади, що видавалися спеціально для України, а також загальноімперських законодавчих актів. Якщо у другій половині XVII ст. в Росії видавалося по 36 указів на рік, в першій половині XVIII ст. по 160 указів [11, с. 12-26; 12, с. 217]. З них значна частина стосувалася України. Лише за першу чверть XVIII ст. в Україні було запроваджено кілька сотен нових нормативних актів [11, с. 12-26] Саме вони ставали основним джерелом права, регулювали найважливіші відносини» [11, с. 12-26]. Як зазначає М. Панфьорова: «Основними видами законодавчих актів царської влади були регламенти, статuti, установи, положення, зводи, накази, інструкції, визначення, укази, маніфести» [11, с. 12-26; 13, с. 18].

Як зазначає В.К. Матвійчук: «Таким підсумком самодержавної влади став «Артикул воинский» [10, с. 62; 3, с. 58-60; 6, с. 12-26], який перетворився на військово-кримінальний кодекс.

Шостий період охоплював кінець XIX – поч. XX ст. Для цього періоду характерна розробка цілої низки нормативних актів, що стосувалися кримінальної відповідальності [10, с. 62; 3, с. 58-60; 6, с. 12-26]. В Уложенні про покарання кримінальні і виправні 1845 р. також містилась така ознака об'єктивної сторони, як час [10, с. 62; 3, с. 58-60; 6, с. 12-26]. У ст. 224 цього нормативно-правового акту значиться: «Кто с обдуманным намерением или умыслом прервет совершаемое в церкви или вне оной богослужение, побоями или другими насильственными против священнослужителей действиями, тот за сие приговаривается...» [10, с. 62; 3, с. 58-60; 6, с. 12-26].

Сьомий період (охоплює початок XX ст. – 1991 р.) він має назву «Україна в радянський період» [10, с. 62; 3, с. 58-60; 6, с. 12-26]. Характеризуючи на початку цього періоду українське державотворення (1917-1921 роки) Михайленко П.П. зазначав, що «кримінальне законодавство має задачу шляхом репресій охороняти систему суспільних відносин» [14, с. 14]. Цей же науковець стверджував: «Так, в 1917 р. в умовах продовження першої світової війни і розв'язаної після неї в послідуючі роки громадянської війни необхідність регламентації в кримінальну законодавстві складів злочинів, що передбачали в своїх диспозиціях військовий фактор, який характеризував час вчинення злочину як обов'язкову ознаку об'єктивної сторони, залишалася нагальною. Тому вже в перших кримінально-правових актах Радянська влада певним чином приділяла увагу цій ознаці, а отже й відповідальності за злочини, вчинені в певний час. Так, дослідження положень Особливої частини КК УСРР 1922 року свідчить, що в ст. 59 міститься така альтеративна ознака сприяння збройному втручання в справи республіки, об'явленню їй війни або організації військової експедиції вже після оголошення їм війни або посилки експедиції, в чому б це сприяння не виразилося [14, с. 462]. У ст. 99 цього Кодексу також міститься така обов'язкова ознака об'єктивної сторони, як час вчинення злочину «...охота и рыбная ловля в недозволенное время... карается...» [14, с. 471]. У подальшому КК УСРР 1927 р. пішов шляхом подальших репресій, використовуючи для цього таку обов'язкову ознаку об'єктивної сторони кримінального правопорушення, як час.

Як зазначає професор В.К. Матвійчук: «Період передвоєнного розвитку нашої держави і другої світової війни наклали свій аспект на всі сторони життя України. Війна не могла не вплинути і на розвиток Особливої частини КК. Саме останньої стосувалися, прийняті в цей період майже всі постанови Державного Комітету Оборони, Укази Президії Верховної Ради СРСР, матеріали практики Верховного Суду СРСР, накази і роз'яснення прокуратури і НКЮ СРСР. Під час війни 1941-1945 рр. включенням до КК нових складів злочинів, внесенням змін в КК склади діянь, небезпечних для інтересів оборони, законодавець реагував на військовий час. Враховуючи, що Україна була

окупована ворогом, то безпосередньо діяв КК РС ФРП 1926 р. до визволення України» [6, с. 12-26].

Восьмий період триває з 1991р. і до нашого часу (має назву Україна незалежна держава – для законодавства про кримінальну відповідальність – це шостий період) [10, с. 62; 3, с. 58-60; 6, с. 12-26]. Цей період характеризується тим, що Україна стала самостійною державою. Кримінальний кодекс України 1960 року продовжує діяти до 2001 р. Важливими кроками для цього періоду є зближення законодавства про кримінальну відповідальність, що передбачає таку ознаку об'єктивної сторони кримінального правопорушення, як час з міжнародно-правовими стандартами та прийняттям КК України 2001р. [15]. Крім того, необхідно зазначити, що певною мірою це конкретизовано у статтях Особливої частини цього Кодексу. Крім того, у чинному Кодексі передбачена низка нових норм про кримінальну відповідальність за окремі кримінальні правопорушення.

Висновки. На підставі проведеного дослідження можна висловити наступне: 1) з'ясування такої обов'язкової ознаки об'єктивної сторони, як час важливо розглядати, виходячи з періодизації розвитку суспільства та державності; 2) для генезису такої ознаки об'єктивної сторони кримінального правопорушення, як час характерна тенденція до наповнення складів кримінальних правопорушень у тенденції збільшення їх кількості.

Література

1. Матвійчук В.К. Становлення і розвиток системи Особливої частини кримінального законодавства України : Форум права. 2011. № 2. С. 603-608. URL : http://nbuv.gov.ua/UJRN/FP_index.htm_2011_2_97
2. Історія держави і права України : Підручник : у 2—х томах / [В.Г. Гончаренко, Л.О. Зайцев, В.М. Єрмолаєв та ін.] ; за ред. В.Я. Тація, А.Й. Рогожина, В.Д. Гончаренка. К. : Концерн «Видавничий Дім «Ін Юре», 2003. Т.1. 2003. 656 с.
3. Матвійчук В.К. Кримінально-правова боротьба органів внутрішніх справ із злочинним забрудненням водних об'єктів: [навчальний посібник]. К.: НД та РІО Української академії внутрішніх справ, 1993. 80 с.
4. Субтельний Орест. Україна : Історія ; [перекл. з англ. Ю. Л. Шевчука. В ст. С. В. Кульчицького]. К. : Либідь, 1991. 512 с.
5. Грушевський С.М. Історія України-Руси : В 11 т., 12 кн. (Редкол.: П. С. Сохань (голова) та ін.). К. : Наукова думка, 1991. Т. 1. 736 с.
6. Матвійчук В.К. Теоретичні та прикладні проблеми кримінально-правової охорони навколишнього природного середовища : [Монографія]. К. : ВНЗ «Національна академія управління», 2011. 368 с.
7. Мунтян В.Л. Правова охорона природи Української РСР. К. : Вид-во Київського державного університету, 1966. 103 с.

8. Правда руська. Тексти на основі 7 списків та 5 редакцій. Склад та підготував до друку проф. С. Юшков. К. : ВУАН, 1935. Редакція IV. С. 137-144.

9. Матвійчук В.К. Кримінально-правова охорона навколишнього природного середовища (кримінально-правове та кримінологічне дослідження) : [Монографія]. К. : «Азимут — Україна», 2005. 464 с.

10. Матвійчук В.К. Історія розвитку кримінального законодавства стосовно злочинів проти основ національної безпеки. Юридична наука. 2011. №3. С. 139 — 151.

11. Панфьорова М. Джерела права в Україні ранньомодерної доби: особливості класифікації. Law. State. Technology, Вип. 1, 2022. С. 10-16

12. Рубаник В.Є. Інститут власності в Україні : проблеми зародження, становлення й розвитку в період до 1917 року : історико-правове дослідження. Харків : Легас, 2002. 352 с.

13. Литвиненко М.А. Джерела історії України XVIII ст. Харків : Вид-во ХДУ, 1970. 154 с.

14. Михайленко П.П. Боротьба із злочинністю в Українській РСР. [У 2-х т.]. УК УСРР 1922 р. : Авт. нарису та сост. збірника документів проф. П.П. Михайленко. Т. 1. 1917-1925 рр. Київ, 1966. 831 с.

15. Кримінальний кодекс України 2001 р. : Закон України від 5 квітня 2001 р. № 2341-III. 2001 р. № 25-26. Ст. 131.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-318-0-81>

Зайченко О. Ю.

*аспірант Київського університету
інтелектуальної власності та права*

*Національний університет «Одеська юридична академія»
<https://orcid.org/0009-0007-9515-1918>*

КРИМІНАЛЬНО-ПРАВОВА ХАРАКТЕРИСТИКА ДІЯННЯ ГЕНОЦИД: ТЕОРЕТИЧНІ ПРОБЛЕМИ

Суспільна небезпека такого кримінального правопорушення як геноцид, його правова оцінка відбулася лише в середині XX століття і як наслідок цього стало прийняття Конвенції ООН від 9 грудня 1948 року «Про попередження злочину геноциду та покарання за нього» [1; 2, с. 6; 3, с. 79].

З приводу безпосереднього об'єкта кримінального правопорушення геноцид відсутня єдність поглядів. Так, І.Г. Поплавський під об'єктом цього кримінального правопорушення розуміє «відносини, що склалися

в процесі забезпечення миру і безпеки людства» [4, с. 909-932]. Є.В. Лашук під основним безпосереднім об'єктом цього кримінального правопорушення розуміє «безпеку існування національних, етнічних, расових та релігійних груп як складову безпеки людства» [5, с. 1059], а «додатковим обов'язковим безпосереднім об'єктом злочину, залежно від вчиненого суспільно-небезпечного діяння можуть бути життя, здоров'я, свобода, честь і гідність людини» [6, с. 1059]. С.С. Яценко «під безпосереднім об'єктом розуміє безпеку людства, додатковим — життя і здоров'я національних, етнічних, расових або релігійних груп як такої в цілому» [7, с. 913]. Такої ж позиції дотримується Т.М. Тертиченко без посилання на додатковий безпосередній об'єкт [8, с. 753].

Найбільш сприйнятливою стосовно безпосереднього об'єкта цього діяння є позиція Є.В. Лашука, оскільки вона стосується демографічних груп, а не безпеки людства тощо, як це впливає із диспозиції ст. 442 КК.

У межах загального вчення про склад кримінального правопорушення до ознак, що характеризують об'єкт цього діяння належить *потерпілий*. У відповідності до ст. 55 КПК України «потерпілим у кримінальному провадженні може бути фізична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано моральної, фізичної або майнової шкоди, юридична особа, якій кримінальним правопорушенням завдано майнової шкоди...» [9].

Потерпілий є обов'язковою ознакою об'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 442 КК. Пряма вказівка на це передбачена в ч. 1 ст. 442 КК, де потерпілим від цього діяння є члени національної, етнічної, расової чи релігійної групи [10]. При цьому, потерпілими від геноциду є не окремі особи, що наділені індивідуальними рисами, а члени певних груп, названих в диспозиції статті.

З усіх структурних елементів складу кримінального правопорушення найбільше інформації, необхідної для кваліфікації діяння як кримінального правопорушення, містить об'єктивна сторона. Ознаки об'єктивної сторони характеризують зовнішній прояв суспільно-небезпечного діяння, що посягає на об'єкти кримінально-правової охорони. Об'єктивні умови цього посягання, багато в чому визначають суспільну небезпечність кримінального правопорушення. Найважливішими показниками суспільної небезпечності є характер діяння, спосіб його вчинення, місце, час, обстановка вчинення кримінального правопорушення, тяжкість суспільно небезпечних наслідків, що настали, тощо.

Позбавлення життя членів національної, етнічної, расової чи релігійної групи у контексті даної норми розцінюється як умисне вбивство, що підпадає під ознаки ст. 115 КК України. Видається, що геноцид повністю охоплює як простий, так і кваліфіковані види умисного вбивства, оскільки передбачає знищення значної кількості осіб

найрізноманітнішими способами. Аналогічної думки дотримуються і більшість науковців [11, с. 575; 12, с. 485].

Вчинення цього кримінального правопорушення, передбаченого ч. 2 ст. 442 КК у формі його прояву як розповсюдження матеріалів із закликами до геноциду можна зрозуміти із тлумачення терміну «розповсюдження», який означає «-а, с. Дія і стан за знач. розповсюдити і розповсюдитися» [13, с. 1257]. Натомість слово «розповсюджувати» тлумачиться «...1. Роздавати, передавати...і т. ін. багатьом для придбання, ознайомлення і т. ін. поширювати серед багатьох певні ідеї... і т. ін.» [13, с. 1257-1258]. Це дає нам підстави стверджувати, що під дією розповсюдження матеріалів із закликами до геноциду необхідно зрозуміти дії з розповсюдження поширення передачі таких матеріалів на будь-яких матеріальних носіях багатьом, невизначеному колу осіб, певної кількості людей, певного кола людей матеріалів для ознайомлення з зазначеними нами закликами. Цілком зрозуміло зі змісту цієї форми, що ці заклики мають на меті вчиняти геноцид. Розповсюдження матеріалів із закликами до геноциду може вчинятися: 1) шляхом розсилки поштою, передачі через комп'ютерні мережі, через гаджети мобільних телефонів, розклеювання листівок на стінах будинків, вітринах, підкидання у приміщення державних органів чи установ, підприємств, організацій; 2) шляхом підкидання листівок до поштових скриньок, розклеювання їх на дошках для оголошень, рознесення листівок до поштових скриньок, розсилання листів певним групам осіб, адресатам тощо. Важливо акцентувати увагу на тому, що засоби вчинення кримінального правопорушення в цій його формі прояву є обов'язковою ознакою цього складу діяння.

Суб'єкт геноциду. Питання, що стосуються суб'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 442 КК України, важливі як для теорії кримінального права, так і для існуючої практики. Проте на фоні помітних успіхів у вивченні теоретичних і методологічних питань про кримінальне правопорушення, склад діяння, передбаченого ст. 442 КК, суб'єкт як елемент складу кримінального правопорушення геноцид не отримав належного дослідження.

Стосовно суб'єкта кримінального правопорушення геноцид в існуючих публікаціях висловлені наступні судження: 1) М.І. Хавронюк запевняв, що «суб'єкт цього злочину загальний. Для складу злочину не має значення, чи вчинено злочин представником так званої титульної нації або національної меншини, європейської раси або негроїдної, віруючим або атеїстом. Так само не має значення, чи належать суб'єкти злочину і потерпілі до однієї раси, національності, етносу, конфесії. Особа, яка у віці від 14 до 16 років вчинила геноцид у формі позбавлення життя членів національної, етнічної, расової чи релігійної групи або заподіяла їм тяжких тілесних ушкоджень, несе відповідальність за статтями 115 або 121» [14, с. 1252]; 2) В.М. Кириченко переконує, що

«суб'єктом цього злочину може бути особа, яка досягла 16-річного віку» [15, с. 655]; 3) Т.М. Тертиченко стверджує, що «суб'єктом аналізованого злочину може бути осудна фізична особа, яка досягла 16-річного віку. Якщо в акті геноциду беруть участь особи у віці від 14 до 16 років, то вони несуть відповідальність за фактично вчинені злочини проти особи, відповідальність за які встановлена з 14 років» [7, с. 754]. 4) Є.В. Лашук називає суб'єкта цього кримінального правопорушення загальним [16, с. 1030]; 5) С.С. Яценко повідомляв, що «за ч. 1 ст. 442 КК суб'єктом могли бути службові або приватні особи, яким виповнилося 16 років. Якщо особа у віці від 14 до 16 років учинила діяння, що входить до складу геноциду (умисне вбивство або умисне тяжке тілесне ушкодження), вона має нести відповідальність не за геноцид, а за діяння, передбачені ст. 115 та ст. 121 КК. За ч. 2 цієї статті — суб'єкт злочину — особа, якій виповнилося 16 років. Виконавцем злочину у формі виготовлення матеріалів із закликом до геноциду є як автори таких матеріалів, так і особи, які здійснили їх технічне виготовлення» [16, с. 915]; 6) С.М. Махончук заявляє, що «виходячи із змісту чч. 1 і 2 ст. 442 КК... суб'єкт геноциду є загальним, тобто є фізична осудна особа, яка вчинила злочин у віці, з якого відповідно до цього кодексу може наставати кримінальна відповідальність. Виходячи зі змісту ч. 2 ст. 22 КК, кримінальна відповідальність настає з 16 років. При цьому особа у віці від 14 до 16 років буде підлягати кримінальній відповідальності за вчинення у складі геноциду умисного вбивства та спричинення умисного тяжкого тілесного ушкодження за статтею 115 та (або) ст. 121 КК» [17, с. 299]. Цей же автор стверджує, що «не зважаючи на те, що, відповідно до національного і зарубіжного кримінального законодавства суб'єкт геноциду є загальним, слід враховувати, що цей злочин переважно вчиняється особами, які займають різні посади, які використовують для залучення необхідних людських, фінансових та технічних ресурсів. Тому суб'єктом цього злочину здебільшого є посадові або службові особи, та військовослужбовці» [17, с.300]. Тому, як пояснює С.М. Махончук, що «виходячи з цього, можна виділити такі види суб'єктів геноциду: загальний суб'єкт, службову особу (глава держави або правління, член уряду або парламенту, вибраний представник або інша посадова особа), та військовозобов'язану особу (військовий командир або особа, яка діє як військовий командир). При цьому найбільш поширеними спеціальними суб'єктами геноциду є службові особи та військовослужбовці» [17, с.300].

Суб'єктивна сторона геноциду. В диспозиції ч. 1 ст. 442 КК України прямо передбачено, що геноцид вчиняється з метою повного або часткового знищення будь-якої національної, етнічної, расової чи релігійної групи [9]. Вказівка на спеціальну мету дає підстави стверджувати, що вчинення цього кримінального правопорушення можливе лише з прямим умислом [18, с. 163]. Кримінальне

правопорушення, передбачене ч. 2 ст. 442 КК вчиняється з прямим умислом.

Висновки. На підставі проведеного дослідження можна зробити висновки що, таке кримінальне правопорушення як геноцид у формі позбавлення життя і спричинення тяжких тілесних ушкоджень є злочином з матеріальним складом, тобто є закінченим з моменту настання суспільно небезпечних наслідків. Геноцид у формі позбавлення життя та заподіяння тяжких тілесних ушкоджень має вважатися закінченим, якщо наслідки настали навіть для одного і більше членів групи.

Література

1. Конвенція про запобігання злочину геноциду та покарання за нього від 09.12.1948 р. URL : <http://www.preventgenocide.org/ua/konventsia.htm>
2. Ferencz B.B. An Interational Criminal Court: A step toward world peace – A Documentary History and Analysis. Vol. II : The beginning of wisdom. Oceana Publication, Inc., 1980. 674 p.
3. Lemkin R. Axis Rule in Occupied Europe: Laws of Occupation, Analysis of Government, Proposals for Redress. 2nd ed. Washington, D.C. : The Lawbook Exchange, Ltd, 2008. 712 p.
4. Поплавський І.Г. Злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку. Кримінальний кодекс України. Коментар : за ред. Ю.А. Кармазіна та Є.Л. Стрельцова. Харків, ТОВ «Одіссей», 2001. С. 909-932
5. Лашук Э.В. Злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д.С. Азаров, В.К. Гришук, А.В. Савченко та ін.; за заг. ред. О.М. Джужі, А.В. Савченка, В.В. Чернея, 2-ге вид. перероб. і допов. Київ : Юрінком Інтер, 2018. С. 1047-1068.
6. Яценко С.С. Злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України ; за ред. С.С. Яценка. К. : А.С.К. 2002. С. 913-915.
7. Тертиченко Т.М. Злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку. Кримінальне право (Особлива частина) : підручник ; за ред. О.О. Дудорова, Є.О. Письменського. К. : «ВД «Дакор», 2013. С. 741-764.
8. Кримінальний процесуальний кодекс України : Закон від 13.04.2012. № 4651-VI. URL : <http://surl.li/navm>
9. Кримінальний кодекс України : Закон від 05.04.2001 № 2341-III. URL : <http://surl.li/hwcs>

10. Prosecutor v. Jean Kambanda. Case № ICTR-97-23-S, 4 september 1998 URL : <http://surl.li/fmmzz>

11. Коржанський М.Й. Кваліфікація злочинів. Навчальний посібник. Вид. 3-тє, доповн. та перероб. К. : Атіка, 2007. 592 с.

12. Кримінальне право України. Особлива частина : Підручник / [За заг. ред. Є.Л. Стрельцова]. Х. : Одіссей, 2009. 496 с.

13. Великий тлумачний словник сучасної української мови (з дод. і допов.) / уклад. та голов. ред. Бусел В.Т. К. ; Ірпінь : Перун, 2005. 1728 с.

14. Хавронюк М.І. Злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. 9-те вид., переробл. та допов. К. : Юридична думка, 2012. С. 1239–1263.

15. Кириченко В.М. Злочини проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку. Кримінальне право України: особлива частина: підручник / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін.; за ред. проф. В.Я. Тація, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. 5-те вид., переробл. і допов. Х. : Право, 2015. С. 641–661.

16. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України [А.М. Бойко, Л.П. Брич, В.К. Грищук та ін.] ; за ред. М.І. Мельника, М.І. Хавронюка. [5-те вид. переробл. і доп.]. К. : Юридична думка, 2008. 1216 с.

17. Махончук С.М. Кримінально-правова охорона миру та безпеки людства: Дис.... на здобуття наук. ступеня докт. юрид. наук; за спец. 12.00.08 та 12.00.11. Харків : Національний юридичний ун-т імені Ярослава Мудрого, 2014. 447 с.

18. Кримінальне право України. Загальна частина : Підручник / [М.І. Бажанов, Ю.В. Баулін, В.І. Борисов та ін.] ; за ред. проф. М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. 2-е вид., перероб. і допов. К. : Юрінком Інтер, 2005. 480 с.

Радь Т. М.

*аспірантка кафедри кримінального права, процесу
та криміналістики Київського університету
інтелектуальної власності та права*

Національного університету «Одеська юридична академія»

ORCID ID: 0000-0001-5777-3109

АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ СУБ'ЄКТА КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ, ПЕРЕДБАЧЕНОГО СТ. 236 КК УКРАЇНИ

Проблема суб'єктів кримінальних правопорушень (виконавців злочинів) і, зокрема проти навколишнього природного середовища, отримала певну теоретичну розробку в юридичній літературі [1, с. 194-237; 2, с. 1-30; 3, с. 1-304; 4, с. 932-934; 5, с. 128-133; 6, с. 186-204; 7, с. 73-104; 8, с. 69-98; 9, с. 96-129; 10, с. 92-116; 11, с. 127-145; 12, с. 99-106; 13, с. 100-106]. Суб'єктом кримінальне право визнає фізичну, осудну особу, яка досягла до моменту вчинення кримінального правопорушення віку, з якого може настати кримінальна відповідальність. Відсутність будь-якої з цих ознак виключає склад злочинного діяння і застосування покарання [1, с. 194-237]. Ці вимоги стосуються також і складів злочинів проти навколишнього природного середовища.

Слід сприйняти думку В.Я. Тація, що «відповідно до ч. 1 ст. 18 та ч. 1 ст. 19 КК осудність є обов'язковою ознакою суб'єкта злочину. Осудною визнається особа, яка під час вчинення злочину могла усвідомлювати свої дії (бездіяльність) і керувати ними. Здатність людини під час вчинення злочину усвідомлювати свої дії (бездіяльність) означає правильне розуміння фактично об'єктивних ознак злочину (об'єкта, суспільно небезпечного діяння, обстановки, часу і місця, способу його вчинення, його суспільно-небезпечних наслідків) та їх соціальну значущість. Така спроможність усвідомлювати свої дії (бездіяльність) повинна бути пов'язана зі здатністю контролювати, керувати своїми вчинками, бо свідомість і воля завжди взаємопов'язані і тільки у своїй сукупності визначають характер поведінки в конкретній життєвій ситуації» [4, с. 933]. Не викликає сумнівів думка, яка має місце в юридичній літературі, що «відповідно до ч. 1 ст. 22 КК кримінальній відповідальності підлягають особи, яким до вчинення злочину виповнилось 16 років. Натомість особи, які досягли 14 років до моменту вчинення злочину, притягуються до кримінальної відповідальності за вичерпний перелік злочинів, який передбачений ч. 2 ст. 22 КК...» [14, с. 76].

Усе викладене вище дає нам змогу стверджувати, що відсутність будь-якої ознаки загального, а для спеціального – ознак спеціального

суб'єкта кримінального правопорушення виключає склад конкретного злочинного діяння й застосування до такої особи відповідного покарання. Ці вимоги стосуються також і кримінальних правопорушень, передбачених ст. 236 КК.

Ми зосередимося на суб'єкті кримінального правопорушення, порушення правил екологічної безпеки (за ст. 236 КК). Зокрема В.Я. Тацій та ін. при визначенні суб'єкта кримінального правопорушення, що стосується конкретних діянь, використовують термін «приватна особа» [15, с. 135]. Натомість стосовно службових осіб, які дають вказівку на вчинення кримінального правопорушення або які його вчиняють особисто, то їх діяльність згідно зі ст. 364 КК відноситься «до здійснення постійно чи тимчасово, чи за спеціальними повноваженнями функції представників влади чи місцевого самоврядування, а також до того, що вони обіймають постійно чи тимчасово в органах державної влади, органах місцевого самоврядування на державних чи комунальних підприємствах в установах чи організаціях посади, пов'язані з виконанням організаційно розпорядчих чи адміністративно-господарських функцій або виконують такі функції за спеціальними повноваженнями, якими особа наділяється уповноваженим органом державної влади, органом місцевого самоврядування, центральним органом державного управління із спеціальним статусом, повноваженим органом чи уповноваженою особою підприємства, установи, організації, судом або законом тощо» [16, с.79]. Суть однієї функції «виражається в безпосередньому управлінні людьми, виробничими, виховними, організаційними або технологічними процесами [17, с.491-495]. Натомість друга охоплює «коло обов'язків, пов'язаних з розпорядженням і управлінням державним, колективним або приватним майном, засобами виробництва та ін.» [17, ст. 495]. Важливо погодитися з твердженням, що «у частини суб'єктів, функції та статус службової особи відсутні, а тому неможливо дати всебічний об'єктивне визначення суб'єкта кримінального правопорушення (в частині, що стосується неслужбової особи) без розкриття змісту виробничих і професійних функцій, а також статусу такої особи, які такий суб'єкт виконує під час вчинення злочину» [18, с.80]. У цьому контексті слід погодитися з думкою, що такими є: «1) виробничі функції, в процесі яких відбувається процес виробництва; 2) професійні функції відносно-постійний вид трудової діяльності, яка передбачає певну сукупність юридичних знань, практичного досвіду і трудових навичок; 3) коло обов'язків такого працівника регламентується трудовим договором, контрактом, службовою інструкцією або іншими нормативно відомчими актами» [18, с. 62-71].

Ми сприймаємо думку, яка є в юридичній літературі, що поняття «приватна особа» і «службова особа» відноситься до різних систем відліку і їх (ці поняття) не можна порівнювати і протиставляти, а тому

методично вірно розглядати конкретні системи в конкретних умовах (тобто в системі досліджуваних суспільних відносин)» [18, с.63].

Дослідження суб'єкта кримінального правопорушення, передбаченого ст. 236 КК почнемо з існуючих поглядів на цей суб'єкт, який в існуючих публікаціях є дискусійним: 1) О.О. Дудоров та В.М. Комарницький стверджують, що «суб'єкт цього злочину спеціальний, а саме особа, на яку покладено правовий обов'язок дотримуватись відповідних приписів законодавства щодо порядку проведення державної екологічної експертизи, правил екологічної безпеки [19, с. 63].

Така особа може бути суб'єктом злочину, якщо вона займається господарською діяльністю як фізична особа – підприємець або у випадку екологічних аварій і катастроф, які склалися з її вини. Відповідно до п. 3 ППВСУ від 10 грудня 2004 р. № 17 у випадках притягнення до кримінальної відповідальності за ці злочини службових осіб, котрі вчинили їх із використанням свого службового становища, їхні дії, за наявності підстав, мають кваліфікуватися також за відповідними нормами, якими передбачено відповідальність за злочини у сфері службової діяльності» [19, с. 360]; 2) В.І. Антипов заявляє, що «суб'єктом цього злочину можуть бути працівники організацій, на яких діючими інструкціями або правилами, відповідними розпорядженнями або у зв'язку з їх службовим становищем покладена відповідальність за додержання порядку проведення екологічної експертизи, правил екологічної безпеки. Дії службових осіб, які допустили внаслідок зловживання владою чи службовим становищем або через службову недбалість порушення правил екологічної безпеки, коли при цьому спричинено тяжкі наслідки, охоплюється ст. 236 КК і додаткової кваліфікації за стст. 364 і 367 КК не потребують» [20, с. 525]. 3) М.Й. Коржанський переконує, що «відповідальними за порушення правил екологічної безпеки є особи, на яких покладено обов'язки дотримання правил екологічної безпеки і які досягли віку шістнадцяти років» [21, с. 398]; 4) Л.Б. Ільковець запевняє, що «суб'єктом злочинів проти довкілля є здебільшого службові особи, а також працівники підприємств, установ і організацій, на яких покладені певні обов'язки: проведення екологічної експертизи, врахування в роботі висновків екологічної експертизи, визначення екологічних нормативів, у тому числі визначених у дозволах на використання природних ресурсів та забруднення довкілля [22, с. 407-452.].

У випадках, передбачених коментованою статтею, фізична особа може бути суб'єктом злочину, якщо вона займається підприємницькою діяльністю без реєстрації юридичної особи, або у випадках екологічних аварій і катастроф, які сталися з її вини. Наприклад, якщо з вини громадянина С., який придбав приміщення заводу і розпочав діяльність, сталося так, що відходи попереднього виробництва забруднили підземні

води і це призвело до загибелі і захворювання людей, то такий громадянин має бути притягнутий до кримінальної відповідальності» [22, с. 412]. Крім того, ця ж науковиця в доповненнях зазначає, що «суб'єктом злочину проти довкілля є фізична осудна особа, яка досягла 16-річного віку. А у випадках умисного знищення чи пошкодження природних ресурсів, що перебувають у чужій власності, якщо це не привело до наслідків, передбачених статтями розділом VIII чинного Кодексу «Злочини проти довкілля», відповідальність згідно зі ст. 194 , 347 , 352 , 378 настає з 14 років» [22, с. 412]; 5) С.Б. Гавриш стверджує, що суб'єктом цього злочину є службова особа, відповідальна за проведення екологічної експертизи, а так само за порушення вказаних правил проектування, будівництва, експлуатації підприємств, споруд та інших об'єктів» [23, с.267]; 6) О.В. Кришевич, В.С. Пługатир дотримуються думки, що «суб'єкт цього злочину – спеціальний, а саме особа, на яку покладено правовий обов'язок дотримуватись відповідних приписів законодавства щодо порядку проведення державної екологічної експертизи, правил екологічної безпеки. Така особа може бути суб'єктом злочину, якщо вона займається господарською діяльністю як фізична особа – підприємець або у випадках екологічних аварій і катастроф, які склалися з її вини. Відповідно до п. 3 ППВСУ від 10 грудня 2004 р. № 17 у випадках притягнення до кримінальної відповідальності за ці злочини службових осіб, котрі вчинили їх із використанням свого службового становища, їхні дії, за наявності підстав, мають кваліфікуватися також за відповідними нормами, якими передбачено відповідальність за злочини у сфері службової діяльності» [24, с. 543].

Висновки. Таким чином суб'єктом цього злочину можуть бути лише особи, на яких покладено правовий обов'язок дотримуватись відповідних приписів законодавства – це службові особи підприємств, установ, і організацій, які відповідають за діяння, передбачені в цій статті і порушують правила екологічної безпеки, що сформульовані в чинному екологічному законодавстві, яке стосується цієї сфери.

Література

1. Матвійчук В.К. Суб'єктивні ознаки складів злочину проти навколишнього природного середовища. Теоретичні та прикладні проблеми кримінально-правової охорони навколишнього природного середовища : монографія. К. : Національна академія управління, 2011. с.194-237.
2. Розенко В.І., Матвійчук В.К. Суб'єкт злочину. Лекція. Київ : Українська академія внутрішніх справ, 2004. 36 с.
3. Светлов О.Я. Відповідальність за службові злочини. Київ : Наукова думка, 1978. 304 с.

4. Тацій В.Я. Суб'єкт злочину. Велика українська юридична енциклопедія : у 20 т. Т. 17. Кримінальне право / редкол: В.Я. Тацій (голова), В.І. Борисов (заст. голови) та ін.; Нац. акад. прав. наук. України; Ін-т держави і права ім. В.М. Корецького НАМ України; Нац. юрид. ун-т ім. Ярослава Мудрого, 2017. С. 932-934.

5. Харь І.О. Суб'єкти корупційних кримінальних правопорушень прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди : зарубіжний досвід. Вчені записки ТНУ імені В.І. Вернадського. Серія : юридичні науки. 2023. № 3 Том 34 (73). С. 128-133. DOI <https://doi.org/10.32782/2521-6473.2023-3.22> URL : <http://surl.li/ollwc>

6. Харь І.О. Суб'єкт злочинів проти миру, безпеки людства та міжнародного правопорядку. *Юридична Наука*. № 1. 2018. С. 186-204. URL : <http://surl.li/elimz>

7. Харь І.О. Суб'єкт злочинів у сфері господарської діяльності, передбачених статтями 211 – 212, 212-1, 213, 216, 218-1, 219, 220-1, 220-2, 222, 222-1, 223-1, 223-2, 224, 227, 229, 231-232, 232-1, 232-2, 233 Кримінального кодексу України. *Юридична Наука*. № 11. 2016. С. 73-104. URL : <http://surl.li/elith>

8. Харь І.О. Теоретичні та прикладні проблеми суб'єкта злочинів проти власності. *Юридична Наука*. № 9. 2016. С. 69-98. URL : <http://surl.li/eliul>

9. Харь І.О. Теоретичні і прикладні проблеми суб'єкта злочинів проти виборчих, трудових та інших особистих прав і свобод людини і громадянина. *Юридична Наука*. № 8. 2016. С. 96-129. URL : <http://surl.li/elius>

10. Харь І.О. Теоретичні і прикладні проблеми суб'єкта злочинів проти волі, честі та гідності особи за КК України. *Юридична Наука* № 7 2016. С. 92-116. URL : <http://surl.li/elivd>

11. Харь І.О. Теоретичні і прикладні проблеми суб'єкта злочину в сфері охорони навколишнього природного середовища. *Юридична Наука* № 3. 2016. С. 127-145. URL : <http://surl.li/elixo>

12. Харь І.О. Посадова особа: теоретичні та прикладні проблеми. *Юридична наука*. № 8. 2014. С.99-106. URL : <http://surl.li/eliyt>

13. Харь І.О. Необхідна сучасна концепція суб'єкта злочину за кримінальним законодавством України. *Юридична Наука*. № 3. 2014. С. 100-106. URL : <http://surl.li/elizg>

14. Кримінальне право України. Загальна частина : Практикум: Навч. посібник / І.П. Козаченко, О.М. Костенко, В.К. Матвійчук та ін.; за заг. ред. Матвійчука В.К. К. : КНТ, 2006. 432 с.

15. Тацій В.Я. Суб'єкт злочину. Кримінальне право України. Загальна частина: Підруч. для студ. юрид. спец. вищ. закл. освіти/ [М.І. Бажанов, Ю.В. Баулін, В.І. Борисов та ін.]; за ред. М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. К. – Х. : 2001. С.130-141.

16. Попов М.Й., Харитонов С.О. Злочини у сфері службової діяльності та професійної діяльності, пов'язані з наданням публічних послуг. Кримінальний кодекс України. Науково-практичний коментар: У 2 т. Т. 2 : Особлива частина / За заг. ред. В.Я. Тація, В.П. Пшонки, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. 5-те вид. допов. Харків : Право, 2013 / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін. 2013. С. 782-840.

17. Мельник М.І. Злочини у сфері службової діяльності Кримінальне право України. Особлива частина : Підруч. / [Ю.В. Александров, О.О. Дудоров, В.А. Клименко та ін.] ; за ред. М.І. Мельникова, В.А. Клименка. Київ : 2004. С. 491-513.

18. Матвейчук В.К. Уточнення поняття суб'єкта екологічних злочинів на етапі розвитку нашого суспільства та держави. Проблеми боротьби зі злочинністю в Україні : тези доповідей і повідомлень респ. наук. конф. / АН України. Інститут держави і права ім. В.М. Корецького. Київ : 1992. С. 62-64.

19. Дудоров О.О., Комарницький В.М. Злочини проти довкілля. Кримінальне право (Особлива частина) : підручник; за ред. О.О. Дудорова, Є.О. Письменського. 2-ге вид. К. : «ВД «Дакор», 2013. С. 355-393.

20. Антипов В.І. Коментар до статті 236-246 КК. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України : За станом законодавства і постанов Пленуму Верховного Суду України на 1 грудня 2001 р. ; за ред. С.С. Яценка. К. : А.С.К., 2002. С. 521-554.

21. Коржанський М.Й. Науковий коментар Кримінального кодексу України. К. : Атіла, Академія, Ельга-Н., 2001. 656 С.

22. Ільковець Л.Б. Злочини проти довкілля. Науково-практичний коментар до Кримінального кодексу України. Під загальною редакцією Потебенька М.О., Гончаренка В.Г. К. : «ФОРУМ», 2001. С. 407-452.

23. Гавриш С.Б. Злочини проти довкілля (§ 1-4). Кримінальне право України. Особлива частина : підручник / Ю.В. Баулін, В.І. Борисов, В.І. Тютюгін та ін. ; за ред. проф. В.Я. Тація, В.І. Борисова, В.І. Тютюгіна. 5-те вид. переробл. і доп. Х. : Право, 2015. с. 266-278.

24. Кришевич О.В., Плугатир В.С. Злочини проти довкілля. Науково-практичний коментар Кримінального кодексу України / Д.С. Азаров, В.К. Гришук, А.В. Савченка, В.В. Чернея, 2-ге вид., перероб. і допов. Київ : Юрінком Інтер, 2018. С. 539-587.

Шаронова Н. О.

здобувач

Закладу вищої освіти «Міжнародний університет бізнесу і права»

**ОКРЕМІ ПИТАННЯ НОРМАТИВНО-ПРАВОВОГО
ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРОЦЕДУРИ ОТРИМАННЯ ІНОЗЕМЦЯМИ
ДОЗВОЛУ НА ПОСТІЙНЕ ПРОЖИВАННЯ В УКРАЇНІ
(ІМІГРАЦІЮ)**

Імміграційна політика будь-якої держави має ключове значення для її розвитку, регулювання та розподілу трудових ресурсів, збереження національної ідентичності та дотримання норм расової, релігійної терпимості та недискримінації. Однак значний вплив на Україну як і на будь-яку іншу країну яку втягнуто в збройний конфлікт мало місце і продовжує існувати агресивне збройне вторгнення росії на нашу територію, що призвело до повноцінних бойових дій на теренах України і відповідно створює великі загрози безпеки життя та здоров'я громадян, що звісно зменшує імміграційну привабливість України в першу чергу тих громадян, які хочуть інвестувати та розвивати бізнес в Україні. В той же час є і позитивні тенденції, які вказують на те, що Україна з урахуванням своєї ресурсної, інтелектуальної, логістичної та рекреаційної привабливості має великі перспективи для залучення міжнародних як фінансових так кадрових інвестицій, а тому і імміграційне законодавство України має бути сучасним, динамічним, інтегрованим в міжнародне імміграційне законодавство, що дасть нам в перспективі вийти на рівень економічного розвитку більшості розвинутих країн світу.

Слід зауважити, що законодавство про імміграцію України в цілому, і ті нормативні акти, які регулюють порядок надання адміністративних послуг іноземцям, пов'язаних з наданням дозволу на постійне проживання на території України в цілому є наближеним за своїми стандартами до законодавства принаймні країн Європейського Союзу. Тобто в ньому виписані правові підстави та порядок надання іноземцям дозволу на постійне проживання на території України, які є схожими (наближеними) до норм аналогічного законодавства країн Європейського Союзу. В той же час результати практики діяльності ДМС вказують на існування проблем у видачі документів на право постійного проживання в Україні, які в першу чергу пов'язані з досить високим рівнем підробки документів, які є підставою для отримання такого права, низьким рівнем контролю за таким видом неправомірної діяльності правоохоронних органів, а іноді не можливістю здійснити

перевірку їх законності, неадекватно м'якими заходами відповідальності за такі дії, існуванням корупційних ризиків в діяльності Державної міграційної служби України (далі – ДМСУ), як органу, що надає адміністративні послуги в сфері імміграції.

Слід відмітити, що основним нормативним актом, який визначає правові засади діяльності у сфері надання адміністративних послуг іноземцям у вигляді отримання дозволу на постійне проживання в Україні (імміграцію до України) є Закон України «Про імміграцію» (2001 року) (далі – Закон), який серед інших законодавчих актів є відносно стабільним та таким, що не піддається суттєвим змінам його положень, що в цілому свідчить про досить стабільну імміграційну політику в Україні [1]. Даним Законом визначено: підстави для надання дозволу на імміграцію; квоту імміграції та порядок її формування; повноваження органів, що забезпечують виконання законодавства про імміграцію; порядок надання дозволу на імміграцію та видача посвідки на постійне проживання; скасування дозволу на імміграцію, виїзд і видворення за межі України. Дотичним до нього є Закон України «Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства» (2012 року) [2], яким в загальному визначено перелік прав іноземців та осіб без громадянства, які перебувають на території України, зокрема і права на імміграцію, а також ним урегульовано гарантії реалізації прав цих осіб, в тому числі щодо досудового та судового оскарження дій, рішень чи бездіяльності суб'єктів владних повноважень відносно реалізації їх правового статусу.

Актами тлумачення та застосування законодавства щодо надання адміністративних послуг іноземцям у вигляді отримання дозволу на постійне проживання в Україні є: Постанова Кабінету Міністрів України «Деякі питання у сфері імміграції» від 26 грудня 2002 р. № 1983 [3], якою затверджено Порядок формування квоти імміграції та Порядок провадження за заявами про надання дозволу на імміграцію і поданнями про його скасування та виконання прийнятих рішень; Постанова Кабінету Міністрів України від 26 жовтня 2011 р. № 1098 «Деякі питання надання підрозділами Міністерства внутрішніх справ, Національної поліції та Державної міграційної служби платних послуг» [4], якою затверджено перелік адміністративних послуг, які надаються ДМСУ в тому числі до них включено видачу дозволу на імміграцію в іноземцям або особам без громадянства; та Порядок проведення процедури перевірки обставин, за яких факт перебування у шлюбі з громадянином України або іммігрантом не визнається підставою для надання дозволу на імміграцію. Також стратегічним документом, який визначає плани та перспективи розвитку державної імміграційної політики в Україні в цілому та надання адміністративних послуг в цій сфері є Стратегія державної міграційної політики України на період до 2025 року, яка схвалена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 12 липня 2017

р. № 482-р. [5], якою в тому числі визначені питання у сфері міграції, що потребують регулювання, зокрема зазначено «формування міграційної політики, що сприяє легальній міграції в Україну, передбачає такі завдання: урахування міжнародних стандартів та кращих європейських практик; узгодженість з економічною та демографічною політикою держави; заохочення репатріації в Україну; вільне пересування іноземців та осіб без громадянства, які законно перебувають в Україні, а також реалізація права на тимчасове або постійне проживання та працевлаштування не повинні підпадати під дію необґрунтованих бюрократичних та дискримінаційних обмежень; модернізації відповідних процедур з урахуванням міжнародних стандартів та кращих європейських практик, включаючи: отримання дозволу на імміграцію на основі законного та безперервного проживання на території України протягом певного періоду часу; поступову систематизацію національного імміграційного законодавства в рамках формування Міграційного кодексу України, яким будуть врегульовуватися всі питання міграції, створення в рамках розвитку єдиної інформаційно-аналітичної системи управління міграційними процесами реєстру для автоматизованої обробки заяв, прийняття рішень про надання (відмову в наданні), продовження (відмову в продовженні) або скасування наданих посвідок на тимчасове та постійне проживання та ін.» [5]. Слід зауважити, що поряд з затвердженням Порядком провадження за заявами про надання дозволу на імміграцію і поданнями про його скасування та виконання прийнятих рішень, затвердженням постановою Кабінету Міністрів України від 26 грудня 2002 р. № 1983 [6], постановою Кабінету Міністрів України від 25 квітня 2018 р. № 321 затверджено Порядок оформлення, видачі, обміну, скасування, пересилання, вилучення, повернення державі, визнання недійсною та знищення посвідки на постійне проживання [7]. В той же час слід засвідчити, що ці два нормативні акти регулюють по-сутті споріднені суспільні відносини, пов'язані з набуттям іноземцем статусу особи, яка має право на постійне проживання на території України.

Так, Порядком № 1983 (2002 року) визначено процедуру провадження за заявами про надання дозволу на імміграцію іноземцям та особам без громадянства, які іммігрують в Україну, а Порядком № 321 (2018 року) передбачено порядок видачі посвідки на постійне проживання (далі - посвідка), яка є документом, що посвідчує особу іноземця або особу без громадянства та підтверджує право на постійне проживання в Україні. Тому на нашу думку щоб зменшити плутанину в застосуванні законодавства та спростити порядок отримання дозволу на імміграцію, доцільно об'єднати ці нормативні акти в одне Положення про порядок надання дозволу на імміграцію іноземцям та особам без громадянства та оформлення посвідки на постійне проживання.

Таким чином загальний аналіз правових засад державної політики у сфері надання адміністративних послуг іноземцям в цілому і щодо отримання дозволу на постійне проживання в Україні (імміграцію) дає можливість стверджувати про його системність та виваженість, однак більшість норм особливо стосовно формування та корегування квоти на імміграцію а відповідно і підстав для отримання дозволу на постійне проживання та працевлаштування в Україні потребують постійного аналізу та узгодження з урахуванням економічної, соціальної, безпекової та євроінтеграційної політики держави та мають підлягати постійному аналізу та оцінці на предмет їх законності та доцільності.

Література

1. Про імміграцію: Закон України від 7 червня 2001 року № 2491-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 41. Ст.197
2. Про правовий статус іноземців та осіб без громадянства: Закон України від 22 вересня 2011 року № 3773-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2012. № 19-20. Ст.179.
3. Деякі питання у сфері імміграції: Постанова Кабінету Міністрів України від 26 грудня 2002 р. № 1983. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1983-2002-%D0%BF#Text>.
4. Деякі питання надання підрозділами Міністерства внутрішніх справ, Національної поліції та Державної міграційної служби платних послуг: Постанова Кабінету Міністрів України від 26 жовтня 2011 р. № 1098. Офіційний вісник України офіційне видання від 07.11.2011, № 84. Стор. 37. Ст. 3068.
5. Стратегія державної міграційної політики України на період до 2025 року, яка схвалена Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 12 липня 2017 р. № 482-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/482-2017-%D1%80#Text>.
6. Про затвердження Порядку провадження за заявами про надання дозволу на імміграцію і поданнями про його скасування та виконання прийнятих рішень: постанова Кабінету Міністрів України від 26 грудня 2002 р. № 1983. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1983-2002-%D0%BF#Text>.
7. Про затвердження Порядку оформлення, видачі, обміну, скасування, пересилання, вилучення, повернення державі, визнання недійсною та знищення посвідки на постійне проживання: постанова Кабінету Міністрів України від 25 квітня 2018 р. № 321. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/321-2018-%D0%BF#n68>.

Карпенко В. Р.

*бакалавр, студент заочної форми навчання 2 - КМ-4 курсу
Навчально-наукового інституту заочного та дистанційного навчання
Національна академія внутрішніх справ
м. Київ, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ ДОГОВОРУ УПРАВЛІННЯ СПАДЩИНОЮ ЗА ЗАКОНОДАВСТВОМ УКРАЇНИ

Відповідно до положень частини першої статті 1285 Цивільного кодексу України договір управління спадщиною укладається з метою утримання (догляду) майна, яке перебуває у складі спадщини.

Визначальним є відмежувати його від іншого, схожого за правовою природою договору – договору управління майном, передбаченого статтею 1029 Цивільного кодексу України. Якщо управління майном регулюється цим Кодексом достатньо детально, то договору управління спадщиною присвячена лише одна стаття. Водночас детальні вказівки щодо договору управління спадщиною містяться лише у підзаконному акті – Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України, затверджене Міністерством юстиції України.

Стосовно відмінностей згаданих договорів лаконічно висловився КГС ВС у постанові від 16 липня 2019 року у справі № 920/482/18 [1]. На думку суддів, характерними рисами договору управління спадщиною є: викладення тексту договору не на нотаріальному бланку; невнесення договору до реєстру нотаріальних дій та відповідно внесення до спеціальної Книги обліку договорів на управління спадщиною.

До цього ж можна додати розміщення в різних Книгах Цивільного кодексу України, а також відмінності у суб'єктному складі. Договір управління спадщиною укладає не власник майна, а нотаріус або орган місцевого самоврядування за відсутності спадкоємців (частина перша статті 1285 Цивільного кодексу України). Натомість за договором управління майном установником управління є саме власник майна (частина перша статті 1032 Цивільного кодексу України).

Науковці пропонують впровадити можливість ініціювання спадкоємцями укладання договору управління спадщини між нотаріусом та третіми особами [2, с. 482-483], що видається нам слушною думкою з огляду на, наприклад, відсутність фахових знань у спадкоємців.

Продовжуючи тему фаховості, маємо не погодитись з пропозиціями щодо звуження суб'єктного складу управителів до спеціалізованих

суб'єктів підприємницької діяльності [3, с. 292], адже частіше спадщина не потребує специфічного догляду.

Певні невизначеності в суб'єктному складі виникають при аналізі частини п'ятої статті 4 Закону України «Про оренду землі», згідно з якою управитель спадщини є орендодавцем землі, яка входить до складу спадщини і не була успадкована.

Втім, якщо майно не було успадковане, то воно вважається відумерлим і до нього застосовуються положення статті 1277 Цивільного кодексу України в частині передачі органам місцевого самоврядування або кредиторам. При цьому існує ризик, що управитель, передасть земельну ділянку в суборенду. Керуючись частиною четвертою статті 32 Закону України «Про оренду землі», зміна власника не стане підставою для припинення договору оренди/суборенди. Відтак, новий власник отримає земельну ділянку, обтяжену орендою.

При цьому маємо звернути увагу, що законом не вимагається укласти з управителем договір оренди замість договору управління спадщиною, що потребує виправлення шляхом внесення змін у законодавство, зокрема:

- слід передбачити укладання договору оренди земельної ділянки з управителем за договором управління спадщиною у строки, розумні для його збереження;
- в такому договорі має бути вказівка про заборону суборенди.

Отже, договір управління спадщиною є особливим договором, який регулюється положеннями як договірною, так і спадкового права, з огляду на особливу мету його укладання. Ця ж мета породжує і проблематику у правовому регулюванні, яка була згадана вище.

Література:

1. Постанова КГС ВС від 16 липня 2019 року у справі № 920/482/18. URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/83086996>
2. Спадкове право : Нотаріат. Адвокатура. Суд : науково-практичний посібник / С.Я. Фурса, Є.І. Фурса, О.М. Клименко, С.Я. Рабовська, Л.О. Кармаза та ін. ; за заг. ред. С.Я. Фурси. Київ : Видавець Фурса С.Я. ; КНТ, 2007. 1216 с.
3. Кухарев О.Є. Теоретичні та практичні проблеми диспозитивності в спадковому праві : монографія. Київ: Алерта, 2019. 498 с.

Цибульник Н. Ю.
кандидат юридичних наук

ЩОДО ДЕЯКИХ ПРОБЛЕМ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ СЕКТОРУ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ

Адміністративно-правове регулювання сектору безпеки України виступає одним із найактуальніших питань, що потребують детального вивчення та дослідження на нормативному та доктринальному рівні. Формування єдиного законодавчого підходу до забезпечення безпекової політики наразі має бути ключовим в стратегічному плануванні мобілізованої України та її розвитку як суверенної та демократичної держави. Правильно обрана інформаційна політика, здатна не тільки отримати авторитет і залучитися союзниками, але й отримувати перемоги на інформаційному полі бою. Разом з цим виникає необхідність в забезпеченні інформаційної безпеки. Право, як регулятор суспільних відносин може і повинно бути використане для належного урегулювання питань, пов'язаних із забезпеченням інформаційної безпеки. При цьому введення цензури, спеціальних законів не може вважатися вирішенням нагальних питань. Формування безпекового сектору та інформаційної безпеки зокрема в умовах дії воєнного стану має здійснюватися комплексно, включаючи в себе як технічну та політичну складову, а також і правову й нормативну.

Оскільки, захист інформаційної безпеки держави є пріоритетним напрямком, оскільки від неї залежить безпека суспільства та громадян. За таких обставин, традиційне регулювання відносин, які виникають в даній сфері є не достатнім. Необхідно чітко розуміти та розмежовувати вплив тієї чи іншої інформації на безпеку держави в цілому, а при даному підході забезпечення в повному обсязі прав людини є неможливим. Таким чином, необхідно розробити таку систему стримування та противаг, яка б змогла убезпечити громадян від зловживання владою суб'єктів владних повноважень і в той же час зможе реалізувати своє основне завдання – забезпечення безпеки в інформаційному полі бою.

Недосконалість в системі виконання покладених законом повноважень на суб'єктів сектору безпеки, яка визначена законом, й викликана невнормованість цього сектору на законодавчому рівні спричиняє очевидні проблеми у швидкому реагуванні на виклики, які постають перед державою в ситуаціях, що виникають та потребують негайного реагування та вирішення їх на найвищому, загальнонаціональному рівні.

Сектор безпеки є дуже багатокомпонентною системою із реалізації забезпечувальної функції держави, він включає в себе основні підгалузі, які мають важливе значення для суспільства. Так, сектором безпеки виступає розгалужена система забезпечення стабільності та захисту суспільних та державних інституцій та правовідносин, до сфери впливу й направлення якої входить унормування інформаційної, військово-технічної, продовольчої, ядерної, екологічної, енергетичної та інтелектуальної складових через встановлення чітких взаємодій та співпраці органів місцевого самоврядування, органів державної влади та місцевого самоврядування, спеціалізованих безпекових органів безпекового, захисного сектору та сектору критичної інфраструктури. Метою забезпечення сектору безпеки виступає схоронність стабільності існування держави та суспільства як єдиного цілого крізь призму демократичних, суверенних та незалежних компонентів [1].

Серед виокремлених складових, важливими та критичними на сьогоднішній день виступають ядерна та енергетична безпека. Ядерна та енергетична безпека є нерозривно пов'язаними між собою, адже обидві сфери забезпечують найбільш значущу сфери існування держави та суспільства в цілому. Наразі Україна переживає дуже важкі часи в аспекті, зокрема, але не виключно, забезпечення енергетичної стабільності, адже опісля жорстоких та масових ракетних ударів росії по об'єктам енергетичної інфраструктури, країна може залишатись на довгий час без енергопостачання.

Обстановка навколо атомної енергетики є напруженою з моменту повномасштабного вторгнення, адже частина атомно-енергетичного балансу України є окупованою та не має належного забезпечення охорони, що може викликати світову катастрофу через неправильно забезпечення належної роботи станцій. Також, масовані обстріли спричиняють відключення атомних станцій від електроенергії, а отже ставить в небезпечне становище процедуру охолодження енергоблоків. Таким чином, навіть, об'єкти атомної інфраструктури, які знаходяться на території, підконтрольній Україні, не мають належного забезпечення та охорони.

Адміністративно-правове регулювання сектору безпеки, в першу чергу, має полягати в превентивному врегулювання та запобіганні ситуацій, які ставлять в подібне становище настільки нагальні питання, які стосуються не лише забезпечення електроенергією країни, а й лягає у світову атомну безпеку. В даному випадку, із зазначеним компонентом кореспондується військово-технічна безпека, яка саме і покликана ставати в оборону держави від зовнішнього агресора. В свою чергу, регулювання саме цієї складової та інституції лягає в основу захисту держави в цілому та має комплексний характер її дії та регулювання, а отже, власне, виступає наразі центром розвитку та вдосконалення.

В умовах сьогодення, інформаційна безпека виходить на передній план. Так, в статті 17 Конституції України закріплено, що забезпечення інформаційної безпеки України є справою усього українського народу, оскільки кожен з нас виступає як носієм, так і розповсюджувачем тих чи інших відомостей [2].

Варто вказати, що основним недоліком нормативно-правового регулювання інформаційної безпеки в нашій країні є його розгалуження через велику кількість нормативно-правових документів різної юридичної сили.

Характерною рисою положень українського законодавства, яке регулює процеси в інформаційній сфері, є декларативність багатьох юридичних норм без визначення шляхів їх реалізації, що зумовлює невисокий рівень ефективності їх застосування у рамках регулювання суспільних відносин для забезпечення інформаційної безпеки. До того ж присутність значної кількості бланкетних (відсылних) правових норм, певного масиву абстрактних або суб'єктивних понять, яким необхідне офіційне тлумачення або чіткіше трактування, відсутність закріплення фундаментальних основних дефініцій виступають джерелами загроз українській інформаційній безпеці.

У Стратегії забезпечення державної безпеки значення «інформаційна загроза» пояснюється як потенційно або реально негативні явища, тенденції і чинники інформаційного впливу на людину, суспільство і державу, що застосовуються в інформаційній сфері з метою унеможливлення чи ускладнення реалізації національних інтересів та збереження національних цінностей України і можуть прямо чи опосередковано завдати шкоди інтересам держави, її національній безпеці та обороні [3, с.152].

З аналізу Стратегії забезпечення державної безпеки вбачається, що кінцевим результатом її реалізації є захищений інформаційний простір України, здійснення ефективної протидії поширенню незаконного контенту, ефективне функціонування системи стратегічних комунікацій, забезпечення сталого процесу інформаційної реінтеграції громадян України, які проживають на тимчасово окупованих територіях України, та поширення українського телерадіомовлення на територіях України, прилеглих до тимчасово окупованих територій.

Разом з тим, введення на території України воєнного стану внесло цілу низку законодавчих змін, які стосувалися також регулювання суспільних відносин в сфері інформаційної безпеки. В умовах ведення гібридної війни важливо не лише слідкувати за джерелами та змістом інформації, яка доводиться до населення, але й слідкувати за її вивільненням, з метою недопущення трактування тих чи інших подій двояко.

В свою чергу, розв'язання такої комплексної проблеми інформаційної безпеки дасть можливість, по-перше, захистити суспільні

і державні інтереси, по-друге, гарантувати права громадян на користування інформацією всебічного, об'єктивного та якісного характеру. Встановлено, що ефективним способом вирішення проблеми інформаційної безпеки буде прийняття спеціалізованого закону, який би комплексно врегулював дану сферу суспільних відносин, бо, як ми бачимо, стратегії це все ж план дій, а не законодавчий акт та в поєднанні з заходами державного примусу, та закріпленій кримінальній – правовій відповідальності все ж довів суспільству значимість інформації та необхідності вчинення заходів спрямованих на забезпечення її безпеки.

Література:

1. Кузьмук О. Воєнна організація України у світлі поглядів на сектор безпеки і оборони держави. *Військово-науковий вісник*. 2013. Вип 19. С. 91-114.
2. Конституція України: Закон України №254к/96-ВР від 28.06.1996 року. Відомості Верховної Ради України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text>;
3. Котерлін І. Б. Інформаційна безпека в умовах воєнного стану у аспекті забезпечення інформаційних прав та свобод. *Актуальні проблеми вітчизняної юриспруденції*. Вип № 1. 2022 С.152.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-318-0-86>

Варга Ю. Ю.

*аспірант кафедри адміністративного, фінансового
та інформаційного права
Ужгородського національного університету
м. Ужгород, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИХ ЗАСОБІВ ЗМІЦНЕННЯ НЕЗАЛЕЖНОСТІ ПРОКУРОРІВ ОРГАНАМИ ПРОКУРОРСЬКОГО САМОВРЯДУВАННЯ

Одним із важливих аспектів приєднання України до європейської спільноти є максимальне наближення до європейських стандартів організації та діяльності судової системи України та суміжних органів. То ж очевидним є те, що реформування органів прокуратури як важливої ланки такої системи, а також суб'єкта, який здійснює безперервний вагомий вклад у забезпечення законності та правопорядку у нашій державі, дотримання загальновизнаних стандартів у сфері реалізації прав та свобод людини, є вимогою часу. Таке реформування, на жаль,

попри свій активний початок наразі не дійшло належного результативного завершення. Розпочаті якісні зміни на сьогодні не отримали належного механізму свого втілення, значну роль у чому відіграє неефективність та непродуманість адміністративно-правових засобів та в цілому механізму такої реалізації.

Попри те, важливим та беззаперечним здобутком окреслених реформ є запровадження прокурорського самоврядування. Зазначений інститут насамперед був покликаний зміцнити незалежність прокуратури як інституції, сформувати її реальні основи та створити ефективні адміністративно-правові засоби для її утвердження, в тому числі, завдяки забезпечення новітніх підходів у вирішенні кадрових питань.

На наш погляд, актуальним є розгляд адміністративно-правових засобів зміцнення незалежності прокурорів в умовах прокурорського самоврядування саме як частини механізму адміністративно-правового регулювання, оскільки такий аспект розгляду наведеної категорії є первинним. Саме на основі адміністративно-правових засобів, які застосовуються при конструюванні адміністративно-правового регулювання досліджуваного питання вибудовуються усі інші засоби та заходи реалізації закріплених норм, формуються адміністративно-правові засоби уже механізму адміністративно-правового забезпечення зміцнення незалежності прокурорів та кадрового забезпечення органів прокуратури в умовах прокурорського самоврядування.

Поряд з тим, актуальним та показовим є висвітлення адміністративно-правових засобів зміцнення незалежності прокурорів та кадрового забезпечення органів прокуратури в умовах прокурорського самоврядування у їхньому управлінському, діяльнісному та інструментальному аспектах. Тобто розкриття таких засобів не лише як певних прийомів правового регулювання, а й як конкретних інструментів, заходів, процедур, які забезпечують втілення досліджуваного інституту у реалії адміністративних відносин.

Відтак, адміністративно-правові засоби зміцнення незалежності прокурорів та кадрового забезпечення органами прокурорського самоврядування – це інструментальна складова механізму адміністративно-правового забезпечення, яка являє собою сукупність адміністративно-правових стандартів (принципів, норм, прийомів адміністративно-правового регулювання), а також конкретних адміністративно-правових заходів, процедур, за допомогою яких забезпечується зміцнення незалежності прокурорів та кадрового забезпечення органами прокурорського самоврядування.

Тобто фактично, аналізуючи адміністративно-правові засоби у визначеній сфері, слід виокремити такий адміністративно-правовий інструментарій, який функціонує в умовах прокурорського самоврядування, ті заходи та засоби, які стали доступними саме завдяки розвитку інституту прокурорського самоврядування.

Відтак, зміцнення незалежності прокурорів та кадрового забезпечення органів прокуратури в умовах прокурорського самоврядування відбувається за такими напрямками:

1) утвердження незалежності прокуратури за допомогою створення прозорого та об'єктивного механізму добору та призначення на посади за участю органів прокурорського самоврядування;

2) створення адміністративно-правових засобів запобігання та протидії будь-якому неналежному чи неправомірному зовнішньому та внутрішньому тиску – звернення до органів прокурорського самоврядування, розгляд таких повідомлень;

3) посилення гарантій соціального, матеріального, правового захисту.

За наведеними напрямками сформовано такі групи адміністративно-правових засобів зміцнення незалежності прокурорів та кадрового забезпечення органів прокуратури в умовах прокурорського самоврядування:

1) нормативно-правові. Це сукупність засобів, які являються юридичними прийомами, юридичними конструкціями, за допомогою яких у чинному адміністративно-правовому регулюванні визначаються стандарти дотримання прокурорської незалежності в умовах прокурорського самоврядування. Насамперед це уповноважуючі норми. Це положення, відповідно до яких органи прокурорського самоврядування наділені впливовими повноваженнями щодо призначення складу та визначення порядку діяльності органу, що здійснює дисциплінарне провадження (який в результаті бере безпосередню участь у процесі добору та проведення конкурсів на посаду прокурорів), щодо участі відповідно до закону у процесі призначення чи обрання прокурорів до складу інших органів; уповноважуючі норми щодо права на активну участь у визначенні потреб кадрового, фінансового, матеріально-технічного та іншого забезпечення прокурорів, а також контролю за додержанням установлених нормативів такого забезпечення. Також до наведеної групи засобів віднесемо засоби адміністративного переконання та заборони. Відтак, за положеннями чинного законодавства, забороняється здійснювати будь-який тиск чи вплив на прокурорів у процесі виконання ними своїх повноважень. Засоби переконання регламентовані до застосування у процесі звернення органів прокурорського самоврядування до органів державної влади чи місцевого самоврядування щодо вирішення питань внутрішньоорганізаційної діяльності прокуратури чи розгляду питань щодо загрози дотримання незалежності прокурорів;

2) управлінські. Це сукупність адміністративно-правових засобів, які являються конкретними діями (комплексом дій), заходами, що вживаються органами прокурорського самоврядування задля

утвердження незалежності прокурорів. До таких засобів слід віднести: внесення рекомендацій про призначення та звільнення прокурорів з адміністративних посад у випадках, передбачених Законом; співпраця з Генеральною прокуратурою України з питань призначення та звільнення прокурорів з адміністративних посад у випадках, передбачених Законом; визначення членів конкурсної комісії для проведення конкурсу на адміністративні посади в Спеціалізовану антикорупційну прокуратуру; організація впровадження заходів щодо забезпечення незалежності прокурорів, поліпшення стану організаційного забезпечення діяльності прокуратур; розгляд питань правового захисту прокурорів, соціального захисту прокурорів та членів їх сімей, прийняття рішень з цих питань; розгляд звернень прокурорів та інших повідомлень про загрозу незалежності прокурорів, вжиття відповідних заходів [1], [2], [3] ;

3) гарантійні. Це додаткові гарантії, які закріплені у законодавстві та створюються фактично у зв'язку з діяльністю органів прокурорського самоврядування. Зокрема, це: 1) додаткові соціальні та правові гарантії для прокурорів, які утверджуються та удосконалюються завдяки діяльності органів прокурорського самоврядування, їх звернення до відповідних органів державної влади про вирішення внутрішньоорганізаційних питань діяльності прокуратури, удосконалення чинного нормативно-правового регулювання окресленого питання; 2) додаткові процедурні гарантії, які полягають у створенні додаткових (поряд із основними – судовим, адміністративним) процедур захисту прав прокурорів на незалежність у своїй діяльності (можливість звернення до органів прокурорського самоврядування із повідомленням про загрозу незалежності прокурорської діяльності); 3) додаткові організаційні гарантії полягають у створенні завдяки діяльності органів прокурорського самоврядування підґрунтя для забезпечення фактичної організаційної незалежності прокурорів від суб'єкта призначення шляхом участі органів прокурорського самоврядування у процедурі вирішення кадрових питань, проведенні добору на посади, призначення на адміністративні посади.

Визначивши систему адміністративно-правових засобів забезпечення прокурорської незалежності за умов функціонування прокурорського самоврядування, зауважимо, що наведена система засобів не є досконалою. Насамперед однією із найбільших недосконалостей такої системи є нечіткість таких адміністративно-правових засобів, загальність та нечіткість формулювань тих конкретних правових. Також такі засоби не є підкріпленими конкретними адміністративно-правовими механізмами їх реалізації, конкретними процедурами їх виконання та забезпечення втілення. Саме тому, інститут прокурорського самоврядування потребує суттєвого

доопрацювання, уточнення адміністративно-правових засобів, за допомогою яких здійснюється утвердження незалежності прокурорів.

Література:

1. Про прокуратуру: Закон України від 14.10.2014 р. № 1697-VII. *Голос України*. 2014. 25 жовт. (№ 206).
2. Положення про раду прокурорів України: Положення Генеральної прокуратури України, затверджено Всеукраїнською конференцією прокурорів від 27.04.2017 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0002900-17#Text>
3. Регламент Всеукраїнської конференції прокурорів : Регламент, прийнято Всеукраїнською конференцією прокурорів від 27.04.2017 р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/n0004900-17#n21>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-318-0-87>

Кравченко О. С.

*здобувач Науково-дослідного інституту публічного права
Київ, Україна*

МІЖНАРОДНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ЗДІЙСНЕННЯ ГЕНДЕРНОЇ ПОЛІТИКИ

Принцип гендерної рівності лежить в основі побудови сучасної правової держави і громадянського суспільства, в якому головним обов'язком держави є визнання, дотримання і захист прав і свобод людини і громадянина, які виступають найвищою цінністю.

Визначення світових та міжнародних стандартів забезпечення гендерної рівності є необхідним задля встановлення напрямів забезпечення ефективності їх імплементації до національного законодавства України.

Інтеграція норм європейського та міжнародного законодавства вимагає відображення у національній правовій системі України стандартів гендерної рівності, що має враховувати як тенденції зовнішньополітичних процесів, так і особливості соціального, культурного, економічного розвитку країни [1].

Процеси євроінтеграції, що є триваючими в Україні, передусім пов'язуються із ухваленням у 1998 році Указу Президента України «Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу» від 11.06.1998 року № 615/98 [2], який у подальшому став нормативним базисом для розробки та прийняття 18 березня 2004 р. Закону України

«Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу» [3]. Питання нормативно-правової імплементації законодавства України в цілому, і зокрема, з питань гендерної рівності, висвітлювалось у Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу, що своїм результатом має усунути суперечності актів національного законодавства і актів *acquis communautaire* [4].

Активізація процесів імплементації актів національного законодавства України та законодавства ЄС відбулося, починаючи з 2004–2005 рр., що завершилось підписанням угоди про Асоціацію у 2014 р. [5]. Відповідно до ст.ст. 419–420 Угоди встановлено вимоги активізації соціального діалогу та співробітництва щодо забезпечення досягнення гендерної рівності та недискримінації, що передусім передбачає рівність для чоловіків та жінок у сфері зайнятості, освіти та навчання, економічної та суспільної діяльності, а також у процесі прийняття рішень [5].

Встановлення рівності людей незалежно від статевої ідентифікації є міжнародним стандартом забезпечення їх прав, свобод та інтересів.

Закріплення міжнародних стандартів має відповідати засадами універсальності та уніфікації, і має бути закріплено на рівні актів таких міждержавних інтернаціональних організацій, як Організація Об'єднаних Націй, Міжнародної організації праці, ЮНІСЕФ тощо, а також на рівні європейських організацій – Ради Європи, Європейської Комісії тощо.

До досягнень міждержавних організацій з питань забезпечення гендерної рівності є закріплення вимоги недопущення дискримінації осіб за ознаками статі. Зокрема, у Преамбулі Статуту Організації Об'єднаних Націй встановлено, що прагненням Об'єднаних Націй є утвердження віри в «основні права людини, в гідність і цінність людської особистості, в рівноправність чоловіків і жінок і в рівність прав великих і малих націй» [6]. Проголошення ідеї статевої (гендерної) рівності у Статуті ООН пов'язується із порушення прав жінок у періоди світових війн, зокрема, та посилюється в умовах триваючих воєнних конфліктах, що, зокрема, знайшло своє втілення у Декларації про ліквідацію дискримінації щодо жінок (1967 р.), Конвенції про ліквідацію всіх форм дискримінації щодо жінок (1979 р.) та ін..

Спрямування діяльності міжнародних організацій з питань забезпечення гендерної рівності визначається такими векторами, як: подолання проявів дискримінації; забезпечення рівноправності чоловіків і жінок (так звана якісна рівність); створення рівних умов для реалізації суб'єктивних активних та пасивних виборчих прав (кількісна рівність); усунення протиправних діянь та запобігання їх вчиненню, що пов'язані із встановленням певних гендерних ознак (торгівля дітьми,

жінками, сексуальне рабство, поширення продукції, що має ознаки порнографії тощо) [7, с. 52-53].

Література:

1. Баласинович Н. О. Розвиток представницької влади в умовах становлення гендерної демократії. Механізми запобігання політичній корупції в органах представницької влади України: монографія /авт. кол.: В.А.Гошовська [та ін.]: за ред. В.А.Гошовської. Київ : НАДУ, 2021. 330 с., С. 169 – 180. Наукова школа вітчизняного парламентаризму. Серія «Бібліотека народного депутата».

2. Про затвердження Стратегії інтеграції України до Європейського Союзу : Указ Президента України від 11 черв. 1998 р. № 615/98. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/615/98>

3. Про Загальнодержавну програму адаптації законодавства України до законодавства Європейського Союзу: Закон України від 18 березня 2004 р.

4. *Acquis communautaire (acquis)*, (з фр. – «надбання спільноти») – правова система Європейського Союзу, яка включає акти законодавства Європейського Союзу (але не обмежується ними), прийняті в рамках Європейського співтовариства, Спільної зовнішньої політики та політики безпеки і Співпраці у сфері юстиції та внутрішніх справ. Див.: Tapio Raunio. National parliaments and European integration: What we know and what we should know”, ARENA Working Paper 02/2009, January 2009. URL: http://www.arena.uio.no/publications/working-papers2009/papers/WP_02_09.pdf

5. ¹Угода про асоціацію між Україною, з однієї сторони, та Європейським Союзом, Європейським співтовариством з атомної енергетики і їхніми державами-членами, з іншої сторони : від 27 черв. 2014 р. *Офіційний вісник України*. 2014. № 75, т. 1. Ст. 2125.

6. Преамбула Устава ООН // Організація Об'єдинених Націй. URL: <http://www.un.org/ru/sections/un-charter/preamble/index.html>

7. Грибовська А. А. Конституційні засади гендерної рівності в Україні: дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата юридичних наук за спеціальністю 12.00.02 «Конституційне право; муніципальне право». – Національний юридичний університет імені Ярослава Мудрого, Міністерство освіти і науки України, Харків, 2019. 257 с.

Перцова Т. С.

*аспірантка кафедри правознавства
юридичного факультету*

*Східноукраїнського національного університету
імені Володимира Даля*

ПРАВОВИЙ АСПЕКТ ЕТИЧНОЇ ПОВЕДІНКИ

Етична поведінка є ключовим елементом професійної діяльності, особливо у сферах, що мають значний вплив на суспільство, таких як юриспруденція, медицина та освіта. Правила етичної поведінки не тільки спрямовані на забезпечення дотримання моральних норм, але й мають на меті захист інтересів клієнтів, пацієнтів та інших зацікавлених сторін. Однак, питання правового регулювання цих правил є складним та багатограним. Зокрема, існує необхідність у чіткому розумінні, як етичні кодекси впливають на поведінку професіоналів, які чинники сприяють або перешкоджають їхньому дотриманню, а також як забезпечити ефективне впровадження та дотримання цих правил на практиці.

Правила етичної поведінки мають однакову кінцеву мету: сприяти формуванню етичного середовища та етичної поведінки. Так, метою Загальних правил етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування є зміцнення авторитету державної служби та служби в органах місцевого самоврядування, формування позитивної репутації державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування, а також забезпечення інформування громадян про норми етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування стосовно них [1].

Проте, незважаючи на спільну мету, правила етичної поведінки відрізняються за способом їхнього формулювання, а саме є конкретні, а є загальні, тобто сформульовані в дуже широких, загальних рисах.

У середньому специфічні правила ефективніше впливають на етичні рішення людей, ніж загальні, оскільки специфічні правила ускладнюють обґрунтування того, чому демонстрація цілеспрямованої неетичної поведінки є морально допустимою. Загальні правила можуть мати певний вплив на етичні рішення (хоча й слабший, ніж спеціальні правила). Ми також виявили, що коли ми хочемо вплинути на більш ніж одну етичну поведінку, специфічні правила можуть бути менш ефективними, ніж загальні правила, і діяти контрпродуктивно.

Незалежно від того, чи називаються вони «етичними кодексами», «законами» або просто «правилами», майже всі організації та суспільні

інститути мають правила, покликані забезпечити етичні настанови. З філософської точки зору, правила виконують деонтологічну функцію, повідомляючи про обов'язок і допомагаючи уникнути згубних наслідків. Наприклад, правила про дотримання швидкісного режиму існують тому, що вони захищають людей. Тобто правила виконують інформативну функцію, дозволяючи людям здійснювати корисну поведінку без необхідності відчувати шкідливі наслідки забороненої поведінки на власному досвіді. У цьому сенсі люди утримуються від перевищення швидкості не тому, що вони стали свідками травм від необачного водіння, а тому, що вони ознайомилися з правилом, яке забороняє перевищення швидкості.

З правової точки зору, етичні правила виконують експресивну функцію; очікується, що правила формують соціальні норми певного суспільства і таким чином впливають на поведінку людей. Наприклад, у сфері законодавства про комерційну таємницю Фельдман [4] показав, що закони мають здатність встановлювати те, що прийнято вважати моральним. Цей висновок відповідає соціально-психологічній перспективі розгляду правил як таких, що мають нормативну функцію. Висловлюючи «треба» або «слід», правила функціонують як заборонні норми, які сигналізують про несхвалення поведінки, що є соціально небажаною в певному контексті. Дослідження показали, що заборонні норми дійсно можуть допомогти людям зрозуміти, чому певна поведінка є неетичною, і можуть спрямовувати поведінку людей у бажаному напрямку, наприклад, спонукати до співпраці, навіть якщо люди знають, що їхня поведінка не контролюється [5].

Тим не менш, правила не завжди автоматично впливають на прийняття етичних рішень. М. Вороніна [2] зазначає, що наявність кодексу поведінки (тобто збірки правил, що регулюють поведінку членів однієї організації) не завжди впливає на етичну поведінку. Можливо, через свою повсюдність ці кодекси можуть втрачати сенс для людей. Тому потрібні додаткові дослідження, щоб зрозуміти фактори, які підвищують ймовірність того, що правила етичної поведінки сприятимуть прийняттю етичних рішень.

Часто доводиться йти на компроміс між всеосяжністю та чіткістю і примусовим виконанням, оскільки всеосяжність передбачає широку, всеохоплюючу спрямованість, тоді як чіткість і примусове виконання передбачають більш цілеспрямований підхід. Або, якщо використовувати відмінність між конкретними і загальними правилами, то правило, сформульоване конкретно, є чітким і здійсненим, але не всеосяжним, тоді як правило, сформульоване загалом, є всеосяжним, але не чітким і, таким чином, менш здійсненим. У той час як конкретні правила підкреслюють «букву» правила, повідомляючи про цільову етичну поведінку в конкретний спосіб, загальні правила вказують на «дух» правила, повідомляючи про цю поведінку в абстрактний спосіб.

Різниця, яку ми робимо між загальними і конкретними правилами, схожа на різницю, яка проводиться в праві між стандартами і нормами. У юридичній літературі стандарти – це загальні твердження, встановлені законами та іншими нормативно-правовими актами норми і нормативи або їх комплекс, які є орієнтиром для зіставлення з ним інших подібних об'єктів та їх розвитку, на базі яких визначаються рівні прав та обов'язків відповідно до сфери регулювання даних нормативних актів. Виникнення правового стандарту в деяких випадках подібне до виникнення міжнародного звичаю: спочатку зароджується практика, яка повторюється протягом певного періоду часу, а згодом за цією практикою визнається сила юридичної норми [4]. Наприклад, такі як «Не перевищуйте швидкість на швидкісних автомагістралях», які не наповнюють закон змістом, коли людина стикається з рішенням про те, як поводитися (наприклад, з якою швидкістю їхати). І коли особа, як видається, діяла всупереч стандарту, суд має визначити, чи була швидкість певного водія, якого судять, «надмірною». На противагу цьому, правила визначаються як конкретні твердження, такі як: «Не перевищуйте швидкість 120 кілометрів на годину на швидкісних автомагістралях». Такі твердження наповнюють закон змістом, коли людина стоїть перед вибором, як себе поводити (наприклад, з якою швидкістю їхати). Однак, розмежування правила і стандарту в праві може створити певну плутанину в літературі з організаційної поведінки, де термін «стандарт» фактично використовується для позначення конкретно сформульованих правил.

Відповідно до статті 5 Закону України «Про фінансові послуги та фінансові компанії» діяльність з надання фінансових та/або супровідних послуг надавачами фінансових та/або супровідних послуг здійснюється з дотриманням таких принципів наявності у керівників та працівників надавача фінансових та/або супровідних послуг кваліфікації, освітньо-кваліфікаційного рівня, достатніх для ефективного та прозорого ведення діяльності, дотримання стандартів надання фінансових та/або супровідних послуг, роботи з клієнтами, в тому числі стандартів ділової поведінки та професійної етики [3]

В юридичній літературі різниця між спеціальними та загальними правилами розглядається переважно з точки зору економічних міркувань. Цілком можливо, що загальні правила коштують дорожче, ніж конкретні, через їхній супутній потенціал для судових спорів; витрати на визначення точного правила поведінки наперед можуть пом'якшити необхідність для суду визначати, чи діяв хтось у конфлікті з цим правилом.

Таким чином, ми стверджуємо, що конкретне правило, з його чітким мандатом щодо того, яка поведінка є правильною, а яка - неправильною, має зменшити простір для раціонального обґрунтування того, що дії всупереч правилу є морально допустимими. Ця обмежена можливість

для моральної раціоналізації може бути набагато меншою у випадку загальних правил.

Також маємо зазначити, що для підвищення ефективності етичних правил необхідно не лише розробити чіткі та зрозумілі етичні норми, але й створити умови, які сприяють їх виконанню. Це включає посилення освітніх програм з етичних питань, регулярне проведення тренінгів, створення умов для відкритого обговорення етичних дилем та забезпечення підтримки з боку керівництва.

Наголошуємо на тому, що важливо, щоб був комплексний підхід у регулюванні етичної поведінки, який включає правове забезпечення, моніторинг та контроль за дотриманням етичних стандартів. Правове регулювання має бути гнучким та адаптивним, щоб відповідати сучасним викликам та умовам професійної діяльності.

Література:

1. Загальні правила етичної поведінки державних службовців та посадових осіб місцевого самоврядування: наказ Національного агентства України з питань державної служби від 05.08.2016 № 158. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z1203-16#n13>.
2. Вороніна М. А. Правова природа етичних кодексів професійних співтовариств. Право та інноваційне суспільство № 2 (3) 2014
3. Про фінансові послуги та фінансові компанії: закон України від 14.12.2021 № 1953-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1953-20?find=1&text#Text>.
4. Y. Feldman The expressive function of trade secret law: Legality, cost, intrinsic motivation, and consensus. Journal of Empirical Legal Studies (2009).

Невар І. В.

*здобувач кафедри адміністративного, кримінального права і процесу
Інституту права ЗВО «Міжнародний університет бізнесу і права»*

**НОРМАТИВНО-ПРАВОВА РЕГЛАМЕНТАЦІЯ ВІДНОСИН,
ЩО ВИНИКАЮТЬ З ПРИВОДУ ПРИМУСОВОГО
ВІДЧУЖЕННЯ МАЙНА В УМОВАХ ПРАВОВОГО РЕЖИМУ
ВОЄННОГО СТАНУ У СИСТЕМІ ОБМЕЖЕНЬ
ПРАВА ВЛАСНОСТІ**

Нормативно-правова регламентація відносин, що виникають з приводу примусового відчуження майна в умовах правового режиму воєнного стану здійснюється у порядку Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [1] та Закону України «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» [2].

Відповідно до чинного законодавства України об'єктом відчуження в умовах воєнного стану є індивідуально визначене майно, що перебуває у приватній або комунальній власності та яке переходить у власність держави для використання [2]. Такий законодавчий підхід певною мірою перебуває у протиріччі із розумінням категорії «майно», що встановлюється Цивільним кодексом України, де майно визначається як «окрема річ, сукупність речей, а також майнові права та обов'язки» [3]. Таким чином, розуміння майна має базуватися не лише як на визначенні права власності на певну річ, так і інших майнових прав особи, що пов'язані із правом власності – правом користування в порядку договору оренди, емфітевзису, суперфіцію, володіння майном на праві оперативного управління, господарського відання тощо.

У статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [4] «заходи правового режиму воєнного стану» визначено, що в Україні або в окремих її місцевостях, де введено воєнний стан, військове командування разом із військовими адміністраціями (у разі їх утворення) можуть самостійно або із залученням органів виконавчої влади, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, органів місцевого самоврядування запроваджувати та здійснювати в межах тимчасових обмежень конституційних прав і свобод людини і громадянина, а також прав і законних інтересів юридичних осіб, передбачених указом Президента України про введення воєнного стану, примусове відчуження майна, що перебуває у приватній або комунальній власності, вилучати майно державних підприємств, державних господарських об'єднань для потреб держави в умовах правового режиму воєнного

стану в установленому законом порядку та видавати про це відповідні документи встановленого зразка. Якщо здійснити аналіз інших норм цього закону, то в них мова йде про нерухоме майно. Процедура відчуження цього майна в умовах воєнного стану визначена в відсилних (бланкетних) нормах Закону про відчуження в умовах воєнного стану, ним урегульовано: способи примусового відчуження або вилучення майна; органи, що приймають рішення про примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного стану; особливості передачі та примусового відчуження комунального майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану; порядок та вимоги до складання акта про примусове відчуження або вилучення майна; порядок оцінки майна та отримання компенсації за примусово відчужене майно; порядок повернення примусово відчуженого майна, що збереглося, та надання взамін іншого майна.

Процедура передачі, примусового відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи іншого надзвичайного стану відноситься до системи адміністративних процедур. Такий висновок обґрунтовується тим, що рішення про таке відчуження приймає суб'єкт владних повноважень, у межах визначених законом в установленому порядку, що закінчується (прийняттям) видачею адміністративного акту про примусове відчуження або вилучення майна, який може бути оскаржено в порядку адміністративного судочинства, визначеного Кодексом адміністративного судочинства України. Реалізація такої процедури вимагає здійснення іншої публічної процедури, якої є оцінка відчужуваного майна, що відноситься до сфери публічних послуг і реалізується в порядку Закону України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» від 12 липня 2001 року № 2658-III [5].

Однак відповідно до статті 7 Закону України «Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності», встановлюється, що «органи виконавчої влади та органи місцевого самоврядування відповідно до своїх повноважень та в порядку, визначених цим Законом, мають право викупу земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у власності фізичних або юридичних осіб, для таких суспільних потреб для забезпечення національної безпеки і оборони [6]. При цьому є відсутньою регламентація процедури із відчуження земельної ділянки для потреб оборони, що унеможливує її цільове використання власником, а відповідно власник не отримує прибуток з цієї земельної ділянки, тому на законодавчому рівні має бути урегульовано порядок відшкодування шкоди власнику земельної ділянки за час тимчасового її використання в період введення воєнного стану. Отже, необхідно встановити

співвідношення таких двох категорій, як «потреби воєнного стану» та «потреби оборони», що вимагає перегляду змісту статті 8 Закону України «Про правовий режим воєнного стану» [1] доцільно доповнити п.24-1 у такій редакції наступного змісту: *«ухвалювати рішення про використання земельних ділянок з потреб національної оборони без ухвалення рішення про примусове вилучення земельної ділянки з подальшим відшкодуванням збитків понесених її власниками чи землекористувачам»*.

Література:

1. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 2 травня 2015 року № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 28. Ст.250.
2. Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану: Закон України від 17 травня 2012 року № 4765-VI. *Відомості Верховної Ради України*. 2013. № 15. Ст.99.
3. Цивільний кодекс України: Закон України 16 січня 2003 року № 435-IV. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. №№ 40-44. Ст.356
4. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 2 травня 2015 року № 389-VIII. *Відомості Верховної Ради України*. 2015. № 28. Ст.250.
5. Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні: Закон України від 12 липня 2001 року № 2658-III. *Відомості Верховної Ради України*. 2001. № 47. Ст.251.
6. Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності: Закон України від 17 листопада 2009 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2010. № 1. ст. 2.

Мельник О. В.

*кандидат юридичних наук, доцент, доцент кафедри цивільного права
Національного університету «Одеська юридична академія»*

ОКРЕМІ ПИТАННЯ УСИНОВЛЕННЯ В УМОВАХ ВІЙНИ І ВІЙСЬКОВОЇ АГРЕСІЇ РФ ПРОТИ УКРАЇНИ

Через збройну агресію РФ проти України та українського народу, починаючи з лютого 2022 року, в Україні, з кожним днем, зростає кількість дітей, які позбавлені батьківського піклування (загибель батьків, незаконне позбавлення волі, зникнення, тощо). Саме через зазначене, тема щодо усиновлення таких дітей та його особливостей є надзвичайно важливим питанням сьогодення в умовах воєнного стану.

Відповідно до статті 207 СК України: «усиновленням є прийняття усиновлювачем до своєї сім'ї особи на правах дочки чи сина, здійсненого на підставі рішення суду» [2].

Слід зазначити, що в Україні усиновлення здійснюється лише на підставі рішення суду, однак є виняток, який висвітлений у статті 282 СК України, а саме: «усиновлення громадянином України дитини, яка є громадянином України, але проживає за межами України, здійснюється у консульській установі або дипломатичному представництві України» [1].

Звертається увага на те, що з початку повномасштабних бойових дій на території України у зв'язку із вторгненням військ РФ, процес усиновлення в Україні було припинено, проте згодом процедура знову стала доступною для всіх бажаючих (і навіть отримала деякі спрощення), при цьому наразі скористатися цим правом не можуть лише іноземці та громадяни України, які живуть за її межами.

Правова природа усиновлення полягає у повному прирівнюванні усиновленої дитини в особистих та майнових правах та обов'язках до рідних дітей усиновлювача. Усиновлення можна вважати правовою фікцією, проте інститут усиновлення виконує важливу соціальну функцію. Мета усиновлення полягає у створенні дітям, які залишилися без піклування батьків, умов життя, максимально наближених до тих, які зазвичай мають діти в рідній сім'ї. За законом усиновлення – це прийняття до сім'ї дитини на правах дочки чи сина. Після цього особа отримує всі батьківські права та обов'язки стосовно всиновленої дитини. Статус усиновлювача не відрізнятиметься від статусу біологічних батьків.

Процес усиновлення в Україні в умовах воєнного стану зазнав змін. Однією з основних змін у процесі усиновлення під час війни стало діджиталізація, тобто введення у дію сучасних технологій, що надало

можливість кандидатам на усиновлення діяти в онлайн мережі під час: «подання запиту на консультацію щодо усиновлення (та її отримання); подання заявки на облік кандидатів в усиновлювачі; пошуку актуальної інформації про дитину (стан її здоров'я, зміни у зовнішності тощо) в Єдиному електронному банку даних» [5].

Раніше, з метою усиновлення дитини, громадяни України, які виявили таке бажання, повинні звертатись із відповідними письмовими заявами до служби у справах дітей за місцем мешкання. Така заява складалась у довільній формі, та до неї додавались певні документи, визначені та необхідні для визнання кандидатами в усиновлювачі. Після отримання повного пакету документів, заяву кандидатів на усиновлення дитини розглядала служба у справах дітей, яка протягом 10 робочих днів перевіряла документи на відповідність вимогам законодавства, складала акт обстеження житлово-побутових умов кандидатів в усиновлювачі, розглядала питання щодо можливості заявників бути усиновлювачами та готувала відповідний висновок.

В умовах воєнного стану, вчинення зазначених дій зазнало труднощів. Тому введення діджиталізації, значно спростило процедуру подання заяви на усиновлення та постановки кандидатів на усиновлення на облік. Так, подружжю яке виявило бажання усиновити дитину, щоб стати на облік кандидатів в усиновлювачі необхідно або звернутись до служби у справах дітей за місцем мешкання (особлива увага приділяється саме факту проживання на підконтрольній Україні території), або зареєструватися за допомогою застосунку «Дія» на порталі diia.gov.ua за допомогою електронного підпису.

Крім того, відповідно до статті 218 СК України: «для усиновлення дитини потрібна її згода, якщо вона досягла такого віку та рівня розвитку, що може її висловити» [2]. Під час вирішення питань щодо усиновлення дитини, від останньої отримувалась згода на таке усиновлення, у формі, яка відповідає віку дитини та її стану здоров'я. При цьому, якщо у зв'язку з віком чи станом здоров'я дитина не усвідомлює факту усиновлення, усиновлення проводиться без її згоди. Також, у разі, якщо дитина в сім'ї усиновлювачів та вважає їх своїми батьками, то згода дитини на усиновлення не потрібна.

Після надання особою, яка виявила бажання усиновити дитину, до римання служби у справах дітей та зборів усіх необхідних документів та отриманні від останньої відповідного висновку, така особа – громадянин України звертається із заявою про усиновлення до суду за місцем перебування дитини.

Відповідно до чинного законодавства, усиновити дитину мають право громадяни України: перебувають на обліку кандидатів в

усиновлювачі; проживаючі на підконтрольній Україні території (внутрішньопереміщені особи також).

Крім того, усиновлювачем може бути особа старша за дитину не менше ніж на 15 років (при усиновленні повнолітньої особи різниця у віці повинна бути не менше 18 років).

За наявності кількох осіб, які бажають усиновити одну й ту саму дитину, переважне право на усиновлення має: «громадянин України, у сім'ї якого виховується дитина; громадянин України, який є чоловіком матері чи дружиною батька усиновленої дитини; громадянин України, який усиновлює кількох дітей, які є братами чи сестрами; громадянин України, який є родичем дитини; пара осіб – подружжя (громадяни України)» [4].

Кожне усиновлення має наслідки як для усиновлювачів так і для усиновленої дитини, зокрема: «дитина втрачає будь-який правовий зв'язок зі своїми рідними батьками та іншими родичами, тобто юридично дитина більше не є дитиною своїх батьків; між усиновленими дитинами та усиновлювачами виникають взаємні права та обов'язки; усиновлювачі можуть бути офіційно записані як мати чи батько дитини, також мають право на збереження таємниці усиновлення, і в них буде можливість змінити дитині прізвище, ім'я (за його згодою, якщо дитина досягла відповідного віку) та по батькові, а також його дату народження не більше ніж на 6 місяців» [3].

Таким чином, не зважаючи на введення по всій території України воєнного стану, у зв'язку із військовою агресією РФ та вторгнення військових формувань останньої на територію України і тимчасову окупацію окремих територій, процес усиновлення дітей здійснюється у відповідності до норм законодавства України, а введення у дію єдиної онлайн-платформи направлено на покращення процесу здійснення усиновлення дітей, які перебувають у складних життєвих обставинах, а також для покращення управління відомостями та даними стосовно кандидатів в усиновлювачі та дітей, які залишились у скрутних обставинах та без батьківського піклування.

Література:

1. Боднар Т.В., Дзера О.В. Сімейний кодекс України. Науково-практичний коментар. Видавництво «Юрінком інтер», 2020. 552 с.
2. Журавльов Д.В. Науково-практичний коментар Сімейного кодексу України. Видавничий дім «Професіонал». 2021. 520 с.
3. Менджул Марія Василівна. Порівняльне сімейне право : навч. посіб. / М.В. Менджул ; рец. : С. Б. Булеца, Л. В. Красицька, О. А. Явор. Ужгород : РІК-У, 2021. 296 с.

4. Сімейне право України: підручник / за ред. А. О. Дутко. Львів : Львівський державний університет внутрішніх справ, 2018. 480 с.

5. Цифровізація процесу усиновлення: на порталі Дія доступні 5 нових послуг. Урядовий портал. URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/tsyfrovizatsiia-protsesu-usynovlennia-na-portali-diia-dostupni-5-novykh-posluh>

Васильківська В. В.

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри адміністративного і фінансового права
Національного університету
«Одеська юридична академія»
м. Одеса, Україна*

ОКРЕМІ АСПЕКТИ ЗАСТОСУВАННЯ ЗАХОДІВ ВПЛИВУ ДО НЕПОВНОЛІТНЬОГО ЗА АДМІНІСТРАТИВНИЙ ПРОСТУПОК

Подальше удосконалення інституту адміністративної відповідальності потребує переосмислення ряду положень як його теоретичних засад у цілому, так і щодо відповідальності неповнолітніх зокрема. З огляду на те, що одним із важливих і неоднозначних питань цього інституту є заходи впливу, що застосовуються до неповнолітніх за вчинення адміністративних проступків (далі – заходи впливу до неповнолітніх), саме цьому питанню і буде приділено увагу. Як видається, при характеристиці цих заходів слід звернути увагу на такі їх теоретико-нормативні аспекти.

По-перше: віднесення заходів впливу до неповнолітніх до заходів адміністративної відповідальності не є однозначним в теорії адміністративного права. Так, окремі вчені вважають, що заходи виховного впливу до неповнолітніх не є адміністративними стягненнями, а являють собою реакцію держави на протиправну поведінку (адміністративний проступок) неповнолітнього, що має явне профілактично-виховне, цільове призначення, спрямоване на запобігання правопорушенням, а самі заходи впливу – на формування у неповнолітніх високих моральних якостей і посилення виховного впливу на близьке оточення [1, с. 10]. У такому разі виникає запитання щодо явно примусового характеру цих заходів, оскільки вони призначаються судом в установленому порядку і мають своєю метою не тільки виховання, але й демонструють негативну реакцію держави щодо поведінки неповнолітнього. Окрім цього слід звернути увагу й на те, що визначення цих заходів різновидом заходів адміністративної відповідальності підкріплюється положеннями Кодексу України про адміністративні правопорушення, зокрема тим, що ст. 24-1 «Заходи впливу, що застосовуються до неповнолітніх» віднесено до Розділу «Адміністративні стягнення», і, таким чином, законодавчо визначено, що заходи впливу є складовими заходів адміністративної відповідальності. При цьому видається за необхідне внести зміни до назви Розділу «Адміністративні стягнення», оскільки заходи щодо

неповнолітніх явно не є адміністративними санкціями і не охоплюються цим поняттям, що зумовлює необхідність перейменувати цей розділ, як «Заходи адміністративної відповідальності», який би передбачав і адміністративні стягнення і заходи впливу щодо неповнолітніх.

По-друге: у контексті вищенаведеного важливим є визначення особливостей заходів впливу до неповнолітніх, як заходів адміністративної відповідальності. Так, спільними рисами є: а) те, що їх основною метою застосування є виховання (виправлення) порушника; б) те, що підставою їх застосування є вчинення адміністративного проступку; в) вони застосовуються тільки щодо деліктоздатної особи; г) спільний процесуальний порядок їх застосування (накладається судом у порядку провадження у справах про адміністративні правопорушення). Водночас, заходи впливу до неповнолітніх є самостійним видом заходів адміністративної відповідальності, оскільки: а) їхнє застосування регулюється нормами адміністративного права; б) вони застосовуються виключно судом; в) вони застосовуються лише у випадку порушення адміністративно-правових норм; г) вони застосовуються лише до неповнолітніх віком від 16 до 18 років; д) тягнуть для правопорушника несприятливі юридичні наслідки; ж) першочерговою метою є виховання, а елементи кари є другорядним; з) передбачено можливість притягнення до адміністративної відповідальності (окрім самих неповнолітніх) й інших осіб (зокрема, батьків або осіб, що їх замінюють).

По-третє: важливим є акцентування уваги на окремих недоліках нормативного регулювання заходів впливу до неповнолітніх. Слід, насамперед, звернути увагу на те, що у сучасних умовах окремі заходи впливу до неповнолітніх є недосконалими, малоефективними і застарілими [2, с. 25], тобто їх система і правове регулювання потребують переосмислення та подальшого удосконалення, особливо у контексті законодавчого визначення. Так, попри те, що КУпАП закріплює вичерпний перелік таких заходів і їх визначено в порядку від найменш суворого – до найбільш суворого, у ньому мають місце ряд прогалин та недоліків, які створюють проблеми правозастосування. Йдеться про такі недоліки, як: а) відсутність посилення на те, що ці заходи впливу застосовуються як заміна адміністративним стягненням; б) відсутні положення щодо визначення кількості заходів, які можна одночасно застосувати до неповнолітнього; в) не вказано строки їхнього застосування [3, с. 194, 195].

По-четверте: окрім загальних проблемних питань мають місце недоліки та прогалини при застосуванні конкретних заходів впливу до неповнолітніх, зокрема щодо:

1) зобов'язання публічно або в іншій формі попросити вибачення у потерпілого: а) чи вимога публічності є обов'язковою; б) якою є форма вибачення; в) чи можуть під час вибачення бути присутніми свідки;

г) чи потрібна згода потерпілого щодо прийняття вибачення та якою вона має бути;

2) попередження: воно може бути як заходом впливу до неповнолітнього (ст. 24-1 КУпАП), так і адміністративним стягненням, що може бути застосовано до неповнолітнього (ст. 24 КУпАП), що створює проблеми при його застосуванні, і саме тому варто погодитися з пропозицією щодо заміни «попередження», як заходу впливу до неповнолітнього, на «застереження» [4, с. 63];

3) догана або сувора догана: традиційно, цей захід є притаманним службовим та трудовим правовідносинам і його логічно було б застосовувати до неповнолітнього, якби він накладався, наприклад, адміністрацією відповідного навчального закладу за порушення навчальної дисципліни. Саме тому цікавою є пропозиція щодо виключення догани або суворої догани з переліку ст. 24-1 КУпАП та передбачити, як захід дисциплінарної відповідальності учнів закладів освіти [5, с. 99];

4) передача неповнолітнього під нагляд батькам або особам, які їх замінюють, чи під нагляд педагогічному або трудовому колективу за їх згодою, а також окремим громадянам на їх прохання (далі – передача неповнолітнього батьками або особам, які їх замінюють): цей захід є неоднозначним та дискусійним, зокрема щодо передачі неповнолітнього під нагляд батькам або особам, які їх замінюють, оскільки вказані особи мають право і зобов'язані виховувати дитину, піклуватися про її здоров'я, фізичний, духовний і моральний розвиток, навчання, створювати належні умови для розвитку її природних здібностей, поважати гідність дитини, готувати її до самостійного життя та праці (ч. 1 ст. 12) [6, с. 318]. Отже, застосування цього заходу впливу до неповнолітнього, власне, не привносить нічого нового для вказаних осіб, що певною мірою, нівелює його як захід адміністративної відповідальності.

Як видається, система заходів впливу потребує докорінного переформатування з огляду на необхідність забезпечення її дієвості та ефективності і вона має бути спрямованою саме на неповнолітню особу, мати здатність впливати на її поведінку, виховувати нульову толерантність до порушення закону, примушувати до зміни антисоціальної позиції. Варто погодитися, що більш ефективними можуть бути такі заходи, як: а) постановлення особи на облік в органи Національної поліції з обов'язковим відвідуванням лекцій та тренінгів щодо необхідності законслухняної поведінки; б) робота з психологом відповідно до встановленої кількості годин; в) блокування спілкування неповнолітнього в соціальних мережах [6, с. 318]; г) обмеження дозвілля; д) встановлення особливих вимог щодо поведінки неповнолітнього. Ще одним кардинальним кроком може бути цілковита відмова від таких заходів і залишення тільки адміністративних стягнень.

Література:

1. Ковальчук Ю.І. Неповнолітній як суб'єкт адміністративної відповідальності : автореф. дис. ... канд. юрид. наук. Київ, 2007. 20 с.
2. Тріпак Ю.Р., Краковська А.Є. Адміністративна відповідальність неповнолітніх. *Вісник студентського наукового товариства ДонНУ імені Василя Стуса*. 2019. Т. 1. № 11. С. 23–28.
3. Продаєвич В.О. Заходи адміністративного впливу, що застосовуються до неповнолітніх: поняття та місце в системі заходів адміністративного примусу. *Університетські наукові записки*. 2006. № 2. С. 195–199.
4. Шестак Л.В., Веремієнко С.В. Особливості заходів адміністративного впливу, що застосовуються до неповнолітніх в Україні. *Актуальні проблеми юридичної науки та практики*. 2016. № 1 (2). С. 61–65.
5. Нор В.Т. Захист майнових прав в кримінальному судочинстві. Київ : Вища школа, 1989. 263 с.
6. Соловійова О.М. Адміністративна відповідальність неповнолітніх: чи потрібні зміни. *Юридичний науковий електронний журнал*. 2022. № 12. С. 316–322.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-318-0-92>

Сериков О. А.

здобувач Науково-дослідного інституту публічного права,

м. Київ, Україна

ORCID ID: 0009-0001-8548-765X

СУЧАСНИЙ СТАН ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ КОНТРОЛЮ ЗА ОБІГОМ ВОГНЕПАЛЬНОЇ ЗБРОЇ НЕВІЙСЬКОВОГО ПРИЗНАЧЕННЯ

Будучи об'єктом дозвільної системи, вогнепальна зброя невійськового призначення виступає засобом підвищеної небезпеки, порушення обігу та використання якого створює потенційні передумови для виникнення загроз публічному порядку та громадській безпеці. З огляду на це, діяльність територіальних органів Національної поліції у сфері контролю за всіма видами цивільної зброї та боєприпасів, в тому числі, вогнепальної зброї невійськового призначення, виступає пріоритетним напрямом реалізації повноважень численних підрозділів та служб, задіяних до цього процесу.

При цьому, результативність контрольних заходів, які застосовують у своїй професійній діяльності працівники поліції, безпосередньо залежить від ефективності правового регулювання у сфері обігу вогнепальної зброї, кількість якої за офіційною та неофіційною інформацією невпинно зростає.

Так, відповідно до бази даних органів Національної поліції, станом на 1 жовтня 2021 року на території нашої держави зареєстровано 707 117 власників вогнепальної зброї, які мають в особистому користуванні 790 055 одиниць мисливської гладкоствольної та 170 195 одиниць мисливської нарізної і комбінованої зброї. У власності громадян також перебувають майже 220 000 одиниць травматичних пістолетів і револьверів. Загальна кількість зброї, пристроїв, газових пістолетів і револьверів становить 1 225 353 одиниці. Попри те що окремі види вогнепальної зброї нині є у власності цивільних громадян, правове регулювання здійснюється лише на рівні наказу МВС України від 21 серпня 1998 року № 622. «Такий стан правового регулювання, – твердить Б. Дран’ятій, – можливий у перехідний період, коли відбувається розроблення спеціального закону щодо забезпечення регулювання відповідної сфери суспільних відносин, проте його не можна сприймати як стабільну правову практику» [1].

Водночас, за обґрунтованим переконанням С. Миронюк, нові реалії здійснення військового протидії збройній агресії росії ставлять нові виклики, пов’язані з наданням можливості громадянам України вільно володіти окремими видами вогнепальної зброї насамперед для захисту свого життя та здоров’я, а також членів своєї сім’ї, інших громад від посягання, отримавши відповідні дозволи на це та дотримуючись певних правил поведінки з цією зброєю [2, с. 28].

Отже, для наукової спільноти та фахівців у галузі правозастосування постає непросте, але, водночас, вельми важливе та актуальне завдання щодо створення правового підґрунтя для забезпечення злагодженої та результативної діяльності органів та підрозділів Національної поліції, шляхом вироблення змістовних пропозицій, спрямованих на вдосконалення чинного адміністративного законодавства у сфері обігу вогнепальної зброї невійськового призначення.

Варто констатувати, що протягом останніх двох років, з початку повномасштабного вторгнення країни-терориста на територію України, законодавство про зброю зазнало істотних змін. Зокрема, прийнято нормативно-правові акти, нормами яких:

- значно спрощено порядок отримання дозволів на придбання вогнепальної зброї, призначеної не тільки для полювання, але й для відсічі збройної агресії країни-окупанта;

- встановлено прозору, оперативну та, в цілому, просту та зрозумілу процедуру отримання дозволів на право володіння зброєю, шляхом запровадження Єдиного реєстру зброї;

– зменшено кількість корупційних ризиків у сфері дозвільної системи, адже діджиталізація процесу отримання дозволу на зброю дистанційовала запитувача послуги та посадову особу поліції, наділену відповідними повноваженнями;

– на період військового стану скорочено перелік необхідних для отримання вогнепальної зброї документів та терміни перевірок у сфері дозвільної системи, і т.д.

Однак, у сфері правового регулювання контролю за обігом вогнепальної зброї невійськового призначення, варто висловувати про наявність серйозних проблем, які негативно впливають на стан нормативно-правового забезпечення у вказаній сфері адміністративної діяльності територіальних органів Національної поліції.

Характеризуючи стан правового регулювання у сфері дозвільної системи, професор С.С. Вітвицький висловлює слушну думку щодо наявності низки проблемних аспектів, які залишилися поза увагою представників юридичної науки та потребують теоретико-прикладного опрацювання. Зокрема, це стосується правового забезпечення діяльності органів НП України щодо організації планових і позапланових перевірок дотримання вимог дозвільної системи, визначення порядку вилучення предметів (матеріалів, речовин), на які поширюється дозвільна система, та ін [3, с. 75]. Отже, вважаємо за доцільне проаналізувати окремі положення чинного законодавства у сфері контролю за обігом вогнепальної зброї невійськового призначення територіальними органами Національної поліції.

Основною підставою здійснення територіальними органами Національної поліції повноважень у сфері контролю за обігом вогнепальної зброї невійськового призначення слугує норма, закріплена у п. 21 ч. 1 ст. 23 Закону України «Про Національну поліцію» [4], відповідно до якої поліція здійснює контроль за дотриманням фізичними та юридичними особами спеціальних правил та порядку зберігання і використання зброї, спеціальних засобів індивідуального захисту та активної оборони, боєприпасів, вибухових речовин і матеріалів, інших предметів, матеріалів та речовин, на які поширюється дозвільна система органів внутрішніх справ, у тому числі за наявністю договорів страхування відповідальності осіб, які мають у власності чи іншому законному володінні/користуванні зброєю, за шкоду, яку може бути заподіяно третій особі внаслідок володіння, зберігання чи використання цієї зброї.

При цьому, виходячи зі змісту пункту 8 частини 1 статті 31 Закону України «Про Національну поліцію», реалізація контрольних заходів здійснюється у формі перевірок, які проводяться у спосіб, визначений статтею 39 цього ж Закону, відповідно до якої уповноважені підрозділи поліції у сфері контролю за обігом зброї мають право оглядати:

– приміщення, де знаходяться зброя, спеціальні засоби, боєприпаси, вибухові речовини та матеріали, інші предмети, матеріали і речовини, щодо зберігання і використання яких визначено спеціальні правила або порядок та на які поширюється дозвільна система органів внутрішніх справ (за участю адміністрації (керівництва) юридичних осіб, фізичних осіб (у тому числі фізичних осіб – підприємців) чи їх уповноважених представників);

– місця зберігання зброї, спеціальних засобів, боєприпасів, вибухових речовин та матеріалів, інших предметів, матеріалів і речовин, з метою перевірки дотримання правил поведінки з ними та правил їх використання;

– зброю, спеціальні засоби, боєприпаси, що знаходяться у фізичних та юридичних осіб, інші предмети, матеріали і речовини, щодо зберігання та використання яких визначено спеціальні правила чи порядок та на які поширюється дозвільна система органів внутрішніх справ, з метою перевірки дотримання правил поведінки з ними та правил їх використання.

Крім того, відповідно до частини 3 коментованої статті, поліція:

– вилучає зброю, спеціальні засоби, боєприпаси, вибухові речовини та матеріали, інші предмети, матеріали і речовини, щодо зберігання і використання яких визначено спеціальні правила чи порядок та на які поширюється дозвільна система органів внутрішніх справ;

– опечатує і закриває об'єкти, де вони зберігаються чи використовуються [4].

Висновки. Аналіз нормативно-правового забезпечення у сфері обігу вогнепальної зброї невійськового призначення дозволив висновувати про наявність окремих не врегульованих положень, які, зокрема, стосуються здійснення перевірок посадовими особами територіальних органів Національної поліції. Наприклад, а ні Інструкція, затверджена наказом № 622/1998 року, ні Положення про дозвільну систему не відповідають нормам Закону України «Про основні засади державного нагляду (контролю) у сфері господарської діяльності», в частині визначення прав підконтрольного суб'єкта щодо: порядку його повідомлення про заплановану або позапланову перевірку; переліку питань, які мають бути з'ясовані в ході проведення перевірки; відомостей про посадових осіб територіальних органів (підрозділів), які входять до складу комісії; порядку документального оформлення результатів перевірки та ознайомлення підконтрольного суб'єкта з результатами її проведення, і т.д.

Література:

1. МВС докладе максимальних зусиль задля напрацювання якісної законодавчої бази у сфері обігу зброї та її ефективного правозастосування – Богдан Драп'ятий. Міністерство внутрішніх справ

України : [сайт]. URL: <https://mvs.gov.ua/uk/press-center/news/mvs-oklade-maksimalnix-zusil-zadlya-napracyuvannya-yakisnoyi-zakonodavcoyi-bazi-u-sferi-obigu-zbroyi-ta-yiyi-efektivnogo-pravozastosuvannya-bogdan-drapyatii>.

2. Миронюк С. Особливості реалізації дозвільної та контрольної функції Національної поліції у сфері обігу вогнепальної зброї в умовах воєнного стану. Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. 2022. № 4. С. 28-34.

3. Вітвіцький С.С., Захарченко А.М. Правове забезпечення контролю за дотриманням вимог дозвільної системи органів внутрішніх справ. Українська поліцейстика: теорія, законодавство, практика. 2021. № 2 (2). С. 75-86.

4. Про Національну поліцію: Закон України від 02.07.2015 № 580-VIII. Відомості Верховної Ради. 2015. № 40-41. Ст. 379.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-318-0-93>

Радчук А. А.

кандидат юридичних наук,

голова Одеського окружного адміністративного суду

м. Одеса, Україна

ORCID ID: 0009-0004-0786-815X

ДЕЯКІ ПРОБЛЕМНІ ПИТАННЯ ЩОДО ВЗАЄМОДІЇ СУБ'ЄКТІВ АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ПРАВ ВІЙСЬКОВОСЛУЖБОВЦІВ

В умовах сучасних глобальних викликів, які постають перед національною безпекою України, питання забезпечення прав військовослужбовців набуває надзвичайної актуальності. Військовослужбовці, які виконують свій обов'язок щодо захисту суверенітету і територіальної цілісності держави, потребують надійного правового забезпечення з боку держави. Адміністративно-правове забезпечення їхніх прав є важливим елементом функціонування правової держави та забезпечення законності у військовій сфері. Військова служба характеризується підвищеною відповідальністю, специфічними умовами праці, постійними ризиками для життя і здоров'я. Відповідно, держава зобов'язана забезпечити належний правовий захист і гарантії для військовослужбовців. Це вимагає комплексного підходу, який включає взаємодію різних суб'єктів адміністративно-правового забезпечення: органів державної влади,

військових формувань, судових інституцій, органів місцевого самоврядування та інших учасників правовідносин. Така взаємодія має бути чітко регламентованою і узгодженою, щоб забезпечити ефективність правового захисту військовослужбовців.

Говорячи за адміністративно-правове забезпечення то на сьогодні серед науковців відсутній єдиний підхід до цього питання. Так, наприклад, проф.І.Шопіна поняття адміністративно-правового регулювання під час воєнного стану можна визначити як приведення системи адміністративно-правових відносин у стан, в якому забезпечується ефективна відсіч російській збройній агресії, що досягається завдяки переважанню серед адміністративно-правових інструментів засобів примусу, збільшення дискреційних повноважень органів публічної влади та обмеження на законних підставах деяких прав, свобод та інтересів фізичних й юридичних осіб. Поняття адміністративно-правового забезпечення в умовах правового режиму воєнного стану можна сформулювати як упорядкування системи адміністративно-правових відносин за допомогою широкого арсеналу адміністративно-правових засобів і процедур з метою підвищення рівня фізичної, психологічної та економічної захищеності людини і громадянина під час бойових дій, забезпечення національної стійкості та створення передумов для свідомого і добровільного виконання громадянами України свого військового обов'язку [1]. Як і відсутнє єдине законодавче закріплення щодо самої взаємодії. Так, наприклад, проф.В. Галунько досліджуючи взаємодію органів національної поліції і збройних сил України під час дій режиму воєнного стану, зазначала, що відсутнє чітке законодавче закріплення, що стосується взаємодії Національної поліції та ЗСУ, окрім наказу МВС України від 10.08.2016 № 773 «Про затвердження Порядку організації взаємодії Національної гвардії України та Національної поліції України під час забезпечення (охорони) публічної (громадської) безпеки і порядку» та спільного наказу МВС та ЗСУ від 21.12.2022 року №833/433 «Про затвердження Порядку здійснення першочергових заходів щодо знешкодження (знищення) вибухонебезпечних предметів на території України та організації взаємодії під час їх виконання», яким передбачено взаємодію під час знешкодження (знищення) вибухонебезпечних предметів на території України, що є вкрай необхідним на законодавчому рівні закріпити питання взаємодії між органами Національної поліції України та Збройними Силами України [2]. У своєму дослідженні В. Пашинський також указував, що сьогодні суб'єкти адміністративно-правового забезпечення оборони України не готові до розроблення і прийняття такого законодавчого акта, зокрема, унаслідок недостатньої теоретико-правової розробленості цього питання адміністративно-правовою наукою[3]. Отже, однією з основних проблем є недосконалість законодавчої бази, що регулює взаємодію суб'єктів адміністративно-

правового забезпечення під час воєнного стану. Це зумовлено, зокрема, недостатньою теоретико-правовою розробленістю даного питання. Таким чином, адміністративно-правове забезпечення в умовах воєнного стану має на меті не лише захист державних інтересів, але й створення умов для виконання громадянами свого військового обов'язку на добровільних засадах, що є важливим елементом підвищення обороноздатності країни. Для досягнення цієї мети необхідно вдосконалювати систему адміністративно-правових відносин, що потребує тісної взаємодії між суб'єктами адміністративно-правового забезпечення та удосконалення законодавчої бази. В результаті дослідження стає очевидним, що ефективність адміністративно-правового забезпечення під час воєнного стану залежить від здатності держави швидко реагувати на виклики, що постають перед нею. Це вимагає не лише удосконалення нормативно-правової бази, але й підвищення професійної підготовки кадрів, які беруть участь у процесі правового забезпечення оборони. Важливим аспектом також є залучення до цього процесу громадянського суспільства, що дозволить забезпечити належний рівень контролю та прозорості у діяльності органів влади під час виконання ними своїх функцій в умовах воєнного стану.

Література:

1. Шопіна І. М. Адміністративно-правове забезпечення та адміністративно-правове регулювання: співвідношення понять Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство» С.550-554. URL: <http://journal-app.uzhnu.edu.ua/article/view/294790/287639>
2. Галунько В.М. Взаємодія органів національної поліції і збройних сил України під час дій режиму воєнного стану. Збірник тез доповідей V Міжнародної науково-практичної конференції «Спільні дії військових формувань і правоохоронних органів держави: проблеми та шляхи вирішення в умовах воєнного стану» 20 жовтня 2023 року. Одеса. С. 367-369
3. Пашинський В. Й. Адміністративно-правове забезпечення оборони України: теорія і практика. Дис. на здобуття наукового ступеня доктора юридичних наук.12.00.07 . Київський національний університет імені Тараса Шевченка Міністерства освіти і науки України. Київ, 2020. 520 с.

Денісенко В. А.

*здобувач кафедри конституційного та адміністративного права
Запорізького національного університету
м. Запоріжжя, Україна*

МОДИФІКАЦІЯ КЛЮЧОВИХ ЗАВДАНЬ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ НАЦІОНАЛЬНОЇ БЕЗПЕКИ УКРАЇНИ В УМОВАХ ЦИФРОВОЇ ТРАНСФОРМАЦІЇ

Сучасному етапу розбудови України притаманний надзвичайно стрімкий розвиток сфери інформаційних технологій, внаслідок чого цифрові технології стали основою трансформації всіх сфер суспільного життя, що не може не відобразитися на ефективності сфери забезпечення національної безпеки України та не впливати на її результативність.

Між тим, говорячи про завдання забезпечення національної безпеки України в умовах цифрової трансформації, необхідно передусім вказати, що в цілому зазначена проблема розроблена ще недостатньою мірою, про що свідчить, зокрема, й той факт, що до теперішнього часу відсутня єдина точка зору щодо визначення вказаних дефініцій. При цьому, видається, істотне значення для розкриття змісту забезпечення національної безпеки України в умовах цифрової трансформації має питання модифікації ключових завдань забезпечення національної безпеки держави.

Зазначимо, що О.П. Дзьобань обґрунтовує позицію щодо того, що головними складовими національної безпеки виступають безпека особистості, безпека держави і безпека суспільства. При цьому, їхнє місце та роль є динамічними і визначаються характером суспільних відносин, політичним устроєм, ступенем внутрішніх і зовнішніх загроз [7, с. 78]. А тому видається, у вирішенні питання модифікації ключових завдань забезпечення національної безпеки держави слід виходити із того, що в основі національної безпеки закладено такі складові: безпека особи, її прав і свобод; безпека суспільства, його матеріальних і духовних цінностей; внутрішня і зовнішня безпека держави.

Між тим, рівень безпеки особи, суспільства і держави, який найбільшою мірою відповідає потребам суспільства, на думку багатьох науковців, досягається шляхом реалізації комплексу заходів, спрямованих на запобігання та нейтралізацію різноманітних загроз його стабільному стану. Стабільність суспільства безпосередньо залежить від інтегруючого потенціалу влади, характеристик політичної системи суспільства, які проявляються в її адаптаційних можливостях перед викликами та загрозами [2].

Слід зазначити, що національну безпеку прийнято поділяти на два різновиди – внутрішню та зовнішню, базуючись на територіальних кордонах держави. Однак на теперішній час день розмежування між цими двома типами безпеки є не зовсім чітким. При цьому, в контексті процесів глобалізації світового розвитку з'являється все більше нових загроз для нормального функціонування особистості, суспільства і держави, що змушує Україну рухатися до формування нової державної політики у сфері забезпечення національної безпеки.

У вказаному аспекті слід констатувати, що існуюча система національної безпеки, якої було розбудовано в попереднє століття, стала виявляти дисфункцію, оскільки, з одного боку, почали модифікуватися традиційні загрози, а з іншого – з'явилися нові, яких породжено безпосередньо глобалізованим середовищем. Відповідно, постало питання створення нової моделі національної безпеки, яка була би похідною від модифікованих традиційних та специфічних (нових) глобалізаційних викликів [12].

Як видається, специфікою національної моделі національної безпеки України є її спрямованість, насамперед, на забезпечення внутрішньої безпеки [8; 9; 10; 11]. Видається, ключовими складовими забезпечення внутрішньої безпеки є: успішність впровадження економічних реформ; мінімізація гострих соціальних конфліктів; сприяння захисту духовних, інтелектуальних і культурних цінностей; сприяння модернізації армії та оборонного потенціалу в цілому; захист життя, здоров'я, прав і свобод людини; збалансованість регіональної політики. Показово, що розбудова демократичної держави ставить Україну перед вимогою щодо підтримання оптимального балансу та єдності між центром та регіонами, для яких характерні різні соціальні, економічні та етнополітичні умови.

Відзначимо, що говорячи про мету забезпечення національної безпеки держави, В.І. Білий та В.М. Михальчук вказують, що стратегічна мета забезпечення національної безпеки у сфері державної та суспільної безпеки обумовлена національними інтересами України у внутрішньополітичній сфері, до яких відноситься збереження конституційного устрою, підтримка громадянської та національної злагоди, єдність правового простору [1, с. 97].

Беззаперечно, питання забезпечення національної безпеки є стратегічно важливим та довгостроковим завданням. Вирішення цього завдання передбачає розробку концепції державної безпеки та затвердження стратегії державної безпеки, а також реалізацію політики, спрямованої на їх втілення. Забезпечення національної безпеки здійснюється на всіх рівнях держави за допомогою відповідних структур та методів.

Діяльність, спрямована на забезпечення національної безпеки України, є різноплановою, однак при цьому можемо умовно окреслити її провідні орієнтири: здійснення вчасного прогнозування та своєчасне виявлення зовнішніх та внутрішніх загроз безпеці України, проведення оперативних і довготривалих профілактичних заходів та заходів щодо їх

нейтралізації; здійснення вчасного прогнозування та своєчасне виявлення зовнішніх та внутрішніх загроз безпеці України, проведення оперативних і довготривалих профілактичних заходів та заходів щодо їх нейтралізації; створення та підтримка на належному рівні готовності сил і засобів забезпечення безпеки; здійснення керівництва силами і засобами безпеки у повсякденній діяльності та в умовах надзвичайних ситуацій; реалізація комплексу заходів щодо відновлення повноцінного функціонування об'єктів безпеки в регіонах, що постраждали від надзвичайної ситуації; участь у діяльності у сфері забезпечення безпеки за межами України відповідно до міжнародних договорів.

Відповідно до зазначених складових, визначають такі основні завдання щодо забезпечення національної безпеки України: забезпечення суверенітету та цілісності вітчизняних територій; ефективне управління розвитком економічної сфери, проведення незалежного та соціально орієнтованого економічного курсу; подолання науково-технічної та технологічної залежності України від зовнішніх джерел; забезпечення на території України особистої безпеки людини та громадянина, їх конституційних прав та свобод; удосконалення системи державної влади, місцевого самоврядування та вітчизняного законодавства, формування гармонійних міжнаціональних відносин, укріплення правового порядку та збереження соціально політичної стабільності суспільства; забезпечення неухильного дотримання законодавства всіма громадянами, посадовими особами, державними органами, політичними партіями, громадськими та релігійними організаціями; забезпечення рівноправного співробітництва України, передусім з провідними державами світу; підйом та підтримка на достатньо високому рівні військового потенціалу держави; укріплення режиму нерозповсюдження зброї масового знищення; прийняття ефективних заходів щодо виявлення, попередження та припинення розвідувальної діяльності іноземних держав, спрямованих проти України; докорінне поліпшення екологічної ситуації в країні.

Разом із тим, поглиблений аналіз функціональних основ забезпечення національної безпеки України в умовах цифрової трансформації [3; 4; 5; 6] дозволяє констатувати, що ключові завдання забезпечення національної безпеки України в умовах цифрової трансформації мають полягати у створенні ефективної та дієвої системи суоб'єктів забезпечення національної безпеки (розмежуванні компетенцій та повноважень), налагодженні їх взаємодії та координації діяльності, розробці системи заходів, спрямованих на забезпечення національної безпеки на зовнішньому та внутрішньому рівнях, а також планів її реалізації, формуванні державної політики, яка надасть можливість ефективно реалізовувати заходи у відповідній сфері, формуванні ефективної нормативно-правової бази з метою регулювання суспільних відносин та забезпеченні умов для практичної реалізації законодавства у відповідній сфері, модернізації системи державної безпеки, особливо продовженні цифрової трансформації регіонів, створенні чітко

визначеної та зрозумілої системи профілактичної роботи в країні, спрямованої на підвищення патріотичної та правової свідомості громадян.

Література:

1. Білий В.І., Михальчук В.М. Основні напрями забезпечення національної безпеки держави. Інвестиції: практика та досвід. 2021. № 17. С. 92–98.
2. Варналій З.С., Буркальцева Д.Д., Насенко О.С. Економічна безпека України: проблеми та пріоритети зміцнення: монографія. Київ: Знання України, 2011. 299 с.
3. Доронін І.М. Національна безпека України в інформаційну епоху: теоретико-правове дослідження: дис. ... д-ра юрид. наук: 12.00.01. Київ, 2020. 539 с.
4. Загурська-Антонюк В.Ф. Державне управління національною безпекою в умовах геополітичних загроз: автореф. дис. ... д-ра наук з держ. упр.: 25.00.05. Київ, 2021. 45 с.
5. Золотар О.О. Правові основи інформаційної безпеки людини : дис. ...докт. юрид. наук : 12.00.07. Київ, 2018. 479 с.
6. Кобко Є.В. Адміністративно-правовий механізм забезпечення національної безпеки держави : дис. ...д-ра юрид. наук : 12.00.07 / Харківський національний університет внутрішніх справ. Харків, 2023. 400 с.
7. Національна безпека: світоглядні та теоретико-методологічні засади: монографія / за заг. ред. О.П. Дзьобаня. Харків : Право, 2021. 776 с.
8. Про національну безпеку України: Закон України від 21.06.2018 № 2469-VIII. *Голос України*. 07.07.2018. № 122.
9. Про Стратегію кібербезпеки України: Указ Президента України від 26.08.2021 № 447/2021. *Офіційний вісник України*. 2021. № 70. Ст. 4417.
10. Про Стратегію національної безпеки України: Указ Президента України від 14.09.2020 № 392/2020. *Офіційний вісник України*. 2020. № 75. Ст. 2377.
11. Рішення Ради Національної безпеки і оборони України від 25 березня 2021 року «Про Стратегію воєнної безпеки України» : Указ Президента України від 25.03.2021 р. № 121/2021. URL: <https://www.president.gov.ua/documents/1212021-37661>
12. Рокоча В.В. Трансформація системи національної економічної безпеки в умовах глобалізації світової економіки. *Економічна безпека*. 2014. № 10. С. 71–78.

Соломаха А. Г.

кандидат юридичних наук, адвокат

**НАУКА АДМІНІСТРАТИВНОГО ПРАВА ТА ПРОЦЕС
ВПРОВАДЖЕННЯ В УКРАЇНІ КОНЦЕПЦІЇ
ІНФОРМАЦІЙНОГО СУСПІЛЬСТВА: ОСОБЛИВОСТІ
ВЗАЄМОВПЛИВУ І ВЗАЄМОЗВ'ЯЗКУ**

Інформаційне суспільство активно формується в Україні, чому сприяють наука адміністративного права і адміністративно–правове регулювання.

Все це обумовлено збільшенням ролі в сучасному суспільстві «інформаційної праці», яка здійснюється людьми різних професій і виступає як додатковий, але обов'язковий елемент підтвердження фаховості особи. В свою чергу, виникнення і розповсюдження в суспільстві «інформаційної праці» обумовлено наступними чинниками: 1) зростання ролі теоретичного знання для виробництва та інших галузей соціального розвитку; 2) зростання ролі нової інтелектуальної технології в наукових дослідженнях (наприклад, комп'ютерне програмування, моделювання та ін.); 3) збільшення долі в суспільстві людей, які виробляють знання; 4) перехід від панування виробництва товарів до превалювання виробництва послуг; 5) зміна характеру праці: замість взаємодії людини на обладнання чи машини, відбувається взаємодія людини з людиною; 6) посилення соціальної ролі науки як в суспільно–політичному, так і в економічному житті суспільства; 7) превалювання інформаційної економіки; 8) інформаційні потоки забезпечуються новими та такими, що постійно розвиваються, інформаційно–телекомунікаційними технологіями, які будуть поступово розповсюджуватись на все нові і нові сфери суспільного життя; 9) збільшення кількості працівників із інформаційними знаннями, що необхідно для того, щоб виконувати свою роботу якісно та ефективно і ін.

Тобто «інформаційне суспільство», з точки зору адміністративного права, це не тільки нові можливості для якісного і ефективного функціонування суб'єктів публічного адміністрування і забезпечення потреб приватних осіб у публічно–правовій сфері, але і нові загрози та виклики, що можуть виникнути у зв'язку із запровадженням інформаційно–комунікаційних технологій у діяльність публічно–владних суб'єктів.

Є.А. Макаренко і В.С. Політанський констатують, що «нині в Україні створено мінімально необхідне законодавче підґрунтя для побудови інформаційного суспільства, але реалізація національних програм

інформаційного суспільства залежить від усвідомленого політичного і суспільного вибору учасників міжнародних відносин, наявності відповідної інфраструктури та психологічної готовності суспільства до змін, а тому сьогодні невідкладним завданням наших законодавців є визначення подальших нормативно-правових засад становлення інформаційного суспільства, а науковців – розроблення конкретних пропозицій щодо удосконалення використання потенційних переваг інформаційної стадії розвитку суспільства» [1, с. 175; 2, с. 21].

Якщо перенести це висловлювання у сферу адміністративно-правового забезпечення інформаційного суспільства в Україні, то можна констатувати, що:

- адміністративно-правове забезпечення функціонування інформаційного суспільства неупинно вдосконалюється в національному законодавстві (мінімально необхідне законодавче підґрунтя для цього існує, але процес ще не завершився і навряд чи коли небудь завершиться у зв'язку із стрімким розвитком в нашому суспільстві інформаційно-комунікаційних технологій);

- вдосконалення адміністративно-правового регулювання інформаційного суспільства в Україні залежить від результатів науково-дослідної діяльності, яка повинна не тільки виявляти недоліки в правовому регулюванні інформаційних чи пов'язаних із ними інформаційних відносин та пропонувати шляхи вирішення існуючих проблем, а й розуміючи тенденції подальшого розвитку інформаційного суспільства оперативно і своєчасно реагувати на зміни, що відбуваються в суспільстві;

- в Україні відбувся усвідомлений вибір як з боку політичної еліти, так і з боку всього суспільства необхідності реалізації в нашій країні концепції інформаційного суспільства, юридична ж наука (в тому числі, наука адміністративного права) повинна озброїти суб'єкта законодавчої діяльності відповідними науково-обґрунтованими рекомендаціями і пропозиціями;

- реалізація концепції супроводжується, при необхідності, відповідними технологічним і правовими інструментарієм (наприклад, було створено і забезпечено діяльність чисельних єдиних інформаційних систем), що свідчить про синтез у окремих сферах правового регулювання досягнень технічних та юридичних галузевих наук;

- створюються умови (в тому числі і на законодавчому рівні) для забезпечення психологічної готовності суспільства до відповідних змін, адже жодна концепція приречена на невдачу в своїй реалізації, якщо все суспільство її не підтримує;

- на законодавчому рівні створюються умови для доступного оволодіння членами суспільства знаннями, які необхідні для використання інформаційно-комунікаційних технологій в

повсякденному житті (підвищення кваліфікації, стажування, самоосвіта і ін.).

На підставі проведеного дослідження можна зробити висновок, що процес розбудови в Україні інформаційного суспільства, з точки зору науки адміністративного права, це:

по–перше, нові можливості для забезпечення ефективного функціонування суб'єктів публічного адміністрування (наприклад, функціонування державних реєстрів);

по–друге, нові можливості для якісного забезпечення потреб і інтересів приватних осіб у публічно–правовій сфері (зокрема, надання електронних адміністративних послуг);

по–третє, нові можливості у сфері адміністративного правосуддя (наприклад, впровадження Електронного Суду);

по–четверте, нові загрози, які можуть виникнути у зв'язку із запровадженням інформаційно–комунікаційних технологій та яким необхідно протидіяти адміністративно–правовими засобами (зокрема, адміністративно–правове забезпечення охорони і захисту інформаційної безпеки України);

по–п'яте, нові виклики для суспільства, що можуть виникнути у зв'язку із запровадженням інформаційно–комунікаційних технологій у діяльність публічно–владних суб'єктів і які необхідно буде вирішувати (наприклад, необхідність підвищення кваліфікації державних службовців з питань використання інформаційно–комунікаційних технологій у своїй професійній діяльності).

Література:

1. Макаренко Є.А. Міжнародна інформаційна політика: структура, тенденції, перспективи : дис. ... докт. політ. наук : спец. 23.00.04 «Політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку» ; Київський нац. ун–т ім. Тараса Шевченка. К., 2003. 475 с.

2. Політанський В.С. Інформаційне суспільство в Україні: від зародження до сьогодення. *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія ПРАВО*. 2017. Випуск 42. С. 16–22.

Стефанчишен Р. В.

доктор філософії в галузі права

ORCID ID: 0009-0004-2878-7551

ТРАНСФОРМАЦІЯ КОМПЕТЕНЦІЇ СУБ'ЄКТІВ ВИКОНАВЧОЇ ВЛАДИ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Введення в Україні воєнного стану стало причиною поширення тенденції вимушених змін у функціонуванні органів державної влади загалом та виконавчої влади зокрема. Ці зміни були зумовлені необхідністю швидкого та ефективного реагування на виклики, які постали перед українською державною у період повномасштабного вторгнення. Зазначене спричинило й нагальну потребу щодо переосмислення ролі публічного адміністрування у нових соціально-політичних умовах та особливостей управління ключовими сферами життя суспільства під час воєнного стану.

Повномасштабна збройна агресія відносно України стала причиною вжиття невідкладних та термінових заходів, які покликані забезпечити належне та безперервне функціонування органів виконавчої влади. Одним із таких заходів стало введення в Україні правового режиму воєнного стану.

Перш за все, введення воєнного стану спровокувало нормотворчі зміни, а також формування тимчасових та реорганізацію існуючих органів виконавчої влади.

Систему органів виконавчої влади складають виконавчі органи державної влади та виконавчі органи місцевого самоврядування. У спеціальній літературі констатується, що система органів виконавчої влади складається із трьох ланок : 1) вищої (Кабінет Міністрів України); 2) центральної (міністерства, відомства, державні агентства та служби, інспекції, комісії та центральні органи виконавчої влади із спеціальним статусом); 3) адміністративно-територіальної [1]. Слід зазначити, що структурні зміни у системі органів виконавчої влади відбувалися ще до повномасштабного вторгнення та введення воєнного стану. Зокрема, причиною таких змін стало прийняття Закону України «Про військово-цивільні адміністрації», який визначає організацію, повноваження і порядок діяльності військово-цивільних адміністрацій, що утворюються як тимчасовий вимушений захід з елементами військової організації управління для забезпечення безпеки та нормалізації життєдіяльності населення в районі відсічі збройної агресії Російської Федерації, зокрема в районі проведення антитерористичної операції, що не має на меті зміни

та/або скасування конституційно закріпленого права територіальних громад на місцеве самоврядування [2].

Після закінчення антитерористичної операції із початком операції об'єднаних сил згідно із Законом України від 18.01.2018 № 2268-VIII «Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях» військово-цивільні адміністрації надалі виконували свої повноваження [3].

Введення воєнного стану в Україні призвело до появи військових адміністрацій як суб'єктів забезпечення національної безпеки та захисту суверенітету країни. Зокрема, до їх повноважень належать наступні:

1. Управління військовими операціями: Військова адміністрація отримує розширені повноваження щодо планування, координації та проведення військових операцій в рамках оборонних стратегій країни.

2. Мобілізація: З метою забезпечення потреб оборони країни, військова адміністрація координує процес мобілізації військ, включаючи мобілізацію військових та цивільних ресурсів.

3. Захист важливих об'єктів та інфраструктури: Військова адміністрація відповідає за захист стратегічних об'єктів, таких як енергетичні та транспортні вузли, комунікаційні мережі тощо.

4. Введення обмежень та керування громадськими масами: Військова адміністрація може вводити обмеження щодо свободи руху, масових зібрань та інших громадських заходів з метою забезпечення безпеки країни.

5. Економічні заходи: У воєнний період, військова адміністрація може отримати додаткові повноваження щодо економічних заходів, таких як регулювання цін, розподіл ресурсів тощо [4].

Ці заходи призначені для забезпечення ефективного ведення оборонних операцій та збереження національної безпеки та стабільності в умовах загрози військового конфлікту.

Місцеві органи влади в Україні, такі як обласні, районні та міські ради, а також сільські, селищні, та міські ради, можуть мати розширені повноваження у період воєнного стану з метою забезпечення національної безпеки та координації заходів на місцях. Зокрема, це стосується: управління громадським порядком. Місцеві органи влади має розширені повноваження щодо забезпечення громадського порядку на своїй території у воєнний стан, включаючи введення обмежень на проведення масових заходів, контроль за додержанням законів та умов карантину; надання допомоги населенню. Місцеві органи влади відповідають за координацію та надання допомоги населенню у випадках надзвичайних ситуацій та кризових ситуацій, що виникають у зв'язку з воєнним станом; забезпечення дотримання законності. В умовах воєнного стану місцеві органи влади мають розширені повноваження щодо забезпечення дотримання законності на своїй

території, включаючи контроль за діяльністю громадян та організацій; підготовку та мобілізацію населення.

Розширення компетенції суб'єктів виконавчої влади в умовах воєнного стану є надзвичайно важливою темою з кількох причин. По-перше, це стосується безпеки нації та громадян. Умови воєнного стану можуть вимагати негайних та рішучих дій від державних структур для забезпечення безпеки нації та захисту громадян. По-друге, це важливо для збереження демократичних цінностей. В умовах воєнного стану може виникнути нагальна необхідність управління країною в умовах обмежень, які мають тимчасовий характер. По-третє, зміни у функціонуванні обумовлюються необхідністю ефективного управління ресурсами. Воєнний стан може супроводжуватися обмеженим доступом до ресурсів та змінами в економіці та інфраструктурі. Розширення компетенції допомагає суб'єктам виконавчої влади краще управляти цими обмеженими ресурсами та реагувати на економічні та соціальні виклики. По-четверте, існує необхідність у міжнародній співпраці та дипломатії. Воєнний стан може вимагати співпраці та взаємодії з іншими країнами та міжнародними організаціями. Розширення компетенції допомагає суб'єктам виконавчої влади підтримувати високий рівень професійної взаємодії та ефективно вести переговори в умовах кризи. По-п'яте, необхідним є забезпечення стійкості та відновлення. Розширення компетенції допомагає суб'єктам виконавчої влади не лише реагувати на кризові ситуації, але й сприяє побудові стійкості та відновленню після кризи, щоб країна могла швидше відновити нормальне функціонування.

З аналізу вище наведеного можна зробити висновок, що у цілому, розширення компетенції суб'єктів виконавчої влади в умовах воєнного стану є не лише необхідним, але й критично важливим для забезпечення ефективного управління країною в умовах кризи та забезпечення безпеки і добробуту громадян.

Слід звернути увагу на основні зміни, які відбулися у функціонуванні виконавчої влади після введення воєнного стану. Окрім розширення компетенції центральних органів виконавчої влади (зокрема багато повноважень було передано на центральний рівень для забезпечення ефективної координації дій, центральні органи отримали можливість приймати швидкі рішення в умовах невизначеності та більш ефективно розподіляти ресурси та забезпечувати їхнє використання за призначенням), було обмежено в певній мірі повноваження місцевого самоврядування. Частина повноважень була передана на центральний рівень для забезпечення єдиної політики, а також центральні органи отримали додаткові повноваження з контролю за діяльністю місцевих органів влади.

Підсумовуючи зазначимо, що наслідками змін у функціонуванні виконавчої влади, викликаних введенням воєнного стану стало

посилення ролі держави (держава стала більш активним учасником економічних процесів), обмеження прав і свобод громадян та посилилася централізація влади. При цьому, існують і певні проблемні аспекти функціонування виконавчої влади, спричинені введенням воєнного стану, а саме: військові адміністрації виконують як військові, так і цивільні функції, що створює додаткові складнощі; складність забезпечення ефективної координації між центральними та місцевими органами виконавчої влади; складність контролю за забезпеченням прозорості прийняття рішень та підзвітності посадових осіб. Після завершення воєнного стану перед Україною постане завдання відновлення демократичних інститутів та децентралізації влади. При цьому необхідно враховувати досвід, отриманий під час війни, та розробляти нові механізми управління, які дозволять поєднати ефективність і демократичність.

Література:

1. Борисочева Н. Теоретичні підходи до розуміння системи органів виконавчої влади. *Підприємництво, господарство і право*. 2021. № 6. С. 111-116.
2. Про військово-цивільні адміністрації: Закон України від 03.02.2015 № 141-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/141-19#Text>.
3. Про особливості державної політики із забезпечення державного суверенітету України на тимчасово окупованих територіях у Донецькій та Луганській областях: Закон України від 18.01.2018 № 2268-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/68/2022#Text>.
4. Про правовий режим воєнного стану: Закон України від 12.05.2015 № 389-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/389-19#Text>

Невзорів О.В.

*аспірант кафедри права інтелектуальної власності
та патентної юстиції,
Національний університет «Одеська юридична академія»
м. Одеса, Україна*

ПЛАГІАТ В АРХІТЕКТУРНІЙ ДІЯЛЬНОСТІ: МЕЖА МІЖ ЗАКОННИМ НАТХНЕННЯМ ТА НЕЗАКОННИМ КОПІЮВАННЯМ

Тема плагіату в архітектурній діяльності набуває все більшої актуальності через зростання глобалізації, поширення технологій та легкий доступ до архітектурних проєктів через інтернет. В умовах швидкого розвитку містобудування і конкуренції в архітектурній сфері зростають ризики несанкціонованого копіювання та використання чужих ідей. Окрім цього, відсутність чітких меж між натхненням і плагіатом, а також складність у захисті архітектурних творів вимагають додаткової правової уваги та регулювання. Дослідження цієї проблеми є важливим для захисту прав архітекторів та сприяння розвитку творчої діяльності у галузі архітектурної діяльності.

Відповідно до ч.2 ст.53 Закону України «Про авторське право і суміжні права» [1] плагіат є опублікуванням, тобто публічною демонстрацією у будь-який спосіб вже існуючого твору або його частини у незмінному або видозміненому вигляді.

Архітектурні рішення (проєкти), не завжди будуть мати візуально оригінальний вигляд (на відміну від ескізів картин), але вони все одно визнаються творами, а їхнє використання під час будівництва, ремонту, чи реконструкції кваліфікується як відтворення шляхом переробки твору.

Як провести межу між натхненням і плагіатом є надзвичайно складною проблемою. Безперечно те, що порушення може статися на будь-якій стадії проєктування архітектурного твору. Як сказав відомий іспанський архітектор Гауді, «мої ідеї мають безсумнівну логіку; чого я не можу зрозуміти, так це чому вони не були застосовані раніше» [2], підкреслюючи той факт, що інколи архітектори не можуть знати, чи є їхні ідеї справді новими, чи вони були концептуалізовані раніше.

На перший погляд завжди є схожість між одним архітектурним твором та іншим. Це природно, тому що на кожного архітектора завжди впливає те, що він бачить. Автори архітектурних творів, які з'являються пізніше, свідомо чи ні, надихаються попередніми архітектурними творами, і це зрозуміло і може бути юридично виправданим. Проблема

полягає в тому, що відбувається, коли робота архітектора є імітацією, як у цілому, так і як імітацією найбільш істотної частини архітектурного твору.

Не всі імітаційні процеси можна виправдати, зокрема, у випадку із копіюванням проекту Захи Хадід у Китаї. У процесі проектування китайський архітектор Chongqing скопіював роботу Захи Хадід у Пекіні, Китай, а саме Wangjing SOHO [3]. У цьому випадку мало місце порушення авторського права Захи Хадід шляхом імітації дизайну її будівлі. Оскільки в Китаї архітектурні роботи підпадають під дію закону Китаю про авторське право, то таке будівництво будівлі під назвою “Meiqian 22nd Century” можна вважати порушення авторських прав, за яке передбачено цивільну відповідальність у вигляді зобов’язання сторони-порушника реконструювати будівлю, однак не зносити її [4].

Якщо говорити про відомі архітектурні шедеври, які нещодавно поповнилися «копіями» в різних місцях, то чи можна сказати, що архітектурні твори, які з’явилися нещодавно, наслідували архітектурні твори, які з’явилися раніше? Відповісти на це запитання, безперечно, нелегко, оскільки більшість архітекторів, по суті, є «митцями», на яких завжди впливають твори архітектури, які вони бачили раніше, можливо, навіть впливаючи на їхній творчий процес у створенні.

Оцінка звинувачень у плагіаті в архітектурному творі відповідно до Закону України «Про авторське право і суміжні права» є нелегкою роботою. Легкість доступу до різноманітних ресурсів у Мережі через Інтернет-медіа дозволила демократизувати доступ до інформації, але водночас породжує величезні проблеми плагіату. Однак, враховуючи, що архітектурний твір охороняється авторським правом, яке має поважатися, порушення, як імітація, так і плагіат, не можуть бути виправдані. Щоб довести, що архітектурні твори створені пізніше є копіями та плагіатом попередніх робіт, одним із принципів, який можна використовувати, є принцип оригінальності.

Відтворення твору без згоди автора є плагіатом і порушує авторське право, що однак складно довести. Ситуація ускладнюється тим, що особисте немайнове право на цілісність твору захищає авторський задум у його повному вигляді, забезпечуючи захист від спотворення чи зміни твору, що може вплинути на його сутність. Водночас, майнове право дозволяти або забороняти відтворення твору охоплює лише форму твору, а не самі ідеї, закладені в ньому.

У галузі архітектури це створює певні труднощі, оскільки багато архітектурних творів можуть бути схожими тільки на рівні ідеї (наприклад, ідеї павільйону чи башти), але їх реалізація та форма можуть бути різними. Тобто, хоча конкретний архітектурний проект може бути захищений як оригінальне вираження ідеї, сама ідея може бути вільно використана іншими авторами при створенні нових творів.

Ще складніше питання постає стосовно творів художнього дизайну, які можуть бути поєднанням кольорів та геометричних форм тощо. Тобто ідея поєднання кольорів, втілена в певну геометричну форму, є твором, однак чи означає це, що автор має право заборонити іншим копіювати цю форму, і відповідно ідею поєднання кольорів? Думається, що такий підхід був би не правильним і сильно обмежував би творчі можливості митців.

У Сполучених Штатах для застосування принципу оригінальності використовується підхід істотної подібності та підхід незалежного створення. Якщо існує подібність між двома створеними архітектурними творами, то принцип незалежного створення може бути використаний, щоб довести, що один архітектурний твір не є копією іншого архітектурного твору, і навпаки [5].

Отже, законодавство України намагається захищати оригінальні архітектурні рішення. Водночас, архітектура, будучи видом мистецтва, має свої виклики, адже ідеї, які лежать в основі проєктів, не можуть бути під захистом. Проблеми відтворення виникають переважно на рівні форми, а не ідеї, що ускладнює доведення факту плагіату.

Оригінальність архітектурного твору залишається ключовим критерієм захисту, проте часто її складно визначити. Незалежне створення архітектурних проєктів ускладнює доведення наміру копіювання. При цьому технологічний прогрес і доступність інформації через інтернет сприяють розвитку, але одночасно породжують ризики зловживань у галузі захисту прав на архітектурні твори.

Література:

1. Про авторське право і суміжні права: Закон України від 1 грудня 2022 року № 2811-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2811-20#n200>
2. Architecture & copyright controversies. *WIPO Magazine*. 5/2011. URL: https://www.wipo.int/wipo_magazine/en/2011/05/article_0004.html
3. Nadia Kashem (2015) A Tale of Two Buildings: A Case of Architectural Copyright Infringement in China. URL: <https://fordhamartlawociety.com/2015/10/30/a-tale-of-two-buildings-a-case-of-architectural-copyright-infringement-in-china/>
4. *Dr. Ing. h.c. F. Porsche AG v. Beijing Techart Auto Sales Co., Ltd.*, Beijing Mun. High People's Ct., CLI.C.874263 (2008).
5. Taufik H. Simatupang. Inspired or Plagiarism: Application of Substantial Similarity in the Protection of Architectural Works towards Renewal of Indonesia's Copyright Law. *Intellectual Property - Global Perspective Advances and Challenges*. 08 February 2023. URL: <https://www.intechopen.com/chapters/1119283>

Серафимов О.М.

*Керівник Херсонської спеціалізованої прокуратури
у сфері оборони Південного регіону
м. Херсон, Україна*

ОСОБЛИВОСТІ ПОБУДОВИ КРИМІНАЛІСТИЧНОЇ КЛАСИФІКАЦІЇ ЗЛОЧИНІВ, ВЧИНЕНИХ ОРГАНІЗОВАНИМИ ЗЛОЧИННИМИ УГРУПОВАННЯМИ В УМОВАХ ВЕДЕННЯ БОЙОВИХ ДІЙ

Розробка методичних рекомендацій зі здійснення розслідування злочинної діяльності організованих злочинних угруповань в умовах ведення бойових дій потребує розробки криміналістичної класифікації таких злочинів. Розробка тієї чи іншої класифікації залежить від мети її подальшого використання та завдань, на забезпечення вирішення яких вона спрямована. В рамках криміналістичної науки виокремлення певних класифікаційних груп має на меті виділення криміналістично значущих особливостей певного виду злочинної діяльності, що впливають на вибір способу вчинення кримінальних правопорушень, характеристику особи (осіб) злочинця, формування слідової картини. Усе це обумовлює специфіку діяльності з виявлення та розслідування певних проявів злочинної діяльності та дозволяє розробляти різні види криміналістичних метод.

В.В. Тіщенко стверджує, що класифікація може «розглядатися одночасно як процес і як результат застосування певного типологічного методу та дозволяє розділити множинність об'єктів та підмножини за певними ознаками. Таким чином класифікація дозволяє більш детально розкрити сутність досліджуваних об'єктів, більш повно і точно виокремити та оцінити їх властивості, зв'язки та відносини, сприяє систематизації знань. Криміналістична класифікація злочинів спрямована на систематизацію, вдосконалювання і розвиток методик розслідування окремих категорій злочинів, сприяючи деталізації і з'ясуванню особливостей їх криміналістичної характеристики» [1, с. 28-29]. Слід погодитися із тим, що головною метою побудови класифікації є відображення таких типових об'єктивних ознак, на основі яких можна групувати об'єкти класифікації, і виділення яких дозволяє поглибити знання про самі об'єкти за рахунок порівняння між собою класифікаційних груп, що утворилися [2, с.305].

Аналіз слідчої та судової практики дозволяє сформувати наступну класифікацію злочинів, що вчиняються організованими злочинними

угрупованнями в умовах бойових дій, у залежності від основних криміналістично значущих підстав:

1. Залежно від особливого статусу учасників організованих злочинних угруповань, що діють в умовах бойових дій:

- злочини, які вчиняються в умовах бойових дій службовими особами у складі організованого злочинного угруповання;

- злочини, які вчиняються в умовах бойових дій військовослужбовцями у складі організованого злочинного угруповання;

- злочини, які вчиняються в умовах бойових дій правоохоронцями у складі організованого злочинного угруповання;

- злочини, які вчиняються в умовах бойових дій цивільними особами у складі організованого злочинного угруповання;

2. Залежно від характеристики суб'єкта, на чий інтереси посягають організовані злочинні угруповання, що діють в умовах бойових дій:

- злочини, що спричиняють шкоду інтересам держави;

- злочини, що спричиняють шкоду інтересам юридичних осіб (підприємствам, установам);

- злочини, що спричиняють шкоду інтересам фізичних осіб;

3. Залежно від території реалізації злочинної діяльності організованого злочинного угруповання, що діє в умовах бойових дій;

- злочини, що вчиняються в межах однієї адміністративно-територіальної одиниці, включеної до переліку територій ведення бойових дій;

- злочини, злочинна технологія реалізації яких передбачає вчинення певних злочинних дій як на території ведення бойових дій, так і на інших територіях України;

- злочини, злочинна технологія реалізації яких носить транскордонний характер;

4. Залежно від предмету злочинного посягання:

- злочини, що вчиняються організованими злочинними угрупованнями, які діють в умовах бойових дій, що посягають на матеріальні цінності, вільний обіг яких не обмежений законодавством;

- злочини, що вчиняються організованими злочинними угрупованнями, які діють в умовах бойових дій, що посягають на матеріальні цінності, вільний обіг яких обмежений законодавством;

- злочини, що вчиняються організованими злочинними угрупованнями, які діють в умовах бойових дій, що посягають на грошові цінності;

- злочини, що вчиняються організованими злочинними угрупованнями, які діють в умовах бойових дій, що посягають на державну таємницю;

5. Залежно від способу реалізації злочинного умислу:

- злочини, що вчиняються шляхом зловживання службовим становищем;
- злочини, що вчиняються шляхом розкрадання майна чи грошових коштів;
- злочини, що вчиняються шляхом привласнення майна чи грошових коштів;
- злочини, що вчиняються шляхом незаконного переміщення (перевезення, пересилання), зберігання чи збуту предметів злочинного посягання, вільний обіг яких заборонений законом;

– злочини, що вчиняються шляхом вчинення насильницьких дій;

– злочини, що вчиняються шляхом обману або зловживання довірою;

6. Залежно від структури злочинних технологій:

– умовно прості злочинні технології, що передбачають послідовне вчинення однотипних дій членами організованого злочинного угруповання, які не вимагають наявності у злочинців особливих знань, умінь, навичок або зв'язків серед представників державної влади або правоохоронних органів;

– злочинні технології, ускладнені необхідністю використання сучасних інформаційних технологій, спеціальних технічних засобів, пристосованих для досягнення злочинних цілей;

– злочинні технології, ускладнені необхідністю наявності у членів організованого злочинного угруповання спеціальних навичок та знань, спеціального статусу, зайняття певної посади, наявності певної дозвільної чи іншої документації тощо;

– злочинні технології, ускладнені корупційними зв'язками або зв'язками із представниками волонтерських чи благодійних організацій;

– злочинні технології, ускладнені необхідністю наявності у одного із членів організованого злочинного угруповання доступу до інформації з обмеженим допуском.

Наведені класифікаційні групи безпосередньо впливають на особливості наукової розробки методичних рекомендацій при розслідуванні організованої злочинної діяльності злочинних угруповань, що діють в умовах бойових дій, а також відображають ключові криміналістично значущі елементи, що як впливають на особливості технології злочинної діяльності таких ОЗУ, так і на організацію та здійснення процесу виявлення та розслідування таких проявів злочинної діяльності.

Література:

1. Тищенко В.В. Теоретичні і практичні основи методики розслідування злочинів: монографія. Одеса: Фенікс, 2007. 260 с.

2. Пчеліна О.В. Криміналістична класифікація злочинів. *Право і суспільство*. 2014. №6-1. Ч.2. С. 304-309.

Бслоусов В.О.

*аспірант кафедри адміністративного права,
інтелектуальної власності та цивільно-правових дисциплін
Київського університету інтелектуальної власності та права
Національного університету «Одеська юридична академія»
м. Київ, Україна*

СИСТЕМИ СУБ'ЄКТІВ ОРГАНІВ ПУБЛІЧНОЇ ВЛАДИ ІЗ ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЇ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я

Одним із етапів реалізації Концепції адміністративної реформи 1998 року стало ухвалення нової редакції профільних законів України у сфері запобігання корупції. Зокрема, були прийняті Закони України від 10 грудня 2015 року № 889-VIII «Про державну службу», «Про запобігання корупції», «Про прокуратуру» з відповідними пов'язаними підзаконними нормативно-правовими актами [1; 2; 3] та ін.. Було розроблено ряд стратегічних концепцій із реформування державного управління в Україні та запровадження ідеї публічного адміністрування (зокрема, мова йде про Стратегію реформування державного управління України на 2016–2021 роки [4]; Стратегію реформування системи управління державними фінансами на 2017–2020 роки [5]; Концепцію запровадження посад фахівців з питань реформ у міністерствах та інших центральних органах виконавчої влади [6]; Концепцію оптимізації системи центральних органів виконавчої влади [7; 8].

Таким чином, з врахуванням широкого розуміння змісту категорії «органи публічної адміністрації» до адміністративно-правового механізму запобігання корупцією в цілому відносяться такі складові структурні підсистеми.

Першою підсистемою є сукупність носіїв політичної влади, до складу якої відносяться Президент України, Верховна Рада України, Кабінет Міністрів України (у структурі Секретаріату якого діє Департамент з питань безпеки, оборони, діяльності органів юстиції та запобігання корупції [9]), Національна рада з питань антикорупційної політики при Президентові України. Завданнями функціонування суб'єктів політичної волі полягає у встановленні концептуальних засад із запобігання корупції, визначення стратегічних завдань подолання корупційних проявів та ризиків.

Другу ланку системи суб'єктів органів публічної влади, зобов'язаних вживати заходи із запобігання корупції у сфері охорони здоров'я складають спеціалізовані антикорупційні органи. До системи спеціалізованих антикорупційних органів у сфері охорони здоров'я

відносяться: Національне агентство запобігання корупції як орган, уповноважений на здійснення антикорупційної політики держави, Національне антикорупційне бюро України як орган, уповноважений на попередження вчинення та розслідування корупційних правопорушень в межах підслідності (зокрема, підслідними НАБУ є кримінальні правопорушення, передбачені статтями 191, 206-2, 209-211, 354, 364, 366-1, 366-2, 366-3, 368, 368-2, 368-5, 369, 369-2, 410 КК України [10]), Державне бюро розслідувань як державний правоохоронний орган, на який покладаються завдання із запобігання, виявлення, припинення, розкриття та розслідування кримінальних правопорушень, віднесених до його компетенції, якому підслідні корупційні правопорушення, вчинені Президентом України, повноваження якого припинено; прем'єр-міністром України, членом Кабінету Міністрів України, першим заступником та заступником міністра; членом Національної ради України з питань телебачення і радіомовлення; головою Державного комітету телебачення і радіомовлення України; членом Національної комісії, що здійснює державне регулювання у сфері ринків фінансових послуг, Національної комісії з цінних паперів та фондового ринку, Антимонопольного комітету України; головою Фонду державного майна України, його перший заступник та заступник; членом Центральної виборчої комісії; народним депутатом України; Уповноваженим Верховної Ради України з прав людини; Генеральним прокурором України, його першим заступник та заступник; та інші державні службовці категорії «А», в тому числі службові особи НАБУ та САП, крім випадків, коли досудове розслідування цих кримінальних правопорушень віднесено до підслідності детективів підрозділу внутрішнього контролю НАБУ; Агентство з розшуку та менеджменту активів, центральною задачею функціонування якої є унормування та ведення Реєстру заарештованих активів.

Третю ланку системи адміністративно-правового забезпечення запобігання корупції у сфері охорони здоров'я складають органи міжгалузевої компетенції Міністерство енергетики та захисту довкілля України, Міністерство юстиції України, Міністерство фінансів України, Міністерство соціальної політики України, Міністерство освіти і науки України, Міністерство культури, молоді та спорту України, Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, Міністерство та Комітет цифрової трансформації України, Фонд державного майна України, Державна аудиторська служба України [11]. В межах визначеної чинним законодавством України компетенції, обсягу прав та обов'язків владних органів даної ланки адміністративно-правового забезпечення механізму запобігання корупції у сфері охорони здоров'я відбувається вжиття заходів із комплексної підтримки державної та регіональної політики із подолання проявів реальних та потенційних конфліктів інтересів, неправомірних

суб'єктивних вимог з боку посадовців до споживачів медичних послуг, в тому числі шляхом проведення інформаційно-просвітницької діяльності, створення електронних інформаційних сервісів, кадрового забезпечення із підготовки медичного персоналу тощо.

Четверту ланку адміністративно-правового механізму забезпечення запобігання корупції у сфері охорони здоров'я складають безпосередні виконавці (реалізатори) заходів із впровадження державної та регіональної політик. До цієї ланки адміністративно-правового механізму забезпечення запобігання у сфері охорони здоров'я відносяться суб'єкти господарювання, уповноважені на надання медичних послуг та надання медичної допомоги.

Важливу складову ланку адміністративно-правового механізму забезпечення запобігання корупції у сфері охорони здоров'я складають громадські організації та об'єднання, зокрема, необхідно виділити таких суб'єктів громадського контролю внутрішньо національного та міжнародного рівнів, як Антикорупційна ініціатива Європейського Союзу в Україні, Transparency International Ukraine, Міжнародний фонд «Відродження»; Громадська Правозахисна організація «Права людини», Центр Протидії Корупції, Група «Антикорупційна реформа» Реанімаційного пакету реформ; Громадська організація «Українська Асоціація громадського здоров'я»; Спілка громадських організацій «Всеукраїнська асоціація захисту прав пацієнтів “Здоров'я нації”» та інші.

Висновок. З врахуванням вище зазначених міркувань можливим є зробити висновок, що під системою суб'єктів органів публічної влади із запобігання корупції у сфері охорони здоров'я необхідно розуміти певну структуровану систему суб'єктів, що взаємодіють та функціонують із метою забезпечення реалізації задач та цілей розвитку держави із запобігання корупції в сфері охорони здоров'я.

Література:

1. Про державну службу: Закон України від 10 грудня 2015 року № 889-VIII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/889-19#Text>
2. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text>
3. Про прокуратуру: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1697-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1697-18#Text>
4. Деякі питання реформування державного управління України: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 24 червня 2016 р. № 474-р. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/474-2016-p#Text>
5. Про схвалення Стратегії реформування системи управління державними фінансами на 2017-2020 роки: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 8 лютого 2017 р. № 142-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/142-2017-p#Text>

6. Про схвалення Концепції запровадження посад фахівців з питань реформ: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 11 листопада 2016 р. № 905-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/905-2016-p#Text>

7. Про схвалення Концепції оптимізації системи центральних органів виконавчої влади: Розпорядження Кабінету Міністрів України від 27 грудня 2017 р. № 1013-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1013-2017-p#Text>

8. Коліушко І., Сорока С., Тимошук В., Тертичка В. Реформа публічної адміністрації. Реанімаційний Пакет Реформ. 2018. URL: https://legalposition.umsf.in.ua/archive/2019/4/4_2019.pdf

9. Про затвердження структури Секретаріату Кабінету Міністрів України: Постанова Кабінету Міністрів України від 23 серпня 2016 р. № 564. URL : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/564-2016-p#n44>

10. Кримінальний кодекс України: Закон України від 5 квітня 2001 року № 2341-III. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text>

11. Про затвердження Положення про Державну аудиторську службу України: Постанова Кабінету Міністрів України від 3 лютого 2016 р. № 43. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/43-2016-p#Text>

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-318-0-100>

Гринь Н.В.

здобувачка кафедри публічного

та приватного права

юридичного факультету,

Східноукраїнський національний університет

імені Володимира Даля

м. Київ, Україна

СОЦІАЛЬНА ПІДТРИМКА ПРИ ПРАЦЕВЛАШТУВАННІ ОСІБ З ІНВАЛІДНІСТЮ

Зайнятість для осіб з інвалідністю є не тільки засобом забезпечення фінансової незалежності, а й важливим чинником для підвищення самоповаги, гідності та соціальної включеності. Незважаючи на це, у багатьох країнах світу, зокрема в Україні, ринок праці для осіб з інвалідністю залишається нерівномірно розвиненим та стикається з численними викликами. Уряди країн з різним рівнем економічного розвитку намагаються подолати ці труднощі через запровадження

антидискримінаційного законодавства, соціальних програм і стимулювання роботодавців.

Досвід різних країн демонструє, що ефективна інклюзія осіб з інвалідністю на ринку праці можлива лише за умови комплексного підходу. Наприклад, у США принцип «розумного пристосування» відіграє центральну роль у створенні умов для рівного доступу осіб з інвалідністю до робочих місць. Цей принцип вимагає від роботодавців адаптувати робоче середовище та завдання до потреб працівників з інвалідністю, забезпечуючи таким чином їхню повноцінну участь у трудовій діяльності.

У країнах Європейського Союзу активно застосовуються програми професійної реабілітації та стимулювання роботодавців до працевлаштування осіб з інвалідністю. Наприклад, у Німеччині діють квоти для роботодавців, які зобов'язують компанії з певною кількістю працівників забезпечувати робочі місця для осіб з інвалідністю або сплачувати компенсаційні внески. У Швеції та Норвегії особлива увага приділяється адаптації робочих місць та наданню соціальної підтримки для працівників з інвалідністю.

На відміну від цих країн, ринок праці для осіб з інвалідністю в Україні стикається з низкою специфічних проблем, серед яких недостатнє впровадження інклюзивних практик, відсутність належного «розумного пристосування» та низька обізнаність роботодавців щодо прав осіб з інвалідністю.

Більшість досліджень у галузі праці, інклюзії та подолання дискримінації традиційно фокусуються на пропозиції робочої сили. Це означає аналіз перешкод і обмежень, з якими стикаються люди з інвалідністю під час пошуку роботи або вже працюючи. Однак у країнах із низьким та середнім рівнем доходу досліджень, які б розглядали ці проблеми з точки зору роботодавців, майже не проводилося. Особливо це стосується неформальних поселень, де формальний ринок праці є обмеженим, а більшість зайнятості відбувається в приватному та неформальному секторах [4].

Чи може розуміння позиції роботодавців допомогти у вирішенні проблеми інклюзії людей з інвалідністю на ринку праці? Чи хтось узагалі намагався з'ясувати думку роботодавців та підприємців, які часто залишаються «невидимими голосами» в цьому дискурсі? Правозахисні групи неодноразово наголошують, що багато людей з інвалідністю мають бажання та здатність працювати, проте часто змушені покидати роботу через відсутність належної підтримки на робочому місці. Це може бути викликано недостатнім доступом до інформації про інклюзивний дизайн, доступні технології та методи підтримки, а також відсутністю розбудови потенціалу та зміни поведінкових установок роботодавців.

Важливо розглядати інклюзію з кількох позицій: готовність роботодавців до впровадження інклюзивних практик, наявність систем соціальної підтримки та наявність політик і фінансування, які забезпечують гнучкість у робочих завданнях та графіках.

У ході нашого дослідження ми хочемо зупинитися детально на теорії соціальної підтримки Каллена. Ця теорія підкреслює важливість соціальних ресурсів, які допомагають людям справлятися зі стресами та викликами повсякденного життя. Каллен розрізняє підтримку на макрорівні (суспільні структури та політики) та міжособистісному рівні (соціальні взаємини та мережі). Соціальна підтримка може зменшувати негативні наслідки стресу, підвищувати самооцінку та зміцнювати соціальні зв'язки, що особливо важливо для людей з інвалідністю [2].

Існує три основні підходи до соціальної підтримки:

1. Перспектива стресу та подолання – підтримка захищає людину від стресу та його негативних наслідків.
2. Соціально-конструктивістська перспектива – підтримка підвищує самооцінку та самосприйняття.
3. Перспектива взаємовідносин – підтримка зміцнює соціальні зв'язки, створює мережі та знижує соціальні конфлікти.

Ці підходи є важливими для людей з інвалідністю, які часто стикаються зі стереотипами та упередженнями. Вони можуть сприйматися як залежні, непрацездатні чи непродуктивні, що негативно впливає на їхню самооцінку та ефективність у роботі.

Соціальна підтримка, яка надається роботодавцями, може допомогти людям з інвалідністю подолати ці виклики та інтегруватися у робоче середовище. Особливо це стосується неформальних поселень, де державні послуги соціальної реабілітації часто відсутні або не відповідають потребам. В умовах відсутності системної підтримки, роботодавці можуть відігравати ключову роль у забезпеченні адаптації робочого середовища та підтримці працівників з інвалідністю [1].

Незважаючи на наявність талантів та мотивації до роботи, люди з інвалідністю часто стикаються з внутрішніми бар'єрами, такими як почуття сорому, тривоги та невпевненості. Ці стани призводять до заниженої самооцінки та можуть негативно впливати на продуктивність праці. Тому важливо створювати робочі умови, які враховують особливі потреби та забезпечують соціальну підтримку для працівників з інвалідністю.

У підсумку, успішна інтеграція людей з інвалідністю на ринку праці залежить від готовності роботодавців впроваджувати інклюзивні практики, наявності підтримуючого середовища та ефективних політик. Соціальна підтримка на робочому місці є ключовим фактором, що сприяє підвищенню самооцінки, продуктивності та задоволеності роботою осіб з інвалідністю.

Соціальна підтримка є ключовим елементом ефективних політик працевлаштування осіб з інвалідністю. Вона допомагає роботодавцям знизити занепокоєння щодо можливих судових позовів або скарг на дискримінацію. Однак слід враховувати, що підходи до соціальної підтримки можуть відрізнятися залежно від специфіки різних робочих середовищ [3].

Ми спробували виокремити основні аспекти соціальної підтримки:

1. Створення сприятливого робочого середовища: соціальна підтримка працівників з інвалідністю передбачає врахування їхніх потреб на всіх етапах роботи та професійного розвитку. Це вимагає від роботодавців та колег проявляти емпатію, розуміння та готовність до підтримки у виконанні робочих завдань.

2. Формування груп підтримки: організації повинні створювати команди або групи підтримки на робочому місці. Ці групи допоможуть адаптувати робочі процеси до потреб працівників з інвалідністю та забезпечать ефективний зворотний зв'язок між працівниками та керівництвом. Такий підхід сприяє зміцненню трудових відносин та забезпечує баланс між необхідною підтримкою і наданими ресурсами [6].

3. Сприяння незалежності: поступове зменшення рівня підтримки для працівників з інвалідністю може допомогти їм стати більш незалежними та впевненими у своїх силах. Це сприяє підвищенню їхньої стійкості до робочих викликів та зменшує вразливість до стресів і труднощів на роботі.

4. Модифікація робочих місць: роботодавцям варто розробляти та впроваджувати стратегії, які адаптують робочі місця до потреб осіб з інвалідністю. Це підвищує їхню самодостатність, сприяє особистісному зростанню та зменшує ризики неповної зайнятості та дискримінації.

Висновки. Інтеграція осіб з інвалідністю на ринку праці вимагає створення інклюзивного робочого середовища, де всі працівники відчують повагу, підтримку та визнання. Головна мета інклюзії – враховувати компетенції та сильні сторони кожного працівника без упереджень. Це допоможе забезпечити відповідність робочих місць принципам рівності та справедливості.

В умовах високого рівня безробіття в Україні необхідно проводити національні інформаційні кампанії для підвищення обізнаності роботодавців про потенціал осіб з інвалідністю. Центри зайнятості мають створювати спеціалізовані програми підтримки, що допоможуть людям з інвалідністю знайти роботу та розвивати свою кар'єру. Крім того, уряд повинен надавати податкові стимули роботодавцям для підвищення їхньої зацікавленості у наймі осіб з інвалідністю.

Література:

1. Evans-Lacko S., Knapp M. Global patterns of workplace productivity for people with depression: absenteeism and presenteeism costs across eight diverse countries. *Soc Psychiatry Psychiatr Epidemiol.* 2016. 51(11):1525–37.
2. Kort-butler L., Kort-butler L.A. Social support theory. In: *Sociology* 2018. p. 819–23.
3. Lakey B., Cohen S. Social support theory and measurement. *Soc Support Meas Interv.* 2015:29–52.
4. Milligan L. Insider-outsider-inbetweener? Researcher positioning, participative methods and cross-cultural educational research. *Compare.* 2016. 46(2):235–50.
5. Про основи соціальної захищеності осіб з інвалідністю: закон України від 21.03.1991 № 875-XII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/875-12#Text>
6. Żuchowska-Skiba D. Social support networks—the importance of social networks for disabled people in dealing with difficult situations. *Stud Humanist AGH Dorota.* (2019) 17(3):2–17.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-318-0-101>

Фоменко О.О.

*здобувач кафедри адміністративного, кримінального права і процесу,
Міжнародний університет бізнесу і права
м. Херсон, Україна*

ВИКОРИСТАННЯ ПОЗИТИВНОГО ЗАРУБІЖНОГО ДОСВІДУ ЩОДО ПРАВОВОГО РЕГУЛЮВАННЯ ПРОДОВОЛЬЧОЇ БЕЗПЕКИ

Проблема забезпечення продовольчої безпеки країн світу є найважливішим пріоритетом економічної політики будь-якої держави, від ефективності вирішення якої залежить не лише соціальна, а й політична стабільність у суспільстві. Реалізація державної політики у сфері забезпечення продовольчої безпеки у багатьох країнах світу має багатоаспектний характер, адже реалізується у економічних, політичних, соціальних, господарських та правових відносинах.

Однак, для цілей нашого дослідження важливим є аналіз таких імперативних правовідносин, в яких безпосередньо простежується домінуюча роль держави, її регулюючий вплив на суспільні відносини у галузі забезпечення продовольчої безпеки. Вважаємо, що до числа таких

суспільних відносин, у яких найбільш яскраво проявляється регулююча роль держави, належать адміністративні, економічні та правові.

Стосовно стану забезпечення продовольчої безпеки в Україні та можливості використання позитивного досвіду зарубіжних країн у цій сфері, варто зазначити наступне.

У 1997 році в Україні прийнято Закон «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів», який по праву посів місце фундаментального законодавчого акту у сфері забезпечення продовольчої безпеки. Стаття 32 коментованого законодавчого акту визначає вимоги до якості харчових продуктів, а саме: харчові продукти, які знаходяться в обігу на території України, повинні відповідати вимогам законодавства про безпечність та окремі показники якості харчових продуктів. У випадку надходження доказів щодо шкідливості харчового продукту, незважаючи на його відповідність законодавству про безпечність та окремі показники якості харчових продуктів, виробництво та обіг такого харчового продукту має бути зупинене та заборонено.

При цьому, частина друга коментованої статті визначає в якості необов'язкової наявності сертифікації харчових продуктів, за винятком процедури видачі міжнародного сертифіката, передбаченого цим Законом. У той же час, досвід нормативно-правового забезпечення якості харчових продуктів в переважній більшості економічно розвинутих зарубіжних країн, дозволяє констатувати, що в секторі виробництва та реалізації продовольчої продукції спостерігається висока ступінь стандартизації й сертифікації усіх процесів, починаючи від виготовлення/вироблення продуктів харчування, й закінчуючи їх постачанням кінцевому споживачеві.

Зазначений факт обумовлює потребу у принциповому ставленні законодавця до правового забезпечення механізмів, пов'язаних із виробленням та реалізацією харчової продукції.

Наступним кроком, спрямованим на адаптацію національного законодавства у сфері забезпечення продовольчої безпеки до норм міжнародного права, стало прийняття Верховною Радою України Закону України «Про вилучення з обігу, переробку, утилізацію, знищення або подальше використання неякісної та небезпечної продукції», стаття 24 якого визначає основоположні принципи участі України у міжнародному співробітництві у сфері вилучення з обігу неякісної та небезпечної продукції і подальшого поводження з нею.

Зокрема, відповідно до коментованої правової норми, Україна бере участь у міжнародному співробітництві у сфері вилучення з обігу неякісної та небезпечної продукції і подальшого поводження з нею відповідно до норм міжнародного права. Якщо міжнародним договором України, згода на обов'язковість якого надана Верховною Радою

України, встановлено інші правила, ніж ті, що передбачені цим Законом, то застосовуються правила міжнародного договору.

З метою реалізації положень коментованого законодавчого акту, Мінагрополітики та продовольства затверджено наказ від 25.10.2022 № 826 «Про затвердження Порядку вилучення з обігу, утилізації або знищення ветеринарних лікарських засобів, що не відповідають вимогам законодавства про ветеринарну медицину та благополуччя тварин або термін придатності яких закінчився», яким визначено вимоги до поводження з ветеринарними лікарськими засобами, що не підлягають подальшому використанню, з метою недопущення їх подальшого обігу і попередження негативного впливу на здоров'я тварин та навколишнє природне середовище [1].

24 червня 2004 року прийнято Закон України «Про державну підтримку сільського господарства України», який також посів ключове місце серед законодавчих актів, положення яких визначають зміст співпраці з міжнародними інституціями у галузі забезпечення продовольчої безпеки. Коментованим законодавчим актом виконано вимогу міжнародного законодавства щодо обов'язкового визначення поняття продовольчої безпеки на законодавчому рівні, як захищеності життєвих інтересів людини, яка виражається у гарантуванні державою безперешкодного економічного доступу людини до продуктів харчування з метою підтримання її звичайної життєвої діяльності.

Разом з тим, у вказаному визначенні законодавець обмежився виключно позначенням фізичної та економічної доступності людини до продовольства. Натомість, а ні в цьому, а ні в інших законодавчих актах у галузі забезпечення продовольчої безпеки, не закріплено основні принципи та інституціональні вектори її забезпечення.

Висновки. Таким чином, у вітчизняному законодавстві відсутні дієві правові важелі щодо забезпечення реального виконання законодавства про якість і безпечність сільськогосподарської продукції, а також ефективний механізм притягнення до відповідальності виробників за виробництво неякісної та небезпечної продукції. З цією метою у Кодексі про адміністративні правопорушення та Кримінальному кодексі України доцільно посилити відповідальність за випуск і реалізацію небезпечних продуктів, що сприятиме дієвому контролю за безпечністю сільськогосподарської сировини, у тому числі й відповідно до регламентів СОТ [2, с. 89-90].

Вважаємо, що викладені вище пропозиції щодо приведення національного законодавства до норм міжнародного права у сфері забезпечення продовольчої безпеки мають бути враховані в процесі здійснення подальшої правотворчої діяльності.

Література:

1. Про затвердження Порядку вилучення з обігу, утилізації або знищення ветеринарних лікарських засобів, що не відповідають вимогам законодавства про ветеринарну медицину та благополуччя тварин або термін придатності яких закінчився: наказ Мінагрополітики та продовольства від 25.10.2022 № 826. Офіційний вісник України. 2022. № 100. Ст. 6284.
2. Полюхович Л.І. Правове забезпечення виробництва сільськогосподарської продукції, її переробки та реалізації в Україні у контексті вимог СОТ : Монографія. К: Видавець О.М. Ешке, 2014. 208 с.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-318-0-102>

Рекуненко Т.О.

к.ю.н., доцент,

заступник директора

Криворізький навчально-наукового інститут

Донецького державного університету внутрішніх справ

м. Кривий Ріг, Україна

ПРАВОВЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ЗАПОБІГАННЯ ФІНАНСОВИМ ПРАВОПОРУШЕННЯМ

У контексті глобалізаційних процесів та науково-технічного прогресу з'являються нові форми та методи вчинення фінансових правопорушень, які стають своєрідною основою для виникнення транснаціональних правопорушень у фінансовій сфері. До того ж, зростання масштабів фінансових правопорушень загрожує державній безпеці, уповільнює її соціально-економічний розвиток і підриває авторитет, а також всю податкову систему країни. Сучасна державна політика у сфері протидії фінансовим правопорушенням повинна базуватися на розумінні важливості створення ефективного механізму для впровадження превентивних заходів та формування необхідної інституційної системи. Для цієї діяльності слід виділяти достатні ресурси. Крім того, важливо забезпечити контроль за діяльністю уповноважених суб'єктів у запобіганні фінансовим правопорушенням [1].

На думку, С. В. Чететта, формування науки фінансового права, яке сприяло становленню правового регулювання фінансових правопорушень пов'язані з виникненням перших видів податків (доменів і регалій), початкового закріплення відповідальності за їх несплату. До 1991 р. таке забезпечення характеризується вже основними

сучасними векторами розвитку фінансового прав, прийняттям низки нормативно-правових актів, які містили визначення механізму притягнення до відповідальності у фінансовій сфері. У подальшому, з 1991 р. по 2000 р. – наявна значна система нормативно-правових актів та підзаконних актів, яка характеризується їх колізійністю і невідповідністю, лише в сфері оподаткування їх налічувалося понад п'ятдесят. Розпочинаючи з лютого 2022 р. і до тепер – «воєнний час», що характеризується вимушеними частими змінами законодавства з метою забезпечення фінансової безпеки держави, введення обмежень, мораторіями на податкові перевірки, що викликає недоотримання податкових надходжень, застосування штрафних санкцій та інші виклики, які наразі постали перед всією фінансовою системою [2].

Правові основи запобігання фінансовим правопорушенням становлять єдину Системна структура, елементи якої знаходяться у відносній субординації та ієрархічній підпорядкованості відповідно до логіки правового регулювання, включає лише ті нормативно-правові акти, що містять загальні правила щодо запобігання фінансовим правопорушенням та їх складових. Загалом, запобігання фінансовим правопорушенням ґрунтується на комплексі всіх форм юридичного закріплення та організаційного забезпечення загальнообов'язкових норм поведінки і їх взаємозв'язків.

Правова основа запобігання фінансовим правопорушенням є цілісною системою з ієрархічною підпорядкованістю елементів. Цю систему можна представити як трирівневу структуру. Розгляньмо детальніше кожен рівень.

Перший рівень складає міжнародно-правовий рівень, що включає угоди, конвенції, міжнародні договори та протоколи. Він базується на міжнародно-правових документах, схвалених Верховною Радою України. Важливо проаналізувати як внутрішні, так і міжнародні правові акти, що стосуються організаційних та змістовних аспектів боротьби з цим негативним явищем. Особливу увагу слід приділити вивченню заходів протидії легалізації коштів, здобутих злочинним шляхом, оскільки саме можливість подальшого використання цих коштів визначає «рентабельність» і привабливість вчинення фінансових правопорушень [3].

Конституційний рівень є другим рівнем. Це рівень в першу чергу, представлений Конституцією, яка лише частково регулює це питання. Зокрема, ст. ст. 67, 68 та 92 Конституції України визначають обов'язки громадян, зокрема: сплату податків і зборів; дотримання Конституції та законів України; юридичну відповідальність; виключне право законів України на встановлення Державного бюджету та бюджетної системи; систему оподаткування, податки і збори; основи створення та функціонування фінансових, грошових, кредитних і інвестиційних ринків; статус національної валюти та іноземних валют на території

України; порядок формування та погашення державного внутрішнього і зовнішнього боргу; а також порядок випуску та обігу державних цінних паперів та інше [4].

Третій рівень представлений законодавчою базою, яка охоплює кодекси, закони України, постанови, інструкції, укази Президента, а також накази міністерств та інших відомств. У контексті законів, що регулюють сферу запобігання фінансовим правопорушенням, їх варто класифікувати наступним чином: 1) закони, які встановлюють основи фінансової діяльності та умови її належного здійснення. До цієї категорії відносяться: «Про запобігання та протидію легалізації (відмиванню) доходів, одержаних злочинним шляхом, фінансуванню тероризму та фінансуванню розповсюдження зброї масового знищення»; «Про запобігання корупції»; «Про державну реєстрацію юридичних осіб та фізичних осіб – підприємців та громадських формувань»; «Про ліцензування видів господарської діяльності» тощо. Податковий кодекс України займає провідне місце в цій групі законів, оскільки він є основним законодавчим актом, що регулює відносини оподаткування, податкову систему в цілому, її основи, а також елементи правового механізму оподаткування. У цьому документі поєднуються матеріальні та процесуальні аспекти регулювання податкової системи, охоплюючи всі аспекти справляння податків та зборів [5].

Підводячи підсумки, слід зазначити, що під правовими засадами запобігання фінансовим правопорушенням слід розуміти систему нормативно-правових актів, які регулюють правовідносини у цій сфері, визначають правовий статус суб'єктів, що займаються запобіганням фінансовим правопорушенням, а також відповідальність, принципи та засоби для їх запобігання. Об'єктом правового регулювання є специфічна поведінка індивідів або груп людей, а також категорій населення, яка в своєму змісті підлягає регулюванню певними принципами, нормами або юридичними засобами. Предметом правового регулювання є конкретні суспільні відносини, які виникають і потребують нормативного регламентування.

Правові засади запобігання фінансовим правопорушенням закладено в трирівневій структурі, до якої належать, зокрема, міжнародно-правовий рівень (наприклад, угоди, конвенції, міжнародні договори, протоколи), конституційний рівень (Конституція України та офіційні роз'яснення її положень), законодавчий рівень (наприклад, кодекси, закони України, постанови, інструкції, укази Президента України, накази міністерств та інших відомств).

Література:

1. Уртаєва Л. Г. Теоретико-правові засади запобігання фінансовим правопорушенням: дис. ... канд. юрид. наук: 12.00.07. Запоріжжя, 2021. 198 с.

2. Чечетт С. В. Правове регулювання запобігання правопорушенням у фінансовій сфері: дис. ...докт. філософ. 081 – Право. Ірпінь, 2023. 198 с.
3. Резнік О. М. Адміністративно-правові засади діяльності правоохоронних органів із забезпечення фінансово-економічної безпеки України: дис. ...докт. юрид. наук: 12.00.07. Суми, 2019. 509 с.
4. Конституція України: Закон від 28.06.1996 р. № 254к/96-ВР. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254k/96-vr>
5. Кривошеєв К. О. Фінансова безпека країни: теоретико-правовий аналіз. *Правові горизонти*. 2018. № 12. С. 28-34

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-318-0-103>

Тицька Я.О.

*кандидат юридичних наук,
доцент кафедри державно-правових дисциплін
факультету права та економіки,
Міжнародний гуманітарний університет
м. Одеса, Україна*

ФЕНОМЕН ПЕРШИХ МІЖНАРОДНИХ УГОД УКРАЇНИ ПРО НАУКОВУ СПІВПРАЦЮ У ЧАСИ СТАНОВЛЕННЯ СУЧАСНОЇ ДЕРЖАВНОСТІ

Перші виявлені спроби міжнародної взаємодії у вимірі наукового співробітництва у часи становлення сучасної української державності спостерігалися й до проголошення незалежності України. Таким документом був, прикладом Меморандум про наукове і культурне співробітництво від 18 липня 1990 р. між Міністерством культури, Міністерством вищої і середньої спеціальної освіти, Інститутом мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М.Т.Рильського Академії наук ще Української Радянської Соціалістичної Республіки (далі – УРСР) та Міністерством культури і багатокультурності провінції Альберта. Але саме цей документ спирався на Угоду між Урядом СРСР і Урядом Канади про співробітництво між республіками СРСР і провінціями Канади від 20 листопада 1989 року, а тому повноцінним міжнародним договором його назвати важко [1].

Так саме повна міжнародна правосуб'єктність не спостерігалася й в Угоді з МАГАТЕ про проведення міжнародних наукових досліджень наслідків аварії на Чорнобильській атомній електростанції в науковому центрі «Прип'ять» від 21 вересня 1990 р. [2]. Цей документ укладався з МАГАТЕ спільно «Радянськими учасниками» у вигляді СРСР, а також

УРСР та Білоруської радянської республіки. При цьому документ прямо стосувався суверенітету України оскільки передбачав надання створеного у Чорнобилі наукового центру «Прип'ять» «у розпорядження інших країн та міжнародних організацій з метою здійснення на двосторонній або багатосторонній основі дослідних проектів у галузі ядерної безпеки і радіаційного захисту».

Тому не дивно, що Україна під час підписання цієї Угоди ініціювала схвалення ще одного документу, «Розуміння учасників Угоди про проведення міжнародних досліджень наслідків аварії на Чорнобильській атомній станції в Науковому центрі «Прип'ять» – представників СРСР і УРСР», у якому резервувався хоча б частковий контроль України за діяльністю наукового центру та погодження кандидатури його директора «з Урядом УРСР».

Варто констатувати, що Чорнобильська катастрофа стала фактором, що впливав на наукове співробітництво й незалежної України та сприяв схваленню низки двосторонніх угод. Зокрема, це Угода про співробітництво між Міністерством охорони здоров'я України та Міністерством енергетики США щодо виконання наукового протоколу стосовно вивчення проблем, пов'язаних з раком щитовидної залози та іншими захворюваннями щитовидної залози в Україні, що виникли внаслідок Чорнобильської аварії від 11 травня 1995 р. [9] та Угода між Міністерством енергетики США і Міністерством охорони навколишнього природного середовища і ядерної безпеки України про співробітництво у галузі підвищення безпеки українських об'єктів поводження радіоактивних відходів, дослідницьких реакторів та ядерних науково-дослідних організацій від 1 вересня 1997 р. [4].

Крім того у цьому вимірі була схвалена Угода між Кабінетом Міністрів України (далі – КМУ) та Урядом Республіки Казахстан про зміцнення науково-технічного співробітництва та організацію обміну досвідом роботи в галузі ліквідації наслідків радіоактивного впливу і лікування захворювань, пов'язаних з радіацією від 17 вересня 1999 р. [3]. У період до проголошення незалежності вже суверенна УРСР підписала щонайменш три договори, які стосувалися, у певному вимірі, наукових питань. Це угоди про торгово-економічні зв'язки і науково-технічне співробітництво між Урядом УРСР і Урядом Республіки Хорватія від 20 травня 1991 р. [7], між Урядом Угорської Республіки і Урядом УРСР від 31 травня 1991 р. [5] та між Урядом УРСР і Урядом Чеської і Словацької Федеративної Республіки від 30 липня 1991 р. [8].

Цікаво, що четвертий виявлений подібний договір того періоду, а саме Угода між Урядом України і Урядом Грецької Республіки про економічне, промислове і науково-технічне співробітництво від 25 липня 1991 р. вже не містив визначення Української держави як УРСР. Водночас ці угоди, як й наступні двосторонні договори про торгово-економічні зв'язки і науково-технічне співробітництво, приділяли

питанням науки значно менше уваги, ніж питанням торгівлі та товарообміну, та часто вони містили лише загальні фрази про «гармонійний і, по можливості, збалансований розвиток економічних, промислових і науково-технічних зв'язків з урахуванням існуючих можливостей» [6].

Після проголошення незалежності та до 2012 року Україна уклала щонайменш 16 подібних угод про торговельно-економічне і науково-технічне співробітництво, у наступному нових договорів такого формату у відкритих джерелах не виявлене. Таким чином, практика системного укладання Україною двосторонніх міжурядових угод у сфері наукової та науково-технічної співпраці отримала свій поштовх навіть до проголошення незалежності та мала варіативний формат, серед іншого зумовлений подоланням наслідків Чорнобильської трагедії та прагненням демократичних країн налагодити співпрацю з пострадянським науковим середовищем. Відображення такого роду механізмів у подальшому розвитку договорів України про науково-технічне співробітництво та програм й протоколів до них має стати предметом окремого наукового пошуку.

Література:

1. Меморандум про наукове і культурне співробітництво між Міністерством культури УРСР, Міністерством вищої і середньої спеціальної освіти УРСР, Інститутом мистецтвознавства, фольклору та етнографії ім. М.Т. Рильського Академії наук УРСР та Міністерством культури і багатокультурності провінції Альберта від 18 липня 1990 р. *ВРУ*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/124_100

2. Угода з МАГАТЕ про проведення міжнародних наукових досліджень наслідків аварії на Чорнобильській атомній електростанції в науковому центрі "Прип'ять" від 21 вересня 1990 р. *ВРУ*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/998_013

3. Угода між Кабінетом Міністрів України та Урядом Республіки Казахстан про зміцнення науково-технічного співробітництва та організацію обміну досвідом роботи в галузі ліквідації наслідків радіоактивного впливу і лікування захворювань, пов'язаних з радіацією від 17 вересня 1999 р. *ВРУ*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/398_039

4. Угода між Міністерством енергетики США і Міністерством охорони навколишнього природного середовища і ядерної безпеки України про співробітництво у галузі підвищення безпеки українських об'єктів поводження радіоактивних відходів, дослідницьких реакторів та ядерних науково-дослідних організацій від 1 вересня 1997 р. *ВРУ*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/840_034

5. Угода між Урядом Угорської Республіки і Урядом УРСР про торговельно-економічні зв'язки і науково-технічне співробітництво від 31 травня 1991 р. *БПУ*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/348_331

6. Угода між Урядом України і Урядом Грецької Республіки про економічне, промислове і науково-технічне співробітництво від 25 липня 1991 р. *БПУ*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/300_004

7. Угода між Урядом УРСР і Урядом Республіки Хорватія про торгово-економічні зв'язки і науково-технічне співробітництво від 20 травня 1991 р. *БПУ*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/191_357

8. Угода між Урядом УРСР і Урядом Чеської і Словацької Федеративної Республіки про торговельно-економічні зв'язки та науково-технічне співробітництво від 30 липня 1991 р. *БПУ*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/203_014

9. Угода про співробітництво між Міністерством охорони здоров'я України та Міністерством енергетики США щодо виконання наукового протоколу стосовно вивчення проблем, пов'язаних з раком щитовидної залози та іншими захворюваннями щитовидної залози в Україні, що виникли внаслідок Чорнобильської аварії від 11 травня 1995 р. *БПУ*. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/840_118

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-318-0-104>

Гончарова-Парфьонова О.О.

*аспірантка кафедри кримінального права,
Національний університет «Одеська юридична академія»
м. Одеса, Україна*

ПРОВОКАЦІЯ КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ: АКТУАЛЬНІСТЬ ДОСЛІДЖЕННЯ

Проблеми посадових кримінальних правопорушень, методів боротьби зі злочинністю, захисту прав і свобод людини і громадянина традиційно є предметом суспільного інтересу. Зазначимо, що ці питання хоч і розглядаються по суті різними галузями права, у своїй практичній реалізації вони не відокремлені, а тісно взаємопов'язані. Яскравим прикладом такого питання є феномен провокації кримінального правопорушення, що є предметом дискусій в міжнародному, конституційному, кримінально-процесуальному праві.

Що ж стосується науки кримінального права, то інститут провокації кримінального правопорушення викликає безліч запитань: чи є провокатор співучасником кримінально караного діяння, чи можна

провокацію вважати обставиною, що виключає злочинність діяння, чи припустима провокація як метод боротьби зі злочинністю тощо. На наш погляд, головні суперечності при обговоренні проблем провокаційної діяльності зумовлені відсутністю поняття і чітких уявлень про юридичну природу провокацію кримінального правопорушення. Тому питання провокації зумовлена не лише суспільним інтересом, а й має стати предметом наукового розгляду.

Визначення юридичної природи провокації кримінального правопорушення потребують також представники слідчої та судової практики. Складно уявити обґрунтованість міркувань щодо юридичної природи провокації кримінального правопорушення без аналізу загальнозживаного сенсу терміна «провокація» та без дослідження соціальної сутності провокаційної діяльності. Ще одна причина, що зумовлює необхідність пізнання сутності провокації саме з дослідження соціального елемента провокації.

Незважаючи на загальноприйняте порівняння провокації зі зрадою, підступністю, брехнею, у науці кримінального права зроблено спробу обґрунтувати соціальну корисність і необхідність поліцейської провокації. Стверджується, що провокація має бути дозволена в роботі оперативно-розшукових служб, оскільки виступає способом фіксації вже відомого факту кримінального правопорушення і не породжує злочинних дій сама по собі, на момент вчинення провокації в оперативних працівників уже є інформація про підготовку посягання або вже діяння етапі вчинення [1, с. 210-215]. З іншого боку, в науці кримінального права представлено позиції про неприпустимість провокації як методу діяльності поліції і вважається, що в цій якості провокація є суспільно небезпечною [2, с. 100-106]. Таким чином, питання про соціальну сутність провокації залишається відкритим для обговорення науковою спільнотою.

Пізнання провокувального впливу має специфіку, яка полягає в тому, що провокацію розглядають у кількох аспектах: як метод таємної агентури, сприйнятий надалі поліцією у справі боротьби зі злочинністю, як кримінально-правову заборону (йдеться про випадки провокації неправомірної вигоди або комерційного підкупу) [3, с. 66-70]; як заборону для оперативно-розшукових служб [4, с. 96-102]; як підставу для визнання порушення права на справедливий судовий розгляд [5, с. 111-116].

З одного боку, всі перелічені аспекти провокації мають самостійне значення, обговорюються послідовниками різних юридичних дисциплін. З іншого боку, до вирішення проблемних питань провокації слід підходити комплексно. Аргументація висновків щодо юридичної природи провокації кримінального правопорушення на основі аналізу лише окремих аспектів провокації, як це можна спостерігати в окремих роботах представників науки кримінального права, є недостатньою.

Так, обговорюючи права людини, ми неодмінно дійдемо висновку про неприпустимість провокації. Чому ж тоді є стільки прихильників суспільної корисності саме поліцейської провокації? Можливо, слід зробити виняток і визнати, що в разі захисту інтересів усього суспільства порушення прав окремої особи (спровокованої особи) є допустимим? Так виявляється потреба вивчення не лише міжнародно-правового, а й оперативно-розшукового аспекту провокації кримінального правопорушення.

Звичайно ж, поза увагою не може залишитися існуюча кримінально-правова заборона провокації підкупу. Тривала відсутність нормативного регулювання провокуючої поведінки не могла не позначитися на розвитку інституту провокації в кримінальному праві. Крім безлічі дискусійних питань теоретичного характеру існують проблеми застосування статті 370 КК органами слідства і суду. Через що потрібне правове вдосконалення положень згаданої статті кримінального закону з урахуванням зауважень і пропозицій наукової спільноти.

Отже, на сучасному етапі доктрина кримінального права містить окремі доробки, присвячені питанням поняття провокації, її ознакам тощо, однак не применшуючи значущості наявних наукових досліджень з точки зору розвитку науки кримінального права, комплексного дослідження провокації кримінального правопорушення немає. Важливим питанням з точки зору визначення юридичної природи провокації кримінального правопорушення, її місця в системі норм кримінального права, є оцінка дій провокатора і спровокованої особи. Також не вирішеними залишаються питання звільнення від відповідальності провокатора, співвідношення провокації з інститутом співучасті, нормативної заборони такого діяння тощо, що визначає досить високий рівень актуальності досліджень в окресленій проблематиці.

Література:

1. Романова О.І. Місце та значення кримінально-правової протидії провокації у боротьбі з корупцією та хабарництвом в межах державної політики. *Право і Безпека*. 2011. № 3. С. 210-215. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/Pib_2011_3_48
2. Штерн А. Провокаційна діяльність правоохоронних органів та її відмінність від правомірних заходів контролю за вчиненням злочину. *Публічне право : Науково-практичний юридичний журнал*. 2018. № 3. С. 100-106.
3. Ус О. В. Провокація підкупу: аналіз складу злочину й питання кваліфікації. *Науков. вісник Міжнар. гуманітарного ун-ту*. Серія: Юриспруденція. 2015. Вип. 16 (2). С. 66–70. <https://cutt.ly/LmJDN7Y>
4. Шульгін С.О. Провокація (підбурювання) особи на вчинення злочину працівниками правоохоронного органу як підстава для закриття

кримінального провадження або постановлення виправдувального вироку. *Вісник кримінального судочинства*. 2017. № 1. С. 96–102.

5. Ярмиш Н. Провокація підкупу та співучасть у корупційних злочинах: парадокси кримінально-правового регулювання. *Вісник Національної академії прокуратури України*. 2017. № 4/2. С. 111-116.

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-318-0-105>

Бондар Д.В.

*кандидат наук з державного управління,
ректор,*

Львівський державний університет безпеки життєдіяльності

ORCID ID: 0009-0004-9571-7828

м. Львів, Україна

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВЕ РЕГУЛЮВАННЯ ВИКОРИСТАННЯ ІНФОРМАЦІЙНИХ ТЕХНОЛОГІЙ У СФЕРІ ЦИВІЛЬНОГО ЗАХИСТУ ТА ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ БЕЗПЕКИ ЖИТТЄДІЯЛЬНОСТІ В ОСОБЛИВИЙ ПЕРІОД

Сучасна система цивільного захисту в Україні побудована у відповідності до норм чинного законодавства і розрахована на функціонування як в мирний час, так і в особливий період.

Після підписання Президентом України 24 лютого 2022 року Указу № 64/2022 «Про введення воєнного стану в Україні» система цивільного захисту України почала функціонувати в нових реаліях, які вимагають від органів публічної адміністрації, які реалізують державну політику у сфері цивільного захисту, постійної підвищеної готовності до реагування на надзвичайні ситуації, мобілізації всіх доступних сил та засобів цивільного захисту, а також впровадження нових технологій з метою покращення взаємодії між підрозділами ДСНС України, іншими органами публічної адміністрації, керівниками підприємств, установ та організацій, незалежно від форми власності, та громадянами.

Так, у відповідності до ч. 4 ст. 8 Кодексу цивільного захисту України, додатковими завданнями єдиної державної системи цивільного захисту у період дії воєнного стану є: оповіщення органів управління та сил цивільного захисту єдиної державної системи цивільного захисту, а також населення про загрозу застосування чи застосування засобів ураження; введення в дію та реалізація планів цивільного захисту на особливий період; приведення органів управління та сил цивільного захисту, пунктів управління, систем зв'язку та оповіщення у готовність

до дій в умовах особливого періоду; організація та проведення рятувальних та інших невідкладних робіт, ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій, які виникли внаслідок воєнних (бойових) дій, у тому числі із застосуванням засобів ураження; переведення органів управління і сил цивільного захисту на штати воєнного часу; уточнення потреби в захисних спорудах для укриття населення та приведення у готовність усіх об'єктів фонду захисних споруд цивільного захисту, забезпечення цілодобового доступу до таких об'єктів; здійснення заходів із забезпечення захисту джерел водопостачання; здійснення заходів із забезпечення сталої роботи або безаварійної зупинки суб'єктів господарювання, забезпечення живучості об'єктів критичної інфраструктури, призначених для життєзабезпечення населення; здійснення постійного радіаційного та хімічного спостереження; здійснення заходів щодо підвищення рівня протипожежного захисту об'єктів та територій; проведення (у разі потреби) за окремим рішенням Кабінету Міністрів України, відповідних місцевих органів виконавчої влади (військових адміністрацій) евакуації населення та матеріальних і культурних цінностей з районів можливих бойових дій у безпечні райони; навчання населення способам захисту від наслідків надзвичайних ситуацій, спричинених застосуванням засобів ураження; відновлення та підтримання громадського порядку в населених пунктах та на територіях, що зазнали впливу засобів ураження; виконання інших завдань та заходів, передбачених планами цивільного захисту на особливий період [1].

Правовою основою функціонування єдиної державної системи цивільного захисту в особливий період є також Положення про єдину державну систему цивільного захисту, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 9 січня 2014 р. № 11.

Так, у відповідності до п. 23 вказаного Положення, в особливий період єдина державна система цивільного захисту функціонує відповідно до вимог Кодексу цивільного захисту України та з урахуванням особливостей, що визначаються згідно із Законами України «Про правовий режим воєнного стану», «Про мобілізаційну підготовку та мобілізацію», а також іншими нормативно-правовими актами [2].

Переведення єдиної державної системи цивільного захисту у режим функціонування в умовах особливого періоду здійснюється відповідно до актів Президента України, Кабінету Міністрів України, планів цивільного захисту на особливий період.

З моменту оголошення рішення про мобілізацію (крім цільової) або доведення його до виконавців стосовно прихованої мобілізації чи введення воєнного стану в Україні або в окремих її місцевостях єдина державна система цивільного захисту переводиться у режим функціонування в умовах особливого періоду в повному обсязі або у

межах відповідних регіонів (п. 25 Положення про єдину державну систему цивільного захисту) [2].

Причому передбачено, що підготовка єдиної державної системи цивільного захисту до виконання завдань цивільного захисту в умовах особливого періоду здійснюється завчасно у мирний час, а виконання завдань цивільного захисту під час функціонування єдиної державної системи цивільного захисту в умовах особливого періоду здійснюється у взаємодії з відповідним військовим командуванням [2].

Таким чином, важливою є оперативна інформаційна взаємодія підрозділів ДСНС України з військовим командуванням відповідного регіону, для чого необхідні надійні засоби комунікації.

Ключову роль в ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій воєнного характеру відіграє Державна служба України з надзвичайних ситуацій, яка здійснює безпосереднє керівництво діяльністю єдиної державної системи цивільного захисту.

До правових засад адміністративно-правового регулювання у сфері забезпечення безпеки життєдіяльності та цивільного захисту в умовах воєнного стану також слід віднести Положення про організацію оповіщення про загрозу виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій та організації зв'язку у сфері цивільного захисту, затверджене постановою Кабінету Міністрів України від 27 вересня 2017 р. № 733 [3].

Вказане Положення визначає порядок організації оповіщення органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ, організацій, органів управління і сил цивільного захисту та населення про загрозу виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій, їх подальшого інформування з метою вжиття заходів безпеки, забезпечення зв'язком органів виконавчої влади та органів місцевого самоврядування у разі загрози виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій та ліквідації їх наслідків, а також забезпечення функціонування апаратури і технічних засобів оповіщення та технічних засобів електронних комунікацій. Дія цього Положення поширюється на центральні і місцеві органи виконавчої влади, органи місцевого самоврядування, операторів електронних комунікацій, аудіальні чи аудіовізуальні медіа, а також підприємства, установи, організації незалежно від форми власності і господарювання [3].

У відповідності до п. 30-1 Положення про організацію оповіщення про загрозу виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій та організації зв'язку у сфері цивільного захисту, після отримання інформації про загрозу виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій воєнного характеру від чергових змін пунктів управління органів військового управління Збройних Сил України оперативно-чергова служба на пункті управління ДСНС негайно засобами загальнодержавної автоматизованої системи централізованого оповіщення здійснює оповіщення центральних органів виконавчої

влади, що створюють функціональні підсистеми єдиної державної системи цивільного захисту, Ради міністрів Автономної Республіки Крим, обласних, Київської та Севастопольської міських держадміністрацій, територіальних органів ДСНС через відповідні оперативно-чергові (чергові), оперативно-диспетчерські служби [3].

Крім того, згідно п. 31-1 вказаного Положення, після отримання інформації про загрозу виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій воєнного характеру засобами загальнодержавної автоматизованої системи централізованого оповіщення або від чергових змін пунктів управління органів військового управління Збройних Сил України оперативно-чергова (чергова) служба, що здійснює оповіщення в разі загрози виникнення або виникнення надзвичайної ситуації на регіональному (місцевому) рівні, негайно засобами територіальної автоматизованої системи централізованого оповіщення (місцевої автоматизованої системи централізованого оповіщення) здійснює оповіщення місцевих органів виконавчої влади (органів місцевого самоврядування), підприємств, установ, організацій, органів управління та сил цивільного захисту і населення [3].

Автоматизована система централізованого оповіщення про загрозу виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій є сукупністю організаційно і технічно поєднаних програмних і технічних засобів, електронних комунікаційних мереж, телемереж та інших засобів оброблення та передачі (відображення) інформації, що призначені для своєчасного доведення сигналів та інформації з питань цивільного захисту до органів виконавчої влади, органів місцевого самоврядування, органів управління і сил цивільного захисту, підприємств, установ, організацій та населення.

Проте, на практиці автоматизована система централізованого оповіщення представлена більшою мірою гучномовцями, які ретранслюють сигнал «Повітряна тривога», а також обміном повідомленнями засобами телекомунікаційного зв'язку, в той час коли сучасні інформаційні технології сконцентровані у звичайному смартфоні.

Таким чином, з метою удосконалення єдиної державної системи цивільного захисту та оптимізації її функціонування в особливий період необхідно використовувати інноваційні інформаційні технології, зокрема, мобільні застосунки, які дозволяють оперативно оповіщати громадян про небезпеку настання або безпосередній початок надзвичайної ситуації, а також дозволяють оперативно мобілізувати людські і матеріально-технічні ресурси та здійснювати координацію сил і засобів цивільного захисту на місці події.

До прикладу, на даний час достатньо популярним серед населення є мобільний застосунок «Повітряна тривога», який розроблений

комерційною компанією за сприяння Міністерства цифрової трансформації України.

Перспективним мобільним застосунком для удосконалення єдиної державної системи цивільного захисту є Система оповіщення та реагування «Я доброволець», яка є інноваційною цифровою платформою для мобілізації соціально активних громадян, які готові добровільно прийняти участь в ліквідації надзвичайних ситуацій та їх наслідків з урахуванням їх фахової підготовки (спеціалізації), а також їх місцезнаходження (геолокації).

Наразі вказана Система проходить тестові випробування та вирішення питання щодо впровадження в практичну діяльність ДСНС України.

Для того, щоб долучитися до роботи вказаної системи громадянину достатньо буде встановити відповідний мобільний застосунок та надати свої анкетні дані, доступ до геолокації та добровільну згоду на участь в ліквідації надзвичайних ситуацій та їх наслідків. В подальшому така особа буде отримувати сповіщення про надзвичайні ситуації, які виникли поблизу її місця проживання чи місця знаходження, характеристики надзвичайної ситуації та необхідні сили та засоби цивільного захисту для її ліквідації.

Отже, з метою поширення позитивного досвіду використання перспективної Системи оповіщення та реагування «Я – доброволець» та відповідного мобільного застосунку на територію всієї держави, доцільно затвердити спільним наказом МВС України та Міністерством цифрової трансформації України Порядок використання вказаної Системи та відповідного мобільного застосунку.

Також доцільно розвивати можливості використання роботизованих систем з елементами штучного інтелекту в процесі ліквідації надзвичайних ситуацій воєнного характеру на об'єктах та територіях, де саме перебування людини є небезпечним. З цією метою доцільно прийняти окремий Закон України «Про штучний інтелект» та підзаконні нормативно-правові акти, які будуть регламентувати використання штучного інтелекту у сфері цивільного захисту.

Перспективність подальшої наукової розробки даної теми обумовлена необхідністю формулювання конкретних пропозицій щодо удосконалення чинного адміністративного законодавства та юридичної практики у сфері цивільного захисту та забезпечення безпеки життєдіяльності в особливий період.

Література:

1. Кодекс цивільного захисту України від 2 жовтня 2012 р. № 5403-VI. Дата оновлення: 31.03.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text> (дата звернення: 25.05.2023).

2. Про затвердження Положення про єдину державну систему цивільного захисту: постанова Кабінету Міністрів України від 9 січня 2014 р. № 11. Дата оновлення: 03.05.2023. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/11-2014-п#Text> (дата звернення: 25.05.2023).

3. Про затвердження Положення про організацію оповіщення про загрозу виникнення або виникнення надзвичайних ситуацій та організації зв'язку у сфері цивільного захисту: постанова Кабінету Міністрів України від 27 вересня 2017 р. № 733. Дата оновлення: 25.10.2022. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/733-2017-%D0%BF#Text> (дата звернення: 25.05.2023).

DOI <https://doi.org/10.36059/978-966-397-318-0-106>

Яромій І.В.

кандидат юридичних наук

МОДЕЛЬ СУЧАСНОЇ МИТНИЦІ

Митниця, як ключовий інститут державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності, відіграє важливу роль у забезпеченні економічної безпеки, наповненні бюджету та сприянні міжнародній торгівлі. В умовах глобалізації та інтеграції України до світової економічної системи, ефективність функціонування митниці стає визначальним фактором для залучення інвестицій, розвитку експорту та покращення бізнес-клімату.

Варто відмітити, що про наміри створення багатофункціональної, конкурентоспроможної, ефективно управляємої митної служби, прирівняної до найбільш сучасних моделей митниць світу Державною митною службою України було заявлено більше 10 років назад під час презентації в Брюсселі, про що йшлося у Концепції модернізації та розвитку митної служби України до 2011 р. [1].

Світові моделі побудови митних органів були предметом дослідження Л.М. Дорофєєвої у монографії «Європейський вектор розвитку української митниці» (зокрема, митні адміністрації Австрії, Бельгії, Болгарії, Великої Британії, Греції, Данії, Естонії, Ірландії, Іспанії, Італії, Республіки Кіпр, Латвії, Литви, Люксембургу, Мальти, Нідерландів, Німеччини, Польщі, Португалії, Румунії, Словаччини, Словенії, Угорщини, Фінляндії, Франції, Хорватії, Чеської Республіки, Швеції) [2, с. 3]. Як правило при розкритті моделі побудови митних органів йшлося про відомчу підпорядкованість, координацію та особливості діяльності центральних митних органів. Так, до прикладу

центральні митні установи в Чехословаччині були підпорядковані Міністерству зовнішньої торгівлі, в Угорщині, Болгарії і Румунії – Міністерству фінансів, у Польщі та Югославії митна служба свою діяльність. Митні системи країн Центральної та Східної Європи, що утворилися до цього часу, є логічним наслідком зміни зовнішньоекономічної та її складової – митної політики, яка відбулась на рубежі 1990-х рр. Новими пріоритетами стали створення відкритої економіки, швидке входження до світового господарства, інтеграція з Європейським Союзом [3; 2, с 95]. Сучасна модель митниці повинна відповідати викликам часу, бути прозорою, ефективною та позбавленою корупційних ризиків.

Актуальність аналізу сучасної моделі митниці України зумовлена кількома чинниками. По-перше, триваюча повномасштабна війна значно змінила логістичні ланцюги та акцентувала увагу на потребі у швидких та безпечних митних процедурах, особливо для критичного імпорту та гуманітарних вантажів. По-друге, прагнення України до вступу в Європейський Союз вимагає гармонізації національного митного законодавства та практик з нормами ЄС, що є однією з ключових вимог. У ході модернізації українських митних органів достатньо велика увага має приділятися вивченню досвіду інших країн, його критичному аналізу та адаптованому використанню, а вибір європейського вектора розвитку нашої країни змушує особливо уважно досліджувати моделі організації та управління митними адміністраціями в країнах – учасниках ЄС [2, с.95].

По-третє, цифровізація та впровадження інноваційних технологій, таких як електронне декларування та системи управління ризиками, набули особливого значення для підвищення ефективності та боротьби з контрабандою.

Незважаючи на певні кроки у реформуванні, на даний час митниця все ще зіштовхується із низкою системних проблем, серед яких корупція, що підриває довіру бізнесу та громадян до державних інституцій; низька заробітна плата; недостатня прозорість прийняття рішень та наявність "людського фактора" створювали сприятливе середовище для зловживань. Другою значною проблемою є недосконалість законодавчої бази та її постійні зміни, що призводить до правової невизначеності та ускладнення ведення бізнесу.

Ще однією проблемою залишалася недостатня технічна оснащеність та автоматизація процесів. Хоча у напрямку цифровізації зроблені значні кроки, багато процедур все ще вимагають значного ручного втручання, що збільшує час митного оформлення та створює можливості для корупції. Крім того, спостерігається значна плинність кадрів, особливо досвідчених спеціалістів, що негативно позначається на інституційній спроможності митниць та рівні кваліфікації персоналу. Передбачається,

що упровадження ІТ-інструментів у роботу Держмитслужби наблизить митні практики до європейських стандартів [4].

Наразі не визначено, що мається на увазі під терміном «сучасна модель митниці», хоча він часто використовується в означеній сфері. Так, до прикладу В.В. Слободян розкриваючи тему переваг та недоліків моделі організації митної служби України за роки незалежності відмічає, що протягом багатьох років випробувано декілька моделей організації митної служби, які мали як свої переваги, так і недоліки. Фактично в суто змістовному плані під час побудови митної системи Україна пройшла шлях

від французької до британської моделі. З огляду на що автор приходить до висновку, що створення нових структур на залишках пострадянського підходу до управління не може принести позитивних результатів, а робота реформованої системи має будуватися на таких засадах як: автоматизація процесів і уникнення суб'єктивного фактору; не інвазійний контроль над ввіреним напрямом роботи; створення ефективної системи аналізу ризиків; створення єдиного порталу дозвільних документів, що забезпечить швидкий обмін інформацією між державними органами; забезпечення обміну інформацією з компетентними органами зарубіжних країн [5].

Використовуючи термін "модель сучасної митниці" як комплексний підхід до організації та функціонування митної служби, який відповідає викликам глобалізованого світу, технологічному прогресу та потребам міжнародної торгівлі. В даному випадку ним охоплено не тільки оновлення окремих елементів, а й цілісна трансформація, спрямована на підвищення ефективності, прозорості та безпеки митних операцій.

Ключові характеристики сучасної моделі митниці включають: 1) цифровізацію та автоматизацію (в тому числі електронне декларування, "єдине вікно" для взаємодії з усіма державними органами, системи аналізу даних та штучного інтелекту для виявлення ризиків); 2) управління ризиками шляхом переходу від тотального контролю до вибіркового, заснованого на аналізі ризиків за для зосередження ресурсів на високоризикових операціях; 3) спрощення та гармонізація митних процедур для зменшення часу та витрат на оформлення товарів (в тому числі впровадження рекомендацій Всесвітньої митної організації, розвиток програм для уповноважених економічних операторів (УЕО)); 4) прозорість та доброчесність; 5) збереження ключової ролі митниці у забезпеченні національної безпеки, боротьбі з контрабандою, тероризмом, відмиванням коштів та захисті інтелектуальної власності, навколишнього середовища та здоров'я громадян; 6) активна взаємодія з митними службами інших країн, обмін інформацією, спільні операції та гармонізація процедур для ефективного управління транскордонними потоками товарів; 7) розвиток партнерських відносин з бізнесом, надання консультацій, оперативне

вирішення проблем та зворотний зв'язок для постійного вдосконалення сервісів; 8) високий рівень кваліфікації, компетентності та етичної поведінки митників, що досягається через постійне навчання, розвиток та справедливу систему мотивації.

Таким чином, сучасна модель митниці – це не статична структура, а динамічна система, що постійно адаптується до змін у світовій торгівлі, технологіях та геополітичній ситуації, з метою ефективного виконання своїх функцій з контролю, сприяння торгівлі та захисту національних інтересів.

Висновки. На даний час українська митниця знаходиться на етапі трансформації, але її сучасна модель все ще потребує значних удосконалень. Вже зроблені певні кроки у напрямку цифровізації та спрощення процедур, зокрема, через впровадження "єдиного вікна" та розширення використання електронних сервісів. Однак, повноцінне функціонування сучасної митниці, яка відповідає європейським стандартам, ще не досягнуто.

Ключовими викликами залишалися подолання корупції, забезпечення прозорості та підзвітності, а також повноцінне впровадження системних рішень, що мінімізують людський фактор. Важливою є імплементація кращих європейських практик та подальша гармонізація законодавства з *acquis communautaire*. Без цих фундаментальних змін Україна ризикуватиме залишатися привабливою для тіньових схем та відставатиме у процесах євроінтеграції.

Для подальшого розвитку та вдосконалення сучасної моделі митниці України пропонується ряд заходів, серед яких:

1) запровадження ефективних механізмів внутрішнього контролю, підвищення прозорості фінансових потоків та декларування доходів працівників митних органів, а також посилення відповідальності за корупційні правопорушення. Розробка та впровадження дієвих каналів зворотного зв'язку для повідомлень про корупцію;

2) повноцінне впровадження електронного декларування, інтеграція інформаційних систем митниці з іншими державними органами (зокрема, податкова, прикордонна служба), розвиток систем управління ризиками на основі штучного інтелекту та великих даних, а також максимальне скорочення фізичного контакту між бізнесом та працівниками митниці;

3) активне впровадження норм та стандартів Митного кодексу ЄС, адаптація українських митних процедур до європейських вимог, зокрема, у частині спільних транзитних процедур та взаємного визнання уповноважених економічних операторів;

4) підвищення рівня заробітних плат працівників митних органів до конкурентного рівня, запровадження прозорої системи кар'єрного зростання, постійне навчання та підвищення кваліфікації персоналу, впровадження кодексу етики та професійної поведінки;

5) модернізація пунктів пропуску, оснащення сучасним обладнанням для контролю (сканери, рентген-установки), забезпечення належних умов праці для працівників митних органів;

6) регулярний діалог з представниками бізнес-спільноти, врахування їхніх пропозицій та потреб при розробці та впровадженні нових регуляторних актів, створення ефективних механізмів для вирішення спірних питань та розгляду скарг;

7) активне залучення міжнародної технічної допомоги та експертизи для впровадження найкращих практик, обмін досвідом з митними службами країн ЄС та інших розвинених держав.

Передбачається, що реалізація цих пропозицій дозволить Україні побудувати сучасну, ефективну та прозору митну службу, яка відповідатиме європейським стандартам, сприятиме економічному розвитку країни та посилить її інтеграцію до світової економічної спільноти.

Література:

1. Щодо проекту Концепції модернізації та розвитку митної служби України до 2011 року: лист Державної митної служби України від 17.05.2003 р. № 11/1-24-7554-ЕП. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v7554342-03#Text>

2. Дорофеєва Л. М. Європейський вектор розвитку української митниці : монографія. Дніпро. УМСФ. 2019. 448 с. URL: <http://biblio.umsf.dp.ua/jspui/bitstream/123456789/3509/1/%d0%94%d0%be%d1%80%d0%be%d1%84%d0%b5%d1%94%d0%b2%d0%b0%20%d0%9c%d0%be%d0%bd%d0%be%d0%b3%d1%80%d0%b0%d1%84%d1%96%d1%8f.pdf>

3. Доротич С. І. Механізми державного управління процесами адаптації митної системи України до європейських вимог: дисс. ... канд. юрид. наук. Київ, 2010. С. 89–90.

4. Ніколайчук О. Цифровізація як ключовий тренд євроінтеграції української митниці. 2023. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-technology/3786333-cifrovizacia-ak-klucovij-trend-evrointegracii-ukrainskoi-mitnici.html>

5. Слободян В.В. Моделі організації митної служби України за роки незалежності: переваги та недоліки. *Приазовський економічний вісник*. . URL: http://pev.kpu.zp.ua/journals/2020/5_22_ukr/4.pdf

МАТЕРІАЛИ
МІЖНАРОДНОЇ НАУКОВО-ПРАКТИЧНОЇ
КОНФЕРЕНЦІЇ

**ВОСЬМІ ТАВРІЙСЬКІ
ЮРИДИЧНІ НАУКОВІ ЧИТАННЯ**

16–17 червня 2023 року

м. Київ, Україна

Підписано до друку 19.06.2023. Формат 60×84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Times New Roman. Цифровий друк.
Умовно-друк. арк. 10,70. Тираж 100. Замовлення № 0723-036.
Ціна договірна. Віддруковано з готового оригінал-макета.

Українсько-польське наукове видавництво «Liha-Pres»

79000, м. Львів, вул. Технічна, 1

87-100, м. Торунь, вул. Лубіцка, 44

Телефон: +38 (050) 658 08 23

E-mail: editor@liha-pres.eu

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи

ДК № 6423 від 04.10.2018 р.